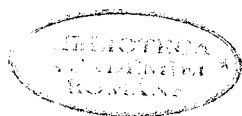

RADU SCOROJITU

**TERMINOLOGIA MEDICALĂ
POPULARĂ ÎN OLTENIA**

Editura Didactica Nova

1996

825231

Consilier editorial : Dumitru Gherghina
Tehnoredactare computerizată : Denisa Balaci

ISBN 973-96361-8-7

Prezenta lucrare este teza de doctorat a autorului susținută la Centrul de Cercetări Etnologice și Dialectologice din București, în anul 1982

Referenți științifici :

Academician Al. Graur - Universitatea București

Prof. univ. dr. Radu Popescu - Universitatea Craiova

Prof. univ. dr. Maria Iliescu - Innsbruck - Austria

Prof. univ. dr. Gr. Brâncuși - Universitatea București

Prof. univ. dr. Ion Toma - Director General în Ministerul
Învățământului

Conf. univ. dr. V. Gr. Chelaru - Universitatea Craiova

Cercetător principal, **dr. N. Neisescu** - Cluj-Napoca

Conducător științific : Cercetător științific, **dr. Teofil Teaha** -
I.C.E.D. București

Lucrarea a fost lecturată și apreciată cu calificativul maxim de regretatul academician **Alexandru Rosetti** de ale cărui îndrumări de excepție autorul a beneficiat între anii 1975-1977

Terminologia populară medicală în Oltenia - polisemantism și expresivitate -

Microsistemul terminologic al defectelor fizice și al bolilor corpului omenesc, așa cum se prezintă la nivelul limbii vorbite, este mai puțin "ordonat" decât alte domenii ale vocabularului, cum ar fi, de exemplu, microsistemul terminologic al culorilor, al înrudirii etc. Cauzele sunt foarte îndepărtate, în timp. Cea mai importantă a fost (și a continuat să fie, la nivelul graiurilor populare, până către mijlocul secolului nostru) contradicția dintre interesul mare pe care corpul omenesc, bolile și terapeutică lor l-a suscitată dintotdeauna oamenilor și puținătatea cunoștințelor pe care aceștia le aveau, în general, despre afecțiuni.

Din timpuri străvechi, omul a încercat să-și explice cauzele bolilor pentru ca, aflându-le, să găsească și cele mai eficiente metode de vindecare a lor. Absența mijloacelor de intervenție medicală competente a fost suplinită multă vreme de practici medicale empirice, unele dintre ele foarte vechi și cunoscute multor popoare, altele de dată mai recentă. Medicina populară a fost întotdeauna un ansamblu eterogen de practici medicale menite să vindece bolile corpului omenesc. Așa-zisele "tratamente" erau în numeroase cazuri diferite de la regiune la regiune și nu de puține ori în același sat două "doftoroaie" aplicau "tratamente" diferite pentru vindecarea aceleași boli.

Variatății "metodologice" îi corespunde, pe plan lingvistic, o mare diversitate terminologică. Vocabularul popular medical constituie una din părțile cele mai dinamice ale lexicului, considerat în ansamblul său. Varietatea afecțiunilor corpului omenesc, cauzele lor, formele de manifestare au stimulat sensibilitatea și fantezia vorbitorilor, ajungându-se la o terminologie medicală populară extrem de detaliată și nuanțată.

Ansamblul termenilor din sfera semantică a medicinei populare cunoaște, pe de altă parte, o mare mobilitate, raportabilă, în timp, la acumularea de noi cunoștințe despre corpul omenesc și bolile lui. Graiurile populare din Oltenia, de exemplu, au păstrat vechile denumiri ale unor infirmități fizice sau boli, dar au creat și numeroase sinonime, corespunzătoare unor perioade mai recente ale istoriei civilizației, până

astăzi, când a început procesul de asimilare a terminologiei de specialitate, adecvate.

Extrem de variată, fără motivații științifice riguroase și bazându-se pe o experiență de viață empirică, terminologiei populare medicale din Oltenia îi sunt particulare, aproape în toate situațiile, două trăsături esențiale: **polisemantismul și expresivitatea**, ambele decurgând din aceea că, datorită necunoașterii vocabularului medical adecvat, majoritatea termenilor medicali populari aparțin, prin înțelesul lor de bază, altor sectoare ale lexicului. Iată câteva exemple: **astupătură (astupare)**, **păs**, **suspîn** pentru **ASTMĂ**, **urdinare**, **ieșire**, **scurgere** și **trecătură** pentru **DIAREE**, **cârțiță**, **broască**, **scurtă**, **motrună**, **cute** pentru **UIMĂ**, **nevoia (rea)**, **răutate** pentru **EPILEPSIE**, **huruială** și **surupătură (surupare)** pentru **HERNIE**, **floricele** și **strugurel** pentru **VĂRSAT**, **arsuare**, **aprindere**, **călduri** pentru **FEBRĂ**, **bâgniță**, **govie** pentru **GUTURAI**, **ceață**, **pieliță**, **perdea**, **pâclă**, **cârnoteie** pentru **ALBEAȚĂ**, **zgrăbunță**, **iuburi**, **drăgostițe** sau **poșuri** pentru **COȘURI** (pe obraz) etc.

Raportați la conținutul semantic al noțiunilor pe care le denumesc, nu totdeauna acești termeni reușesc să le exprime exact. Una dintre cauze este, fără îndoială, necunoașterea exactă a afecțiunii. Este concludentă, în acest sens, tendința vorbitorilor de a denumi umflăturile, indiferent de natura lor (gușa, varicele sau uima) prin **gâlcă (modovâlcă)** sau **dul (duluri)**. Tot datorită necunoașterii denumirii exacte, urciorului (la ochi) i se spune **negel**, coșurilor (pe obraz) : **broboane**, **brobință** sau **zgrăbunță**, varicelor: **varicocel** (confuzia poate avea la origine și asemănarea fonetică a celor două cuvinte), uima, denumire mai puțin uzitată, este numită prin **broască**, **bășică** și **umflătură** sau, mai rar, **cancer**; **cârțiță** denumește deopotrivă **GUȘA**, **FURUNCULUL** și **UIMA**, **bube** sau **buboi** sunt uzitați pentru **FURUNCUL**, **COȘURI** (pe obraz) dar și pentru **ZĂBALE** (la gură) etc.

Alți termeni sunt pur descriptivi și chiar dacă nu se raportează la mai multe noțiuni ca în cazurile precedente, nu pot fi înțeleși în afara unui context: **pojghiță** și **pieliță** pentru **ALBEAȚĂ**, **sulziu** pentru **URCIOR** (la ochi), **govie** și **bâgniță** pentru **GUTURAI**, **zapăt** pentru **ASTMĂ**, **uscătură** pentru **TUBERCULOZĂ**, **ieșire** și **pârțuică** pentru **DIAREE**, **zgârnciuri** și **fântâniță** pentru **VARICE**, **țurțoi** pentru **FURUNCUL**, **pârpur** pentru **RÂIE**, **motrună** și **moangă** pentru **UIMĂ**, **neștiință**, **neștire**, **năplăială** și

leșuală pentru LEȘIN, arșiță, fierbințeli, arzime, arsuare, aprindere, foc, dogoreală și încinteală pentru FEBRĂ etc.

Raportați la noțiunea pe care o denumesc, toți acești termeni reprezintă mai degrabă detalii ale afecțiunii denumite decât sensul ei general. De cele mai multe ori, vorbitorul are în vedere forma afecțiunii, când aceasta este externă, sau simptomele bolii, cum este cazul unor denumiri ale guturaiului, leșinului sau febrei. Fiecare dintre aceste denumiri sunt determinate de circumstanțe particulare, impuse, pe de o parte, datorită necunoașterii terminologiei medicale comune, iar pe de altă parte tendinței limbii vorbite de a evita abstractizarea, preferându-i concretețea lingvistică prin folosirea acelor termeni din limbajul comun, susceptibili de a evoca într-o măsură mai mare o boală sau alta. Așa se explică marea varietate terminologică prin care sunt reprezentate noțiuni referitoare la infirmități, care prin specificul lor au un efect puternic asupra colectivității umane, determinând observații ironice, depreciative sau numai pur descriptive, ca de pildă SAȘIU, PELTIC sau SCHILOD, ori referitoare la boli care, prin specificul lor, determină în imaginația vorbitorilor asociații inedite.

Expresivitatea cuvântului, forța sa de sugerare a trăsăturilor unor infirmități, de multe ori exagerate, realizându-se puternice efecte de evocare, pluridimensionarea semantică a termenului prin multipla sa raportare, la afecțiune, pe de o parte, și la trăsături morale negative, pe de alta, sunt alți factori care au condus la diversificarea terminologiei medicale populare. Structura onomasiologică a noțiunilor referitoare la infirmități fizice ale corpului omenesc este edificatoare, în acest sens. Termeni ca **chiordiș**, **chiorâș**, **chiordui**, **chiontui**, **ponciș**, **pieziș**, **paliu** pentru SAȘIU, **tântav**, **limbut**, **sâsâit** pentru PELTIC, **damblagiu**, **pocit**, **paliu** pentru SCHILOD, **șontorog**, **șovârnog**, **șontrop** pentru ȘCHIOP etc. au și o funcție socială, fiind atribuiți ironic și chiar batjocoritor și indivizilor perfect sănătoși, dar care prin comportamentul în colectivitate constituie exemple negative. Dubla funcționalitate - denumiri ale unor infirmități fizice dar și morale - le conferă o forță de circulație sporită la nivelul limbii vorbite îngreunând de cele mai multe ori impunerea termenului literar chiar dacă acesta este înțeles de vorbitori. Este cazul unor denumiri ca **schilod**, indicat într-un număr mare de localități din Oltenia (cf.NALR Oltenia, I, h.143), **sașiu** și **peltic**, indicați sporadic

(cf. h.30 și 57) deși au o vechime apreciabilă în limba română și, așa cum ne-am convins în cursul anchetelor dialectale întreprinse de noi în regiune, vorbitorii le cunosc foarte bine.

Un loc mai puțin important dar deloc neglijabil în sistemul semantic al terminologiei medicale populare în Oltenia îl ocupă un grup mic de termeni care sugerează specificul diverselor noțiuni referitoare, în special, la infirmitățile fizice ale corpului omenesc, prin simbolismul lor fonetic : **chiormaliu, chiorsav, chiorsoc, chiurteag, chiombiș, chionsâu, chiormez, pachios, pandaioichi, panchiom, parniu, panțachior** pentru SAȘIU sau **caierog, sohorând** pentru SCHILOD etc. reflectă tendința, specifică limbii vorbite, de a crea efecte emoționale prin folosirea unor forme lexicale a căror forță constă în calitățile expresive ale sunetului. Raportați la noțiunile pe care le denumesc, toți acești termeni le reprezintă în mai mică măsură. Ei exprimă mai degrabă un mod de gândire, o anumită concepție de viață și, mai ales, o stare de spirit cu care se confruntă individul în mijlocul colectivității. Majoritatea lor circulă și ca porecle. Aria de circulație a acestor termeni este limitată. Fiind, de cele mai multe ori, rezultatul unor reacții spontane, îndeajuns motivate semantic, termenii aceștia ocupă poziții periferice în câmpul onomasiologic al noțiunilor pentru care au fost înregistrați.

O terminologie populară există prin atestarea ei în grai. Pe de altă parte, având în vedere că orice terminologie este intim legată de cultura materială și spirituală a unei colectivități, iese mai pregnant în evidență însemnătatea termenilor din sfera semantică a medicinei populare din Oltenia pentru înțelegerea specificului de viață din această regiune, a istoriei sale trecute și a celei prezente.

Radu Scoroițu

TERMENI REFERITORI LA DEFECTE FIZICE ALE CORPULUI OMENESC

A. Termeni referitori la defecte de v z

Câmpul semantic al termenilor care denumesc defectele de v z se structurează în jurul a trei noțiuni: ORB (OARBĂ), CHIOR (CHIOARĂ), SAȘIU (SAȘIE).

Orb înseamnă "lipsit de sim ul văzului" (Cf.DM), **chior** se referă la persoana "care vede numai cu un ochi; căreia îi lipsește un ochi" (ib.); semnificația lui **sașiu** nu mai este absența totală sau parțială a vederii, ci descrie un aspect al ei: "cruciș, încrucișat". Așadar, raportate la realitatea pe care o desemnează, noțiunile respective sunt strict delimitate.

În limba vorbită însă, sferile semantice ale celor trei noțiuni se întrepătrund, foarte frecvent în ce privește pe ORB și CHIOR, mai rar și de obicei cu sens depreciativ intră în discuție și SAȘIU.

ORB

În limba veche cuvântul **orb** (<lat.**orbis**) este atestat cu sensul de "lipsit de vedere; nevăzător": "Domnul mijeaste orbii" (PSALT.HUR.,ap.DLR); "văzu un orb den născută" (CORESI, EV, ib.); "Cela ce va fi vrut să fure un bou den cireadă... să i se scoată ochii, să fie orb" (PRAV.10,ib.); "A striga pr daț lor slobodz re și orbilor vedea" (DOSOFTEI, ib.). Tot în documentele vechi se  nt lnește și sintagma **orb de un ochi** (M.COSTIN, ap. ROSETTI - CAZACU, ILR, 238), iar mai recent, în **Hronicul** lui Gh.Șincai se spune: "Bogdan..., cel orb de un ochiu, ...n-au fost viteaz" (ap.DLR). Rezultă că la început **orb** desemna afecțiunea de v z, totală sau parțială, tendință care se manifestă și astăzi în graiurile vorbite pe întreg teritoriul dacoromân. De dată mai recentă, **chior** (<c.**k r**) impune în planul semnificațiilor diferențierea de sens, corespunzătoare specificului afecțiunii, dar utilizarea celor doi termeni este tranșantă numai la nivelul limbii literare.  n graiurile limbii vorbite confuzia sferelor

semantice ale lui ORB și CHIOR se produce adesea și hărțile atlaselor lingvistice demonstrează în mod convingător această realitate. Astfel, în ALR I/I, h.67, **chior d'un ochi** formează arii întinse în Muntenia, Dobrogea și Moldova în timp ce în Banat și Ardeal predominantă este sintagma **orb de un ochi**. Și într-un caz și în celălalt dezvoltarea răspunsului printr-o sintagmă duce la concluzia că în limba vorbită cele două noțiuni nu și-au precizat definitiv conținutul semantic, fapt relevant, de altfel și de atlasele lingvistice regionale apărute până acum.

Studiul ariilor lexicale ale celor două noțiuni ilustrate pe hărțile NALR **Olenia** (h.27 pentru ORB, h.28 și 29 pentru CHIOR/CHIOARĂ) vin în sprijinul afirmației de mai sus. Astfel, în jumătatea sud-estică a regiunii dar și în puncte situate în vest și nord, indicarea singură a lui **chior** pentru "(individul) care vede cu un singur ochi" a părut insuficientă informatorilor pentru redarea conținutului semantic al noțiunii și s-a răspuns prin sintagma **chior de un ochi** (pct. 913, 919, 924, 927, 934, 946, 957, 981, 985, 992, 997). Echivalența semantică între **chior** și sintagma **orb de un ochi** este mai pregnantă în nord-vestul și sud-estul regiunii unde au fost înregistrate ambele răspunsuri. Iar într-o microarie din apropierea Craiovei precum și în două puncte diametral opuse din sud (pct.936) și nord (pct.905) **orb** denumește ambele genuri de infirmitate, neutralizarea semantică fiind rezolvată de vorbitori prin încadrarea termenului în construcția explicativă **orb de un ochi**, corespunzătoare lui **chior** în planul semnificațiilor.

La aromâni și meglenoromâni s-a conservat, în general, construcția **orb de un ochi** pentru CHIOR și **orb** când infirmitatea a afectat ambii ochi: **orbu di-un ocl'u; orgi** (pct.05), **orbu di un ocl'u, orgi di un ocl'u** (pct.07), **orbu di unlu ocl'u; orgia di unlu ocl'u** (pct.03) /cf.ALR I/I, h.67/ dar diferențierea semantică se realizează și prin folosirea termenului mai nou, **chior**, exact înțeles, de exemplu de vorbitorii aromâni din Pleasa (pct.09): **k'ioϕ, k'ioϕi**, "când nu vede cu amândoi e uoϕb" (ib.)

Întâietatea - ca importanță - pe care o deține **orb** în câmpul semantic al termenilor ce denumesc defecte de vâz este justificată nu numai de faptul că acesta preia pe întise arii și semnificația lui **chior** dar și de circulația termenului în expresii de o mare varietate stilistică al căror sens principal este acela de "lipsit de ...". Notăm numai câteva: (**a fi**) **orb de**

mente - "a fi prost" (ZANNE,P.II,665), (**a fi orb de inimă** - "a fi lipsit de duioșie, a fi nesimțitor" (cf.DLR). Alte construcții echivalează cu un superlativ: prin nord-estul Olteniei, **orb de gras** - "foarte gras" (MAT.DIALECT.I,232), **orb de foame** - "foarte flămând, lihnit de foame" (ap.DLR).

CHIOR

În ce-l privește pe CHIOR, în afara ariilor în care noțiunea a fost reprezentată fie de termenul adecvat fie de sintagma **orb de un ochi**, izolat, s-au înregistrat și alți termeni: **infirm** (<fr.infirmes) în pct.925 și **miop** (<fr.myope) în pct.961, două neologisme provenite din franceză a căror prezență în câmpul de referință al noțiunii este cu totul accidentală și **pedestru** (<lat.pedester "care merge pe jos") care ni se pare un caz interesant de extensiune semantică. Ov.Densusianu îl înregistrează în regiunea Hațegului în expresii de tipul: **pedestru de un ochi, pedestru de mână, pedestru de picior**¹. Mai recent, NALR Oltenia consemnează

construcția **pedestru de-un ochi** la Cireșu, în Mehedinți. O întâlnim și în graiurile transcarpatice unde cunoaște și alte semnificații: "(persoană) căreia îi lipsește o mână sau un picior", "infirm de ambele picioare", mai frecvente decât aceea care se referă la infirmitatea ochiului. Cu toate acestea, dacă avem în vedere polisemantismul termenului în celelalte graiuri², circulația sa în Oltenia, redusă la câteva puncte și concurat de termenul literar, apare ca neconcludentă.

-
1. în *Histoire de la langue roumaine*, I,II,Paris 1901, 1914, 1938
  2. D.Șandru, în *Enquetes...*, EL,VI(1938),p.180-181, menționează că în Bistrița-Năsăud **pedestru** circulă cu sensurile "slab, debil, infirm, impotent"; Teofil Teaha, în *Graiul din valea Crișului Negru*, Buc.1961,p.112-113, arată că aria de răspândire a lui **pedestru** cuprinde Banatul, Hunedoara, sudul Crișanei, Munții Apuseni, Turda, Clujul, Bistrița-Năsăud, până în Maramureș; cf. și Al.Rosetti, art. **dr.PEDESTRU** în RLR, tom.33, 1969, nr.129-130, p.75-78; și V.Rusu, în **dr.PEDESTRU**, în SCL, XXI(1970), 4,p. 491-493, menționează termenul cu semnificațiile "mic (de statură), (om) sărac, leneș, nemernic".

SAȘIU

Cea de a treia noțiune din câmpul semantic studiat, SAȘIU (<tc.sasi) este reprezentată în graiurile din Oltenia de o mare varietate de termeni. Importanța lor este inegală. Majoritatea sunt descriptivi și au un caracter peiorativ, ironic și depreciativ. Mulți aparțin vorbirii familiare, ceea ce le conferă o valoare expresivă sporită.

Între denumirile noțiunii de SAȘIU, cea mai bine reprezentată este familia cuvântului **chior**, el însuși având și semnificația de "sașiu" în câteva microarii din nord-est (pct.904,908), în sud-est, în jurul municipiului Craiova (pct.970,984,987,989) și într-un punct izolat din extremitatea nord-vestică a Olteniei (pct.936).

Din punct de vedere al înțelesului, ceea ce atrage de la început atenția este "identitatea", în Oltenia, a conținutului semantic al noțiunilor **CHIOR** și **SAȘIU**. Amândoi termenii au origine turcească și sunt explicați astfel în DM: **chior** "(persoană) care vede numai cu un ochi; căreia îi lipsește un ochi" și **sașiu** "(Despre oameni) Care se uită cruciș; zbanghiu; (despre ochi, privire) cruciș, încrucișat". Având în vedere că termenul **chior** a fost indicat pentru SAȘIU și nu invers, putem vorbi de o lărgire a semnificației lui **chior** care adăunează particularitățile semantice ale lui **sașiu**, pornind de la trăsătura lor comună "(persoană) cu defect de vedere"¹.

Elementele lexicale care alcătuiesc familia lui **chior** lărgesc conținutul semantic al termenului de la care s-au format prin note semantice suplimentare. Dacă acceptăm ideea lui Ch.Bally² potrivit căreia fiecare fapt de limbă se prezintă ca un echilibru instabil de elemente intelectuale și afective, putem găsi o explicație mai clară a modificărilor semantice de întrebuițare a unor cuvinte, în cazul de față familia cuvântului **chior**.

Chiormaliu, chiorsav, chiorsoc, chiortopan, chiurteag, chiosan și **panțachior** au valoare adjectivală și denumesc ironic individul care privește sașiu.

---

1. DA consemnează pentru **chior** și semnificațiile de "cruciș, chorăș, chiomb, ceacâr, șasiu" cu care cuvântul circulă în graiurile limbii vorbite.

2. Cf. *Traité de stylistique française*, Troisième Edition, Paris, 1951

În cazul tuturor acestor termeni elementele denominative predomină. Putem deci afirma că le este caracteristică **dominanta afectivă** în dauna conținutului **intelectual**, limitat la maximum datorită tendinței de exagerare a realității extralingvistice. Din acest punct de vedere, revenind la raportul dintre **sașiu** și **chior**, se observă că deși ultimul termen își modifică parțial sfera de semnificație prin lărgirea conținutului său cu câteva note semantice secundare, proprii termenului **sașiu**, îi este caracteristică **dominanta intelectuală**, gradul său de afectivitate fiind mai redus. Plusul de expresivitate și de sugestii depreciative și chiar peiorative sunt însă elemente definitorii ale termenilor care au în componență cuvântul **chior**.

Chiorâș, deși are o circulație mare în limba comună, în Oltenia a fost înregistrat sporadic, fiindu-i preferați termeni mai expresivi. Așa se explică faptul că în punctele în care a fost înregistrat s-au indicat și alte denumiri, de obicei creații locale mai expresive.

DEX indică pentru **chiorâș** următoarele sensuri: "(în expr.) A privi (sau a se uita) chiorâș = a) a privi sașiu; b) a se uita pe furis, încrunțat, cu dușmănie, cu dispreț". DA subliniază identitatea semantică a acestui termen cu "cruciș, cu privirea ceacără, chiondorâș", consemnând totodată și înțelesul figurat al cuvântului: "dintr-o parte, cu coada ochiului, cu dispreț, peste umăr, cu asprime, cu dușmănie". Aceste semnificații sunt cunoscute și în graiurile din Oltenia.

ALR I/I (h.68) nu a înregistrat termenul în Oltenia și acest fapt se datorește, poate, și rețelei rare de localități anchetate. Izoglosele lui **chiorâș** circumscriu, potrivit datelor atlasului lingvistic al regiunii, o arie relativ compactă în centrul Olteniei. Izolat, cuvântul a fost indicat în două puncte din extremitatea nord-vestică a regiunii (pct.935,941) și într-un punct din sud-vest (pct.976), la Ciupercenii - Vechi, lângă Calafat.

Deși **chiorâș** denumeste aproape fidel noțiunea de SAȘIU, vorbitorii din Oltenia au imprimat termenului note semantice secundare: "(Cutare) privește chiorâș. E un om șiret dar nu-i rău" (Balta-Verde - Mehedinți; Izbiceni - Olt).

În pct.925 **chiorâș** suplinește numai parțial semnificația lui **chior**: "îi cam chior".

Că termenul nu pare suficient de expresiv pentru a scoate în

evidență trăsăturile individului caracterizat, el este dublat de alte denumiri: **paliu** (pct.934), **chiortui** (pct.941), **panc** (pct.976) etc. Diferența dintre **chiorâș** și aceste denumiri constă în capacitatea ultimelor de a sugera mai expresiv infirmitatea.

Forma lingvistică prin care se exprimă o anumită latură a realității are în unele cazuri o mare forță de sugestie, determinată adesea chiar de structura cuvântului. În regiunea Fălțicenilor găsim cuvântul atestat cu același sens care vizează deopotrivă felul privirii și o trăsătură morală a individului: **chiorâș** = a te uita cu ciudă, rău" (cf. SEZ.XXIII,39). ALR I/I,h.68 consemnează termenul cu sensul de "sașiu" în Argeș, Ialomița, Constanța, în regiunea Târnavelor și pe lângă Tg.Mureș. ALRR **Maramureș** înregistrează denumirea la Săpânța (pct.227) și la Hoteni (pct.238). În această regiune, pentru denumirea noțiunii a fost înregistrat foarte frecvent un derivat al lui **cruciș**: **în crucișat**.

Chiormaliu a fost înregistrat cu înțelesul de "sașiu" în câteva puncte din județul Dolj (pct.971,979) și într-un singur punct din Olt (pct.993). Este formație analogică cu **chiompaliu**, cuvânt cu sens depreciativ mai accentuat, însemnând "prost, nesocotit, care nu vede bine". "Cam nebun, pe-o parte, chiompaliu" este și semnificația lui **chiormaliu** după unii cercetători ai graiurilor din Oltenia care au relevat astfel cuvântul cu înțelesul său mai rar, mai puțin cunoscut¹

În pct. 993 termenul dobândește o notă semantică suplimentară prin asociația dintre privirea individului și uitătura șarpelui. Consemnarea a fost făcută de noi în Mehedinți: "(Omul chiormaliu) se uită ca șarpele pentru că mamă-sa, când l-a făcut, s-a uitat după șerpi" (Izvoarele).

Chiorsav și **chiorsoc** sunt mai nuanțați decât ceilalți termeni din familia cuvântului **chior** datorită silabelor finale **-sav** și **-soc**. Trăsăturile individului sașiu sunt astfel îngroșate, exagerarea tinzând în limba vorbită de a fi mereu expresivă.

Chiorsoc este indicat în pct.994 din sudul regiunii, împreună cu alți termeni: **șerpește** și **chionțoban**; forma **chiorsav** am consemnat-o la vorbitorii din satul Balta-Verde, în Mehedinți. În același județ, ALR I/I,h.68 a înregistrat denumirea în pct.856.

---

1. Cf. Luca Preda, în **Lexic regional**, I,p.34

Atestările acestor vocabule sunt rare și par mai degrabă denumiri ocazionale și familiare ale noțiunii de SAȘIU.

Modificări ale sferei semantice, în sensul unei lărgiri a conținutului, suferă cuvântul **chior** în combinație cu silabele finale **-topan** și **-teag**. Această transformare semantică se explică prin tendința limbii vorbite de a modifica uneori conținutul elementelor lexicale existente și de a recurge la formații noi. Iată explicația unui vorbitor din Mehedinți: "Chior e un fel de-a spune, că vede rău cu stângu... Da' chiortopanu ăsta le vede pe cele nefăcute, da' la treabă nu poate merge că e infirm" (Izvoarele - Mehedinți). Notabilă este nuanța peiorativă pe care o dobândește în vorbire acest cuvânt. În același timp, imprecizia semantică a lui **chiortopan** îl situează la marginea câmpului semantic al termenilor care denumesc defecte de vedere.

Chiurteag, înregistrat de anchetatorii atlasului regional în două puncte (pct.973 și 994) este ca și termenul precedent, mai puțin întrebuințat pentru a sugera defectul de vedere și mai mult cu sens peiorativ. De altfel, la întrebarea directă: "Când ziceți că un om este chiurteag ?" am obținut răspunsuri într-un însemnat număr de localități din județul Dolj dintre care cele mai multe nu s-au referit la infirmitate în sine.

Alături de familia cuvântului **chior**, se detașează prin frecvență și prin coerența ariilor pe care le formează, cuvântul **chiordiș** (contaminație între **chiorăș** și **cordiș**/cf.DA). În general, valoarea sa este adverbială. O singură excepție a fost înregistrată în pct.916 unde circulă ca adjectiv: **om chiordiș**. Prin analogie cu expresia **a trage cu coada ochiului** "a arunca o privire pe furiș", **chiordiș** este atribuit ironic de vorbitori felului de a privi al indivizilor sașii. În credința populară oamenii care privesc astfel sunt considerați "însemnați" și pot pricinui celor din jurul lor rău: "Se uită chiordiș încolo și-ncolo de la naștere; se uită urât la om, cu invidie, are ceva în inima lui" (Balta - Verde - Mehedinți).

Izoglosele acestui cuvânt circumscriu arii în jumătatea de nord a Olteniei dar în numeroase puncte este indicat alături de alte denumiri, de obicei termeni familiari cu circulația restrânsă la câteva puncte sau la unul singur, însă cu valoare expresivă superioară.

Câțiva dintre ei sunt, în general, bine reprezentați în câmpul semantic al lui SAȘIU, al cărui sens l-au adoptat, alături de semnificația

principală care nu vizează, de obicei, defectul de vedere. Trebuie menționat, în primul rând, **chiordui** (var. **chiortui**) format prin derivare cu sufix de la cuvântul **chioardă**, reconstituit din **chiordiș** după modelul a **trage cu coada ochiului**, a **trage cu chioarda** "a se uita cu coada ochiului" (cf. DA). Așadar, **chiordui** (**chiortui**) denumește pe cel care "privește cu coada ochiului". Sufixul **-ui** are de obicei valoare adjectivală, exceptând două puncte (pct. 941, 949) unde **chiordui** (**chiortui**) apare ca adverb. În pct. 941 **chiortui** este sinonim cu **chiorâș**. **Chiortui** este altfel frecvent în vorbirea mehedințenilor: "Omul ăla privea chiortui, cam pe sub sprâncene; așa e vederea lui" (Balta-Verde - Mehedinți).

Izoglosele acestui cuvânt formează o microarie în județul Mehedinți, infiltrându-se, parțial, în aria lui **chiordiș** (pct. 920, 940-941, 945, 949, 953-954, 959, 966), fără să depășească însă această zonă. Tot aici este consemnat și de ALR I/I, h. 68, pct. 837, 842.

Din contaminația dintre **chiortui** și **chiomp** a rezultat un al treilea termen, **chiontui**, înregistrat în extremitatea sud-vestică a județului Mehedinți (pct. 956, 961). Este o formație hibridă care are la bază două cuvinte deosebit de expresive și cu un polisemantism nuanțat datorită elementelor conotative din conținutul lor semantic. În plus, **chiomp**, **chioampă** (var. **chiomb**, **chioambă**) sunt cunoscuți sub diferite accepțiuni, în majoritatea regiunilor țării. Vom insista, sub acest ultim aspect, asupra lui **chiomp** deoarece reprezentarea sa în conștiința lingvistică a vorbitorilor din Oltenia este puțin diferită de aceea a vorbitorilor din regiunile unde acest termen este cunoscut.

Etimologia lui **chiomp** nu este cunoscută. DA emite ipoteza provenienței sale din magh. dial. **tömpe** < **tompa** "nătărău, netot, idiot" care circulă prin nordul Ardealului. Aceeași sursă menționează cuvântul, cu sens depreciativ, la Brașov: "netot, nătăfleț; împiedicat"; și la Năsăud: "neputincios, care abia-și mișcă mâinile și picioarele". Cu referire la defectul de vedere este atestat îndeosebi în Moldova: "care nu vede tocmai bine" (SEZ. II, 186); "Nu sunt plăcuți la vedere cei ce se uită cruciș, ai căror ochi sunt încrucișați, cei chiombi, spanchii, sașii etc." (SEZ. VI, 20). În jurul Brașovului, deci într-o regiune în care semnificația cuvântului este, în primul rând, depreciativă, DA consemnează pentru **chiomb**, **chioambă** și sensul de "chior" fără ca acesta să fie predominant. Care este situația

termenului în Oltenia ? NALR înregistrează varianta **chionc** cu sensul de "sașiu" într-un singur punct din sudul regiunii (pct.981). Un defect de vedere denumește cuvântul și în Vâlcea, fără referire specială la privirea sașie (cf.CIAUȘanu,V.,150). În același județ, **chiomb** înseamnă și "chior" (ib.id.). Semnificații depreciative ca în Ardeal (dar nu sub influență ardelenască) dobândește cuvântul în întreaga Oltenie. În județul Vâlcea termenul este atribuit unei persoane "cam pe-o ureche, cam într-o parte" (cf.ARH.OLT.XXI,260). Anchetetele pe care le-am efectuat pe teren, în câmpia Băileștilor, precum și în localități din județele Olt și Mehedinți ne-au prilejuit constatarea că termenul este mai puțin cunoscut ca denumire a infirmității vederii. Circulă de obicei în imprecății în care semnificațiile cele mai familiare vorbitorilor sunt:"trăsnit, nesocotit, aiurit": "E așa chiomp de felul lui, le face pe toate de-a-ndoaselea" (Dănceu - Mehedinți).

Derivatele sale, **chiomiș** și **chiompaliu**, sunt puțin uzitate de vorbitorii olteni. **Chiombiș** circulă cu valoare adverbială în două puncte din nord-est (pct.902,918), iar **chiompaliu** într-un punct din Dolj (pct.974) ca adjectiv. Acest cuvânt are sensul peiorativ de "aiurit, gură-cască" cu care a mai fost atestat în Oltenia¹, alături de semnificația, mai puțin nuanțată, "nu vede bine", cunoscută și în alte regiuni²: "Merge chiompaliu, habar n-are de nima, n-are treabă cu nima" (Dănceu - Mehedinți).

Bine fixat în câmpul semantic al termenilor care definesc defecte de văz, **cruciș** (<**cruce** + suf.-iș) "(despre ochi, p.ext.despre oameni)sașiu" (cf.DEX), este destul de răspândit în limba română. Așa cum reiese din datele ALR I/I,h.68, izoglozele acestui cuvânt circumscriu arii coerente aproximativ în sud-estul Munteniei și Dobrogei. În celelalte regiuni este înregistrat sporadic: în Caraș-Severin, Miercurea Ciuc, Mureș, Bihor, Maramureș etc. În Moldova pentru SAȘIU s-a generalizat un derivat al lui **cruciș**: **încrucișat**. Pretutindeni unde sunt cunoscuți, **cruciș** și **încrucișat** denumesc exact infirmitatea. Sensul figurat de "dușmănos" (cf.DEX) este rar întrebuințat.

---

1. Cf. **Lexic regional**, I,p.34

2. Cf. D.Udrescu, **Glosar dialectal - Argeș**, unde **chiombaliu** este atribuit indivizilor cu defecte de vedere

În cele mai multe regiuni semnificația figurată a termenului nu s-a impus datorită concurenței numeroaselor creații lexicale aparținând limbajului familiar.

Cercetarea atentă a configurațiilor ariilor lexicale ale lui **cruciș** și ale derivatului său **încrucișat** conduc la concluzia că nu cu multă vreme în urmă izoglosele acestui cuvânt formau arii unitare pe întregul teritoriul dacoromân. Cu atât mai mult cu cât în structura semnificativă a cuvântului, ca denumire a lui SAȘIU, elementele denotative predomină. Sub acest aspect, apare cu totul interesantă situația Olteniei, unde ALR I/I nu înregistrează termenul în nici un punct. Preferința vorbitorilor din această regiune pentru creații mai expresive nu a putut fi influențată de poziția relativ solidă în graiurile vecine a lui **cruciș** așa cum nici astăzi denumirea literară, **sașiu**, din ce în ce mai prezentă în graiurile locale, nu este deocamdată prea des întrebuințată de vorbitori. De altfel, mai recent, NALR Oltenia, în ciuda rețelei dese de localități anchetate, înregistrează **cruciș** în numai patru puncte, numai în arii laterale: în județul Vâlcea (pct.808), nord-vestul regiunii (pct.938), în pct.980, pe Dunăre și în pct.931, lângă Olt. Față de situația termenului în graiurile oltenești, configurația izoglozelor lui **cruciș** în Muntenia și Dobrogea este radical diferită. În Muntenia, termenul a fost înregistrat pe arii întinse. În afară de Dobrogea, unde este atestat mai rar datorită frecvenței superioare a denumirii literare, în celelalte județe ale Munteniei **cruciș** formează, cu puține excepții, o arie unitară. Numai în Olt, Argeș și parțial Dâmbovița și Teleorman aria lui **cruciș** apare fărâmițată datorită infiltrării izoglozelor lui **paliu**, **ceacăr** și **zbanghiu** (cf. NALR Munt. Dobr., I, mss., chest. 121).

Printre denumirile noțiunii de SAȘIU un loc aparte dețin patru termeni cu valoare adverbială, care se detașează de toți ceilalți atât prin polisemantismul lor cât și prin numărul mare de localități în care au fost înregistrați cu semnificația de "sașiu". Este vorba de **păliș** (derivat de la verbul a **păli** <v.sl. paliti), **pieziș** (<**piez** / **piază** <lat. **pes,-dis**), **ponciș** (derivat de la adj. **ponc** / **poancă**) și **șerpește** (derivat de la subst. **șarpe** <lat. **serpes**).

Semnificația principală a lui **păliș** este "oblic, pieziș, dintr-o parte" și circulă de obicei ca determinant al verbelor a (se) **izbi**, a (se) **lovi**, a (se) **ciocni**.

Prin extensiune și ca determinant al verbului **a privi** (**a se uita**), **păliș** adăunează nuanțe semantice secundare și în același timp particulare unei arii pe care o vom defini mai jos : "a se uita pe furiș, cu coada ochiului (la cineva)". Această semnificație este cunoscută în nord-vestul Olteniei unde construcția **se uită păliș** a fost indicată în șase localități (pct.901,915,939,950,952,960), adică într-o zonă foarte diversificată de numeroasele accepțiuni pe care le are aici noțiunea de SAȘIU. Consemnăm pentru această regiune forma învechită **pălișat**, indicată de CADE și care ne sugerează că izoglosele lui **păliș** ocupau pe la începutul secolului arii cu mult mai întinse. Polisemantismul său l-a ajutat să supraviețuiască în ciuda faptului că atât verbul **a păli** cât și adverbul **păliș** sunt concuși astăzi, chiar în graiurile populare, de termeni cunoscuți cu acest sens, chiar la nivelul dacoromânei: adverbul **oblic** și verbul **a lovi**. O altă semnificație importantă pe care cuvântul **păliș** a dobândit-o în graiurile din Oltenia este aceea de "a privi neprietenos (la cineva)": "Dacă-l pui la treabă, se uită păliș, te-ar mânca" (Dănceu - Mehedinți). Această semnificație este consemnată și în regiunea Argeș alături de altele două: "urât" și "ironic", cum reiese din **Glosarul** lui D.Udrescu.

În câteva puncte din Dolj, Mehedinți și Olt, **păliș** a fost înlocuit cu sinonimul său **pieziș** "(se uită) cu ciudă, cu invidie": "Se uită pieziș, urât, nu se uită ca omu', se uită în jos" (Gruia - Mehedinți). Termenul a fost înregistrat în NALR Oltenia în construcția **se uită pieziș** într-o singură localitate, în Mehedinți (pct.961). Dincolo de Olt, în Muntenia, termenul **pieziș** a fost indicat foarte rar (cf.NALR Munt. Dobr.,I,mss.). Semnificația sa principală este, ca și în cazul lui **păliș**, "oblic, dintr-o parte". O foarte veche atestare este consemnată de DLR: "Notarul ... lăsând matca pârăului face peste câmp cam chezăș până la marginea pădurei" (a.1776,URICARIUL, XIX,33). În legătură cu verbe ca **a privi**, **a se uita** **pieziș** dobândește aceleași semnificații figurate ca și **păliș**: "iscoditor, bănuitor, cu răutate, cu dușmănie, cu rea-voință" cu care circulă frecvent în graiurile muntenești și moldovenești dar și în Oltenia: "De ochii lumii (cei doi vecini) s-au împăcat, nu-și mai pretind nimic, dar se privesc pieziș de câte ori se întâlnesc" (Carpen - Dolj). Cu sensul de "sașiu" l-am înregistrat sporadic, cuvântul netraducând exact nici în aceste situații defectul de vedere, ca atare. Altfel spus, elementele minimale de semnificație,

particulare noțiunii de SAȘIU, coexistă în același semnificant cu elemente de factură depreciativă, ironică sau peiorativă care diferă deseori de la localitate la localitate și de la vorbitor la vorbitor. Transcriem o explicație din Mehedinți: "E stricat la ochi, privește pieziș. Doctorii n-au ce-i mai face, e din naștere...", comuna DĂNCEU. În exemplul citat, echivalența semantică dintre **pieziș** și **sașiu** este perfectă. În sfârșit, foarte rar, **pieziș** este uzitat de vorbitori în legătură cu verbul a **zâmbi**: a **zâmbi pieziș** " a zâmbi din colțul gurii, cu ironie, cu răutate, cu amărăciune"(cf.DLR). Semnificațiile figurate pe care le dezvoltă cuvântul în construcția respectivă sunt foarte apropiate de acelea ale construcției **privește pieziș**, ceea ce sugerează că în conținutul lui **pieziș** se pot distinge două categorii de trăsături semnificative: una variabilă, reprezentată de elementele denotative ale cuvântului, și alta invariabilă, aceea constituită din elemente conotative de tipul "cu răutate, cu ironie".

Derivat de la **ponc** (<**magh. ponk** "deal"), **ponciș** este astăzi un cuvânt învechit, foarte rar întrebuițat cu înțelesul de "sașiu, cruciș, chiondorâș, chiorâș" chiar și în regiunile unde până la sfârșitul secolului trecut cuvântul acoperea o arie extrem de întinsă ce cuprindea Banatul și sud-vestul Transilvaniei, Moldva, Bucovina și Maramureșul.

Cuvântul de la care este derivat, **ponc**, însemna el însuși prin Banat și Transilvania "sașiu, zbanghiu" (cf.DLR).

În textele vechi, **ponciș** este atestat adverbial cu sensul figurat de "împotrivă, ostil": "Lucrurile ce sămt în **ponciș** unul altui" (VARLAAM,C.163,ap.DLR); "Cându-l va stropși cu picioarele, sau-l va ucide cu pumnii **ponciș** în inimă, până-l va omorâ" (PRAV.85,ib.). Prin secolul al XVII-lea, la Dosoftei, **ponciș** este menționat în construcția a se **pune ponciș** "a se opune, a se împotrivi", cu același sens figurat întâlnit și la Varlaam: "Toți jârftind, numai trei se puseră **ponciș**" (ap.TDRG). Construcția a **sta de-a poncișul**, cu aceeași semnificație, va dovedi o vitalitate impresionantă, mai ales în graiurile din Transilvania: "Mereu încreșea gene, cătând la spăzi tăișul/ Cu toată lumea largă sta Sânger de-a **poncișul**" (COȘBUC,P.II,77). Pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui următor, în diverse scrieri, **ponciș** înseamnă "de-a curmezișul, oblic": "Și-au luat-o cu trăsura **ponciș**, trăgând de-a curmezișul" (a.1804,CAT. MAN.,I, 261, ap.DLR).

Urmând evoluția termenului de la care s-a format, **ponciș** își va lărgi considerabil sfera de semnificație, polisemantismul său trinițând la domenii de referință dintre cele mai diverse: "(Despre terenuri, suprafețe etc.) înclinat, abrupt, pieziș" - prin Moldova, Bucovina, Maramureș (cf. SCRIBAN, D., SEZ. XII, 4; ALR SN III H.810); prin Bucovina: "povârniș, râpă" (cf. DLR); în expresia **a spune (a vorbi) ponciș** "a se exprima în mod direct, fără a menaja pe interlocutor" (cf. DDRF) - în Transilvania; în expresia **a da (cuiva) ponciș** "a înghionti (pe cineva)" (cf. SEZ. IX, 153) în Moldova; substantivat, "numărul 5 la unele numărători la jocurile de copii" (cf. DLR).

Ca denumire a lui SAȘIU, circulând cu valoare adjectivală sau adverbială în legătură cu verbe ca **a privi**, **a se uita**, **a căuta**, **ponciș** este caracteristic, în primul rând, graiurilor moldovenești și ardelenenești unde dezvoltă nuanțe multiple în legătură cu felul de a privi "cruciș, chiorăș, chiondorăș; cu ciudă, cu dușmănie, cu răutate". În secolul al XVIII-lea semnificațiile figurate "cu dușmănie, cu răutate" au o frecvență superioară celorlalte semnificații: "Noi ne urâm și ne căutăm ponciș unul altuia" (ANTIM, P. 21, ap. DLR). Mai târziu, elementele conotative vor predomina, de asemenea, în operele scriitorilor din diverse generații: "Umbă căutând ponciș" (MUMULEANU, ap. DDRF), "Nu veți lăsa (lumea) să caute totdeauna ponciș la casa voastră" (ap. TDRG), "Se uită boieroaicele ponciș la dumneai ca la o dușmancă" (SADOVEANU, O. XIII, 135), "El se uita ponciș la noi, dintr-o latură" (LĂNCRĂJAN, C., II, 59).

În Oltenia, circulația termenului, limitată la câteva puncte, pare o influență a graiurilor transcarpatice. De altfel, NALR Oltenia îl înregistrează în județele învecinate zonei transcarpatice: Mehedinți (pct. 946, 958, 964, 968), Vâlcea (pct. 922), Gorj (pct. 913, 918, 943) și, izolat, în Doj (pct. 974). Dintre numeroasele semnificații pe care le are termenul în celelalte regiuni, graiurile oltenenești cunosc numai câteva: "pieziș": "(Casa) e cam ponciș așezată acolo, dar așa vine locu'..." (Gruia - Mehedinți); "cu răutate, cu dușmănie": "(Cutare) la început te privea ponciș, pe sub sprânceană..." (Balta-Verde - Mehedinți); "sașiu": "E și privire poncișă și vorbă poncișă, nu vorbește la locu' ei vorba și privește într-o parte" (Balta-verde - Mehedinți). Influența de care vorbeam nu este, cu toate acestea, de profunzime. În aceeași zonă, ponciș este concurat de termeni

din familia lui **chior** sau de formații lexicale locale care exprimă mai expresiv noțiunea. De altfel, în sudul și estul regiunii **ponciș** nu este întrebuițat. Nici graiurile muntenești nu cunosc cuvântul cu semnificația de "sașiu". La chest.121 **ponciș** nu a fost indicat pentru SAȘIU în nici un punct (cf.NALR Munt.Dobr.,I.,mss.).

Alături de termenii discutați mai sus și despre care sugeram că pot constitui o grupă valorică particulară în ansamblul denumirilor noțiunii de SAȘIU, poate fi așezat și adverbul **șerpește** pe care DLR îl prezintă astfel: Fig. în legătură cu verbele **a se uita**, **a privi** etc.)"cu răutate și viclenie; cu agerime". Termenul formează o arie compactă în sudul regiunii, îndeosebi pe Dunăre și Olt (pct.932,965,975,977, 983,985,990,992,995,997-998), aproximativ în aceeași zonă în care l-a înregistrat și ALR I/I (pct.870,878) precum și izolat, pe valea Jiului, în extremitatea de nord-vest a regiunii (pct.973). C.F.Ciaușanu îl înregistrează în județul Vâlcea: "Se uită șerpește; crunt, gata de atac, să te bage în boală"¹. Este probabil ca această observație să fie valabilă și pentru indivizi cu uitătură sașie așa cum, de altfel, am notat și în Mehedinți: "E un cântec : se uită-așa șerpește. Ca să nu-i mai trag nădejde..., cum s-ar zice, cam sperios" (Balta-Verde). Pare verosimilă explicația că apelativul se datorează analogiei dintre privirea vicleană, rece, a șarpelui și privirea individului sașiu care, prin specificul infirmității, creează impresia de "viclenie, răutate". Cu înțelesul de "sașiu" circulă destul de rar. A fost înregistrat totuși de ALR I/I în Teleorman și fostul județ Vlașca¹. Mai recent cuvântul a fost atestat în jumătatea muntenească a județului Olt (pct.777,783,804)/cf.NALR Munt. Dobr., I, mss./ . În celelalte regiuni semnificația de "sașiu" a termenului este aproape necunoscută. Totuși CADE oferă un exemplu în care adjectivul **șerpiu** califică modul de a privi: "Ochii săi șerpui și crunți". Sintagma enunțată aparține poetului V.Alecsandri, bun cunoscător al graiurilor moldovenești. Aici, însă, spre deosebire de Lunca Dunării, ponderea o dețin elementele conotative ale cuvântului.

În afară de termenii discutați mai sus, au mai fost înregistrați pentru SAȘIU, cu totul izolat, următoarele denumiri :

---

1. Cf. **Glosar de cuvinte din județul Vâlcea**, p.63

Ceacâr (<tc.ćakir "albastru cu ape cenușii"). DM dă pentru **ceacâr** următoarele explicații: "(Despre ochii unei ființe) 1. Care prezintă anomalia de a nu fi de aceeași culoare, care au culori diferite; cu lumina ochiului înconjurată de un cearcăn albicios. 2. Care suferă de strabism; sașiu, zbanghiu".

Cu semnificația de "sașiu" termenul nu are o răspândire unitară în Oltenia. A fost înregistrat în cinci puncte dintre care trei în Vâlcea (pct.903,906,91) și câte unul în Olt (pct.932) și Gorj (pct.950). Întrebuițat rar de către vorbitori, **ceacâr** este însoțit în pct.903,932,950 de creații mai expresive. Astfel, în pct.903 informatorul, după ce a indicat termenul **ceacâr**, a adăugat: "sau **pandaoichi**", iar în pct.932 răspunsul primit a fost: "să uită **șerpește**; îi **ceacâr** sau **pachios**". În pct.950, termenul **ceacâr** apare pe al doilea plan, după construcția **se uită pâlîș**.

Termenul în discuție nu este caracteristic numai graiurilor din Oltenia. Înregistrat în Muntenia și în alte zone (pct.595, 805, 954, 988) /cf. ALR I/I, h.68/, vocabula înseamnă "sașiu" și în câteva localități din jurul Bacăului (pct.530,582 etc., cf. ALR I/I, h.68). Față de datele ALR, NALR Muntenia și Dobrogea consemnează frecvent cuvântul în vestul Munteniei, județele Argeș și Olt și, parțial, în nord, în Dâmbovița. În jurul Sucevei, **ceacâr** cunoaște aceeași semnificație: "încrucișat=om care nu se uită bine cu ochii" (cf. SEZ., XXXII, 13).

Cunosc denumirea și dialectele sud-dunărene. În dialectul aromân, cuvântul **ćacârcu-cârți** a fost înregistrat la Băiasa (pct.08, cf. ALR I, h.68). Tache Papahagi înregistrează pentru același dialect următorul exemplu: "ćeacâr'lu tine mutreăști ș' mine veåde" (ceacârul se uită la tine și vede pe mine)¹. La meglenoromâni, la Târnareca (pct.013), informatorii au indicat pentru SAȘIU denumirea **ćacârlif;fihi** (ALR I, h.68). Toate aceste date conduc la concluzia că ariile lui **ceacâr** erau într-o perioadă mai veche unitare și aparțineau cu precădere graiurilor moldovenești și celor de tip muntenesc și oltenesc, adică acelor regiuni unde influența turcească a fost mai intensă. În Moldova **ceacâr** a dobândit și un sens figurat, unic acestei regiuni: "posac; cherchelit, amețit de băutură" (cf. SIO, SEZ. XXXII, 15):

---

1. Cf. **Dicționarul dialectului aromân**, Ed. Acad. R. S. R. (ediția a II-a), Buc. 1974

"Aga ca un chior/Bea dintr-un urciol/Iar nenea Murat/ e ceacâr turbat" (ap.DA).

Paliu (et.nec.) est consemnat de DM cu semnificația de "oblic, pieziș; ponciș, chions". Un om "paliu" este în Oltenia și Muntenia "schilod, infirm, paralizat, șchiop" (cf.CIAUȘANU, GL.), "nebul, aiurit, trăsniț: prost" (cf.SCRIBAN, D., TOMESCU, GL., UDRESCU, GL.), "sașiu" (cf.SCRIBAN, D.); sau în varianta **paniu**: "sașiu": "Ce te uiți paniu?" (COMAN, GL.), (Adverbial) "într-o parte, strâmb": "Nu sta paniu, că te doare gâtul" (ib.id.), "viteaz, cutezător" (ap.DLR). Etimologia necunoscută a cuvântului a favorizat dezvoltarea sa polisemantică, iar marca ironică și chiar peiorativă conferă termenului expresivitate.

Circulația lui **paliu** în Oltenia, reflectată prin hărțile atlasului, se rezumă la o microarie compactă în estul regiunii (pct.924,927-928, 930,934). În Mehedinți am consemnat varianta **parliu**: "Am o cumnată care se uită chionâu, parliu, se uită într-o parte" (Dănceu).

Ca denumire a lui SAȘIU, izoglosele lui **paliu** circumscriu arii unitare în vestul Munteniei, în județele Argeș și Olt.

Panc (et.nec.) a fost indicat într-un singur punct din Dolj (pct. 976). În același județ ALR I/I consemnase forma **pachiol** (pct.865). Circulă cu sens depreciativ. DLR stabilește pentru **panc** nu mai puțin de cinci semnificații : "nebul, trăsniț, aiurit, zăpăcit, țicnit", afirmându-se totodată că termenul circulă în nord-vestul Munteniei. În județul Vâlcea, cuvântul este atribuit peiorativ unui individ "bleg, tont, nătăng, prost" (cf. CIAUȘANU, V.,189). Același sens este consemnat și în Argeș (cf. UDRESCU, GL., 193). În **Glosarul** lui D. Udrescu este consemnată și expresia a **umbra panc** "a umbra fără rost, aiurea; a bate câmpii". Semnificațiile depreciative sunt și cele mai importante în conținutul semantic al cuvântului. Alături de cele menționate mai semnalăm și sensul de "indolent", consemnat de M. Tomescu în județul Olt. Este atribuit unui om care "parcă tot calcă în străchini" (cf.ARH.OLT.,XXII,280). Prin extensiune semantică cuvântul înseamnă și "sașiu", sens mai puțin cunoscut. De altfel, sub acest aspect, situația actuală a termenului nu este prea diferită de aceea din trecut. Numărul redus de atestări fac dovada viabilității sale reduse în câmpul semantic al cuvintelor ce definesc defecte de vedere. Și totuși de la **panc** s-au format numeroși termeni , dintre care

panchion și **pachios** denumesc în Oltenia noțiunea de SAȘIU.

Panchion a fost indicat în pct.975. Nu este numai o formație izolată în extremitatea sud - vestică a Olteniei, fiind consemnată regional și în graiurile transcarpatice¹.

Pachios a fost obținut în pct.932, într-o zonă geografică unde se întrepătrund izoglosele lui **chiordiș**, **chiormaliu**, **șerpește** etc. **Pachios** este indicat ca sinonim al lui **ceacâr** fiind mai expresiv datorită valorii expresive superioare a silabei finale **-chios** și, în primul rând, al lui **panc** care are multe derivate cu valoare depreciativă în majoritatea graiurilor limbii vorbite².

În județul Argeș, într-o zonă vecină Olteniei, și izolat în Prahova, NALR Muntenia și Dobrogea (mss.) înregistrează formele **panchiu**, **spanc** și **spanchiu**. Credem că este vorba de contaminația dintre **panc** și **zbanghiu**, ultimul, cum vom arăta mai jos, suplinind în Muntenia foarte frecvent termenul literar.

Parniu (et.nec.) a fost obținut în Mehedinți, la Jiana (pct.963). Regional, înseamnă și "zăpăcit, capiu" la Morunglav - Balș (cf.LR,1, 63), iar prin extensiune semantică este atribuit cu sens depreciativ persoanei care privește sașii.

În Argeș, Dâmbovița, Olt și Teleorman **parniu** (uneori **paniu**) este consemnat în numeroase puncte (cf.NALR Munt.Dobr.,I, mss.).

Pandaoichi a fost creat prin contaminarea dintre **pandala** "nărav, dambla" (cf.LEXIC.REG.,I,49) și **ochi**. Față de **dambla** "chef, poftă" de la care s-a format, **pandala** mai are sensul de "nărav" și cuprinde în sfera sa de semnificație și sensul cuvântului **damla**.

---

1. Cf. **panchioană** "femeie care umblă într-o ureche; calcă-n străchini; cu un ochi la slănină și cu altu' la faină" la Mățau - Câmpulung (cf.COMAN, GL.). Aceeași sursă consemnează termenul cu forma feminină **panchioancă** "femeie care nu vede bine, cu vederea slăbită" la Țepeș Vodă, Cernavodă.

2. În afară de **panchioană** și **panchioancă**, **panc** intră în alcătuirea a numeroase cuvinte printre care: **panchită** "femeie de moravuri ușoare", **pancilită** "fudulă, gătită" la Zorleni - Bârlad; **pancotă** "om îndărătnic la muncă" prin nordul Munteniei (cf.RĂDULESCU -CODIN,56); "om fără căpătâi; derbedeu" (ap.DLR)

Raportând cei doi termeni, se observă că **pandala** a suferit procesul de extindere semantică. Figurat, **dambila** mai înseamnă și "boală, defect", sensuri atribuite cu nuanță depreciativă. Alteori **dambila** are sensul de "tic"- mișcare spasmodică și repetată, rezultată din contractarea involuntară a unui sau mai multor mușchi, de obicei ai celor oculari. Așa s-a născut expresia **dambila la ochi** "ticul ochiului" și mai ales "boală la ochi" de unde s-a ajuns, prin analogie, la sintagma **pandala la ochi**, cu aceeași semnificație. Din contaminarea celor doi termeni ai construcției s-a creat adjectivul **pandaoichi**, formă lexicală particulară graiurilor oltenești. Indicată într-o singură localitate din județul Vâlcea (pct.903), **pandaoichi** este o denumire familiară, insuficient fixată în graiurile din Oltenia.

Varianta **panțachior** a fost înregistrată de NALR Muntenia și Dobrogea în mai multe puncte din județul Argeș.

Panțachior, indicat în Oltenia în pct.929, este o formație lexicală în structura căreia **chior** apare dublat de bisilaba **panta**⁻¹ ceea ce sugerează că sensul principal al cuvântului este acela de "strâmb, pe-o parte". În județul Vâlcea este mai frecventă forma feminină **panțachioară** care indică un defect de vedere diferit de "sașiu": "Fată sau femeie chioară sau c'un ochi mai mic" (cf.ARH. OLT.,XXI,272). Atribuirea adjectivului cu intenție peiorativă sau batjocoritoare nu este totdeauna obligatorie, deși trăsătura depreciativă este bine conturată în conținutul cuvântului. Cu înțeles depreciativ însă, vorbitorii din Vâlcea atribuie denumirea unei femei "când se ceartă" (ib.) chiar dacă aceasta are ochii (privirile) fără nici un defect.

Pătrat (<lat.**quadratus**) circulă în construcția **se uită pătrat** (pct.962). Ea este cunoscută și în alte localități mehedintene, cum a rezultat din ancheta întreprinsă de noi în acest județ.

Deși prin sensul său de bază **pătrat** face parte din categoria cuvintelor neexpresive, în expresii de tipul **cap pătrat, minte pătrată** etc. cuvântul dobândește o reală forță expresivă datorită, în primul rând,

---

1. În alte cuvinte, ca de exemplu **pațachină**, epitet injurios pentru o femeie vulgară, strident îmbrăcată, cu purtări necuviincioase etc. (cf.DEX) și **pațircă**"femeie ușuratică"(ib.), grupurile **pața-** și **pați-** (probabil variante familiare ale lui **panta-**), intră în componența unor termeni depreciativi, nuanță ce nu trebuie exclusă nici din semnificația lui **panțachior**.

capacității adjectivului de a scoate foarte bine în evidență anumite trăsături negative ale indivizilor. Expresiile citate mai sus aparțin limbii comune iar nuanța lor depreciativă este evidentă: "lipsit de inteligență, lipsit de capacitatea de a gândi; prost". Mai puțin frecventă, construcția **se uită pătrat** dezvoltă în Oltenia, ca și în alte graiuri ale limbii române, sensul de "(se uită) speriat, curios, surprins". Ceea ce particularizează însă graiurile oltenești nu este atât construcția ca atare cât absența nuanței depreciative din conținutul semantic al cuvântului. **Se uită pătrat** înseamnă în Oltenia "(se uită) sașiu" iar valoarea adverbială a termenului exclude de această dată orice intenție de ironie. Astfel, în Mehedinți, la Dănceu, informatorul a făcut precizarea: "E totuna cu ponciș; nu vede drept".

Pleşuv (<bg. **plešiv**) este un caz rar de extindere semantică într-o direcție neîntâlnită în alte regiuni.

În cele mai vechi atestări, sensul este acela de "lipsit de...", cu referire la oameni: "chel": "(Era) cam pleșiv" (DOSOFTEI, V.s.ap. DLR); "Pleşiv iaste" (BIBLIA 1688, ANON.CAR.,LEX.MARS.,ib.). În aceste consemnări cuvântul este indicat cu forma din limba de unde a fost împrumutat (<bg. **plešiv**), dovadă în plus că în secolul al XVII-lea prezența termenului în limba noastră era de dată recentă.

Astăzi sensurile cuvântului **pleșuv** "lipsit, sterp" se referă de obicei la forme naturale de relief: soluri, munți "lipsiți de vegetație, fără arbori", ogoare "fără semănături", arbori "fără frunze" (cf.DEX). Cu referire la oameni, **pleșuv** devine sinonim cu **chel**, sens cu care circulă și în Oltenia (cf.NALR Oltenia,I,h.23,pct.910,936). Trăsătura semnificativă minimală "lipsit de..." specifică deopotrivă lui PLEȘUV și SAȘIU a favorizat extensia semantică a primului cuvânt: "Pleşuv de vedere; nu vede el taman bine, privește de-a-ndoaselea" (Carpen - Dolj). În județul Dolj și NALR Oltenia consemnează cuvântul cu aceeași semnificație, alături de **chior**: "(se mai spune) și chior (pleșuvului) că se uită cruciș. Se uită cu un ochi la gaie și cu unu' la tigare"(cf.h.23,pct.982). În Mehedinți, cel care privește pleșuv este "bolnav": "(Cutare) nu prea e sănătos. Privește pleșuv, cam într-o parte" (Balta-Verde).

Risipit (<v.sl.**rasypati**) are sensul de "răspândit în toate părțile, împrăștiat, răsfirat". În alte contexte, cuvântul are semnificații inedite: "dărămat, prăbușit, năruit, surpat, ruinat" (ap.DLR); (Fig.) "copleșit de

durere, demoralizat"(ib.). Foarte rar, cu valoare adverbială, **risipit** se referă la felul de a privi al individului dar fără să scoată în relief un defect de vedere : "Pare atentă. Dar știu că ochii viorii privesc risipit" (ap.DLR). În exemplul citat, DLR atribuie adverbului **risipit** semnificațiile de "fără țintă, în gol".

NALR Oltenia consemnează termenul în județul Vâlcea (pct.919). Analogia dintre **risipit** și **sașiu** este clară, direcțiile diferite în care sunt îndreptate privirile individului sașiu au determinat comparația.

NALR Muntenia și Dobrogea (mss.) notează termenul în județul Argeș, dar circulația sa în Muntenia este destul de sporadică.

Zbanghiu (<fig.**bango**) "răsucit, strâmb, schilodit" a fost indicat în nordul Olteniei, într-o singură localitate (pct.912).

Inițial, **zbanghiu** era echivalentul aproape perfect al lui **sașiu**. Câteva surse lexicografice confirmă acest lucru. Transcriem din TDRG un exemplu: "Bietele fete se uitau...toate cruciș. Mahalaua întreagă le zicea: fetele zbanghii sau fetele sașii". Cu acest sens cuvântul este puțin cunoscut în Oltenia. De altfel, anchetele dialectale pentru NALR confirmă acest aspect. O consemnare o găsim totuși într-un glosar de cuvinte din județul Vâlcea: "E zbanghiu la ochi", însemnând "care se uită cruciș" (cf.CIAUȘANU,V.,212). Acest sens este secundar, cuvântul însemnând în primul rând, "drăgălaș, iubit" (ib.id.). Mai frecvente sunt astăzi în Oltenia semnificațiile de "neastâmpărat, flușturistic, zvăpăiat": "Are pe dracu-n el; nu stă locului o țără, zbanghiul naibii !" (Islaz - Teleorman); "...Fiindcă așa îmi place mie/ Fata să fie zbanghie/ Nu o fleoașcă de momâie" (Carpen - Dolj).

Semnificația de "sașiu" a cuvântului a mai fost conservată în Muntenia. NALR Muntenia și Dobrogea (I,mss.) înregistrează cuvântul în numeroase localități din județele Olt, Teleorman, Ilfov, Brăila, Prahova și Tulcea.

Goldiș, înregistrat în extremitatea sud-estică a ariei, alături de **șerpește** (pct.992). Este vorba de cuvântul **ghioaldiș**, formație lexicală înregistrată și de M.Tomescu în Oltenia: "**ghioaldiș**, adv.Pieziș; mai ales în expresii ca **a lovi, a da ghioaldiș**"¹.

---

1. Cf. **Glosar din județul Olt**, Slatina, 1944

În aceeași zonă, extensiunea semantică a cuvântului a fost favorizat și de semnificația de "pieziș" a termenului (cf. **se uită pieziș**). Tot în județul Olt, NALR Muntenia și Dobrogea înregistrează izoglosele lui **goldiș** în numeroase localități: pct. 774-775, 782, 706, 807, 808, 810.

Mierl (mierliu) / Probabil din lat. vulg. **mer(le)lus** < merus "curat" / este un termen vechi, rar uzitat astăzi ca adjectiv, cu referire la ochi, privire sau adverb, în legătură cu verbe ca **a privi**, **a se uita**. O primă semnificație a termenului se referă la culoarea ochilor și o întâlnim în secolul al XVII-lea, la M. Costin: "le-au zis Grecii Savromăți, de pe ochi mierăi-albineți" (ap. CADE), unde adjectivul înseamnă "albastru, albastru deschis, violet". Sporadic, cuvântul circulă ca adverb în legătură cu verbul **a se uita**. DLR îl consemnează în nord-estul Olteniei în construcția **se uită mierliu** "se uită galeș, visător". În această regiune este consemnată și forma verbală **mierli** "a se închide pe jumătate, a se face mici" (ib.). De altfel, în cele mai multe atestări cuvântul are valoare verbală și diferite înțelesuri în legătură cu modul de a privi al cuiva: "a trage la somn" (cf. CIAUȘANU, GL., ARH. OLT., XXI, 270). Figurat, prin vestul Transilvaniei: "a privi la ceva cu sete, cu dor; a-i sticli cuiva ochii" (cf. SEZ., XXV, 129).

Cu înțelesul de "sașiu" termenul este consemnat extrem de rar, NALR Oltenia indică o singură localitate (pct. 996), lângă Dunăre unde adjectivul **mierl** are această semnificație. Tot în Câmpia Dunării, în județele Olt și Teleorman, informatorii au indicat cuvântul cu înțelesul de "sașiu" deși în aceeași zonă **mierl (mierliu)** este cunoscut și cu alte semnificații. În Mehedinți, în urma anchetei efectuate de noi într-o serie de localități, numai la Gruia am putut identifica în răspunsul informatorului trăsăturile semnificative ale noțiunii de SAȘIU: "Se uită mierliu, într-o parte și alta...". În restul județului, cuvântul dezvoltă diferite nuanțe semantice dintre care, alături de cele amintite, mai menționăm: "a insista cu privirea (asupra cuiva)" (Izvoarele - Mehedinți); "E cu ochii cârpiți de somn" (Dănceu - Mehedinți). Așa cum se poate observa, în conținutul semantic al lui **mierl(iu)** există o constantă semantică ce se referă la **ochi**, **privire** și la verbe ca **a privi**, **a se uita** și mai multe semnificații secundare, semnificative pe arii restrânse dar nuanțând conținutul unui cuvânt foarte

vechi¹.

În afară de termenii discutați mai sus și care au importanță diferită în câmpul semantic al lui SAȘIU în Oltenia, în câteva localități NALR a înregistrat câteva construcții indicate de informatori în absența sau necunoașterea unor termeni care să releve trăsăturile semnificative ale noțiunii:

Se uită de-a doua "se uită în două părți deodată; privește în două direcții diferite" este o construcție apropiată prin conținutul ei semantic de câteva expresii care denumesc în Oltenia, cu sens figurat, noțiunea de SAȘIU: **se uită cu-n ochi la slănină și cu unu' la făină** (pct.917); **se uită cu-n ochi la gaie și cu unu' la tigaie** (pct. 969). Aceste expresii sunt foarte frecvente în limba română, în majoritatea regiunilor țării. Prin abstragerea notelor semantice generale, s-a ajuns la sintagma **se uită de-a doua**, renunțându-se, contrar tendinței limbii române, la efectul prin evocare în favoarea abstractizării.

În pct. 947 și 949 din Mehedinți, construcția a fost indicată alături de **chiordiș** și **chiortui**.

Alături de **chior**, în pct.984 din sud-estul regiunii, s-a răspuns întrebării anchetatorului prin sintagma (**se uită**) **cu ochi amestecați**, iar în nordul regiunii (pct.905) a fost notată construcția **nu vede bine**. Dacă în primul caz, prin evocare, se creează imaginea, în cea de-a doua construcție efectul este anulat de caracterul general al sensului ei.

§

În încheierea prezentării denumirilor noțiunii de SAȘIU, în graiurile din Oltenia, vom prezenta în cele ce urmează, câțiva termeni care nu apar în NALR. O parte dintre ei - **bolboiat**, **ciocuș**, **chiorsav** și **chiosan** - au fost înregistrați de ALR I/I, h.68, alții - **chionsâu** și **chiormez** - ne-au fost indicați de către informatori în anchetele pe care le-am întreprins în diferite localități ale regiunii de care ne ocupăm.

---

1. **Mierliu** mai este consemnat în județul Vâlcea cu referire la o apă care nu este nici turbure nici limpede: "Oltul e mierliu; având apa limpede, din ploaie, când e viitură, se face turbure puțin" (cf.ARH. OLT.,IX,245)

Aceștia din urmă completează câmpul semantic al denumirilor noțiunii de SAȘIU și, implicit, pe cel al termenilor referitori la defecte de văz.

Bolboiat (prin analogie cu **bolboșat** / despre cai / "bulbucată", cf.DM), a fost indicat în nordul municipiului Craiova, în localitatea Sărbătoarea. Semnificația de "sașiu" a acestui cuvânt este foarte rară. Frecvent adjectivul denumește persoanele cu ochii exagerat de mari, "ieșiți din orbite", cu aspect neplăcut: "Era una bolboiată la noi și-a luat unu' tot bolboiat ca și ea" (Dănceu - Mehedinți). Cu acest sens, **bolboiat** (mai rar **bolboșat**) este cunoscut și în Vâlcea (cf. CIAUȘANU, V., 144: ARH.OLT., XXI, 258). Cu valoare verbală, conținutul semantic al cuvântului se îmbogățește, dezvoltând și o ușoară nuanță peiorativă. Astfel, în județul Olt, a **bolboi** (**ochii**) înseamnă "a arunca priviri dușmănoase cuiva, făcând ochii mari și vorbind iute, cu cuvinte aproape neînțelese" (cf. TOMESCU, GL.; ARH.OLT., XXII, 267). Această semnificație mărește forța expresivă a cuvântului.

Ciocuș (cu valoare adjectivală și adverbială) a fost înregistrat de ALR I/I la Voineasa (pct. 798). Termenul este cunoscut și în regiunile Cluj și Satu-Mare. Este tot un apelativ ironic adresat celui care "înțepă cu privirea", care "privește pe ascuns și este rău intenționat", trăsături semantice prezente și în conținutul altor denumiri ale noțiunii.

Chiorsav, în pct. 856 și **chiosan** în pct. 880, fac parte din familia cuvântului **chior** și au o remarcabilă valoare expresivă datorită silabelor finale. Alături de acestea mai notăm **chionsâu**, frecvent în Mehedinți, care pare a însemna, în primul rând, "sașiu", elementele conotative, depreciative și familiare ocupând locul secund: "(cutare) nu prea vede bine, și-o ia aiurea, e chionsâu din naștere" (Dănceu); "(A lu' cutare) se uită chionsâu când merge, nu se uită cu amândoi ochii într-o direcție" (Balta-Verde).

C.F. Ciaușanu înregistrează în glosarul său pentru județul Vâlcea forma **chiormez**, din familia lui **chior** de care se detașează prin semnificația de "sașiu": "cu'n ochiu la slănină și altul la făină, cu'n ochiu la tigaie și altul la gaie, cu privirea crucișe" (p. 14). Ca și ceilalți termeni formați de la **chior**, **chiorsav** aparține limbajului familiar. În conținutul său semantic coexistă elemente denotative și conotative care realizează efecte surprinzătoare.

B. Termeni referitori la defecte de auz

Termenii care denumesc defectele de auz sunt în număr restrâns și definesc noțiunile de SURD (cf.h.44) și SURDĂ (cf.planșa 2).

SURD (SURDĂ)

Surd (<lat.**surdus**) este un cuvânt foarte vechi. Îl consemnăm la Varlaam: "Dintr-apă vin făcu, din ologi cu picioare făcu, din surdzi și din muți a grăi" (cf.DLR). Iată și un scurt fragment din **Psaltirea** 72: "Eu ca surdu nu audziu și ca mut nu deșchiș rostul meu" (ib.), în care semnificația cuvântului s-a păstrat până astăzi atât în limba literară cât și în graiurile limbii vorbite.

Hărțile care ilustrează configurația onomasiologică a denumirilor lui SURD în Oltenia consemnează în majoritatea localităților anchetate termenul literar care, probabil, și datorită specificului infirmității, mai puțin perceptibilă în afara contactului direct cu persoana care o suferă, nu și-a dezvoltat o bogată sinonimie. Creativitatea vorbitorilor s-a manifestat în cazul lui **surd** în direcția **lărgirii** conținutului său semantic, deci spre polisemantism, cuvântul dobândind în diferite contexte semnificații dintre cele mai diverse, reprezentative pentru majoritatea regiunilor țării, altfel spus, devenite populare.

În afara termenului literar, am consemnat în Oltenia două denumiri, una formată prin derivare - **surzilă** -, alta prin compunere: **surdmut**

Surzilă, termen depreciativ pentru un individ "care nu aude bine", este întrebuințat de obicei ca substantiv propriu: "Tobele-i bătea/Goarna îi zicea/ Fluier fuiera/ Dar Surzilă ba !" (Carpen - Dolj).

Surdmut (<fr.**sourd-muet**) "(persoană) care nu aude și nu vorbește": "Din boală e surdomut, i-a lovit boala capul și i-a damblagit urechile" (Balta-Verde - Mehedinți).

Cei doi termeni nu sunt înregistrați de NALR Oltenia, informatorii anchetați preferând cuvântul care exprimă cel mai fidel noțiunea. Cu particularitățile semantice specifice fiecăruia dintre ei, **surzilă** și **surdmut** sunt cunoscuți în majoritatea regiunilor țării.

Semnificația principală a lui **surd** este exact preluată de expresia **tare de urechi**, consemnată de NALR Oltenia în Mehedinți (pct.945,949,963) dar cunoscută, de asemenea, în majoritatea graiurilor limbii vorbite.

În ansamblu, se poate aprecia că aria lui **surd** este foarte unitară.

Cuvântul este cunoscut și la aromâni unde, pe lângă sensul său de bază, dezvoltă și nuanțe secundare, depreciative: "la poarta sùrdului aurlă di nu ai lucru" (dacă nu ai treabă, urlă la poarta surdului) / cf.PAPAHAGI, D./

C. Termeni referitori la defecte de vorbire

Câmpul semantic al termenilor care denumesc defecte de vorbire se conturează în jurul noțiunilor de MUT (planșa 4) și PELTIC (h.57), dintre care numai ultima dezvoltă o bogată sinonimie.

MUT

Mut (<lat.*mutus*) "care nu poate vorbi, care este lipsit de facultatea vorbirii" (cf.DM), formează o arie unitară și generală în toată Oltenia. Este cel mai vechi termen care denumește absența totală a facultății de a comunica, atestat cu acest sens sau cu semnificații secundare și în scrierile vechi: "Mute să-i fie rosturile hiclene ce grăiesc despre derepți fără-lege" (PSALT.57,ap.DLR); "Giudețul să îndeamnă a mai micșura certarea celui vinovat, de cum spune pravila, când cel vinovat iaste surd și mut" (PRAV.293,ib.); "Să mira mulțimea văzând muții grăind" (N.TEST.1648,ib.); "Tăcut-am ca mutul" (DOSOFTEI,PS.,ib.); "Au fostu sol mut și adusă carte nescrisă la cetate neîntemeiată" (cca.1750,ib.). Cu acest sens cuvântul este cunoscut în toate graiurile limbii vorbite și în limba literară. Un interes aparte prezintă semnificațiile secundare ale termenului.

Pentru Oltenia și Muntenia sunt caracteristice semnificațiile de "tăcut, ursuz", prima utilizată de altfel foarte des în vorbirea familiară: "Mai spune și tu ceva, mutule, dormi din picioare !" (Carpen - Dolj). Tot prin Oltenia întâlnim semnificația de "surd" și "care nu vrea să audă: face

pe surdul" pe care o are cuvântul în diferite contexte: "L-am rugat, cum nu, dar (cutare) a rămas la toate rugămințile mele mut" (Dănceu - Mehedinți). Prin Transilvania și Maramureș **mut** înseamnă ocazional și "bâlbâit, găngav" (cf. ALRM II/1, h.40). Unele dintre semnificații au o vechime considerabilă. Astfel, prin Banat și Transilvania este cunoscută expresia **a bate (pe cineva) a mûtu (sau a mûta)** "a bate (pe cineva) pe înfundate, mușește" (cf. DLR). Prin Moldova și Transilvania, cuvântul este uzitat eufemistic, ca unul din numele dracului: "Du-te mândro mutului/Nu-mi fă voal tu capului" (ib.). Iar în descântecelor care circulau prin Moldova și Bucovina **muta** apărea ca numele unei ființe supranaturale, rele și deosebit de periculoase: "Tu, muta pământului/leși din vatra focului/Și te du la (cutare) pe umeri/Cu coada să-l plesnești" (SEZ., VII, 91). Tot veche ni se pare și expresia **mutu la ușa** prin care se denumește un obiect care se pune în fața ușii pentru a arăta că nu e nimeni acasă, consemnată de DLR pe la Câmpulung Moldovenesc. Cu înțelesul figurat de "(om) nepriceput, prost, tont, idiot, nătărău, zăpăcit" **mut** este consemnat în Transilvania, Moldova și Bucovina (ap. DLR). Familiar, în fraze exclamative, **mutu** exprimă o negație, însemnând "nimeni, nimic, nici vorbă, deloc etc.": "Știam că pleacă joi, dar când m-am dus miercuri să-l caut, mutu ! Plecase." (LR, XII, 1963, 6, 54).

Aromânii cunosc cuvântul: "mușata a lăcului nu ira mûtă" (Frumoasa pământului nu era mută)/PAPAHAGI, D./ În acest dialect, se pare, cuvântul nu cunoaște diversitatea semantică din dacoromână.

PÉLTIC

Două grupe de termeni își împart câmpul semantic al noțiunii de PELTIC în graiurile din Oltenia. Din prima categorie fac parte **gângav** și **șișcav** împreună cu derivatele lor ale căror arii împart regiunea în două jumătăți aproape simetrice, despărțite printr-o fâșie de tranziție, la nord de municipiul Craiova unde izoglosele se întrepătrund; o a doua grupă cuprinde denumiri pe arii mai mici sau consemnate sporadic. Unele dintre ele desemnează mai rar vorbirea peltică. Acestea sunt: **bâlbâit**, **fonf**, **limbut**, **pișcav**, **pâpâit**, **tântav** și derivatul acestuia **tântălog**. Alături de aceștia, un număr de unități frazeologice dezvoltă conținutul semantic al noțiunii, între care **vorbește în vârful limbii** este cea mai uzitată.

Gângav (<sl.gongnavu) "persoană care vorbește greu, nedeslușit și împiedicat, repetând silabele", formează împreună cu cuvintele din familia sa (a **gângăvi**, **gâng**, **gângăială**, **gângăvit**) o arie circumscrisă în jumătatea sudică a Olteniei cu infiltrații până în nord și nord-est, în Gorj și Mehedinți. Se pare că este cea mai veche și cea mai cunoscută denumire a noțiunii de PELTIC. Termenul este consemnat de Ch. Laugier¹ ca circulând frecvent în Oltenia : "Ca să nu devie copilul gângav sau dacă nu vorbește la timp, moașele îi taie ața de sub limbă". Este cunoscut și în alte regiuni: Suceava (cf.SEZ., V,169), Neamț, Iași (ib.,VII,184), Poiana-Sibiu, Vâlcani-Timiș, Voiniceni-Reghin (cf.ALR II,h.33), Banat (cf.NALR Banat,I,h.57), Muntenia și Dobrogea (cf.NALR Munt.Dobr.,I,ms.). Rareori **gângav** și termenii din familia sa dezvoltă semnificații secundare. În Mehedinți **gângăială** este întrebuițat adesea depreciativ, ca apelativ pentru un om "bleg, moale; care abia vorbește": "Pierzi timpul (cu cutare), e gângăială de tot" (Dănceu). În nordul aceluiași județ, NALR Oltenia îl înregistrează în pct. 941.

Șișcav (<scr.šušcav "a vorbi peltic") este alături de **gângav** cea mai importantă dintre denumirile lui PELTIC în Oltenia, unde formează arii unitare în nordul și estul regiunii. În această zonă NALR Oltenia a înregistrat și forma adjectivală **șișcăvit** precum și verbul **a șișcăvi**, foarte uzitat în construcții care dezvoltă sensul noțiunii. Cele trei cuvinte de care am amintit deocamdată își prelungesc aria în Transilvania, regiune care împreună cu nordul și estul Olteniei poate fi considerată centrul de iradiere al termenilor spre celelalte regiuni, unde circulația lor este sporadică. Pe lângă înțelesul principal, în nord-vestul Olteniei **șișcav** înseamnă și "știrb, lipsit de dinți" (cf.ARH.OLT.,XVII,221-275). Evoluția semantică este firească, absența dentiției afectează fluxul vorbirii creând impresia de defect de vorbire chiar dacă se schimbă numai timbrul vocii și pronunția corectă a cuvântului nu este afectată. În județul Vâlcea, semnificația cuvântului a evoluat într-o direcția neașteptată: "slăbit de boală" (ib.,IX,248), sens rar și particular acestei zone. În același județ este "șișcav" și porumbul ale cărui boabe "sunt zbârcite și care joacă pe cocean (știulete) ca măргеаua" (CIAUȘANU,V.,201).

---

1. în **Contribuțiuni la etnografia medicală a Olteniei**, Craiova, 1925

Întrebuințat adjectival sau adverbial, **șișcăvit** este consemnat numai în Oltenia cu semnificațiile "peltic; săsăit" la Bulzești-Craiova și "bâlbâit, gângav" în Vâlcea (ib.id.,201). Verbul **șișcăvi** circumscrie arii în nord-estul Olteniei și Transilvaniei, având semnificațiile "a pronunța defectuos anumite sunete; a se bâlbâi; a gângăvi" (ap.DLR). Alături de verbul **a șișcăvi**, în aceeași zonă, NALR Oltenia înregistrează verbul **a șișcăi** cu sensul mai general "nu poate vorbi bine". În Dolj **șișcăie** nu notează totdeauna vorbirea peltică. Trăsătura semnificativă "nu poate vorbi bine" are ca motivație și alte cauze, nu obligatoriu defectul de vorbire: "Nu gângăne vorba, numai o șișcăie dacă-l iei repede" (Carpen Dolj). Această formă este destul de rară și se pare că nici în Transilvania nu a fost preferată lui **șișcăvi**. Un glosar de cuvinte publicat în **Șezătoarea** (XXV,121) înregistrează verbul sub această formă la Vașcău - Bihor cu semnificația "vorbește peltic". În sfârșit, mai consemnăm pentru Oltenia adverbul **șișcănit**, varianta a lui **șișcănit** în județul Vâlcea.

Prin analogie cu **gângav** și **șișcav**, de la verbul **a pișca** și adjectivul **tânt**, alte două formații lexicale denumesc în Oltenia noțiunea de PELTIC: **pișcav** "care vorbește în vârful limbii" (cf. BOCEANU, GL., 17) și **tântav** "peltic" dar și "prost, negliob" (Dănceu - Mehedinți).

Primul termen are la bază unul dintre sensurile figurate ale verbului în construcția **pișcă vorbele** "rostește (vorbele) în vârful limbii; pronunță cuvintele pe jumătate" și a fost înregistrat de NALR Oltenia în vecinătatea ariei lui **șișcav**, cu valoare adverbială: (vorbește) **pușcăvit**, la Izvoare, în Mehedinți (pct.958), (vorbește) **pișcav**, la Ostrovu-Mare, în același județ; ca adjectiv : la Iablanița - Mehedinți (pct.964); ca verb: la Godinești, în Mehedinți (pct. 942): **pâșcălește**. De altfel, în județul Mehedinți aria lui **pișcav** este mai unitară decât lasă să se întrevadă NALR. În majoritatea localităților pe care le-am anchetat în acest județ, **pișcav** și familia sa de cuvinte sunt cunoscuți fie cu sensul de "peltic", fie dezvoltând și alte semnificații. Astfel, la Balta-Verde **pișcav** înseamnă "peltic" fără nici o nuanță semantică suplimentară: "Omu' acela are un beteșug, vorbește pișcav, nu vorbește corect". La Dănceu se cunoaște forma **pișcăvit** "nu poate să vorbească bine, nu nemere vorbele bine". În aceeași localitate informatorul face deosebirea între **pișcăvit** "peltic, fonf. bâlbâit" și **pișcălește** (vorba) "vorbește fără socoteală, aiurea", ultimul termen având

în primul rând o semnificație depreciativă. În sfârșit, (**vorbește**) **pișcav** înseamnă la Gruia "vorbește ascuțit". Aria lui **pișcav** se prelungește în Banat unde se întâlnesc și variantele **pășcav** și **pâtcev** (cf. NALR Banat, I, h. 57, pct. 47, 74, 95-96) fără să aibă aici consistența ariei oltenesti unde circulația cuvântului cu diferite valori gramaticale este mai vie.

Tânt este varianta regională a lui **tont** (comp. it., sp., port. **tonto**) și înseamnă "prost, nătâng, neghiob". Sensul său depreciativ este evident. Se pune însă întrebarea cum a ajuns acest termen (sinonim cu **tâmp**) să însemne "peltic" ?

Considerăm valabilă următoarea explicație: sensul de bază al cuvântului "peltic" este "(persoană) care rostește defectuos anumite consoane". Sinonimele acestui cuvânt sunt, în primul rând, **bâlbâit** și **gângăvit**, apelative cu o ușoară nuanță depreciativă. Semnificațiile cu care circulă, în general, în limbă sunt: "care nu reușește, nu poate să exprime ceva cursiv, clar, inexplicit" și familiar: "care încearcă să ascundă ceva". Toate aceste semnificații sunt apropiate prin anumite trăsături semnificative de conținutul semantic al lui **tânt**: "prost, nătâng, neghiob", invective adresate uneori și persoanelor care "nu știi să exprime ceva, să se facă înțelese". Transferul semantic s-a realizat în aceste condiții foarte ușor și **tânt** și-a lărgit sfera de semnificație cu o trăsătură semantică nouă, aceea de "peltic", aceasta din urmă având un mai puternic caracter expresiv.

Prin analogie cu formații ca **gângav**, **pișcav** sau **șișcav**, foarte răspândite în Oltenia, de la **tânt** s-a format adverbul **tântav** înregistrat de NALR în Mehedinți (pct. 941, 944-945) cu sensul "peltic, bâlbâit, gângav". În nordul acestui județ, la Mărășești, lângă Baia de Aramă (pct. 941) s-a indicat verbul a **tântăvi** în construcția **tântăvește vorba (vorbele)**. În sfârșit, de la **tânt** s-a derivat adjectivul **tântălog (tanatalog)** indicat pentru PELTIC într-un singur punct (pct. 946) în Mehedinți, deși în zonă cuvântul este cunoscut și în alte localități. Menționăm totodată că numai verbul a **tântăvi** și adverbul (uneori adjectivul) **tântav** cunosc semnificația secundară de "(vorbește) peltic, bâlbâit" pe când **tânt** și **tântălog (tantalog)** nu și-au alterat conținutul semnificativ, fiind întrebuințați cu sensul lor principal, depreciativ și peiorativ: "Vecinul de care vorbeam e tântălog de când îl știu, niciodată n-a avut rostul lui" (Dănceu - Mehedinți).

Din prezentarea termenilor de mai sus a reieșit cu pregnanță că trăsăturile semnificative depreciative, peiorative etc. lipsesc în general cuvintelor din câmpul semantic al noțiunii de PELTIC. Totuși, **limbut** (<lat. **linguutus**), termen depreciativ, "care vorbește mult, vorbăreț, guraliv, flecar", a ajuns, prin extensiune semantică, să fie sinonim cu **peltic**. Raportul de sinonimie este însă firav. Cu înțelesul de "peltic" formează o microarie în nord-estul Olteniei (pct. 971,990,993). Mai indicat este în județul Gorj, într-o singură localitate (pct.939) și foarte aproape de extremitatea sud-vestică a regiunii (pct.974). Cu înțelesul de "peltic" termenul este cunoscut și în alte regiuni. ALR II,h.33 notează **limbut** (var. **limbosu**) în Caraș- Severin (pct.27), Târnava Mică (pct.141) precum și în câteva localități din Muntenia: pct.723,762,769,784,886,928. De altfel, în Muntenia și Dobrogea NALR (mss.) înregistrează frecvent termenul. În Banat, circulația termenului este sporadică (cf. NALR Banat, I, h. 57).

Forma **limbuțescu** "guraliv" este cunoscută vorbitorilor aromâni: "feată limbuțescă" (fată guralivă)/ cf. PAPAHAĞI, D./ . Este probabil ca în acest dialect extensiunea semantică să nu fi avut loc. Aromânii cunosc turcescul **peltek** care a pătruns cu fonetismul său în dialect (ib. id.).

În afara termenilor prezentați, denumesc noțiunea PELTIC câteva formații onomatopoeice a căror arie se reduce, potrivit datelor atlasului, la puncte izolate, în ciuda faptului că termenii sunt în general cunoscuți de vorbitori:

Bâlbâit, indicat în pct.997, este descriptiv. Sensul depreciativ cu care termenul circulă frecvent în limba română lipsește în cazul de față și acest lucru se răsfrânge în circulația precară a cuvântului în graiurile din Oltenia, Muntenia și Dobrogea.

Cu sensul de "peltic" ALR II îl înregistrează prin Moldova (cf. h.33).

Verbul a (se) **bâlbâi** cu semnificația "a fi pus în încurcătură; nesigur (în ceea ce afirmă)" est puternic fixat în conștiința vorbitorilor, ceea ce face ca frecvența sa în limba literară să fie, sub acest aspect, considerabilă. Sub formă verbală, a **bolbâi**, sau substantivală, **bolbâitură**, circulă rar, în Moldova. De altfel, cele două forme lexicale sunt atestate de D. Cantemir cu sens depreciativ, substantivul însemnând "vorbă proastă, prostie, fleac": "Aceasta încă ei bolbâind, și stropii vinului din gura unuia

în obrazul altuia sărind, iată...", și: "Fietecare dihanie glas de sfat și bolbăitură de învățatură începu a da" (ap.DA).

Cuvântul, sub forma **bâlbăescu** este cunoscut de vorbitorii aromâni (cf.PAPAHAGI,D.).

Pâlpăit este tot o onomatopee care imită vorbirea sacadată, întreruptă de defectul de vorbire. Este o creație fragilă. Nu a fost indicată decât într-o singură localitate (pct.994), în extremitatea sudică a regiunii, unde circulă alături de termenul **gângăit**.

Pâlpăie și **pârpăie (vorba)**, înregistrate la Cerneți și Sășiștuța, în Mehedinți, și-au nuanțat conținutul semantic prin trăsături semnificative suplimentare și, firește, numele și sensul au încetat de a se mai situa pe același plan, noua trăsătură semnificativă ne mai putând fi receptată decât cu ajutorul unui context minimal.

Astfel, pentru a sugera defectul de vorbire, **pâlpăie** și **pârpăie** au fost indicați într-o construcție explicită: **pâlpăie (pârpăie) vorba**.

Pâlpăie, derivat de la interjecția **pâl**, care imită bătaia de aripi a păsărilor (cf.DEX) dar și mișcarea repetată a flăcării vechilor lămpi cu gaz, și-a lărgit sfera semantică, sugerând prin sintagma **pâlpăie vorba** caracteristicile vorbirii peltice. Prin folosirea verbului **a pâlpâi** s-a recurs la o formă lexicală care sugerează nu numai defectul de vorbire dar și trăsături de caracter ironizate de colectivitate: "(Cutare) pâlpăie vorbele, le încurcă dinadins, ca să ne ducă de nas" (Balta- Verde - Mehedinți). Alteori nuanța depreciativă lipsește, cuvântul având numai semnificația de "guraliv, vorbăreț": "Vezi câte-o muiere care dă din gură mult: ia uite-o, o luă iar la pâlpăit, nu-i mai tace gura" (Dănceu - Mehedinți).

Pârpăie este o creație onomatopeică care are la bază interjecția **pâr**, cuvânt care imită zgomotul sau trosnetul produs de un corp solid care se rupe sau se despică, de arderea lemnelor, de presiunea exercitată asupra zăpezii etc.(cf.DEX). Extensiunea semantică nu ar fi fost posibilă în afara construcției **pârpăie vorba**. Este o expresie rară care dezvoltă nuanțe expresive, deosebit de puternice prin forța evocării defectului de vorbire. A fost creată prin analogie cu alte cuvinte onomatopeice care imită zgomotul și mișcarea ca, de exemplu, **fâlfâit**, **sâsâit** etc.

Sâsâit (pct.917) este tot o onomatopee, născută prin analogia dintre vorbirea peltică și sunetul caracteristic al unui S prelungit. Forța sa

expresivă constă în utilizarea ca adjectiv a termenului, deși la origine caracterizează un mod de vorbire.

În județul Mehedinți am mai consemnat pentru PELTIC denumirile de **păliș** și **ponciș**: "Fiindcă nu vorbește vorba de-o are, vorbește păliș, cam ponciș, adică în vârful limbii" (Balta-Verde). Există în această explicație a informatorului și o altă nuanță, diferită de conținutul noțiunii de PELTIC. Cel care vorbește **păliș**, **ponciș** nu vorbește "vorba lui", adică este "necinstit, ascuns" față de interlocutor. **Ponciș** și **păliș** sunt termeni care în aceeași regiune denumesc și noțiunea de SAȘIU, cu aceeași nuanță semantică suplimentară: "felul de a privi (al individului) ascuns, viclean, necinstit".

După descrierea termenilor care definesc noțiunea de PELTIC în Oltenia, se pune firesc întrebarea: care este situația termenului literar? Care este locul său în câmpul semantic al termenilor care exprimă trăsăturile semnificative ale noțiunii?

Peltic (<tc. **peltek**) are o circulație limitată la două puncte din județul Vâlcea (pct.914,922). Alături de **peltic** (variantele **peltiu**, pct. 914), în extremitatea nord-estică a regiunii (pct.901) a fost indicat termenul **pertiv** cu valoare adjectivală.

ALR II, h.33, nu a înregistrat termenul în Oltenia. **Peltic** a fost semnalat totuși în Muntenia și Dobrogea (pct.705,723,728,769, 899,987) și în graiurile transcarpatice (pct.157,182). NALR Muntenia și Dobrogea (I,mss.) înregistrează cuvântul literar în cea mai mare parte a teritoriului lingvistic anchetat.

Cunosc denumirea și aromânii. În localitatea Liumința - Caliacra (pct.012) a fost înregistrată forma **piltec** (cf.și PAPAHAĞI, D.,care indică forma **peltec**).

Deși, deocamdată, **peltic** nu cunoaște popularitatea lui **gângav** sau **bâlbâit**, acesta din urmă, mai ales în limba scrisă, există totuși tendința ca ariile sale să se extindă în graiurile populare, sub influența limbii literare. Configurația ariilor lui **peltic** în Muntenia și Dobrogea este un argument în acest sens.

Câteva cuvinte stau în centrul unor unități frazeologice cu semnificație figurată care încearcă să dezvolte conținutul noțiunii prin expresii ce suplinesc, de cele mai multe ori, forța sugestivă a termenilor

simpli.

Vorbește-n vârful limbii, cea mai frecventă construcție, este răspândită în întreaga Oltenie, Muntenia și Dobrogea. De cele mai multe ori construcția a fost indicată singură. Alteori dezvoltă sintactic conținutul semantic al unor denumiri, cu care circulă paralel: **gângav** "vorbește-n vârful limbii care gângăne vorba" (pct.972); **bâlbâit** (pct.997); **șișcav** (pct.974).

Următoarele unități frazeologice au o circulație restrânsă la câteva puncte: **(om) împiedecat la limbă** (pct.923, în nordul județului Dolj), **pâsâie pe limbă** (pct.945, în Mehedinți), **cu limba prinsă** (pct.973,984, în Dolj), **vorbește pâliș** (pct.976, în Dolj), **pălește vorba** (pct.976, în Dolj), **îngână vorba** (pct.954, în Mehedinți), **pișcură vorba** (pct.966, în Mehedinți), **nu poate rupe vocea** (pct.905, în Gorj).

În construcțiile enumerate, verbele **a pâli**, **a îngâna**, **a pișcura**, **a nimeri**, **a rupe**, ultimele două întrebuițate cu forma negativă, pierd sensul lor propriu, ajungând să sugereze, împreună cu unitățile frazeologice al căror nucleu sunt, vorbirea peltică.

D. Termeni referitori la defectele membrilor superioare și inferioare

Terminologia defectelor fizice ale membrilor superioare și inferioare constituie partea cea mai dinamică din câmpul semantic al noțiunilor referitoare la defecte fizice ale corpului omenesc. O descriere sistematică a acestui vocabular impune împărțirea termenilor, după semnificația lor de bază, în trei categorii:

a) Termeni care se referă la infirmitatea membrilor, în general. Ei denumesc noțiunea de SCHILOD;

b) Termeni care se referă la infirmitatea membrilor superioare. Denumesc noțiunea de CIUNG;

c) Termeni care se referă la infirmitatea membrilor inferioare. Denumesc noțiunile de ȘCHIOP și OLOG.

Prima grupă este cea mai bine reprezentată. Varietatea aspectelor sub care se prezintă infirmitatea a creat o terminologie detaliată din care se

detașează, prin frecvență, vocabule cunoscute pe întreg teritoriul lingvitic dacoromân: **schilod**, **beteag**, **anchilozat**, **pocit**, **damblagiu**, **șoimănit**.

SCHILOD

Schilod (et.nec.). Termenul literar are circulația cea mai mare fiind indicat în majoritatea localităților anchetate, singur sau împreună cu alte denumiri, cu excepția unei mici arii în sud-est și în nord.

Situația este asemănătoare în Muntenia și Dobrogea (cf.NALR Munt.Dobr.,I,mss,chest.456). Și la Berbești, în vestul Maramureșului, a fost consemnat termenul literar deși această regiune conservă câteva denumiri mai vechi (cf.ALRR Maramureș, I,h.170).

Rareori, în Oltenia, **schilod** și-a limitat sfera de referire numai la denumirea infirmității mâinii sau numai a piciorului, totuși o atestare din județul Vâlcea menționează cuvântul cu înțelesul de "fără un picior (ori chiar fără amândouă)" (cf.ARH.OLT.,XXI,275). Nu este vorba, totuși, de o tendință de specializare a termenului pentru denumirea infirmității piciorului ci, mai degrabă, de obișnuința vorbitorilor de a întrebuița cuvântul mai des în legătură cu o astfel de infirmitate.

Forma verbală **a (se) schilodi** este des întâlnită în Oltenia, Banat și Transilvania cu sensurile "a (se) deforma, a (se) schimonosi". Particulară nordului Olteniei (județul Vâlcea) este semnificația "a-și bate joc, a necinști / a silui/ o fată" (cf.CIAUȘANU,V.,197), inexistentă în alte regiuni și destul de rară în restul Olteniei unde verbul este uzitat și cu o ușoară tentă ironică: "Măi, (cutare) a crezut c-o va schilodi bărbatu-său, da' ăla a adormit înaintea ei" (Șimnic - Dolj).

Derivatul verbului, **schilodit**, formează o microarie în jurul Craiovei: pct.933-934,983.

În câteva puncte din nordul regiunii (pct.906,935,939) NALR Oltenia înregistrează formele **chilav**, **tilav** și **schilav** sub influența graiurilor bănățene și ardelenesti unde circulă frecvent. **Schilav** este o contaminație între **schilod** și **chilav**, ultimul foarte vechi, cunoscut în Transilvania, Moldova și Bucovina cu diferite semnificații: "bolnav (de picioare), olog, bolnăvicios, slab, prăpădit, neputincios, infirm, invalid, diform, sfărâmat" (cf.DA). În regiunea Neamțului termenul își lărgeste aria de referință: "(despre un obiect) stricat, hodorogit" (cf.I. CR., VI,30). Mai

recent, ALRR Maramureș îl înregistrează cu sensul de "ciung" (cf.h.126,pct.228,231,238) sau cu semnificația de "schilod" (cf.h.170,pct.222,223,228) fiind preferat termenului literar, înregistrat într-un singur punct: 224.

În Oltenia, **schilav** este o prezență sporadică, nesemnificativă.

Tot în urma unui proces de contaminație între termenul literar și **chirnav** "schilod" (cf.TOMESCU,GL.,11), a rezultat cuvântul **schirnav**, înregistrat de NALR Oltenia în județul Vâlcea. Semnificația noului cuvânt este "bolnăvicios, convalescent" și este cunoscută și în Mehedinți, unde denumirea ne-a fost indicată: "E schirnav de la o vreme, n-are poftă de mâncare, zace d-a-n picioarele" (Dănceu).

Un loc important în câmpul semantic al lui SCHILOD îl are, fără îndoială, **beteag** (<magh.**beteg**) conservat cu sensul său regional de "schilod, infirm" nu numai în Transilvania și Banat, de unde a iradiat în celelalte regiuni dar și în Oltenia și Muntenia unde acoperă arii întinse (cf.NALR Oltenia,I,h.143; NALR Munt.Dobr.,I,mss.).

Cea mai veche semnificație cu care este atestat termenul în documentele vechi este aceea de "schilod": "Și avea cu ei șchiopi și orbi și muți și betegi și alți mulți" (TETRAEV.,1547,ap.DA). Termenul avea și înțelesul de "milog, cerșetor" explicabil prin aceea că cerșetorii proveneau în majoritate dintre oamenii infirmi. "După slujbă, meargă creștinii la orașe și la sate, să caute oameni betegi, să miluiască pre ei." (CORESI,ap.DA). Această trăsătură semnificativă o vom găsi mai târziu la Hasdeu: "Ai miluit vr'un beteagu?" (cf.CUV. BATR.,II,454). O altă semnificație veche care s-a păstrat până astăzi este aceea de "bolnav", cu referire la infirmitate: "De va fi vreuna din oi beteagă, trebuie... să-i taie carnea cea putredă" (ANTIM, P. 90, ib.). "Unul nestătoriu și de răscoale și gălceave scornitoriu...ca un rău și beteag mădulariu din trupul monarhii curmat și tăiat a fi se cade" (CANTEMIR,IST.,52,ib.). În Moldova semnificațiile de "infirm, neputincios, bolnav, bolnăvicios" (cf.SEZ.,V,37;XXXI,152) s-au păstrat până astăzi, ca și în alte regiuni, de altfel. Totuși, dintr-o perioadă mai veche datează semnificațiile secundare pe care le are cuvântul în situații determinate: "șchiop": "Nu se pot certa...stricații și betegii" (PRAVILA MOLD.,ib.); "chior": "Ochiul muierii cel beteagu" (DOSOFTEI,V.S.,ib.); "prost": "Cine-i atâta beteag la minte, carile să nu cunoască"

(CANTEMIR,IST.,ib.); (Cu referire la femei): "însărcinată": "Pază...! Să te lași de cea beteagă" (cf. MARIAN,NA,39); (Fig.,prin Transilvania): "nemangâiat (în dragoste)": "Cine are dor și drag / Cătu-i lumea-i tot beteag" (cf.JARNIK-BÂRSEANU, D.,396).

În Oltenia, în ciuda influenței termenului literar, **beteag** are o circulație relativ unitară în jumătatea sudică a regiunii (pct.928-929, 958,969,975-977,979,987,996-997) și într-un singur punct din nord-vest (pct.938). Dintre acestea, numai în șase puncte (pct.928-929,965,975,977,997) a fost înregistrat termenul singur, în celelalte informatorii indicând și alte denumiri.

În pct.979 și 976 alături de **beteag** a fost indicat termenul **olog**. Dar dacă în pct.996 **beteag** și **olog** sunt sinonimi (cf.h.143 unde a fost transcrisă precizarea informatorului: "**beteag;-teğ** sau **uolog; -loğ**"), în pct.979 vocabulele denumesc precis membrele infirme: "**uolog** de picioare, **beteag** de mâini".

Și în pct.938 **beteag** indică infirmitatea mâinii. Aici echivalentul lui **schilod** este **șovârnog**, termen care denumește infirmitatea membrilor, în general.

În sud-estul Olteniei, în pct.987, deși informatorul a explicat cuvântul **beteag** prin sensul său general ("**beteag** de mâini și de picioare"), prezența unui termen expresiv, **șontorog**, ne face să credem că aici există un început de specializare a lui **beteag** pentru infirmitatea mâinii, față de **șontorog**, denumire cvasi-ironică, atribuită indivizilor cu picioarele infirme.

O prelungire a ariei din sud-estul Olteniei o găsim în Muntenia, de-a lungul Oltului, cu infiltrații în Dâmbovița, Teleorman și sporadic în celelalte județe (cf.NALR Munt.Dobr.,I,mss.).

Se observă așadar în Oltenia începutul unui proces de restructurare al conținutului semantic al lui **beteag**, într-o arie lingvistică unde concurența termenului literar este foarte puternică. În afara punctelor unde **beteag** se opune în planul semnificațiilor lui **olog**, iată alte două exemple din Mehedinți: "(Cutare) e olog și beteag din război..., (nu are) nici mână nici picior" (Dănceu); "(Pe cutare) nu-l ascultă picioarele și merge rău, e olog, și anu' trecut i-au betegit doctorii și o mână..." (Balta-Verde). Dar în același județ, alături de semnificația obișnuită, cercetătorii graiului din

zona "Porțile de Fier" (I. **Texte-sintaxă**. Ed. Acad. R. S. R., Buc., 1973) consemnează pentru **beteag** sensul rar de "durere de burtă" (p.42) care pare să se refere la o afecțiune cronică - boala de stomac - și nu la crampele trecătoare ale stomacului. Această explicație ne-a fost sugerată și de înțelesul de "(om) bolnav" pe care cuvântul îl are în același județ: "Ăsta e beteag, betegos, îl suflă vântul, mai tot timpul e prin spitale și sanatorii" (Gruia).

Anchilozat (<**anchiloza**<fr.**ankyloser**) și variantele **închilozat** și **chilozat** înseamnă "înțepenit". Este un neologism care a fost repede "adoptat" ca denumire a lui SCHILOD deși sensurile celor doi termeni sunt foarte diferite. Este bine răspândit în Muntenia și izolat în Dobrogea (cf. NALR Munt. Dobr., I, mss.) de unde a iradiat în Oltenia unde circulă sporadic, de obicei alături de alte denumiri. În Banat aria lui **anchilozat** este restrânsă la câteva puncte, necunoscând amploarea ariilor lui **chilav**, **schilod**, **schilav** sau **olog**, termenii cei mai uzitați în regiune pentru noțiunea de SCHILOD (cf. NALR Banat, I, h.122). NALR Oltenia îl înregistrează în județul Vâlcea (pct.902,907), în Gorj (pct.912-915), în Dolj (pct.923,970). Olt (pct.985) și o microarie în Mehedinți (pct.949,958,961,964-966). Din cele 13 puncte unde a fost indicat, în cinci au mai fost indicate și alte denumiri: **pocit** (pct.964,966), **milog** (pct.949), **beteag** (pct. 958) și **țeapăn** (pct.902). Mai apropiat, semantic, este de **țeapăn** și foarte îndepărtat de **milog**.

În cele mai multe localități anchetate de noi, semnificația lui **anchilozat** este cea consacrată: "înțepenește de mâini și de picioare" (Dânceu - Mehedinți); "Când a anchilozat, i s-a înțepenit mâinile și picioarele" (Balta-Verde - Mehedinți); "La (omul) anchilozat, mâna e ca fierul, piciorul e ca de lemn" (Giuvărăști - Olt); "(individul anchilozat) nu mișcă, e bătă" (Carpen - Dolj).

Damblagiu, **pocit**, **șoimănit** și **paliu** dezvoltă nuanțe semantice peiorative și depreciative. Prin prezența elementelor conotative, cuvintele câștigă în expresivitate și asta explică, în parte, frecvența lor mare în ariile lexicale ale lui **schilod** și **beteag**.

Damblagiu (<**damla**+suf.-(a)**giu**<tc.**damla**) înseamnă "persoană bolnavă de dambla: paralică" și a fost indicat în 12 puncte geografice ale Olteniei, cele mai multe în nord-vest (pct.941, 943-944, 948, 951, 957.

960, 962): "Acela de damblagiu îi tremură mâinile" (Balta-Verde - Mehedinți), unul în nord-est (pct911) și două în sud-est (pct.933,990). Prin extensiune are și sensul de "lipsit de putere" fără ca slăbiciunea fizică să se datoreze neapărat paraliziei. Explicația pe care o dă informatorul în pct.988 este concludentă: "Când mâinile și picioarele sunt moi". Și tot datorită aceluiași proces semantic, sensul cuvântului s-a lărgit, însemnând și "schilod" într-o arie în care termenul litarar este general cunoscut.

O foarte largă răspândire o are termenul în Muntenia. Una dintre cauze este caracterul său puternic depreciativ, specific, în general, lexicului de origine turcească.

În graiurile din Oltenia, **damblagiu** se raportează, semantic, la două categorii de trăsături umane, net diferențiate: a) particularități fizice și b) particularități morale. În funcție de aceste trăsături, sensurile lui **damblagiu** sunt complet diferite.

În ce privește trăsăturile fizice ale persoanei, sensul cu care circulă cuvântul în Oltenia este parțial diferit de cel indicat de dicționare, pentru limba literară. Față de înțelesul de "paralitic, (persoană) care suferă de paralizie" (cf.DM,DEX), semnificația cuvântului în Oltenia este și "(persoană) lipsită de putere", prin urmare sensul inițial s-a modificat, sugerând slăbiciunea organismului indiferent de formele ei de manifestare.

Damblagiu este însă mai frecvent uzitat în regiune ca termen calificativ pentru individul care încalcă normele de comportare civilizată în mijlocul colectivității în care trăiește. Cuvântul înseamnă în sens mai larg "ieșit din comun", iar în situații particulare este atribuit depreciativ individului "nebul, nesocotit" și chiar "prost": "S-a damblagit, săracul, de la război. A căzut obuzul lângă el" (Dănceu - Mehedinți); "Nu te poți înțelege cu el, e zănatic, damblagiu rău de tot" (Carpen - Dolj); "(Cutare) e mai rău decât prost, e damblagiu..." (Cioroiași - Dolj).

Pocit (<poci<potcă<sl.potuka, cf.DEX) a fost indicat în zona de sud-est a regiunii, de-a lungul Oltului și Dunării și în câteva puncte din sud-vest: pct.917,924,926,932,934,964,966,972,980,986, 989,991-994. Izoglosele sale, circumscrise în această zonă, se prelungesc dincolo de Olt, în sudul și vestul Munteniei, întretăindu-se cu cele ale vocabulelor **milog** și **infirm** (cf.NALR Munt.Dobr.,I, mss.). În Oltenia, în majoritatea punctelor anchetate, informatorii au precizat cuvântul împreună cu alți termeni care

definesc mai precis infirmitatea. Prin conținutul său semantic, adjectivul **pocit** dezvoltă sugestive efecte prin evocare.

Cu valoare adverbială, **pocit** circulă frecvent în legătură cu verbul **a vorbi**. **Vorbește pocit** "vorbește stricat, rostește greșit cuvintele" nu înseamnă totdeauna "(vorbește) bâlbâit, găngav". "Ne vorbea pocit, ca și cum noi nu știam, așa credea el, că ne trage pe sfoară" (Carpen - Dolj). Aici înțelesul cuvântului este acela de "strâmb, necinsit, incorect".

Astăzi are loc un proces, tot mai accentuat, de "deplasare" a lui **pocit**, în cadrul câmpului semantic al lui SCHILOD, dintr-o poziție aproximativ centrală, spre extremitatea câmpului, odată cu impunerea, în limba vorbită, a termenului literar. Iar în grăbirea acestui proces un rol important îl are și schimbarea raportului dintre elementele denotative și cele conotative în favoarea celor din urmă.

Șoimănit (<șoimări "(mitol.pop.) a sluși, a poci la chip") a fost înregistrat în câteva puncte din județele Olt și Dolj (pct.932,974, 984,994), în două dintre ele fiind sinonim cu **pocit** (pct.932,944). În sfârșit, în nord-vestul regiunii **șoimănit** circulă alături de **strâmb**.

Cea mai veche semnificație a termenului este "pocit, schilodit". Infirmitatea este datorată unor ființe supranaturale cărora li se atribuie puteri nefaste: "De cele mai multe ori (ielele) îi iau mâinile sau picioarele, ori îi strâmbă fața. Atunci se zice că omul e șoimănit, căci au dat șoimanele peste el" (cf.CANDREA,F.,160). Credințe similare se păstrează în Olt: "Cei care ascund bani (în pământ) nu-i mai pot lua îndărăt. Sunt păziți de șoimane și-i șoimănesc" (Giuvărăști).

Ca și **pocit**, cu care are elemente comune, **șoimănit** își lărgește sfera de semnificație, însemnând în Oltenia și "smintit, prost": "Copil șoimănit" (cf.AL.R II,h.33); (Substantivizat): "Umbă ca un șoimănit" (ap.DLR); "anormal (la minte; trup)" (Balta-Verde - Mehedinți); "neastâmpărat, zburdalnic", la Peștișani, lângă Târgu Jiu (cf.LR,1961,3,232), cunoscut, de altfel, în întreaga Oltenie și devenit foarte uzual. Cu referire la infirmitate, în Mehedinți, adverbul **șoimănit** și-a lărgit sfera de semnificație însemnând și "sașiu": "Este din naștere șoimănit. Am văzut unu' la Maglavit, se uita rău" (Dănceu). Tot prin Mehedinți am notat semnificația familiară de "palavragiu": "Vorbește vrute și nevrute, cică: așa-i șoimănit, mă !" (Balta-Verde).

În sfârșit, mai notăm într-o arie învecinată cu Oltenia, în sud-vestul Munteniei, sensul rar de "exceptional, foarte dotat" (cf.UDRESCU, GL.): "E un copil șoimănit..., la cinci ani scrie, citește".

În afara vocabulelor discutate, mai denumesc ocazional noțiunea de SCHILOD următorii termeni:

Țeapăn (<v.sl.cěpěnu), sinonim cu **anchilozat**, are pe lângă sensul de bază și semnificațiile "voinic, robust, puternic, viguros". Fără îndoială că nu aceste semnificații au sugerat vorbitorilor din pct.902,913 (în nord-est) și pct.945,947,963 (o microarie din nord-vest) denumirea. Dimpotrivă, când termenul înseamnă "schilod" dobândește o semnificație opusă înțelesului său inițial: "De reumatism stă sângele din curgere și piciorul devine țeapăn" (Dănceu - Mehediți). **Țeapăn** are și o însemnată încărcătură afectivă când intră în componența unor expresii familiare în care cuvântul capătă semnificația de "mort": "vedea-te-aș țapăn" sau "să te cânte, țapăn" sunt frecvente în graiurile din Oltenia și, în general, în graiurile munteneste.

Echivalent cu **schilod**, cuvântul a fost notat într-o arie învecinată cu Oltenia de NALR Muntenia și Dobrogea (I,mss.). Același sens îl are și în Maramureș (cf.ALRR Maramureș,I,h.170) și Banat (cf.NALR Banat,I,h.122).

Caierog (et.nec.), formă intraductibilă, atestată în nord-vestul regiunii (pct.936), desemnează infirmitatea totală a membrilor: "Nici mâinile, nici picioarele nu sunt sănătoase" (cf.h.43).

Debil (<fr.dèbil), "lipsit de rezistență, firav" a fost indicat în județul Mehediți alături de **schilod**. Este un neologism al cărui sens vorbitorii nu-l cunosc exact. Pentru SCHILOD același termen a fost indicat și în vestul Munteniei (cf.NALR Munt.Dobr.,I,mss.).

Milog, apelativ astăzi ironic, familiar și depreciativ, era denumirea frecventă a acelor indivizi care din cauza unei infirmități erau nevoiți să cerșească. Însăși formarea cuvântului - contaminație între **milă** și **olog** (cf.DLR) - explică semnificația termenului. Astăzi **milog** și-a modificat parțial conținutul semnificativ¹.

---

1. Prin Dolj, în expresii de tipul "nu fi milog !", "(cutare) nu e băiat de gașcă, este milog", termenul are semnificația de "zgârcit" și "nesociabil", trăsături semnificative care nu sunt străine de spiritul "milogilor" autentici, dinainte vreme, care-și disputau un loc cât mai "privilegiat" în preajma bisericilor mari, unde șansele de câștig erau sporite.

Cu sensul de "schilod" a fost indicat în două localități din nord-vestul județului Mehedinți (pct.946,949). Cu această semnificație formează două microarii în Muntenia, una de partea stângă a Oltului, cealaltă în județul Brăila (cf. NALR Munt. Dobr.,I,mss.).

Molatic (<moale+suf.-atic) a fost înregistrat în Câmpia Dunării (pct.968,998), alături de alți doi termeni, **schilod** și **sucit** al căror sens **molatic** numai îl explică.

Ratizm (probabil de la **reumatism**) a fost indicat în pct.941.

Schirnav, înregistrat în pct.904, din extremitatea nord-estică a regiunii, este rezultatul contaminării dintre **chirnav** "bolnăvicios, convalescent" (cf.CADE) și **schilav** "schilod". Evitarea ambiguității a dus la formarea unui termen mai nuanțat, cu o coloratură afectivă mai pregnantă. Conținutul semantic al noului cuvânt se precizează în comparație cu semnificația lui **chirnav** "bolnăvicios, convalescent" (cf. și ARH.OLT., XXI,260).

Sohorâng (et.nec.) "fără mâini și fără picioare" a fost indicat în pct.946 alături de **schilod** care, pentru a evita confuzia, desemnează "(persoana) fără o mână sau fără un picior" (cf.h.143).

Obădat (<obadă<sl.obedu) a fost înregistrat numai în județul Vâlcea pct. 908). Este o creație metaforică care are la bază asemănarea dintre picioarele strâmbe ale cuiva și **obadă** "bucăți de lemn încovoiate care, împreunate, alcătuiesc partea circulară a unei roți de lemn" (cf.DM). Comparația s-a făcut, ca în majoritatea cazurilor, cu un obiect din universul material rural și este un exemplu ilustrativ de felul cum limba reușește să dea, prin procedee generale, valoare expresivă unor cuvinte care, prin sensul lor inițial, sunt inexpressive.

Printre numeroasele semnificații pe care le are termenul în Mehedinți, o găsim și pe aceea de "schilod": "E adus ca odaba; merge cam pe-o parte" (Balta -Verde). De altfel, prin nord-estul Olteniei,cuvântul înseamnă și "încovoiat, gârbovit" (cf.CIAUȘANU,V.,183).

---

1. Cf. "(cutare) e chirnav, n-are poftă de mâncare, e bolnav" (Dănceu- Mehedinți). În județul Olt cuvântul are și înțelesul de "schilod" (cf.TOMESCU,GL.11).

Secâr (de picioare) a fost indicat la Siliștea, în Mehedinți (pct.940). Cuvântul **secâr** (=ceacâr) circulă în această zonă alături de **schilod** care este atribuit aici persoanei "fără un picior". Pentru evitarea confuziei, **secâr** denumește infirmitatea ambelor picioare. În felul acesta, prin modificarea conținutului semantic, ce doi termeni s-au specializat, evitând confuzia.

Paliu (et.nec.), cuvânt polisemantic, este cunoscut în Oltenia și Muntenia și cu înțelesul de "schilod, infirm; paralizat" și prin specializare relativă "șchiop": "Are picioarele palii și, dacă îl mână vreo treabă pe la primărie... e purtat de două slugi pe brațe" (cf.CIAUȘANU, V., 186). Cu semnificația de "schilod" NALR Oltenia nu înregistrează cuvântul în nici un punct, în schimb îl indică într-o microarie din estul regiunii cu înțelesul de "sașiu" (cf.h.30). În Muntenia, situația lui **paliu** este asemănătoare, cuvântul fiind înregistrat numai cu semnificația de "sașiu" (cf.NALR Munt.Dobr., I, mss.). Comparând datele atlaselor lingvistice ale regiunilor menționate de referințele lui G.F.Ciaușanu, se desprinde concluzia că sensul de "schilod" nu este particular lui **paliu** în graiurile discutate. Nuanțarea semantică din județul Vâlcea s-a realizat, probabil, sub influența altor termeni, ca **damblagiu**, **șoimănit**, **pocit**.

CIUNG

În ansamblul termenilor care fac parte din câmpul semantic al infirmității membrelor, câțiva sunt uzitați, de obicei, cu referire la membrele superioare.

Dintre aceștia, **ciung** (<comp.it.cionco, ung. csonk, friul. zomp) este și cel mai cunoscut. Cu semnificația "fără o mână" este atestat în scrierile vechi: "Tot omul la care va fi dânsul hulă, nu va veni, om orb sau șchiop sau ciung sau cu urechile tăiate" (BIBLIA, 1688, ap.DA). În aceeași epocă și pe la începutul secolului al XVIII-lea este atestată semnificația "ciont, ciunt, fără vârf, fără ramuri", referitoare la arbori: "Toate trupurile ciunguri de copaci pârjoliți...ochilor miei văd" (CANTEMIR, IST., 263, ib.); "Dinaintea casei din gios pân' la patru ciungi de stejari" (a.URICARIUL, XXXIV, ib.). Substantivat, cu semnificația "fără ramuri" s-a conservat în graiurile moldovenești: "Cămila de la bărbat / Ca umbra-i de ciung uscat" (cf.SEZ., I, 72).

Astăzi **ciung** este bine fixat atât la nivelul limbii literare cât și cel

al graiurilor limbii vorbite ca denumire a infirmității mâinii¹.

În Oltenia cuvântul formează arii unitare (cf.NALR Oltenia, I, MN7). Semnificația sa principală este aceea de "fără o mână", rar "fără degete". În pct.987 din județul Olt, se face distincție între **ciung** "fără degete" și **invalid** "fără mână". Dimpotrivă, la Dănceu, Balta- Verde, Izvoarele și Gruia, în Mehdișii, cuvântul își lărgeste semnificația: "fără o mână sau fără un picior".

Rar, prin Mehdișii, se face distincție între **ciung** "fără o mână" și **ciolac** (<tc.čulak) "cu degete retezate". În general, **ciolaceste** puțin cunoscut în Oltenia, formează arii extinse în jumătatea estică a Munteniei și în numeroase puncte din Dobrogea (cf.NALR Munt.Dobr.,I,mss.) unde specializarea sa pentru un anumit gen de infirmitate rezultă clar din precizarea informatorului din pct.875: "Un om e ciung când îi lipsește toată mâna; când îi lipsesc doar degetele e ciolac" (ib.,chest.327); "(ciolac e când) are mână dar nu o poate folosi" (ib.,pct.851); "(ciolac e omul) fără palmă" (ib.,pct. 852,859,870). În Oltenia și Muntenia nici o sursă nu consemnează forma verbală a **ciolăci** "a ciunta, a ciunti, a schilodi, a mutila" (cf. DA). Este de altfel o formă învechită, ieșită din uz, întâlnită foarte rar prin Moldova: "Sii-ar fi ciolăcit mânele babei" (ib.).

Sporadic, de obicei adverbial, **ciolac** circulă în graiurile transcarpatice (cf.ALRR II,h.33) datorită, probabil, vecinătății cu ariile muntenesti.

Pentru a evita confuzia, la Bechet (pct.994) vorbitorii fac distincția între **ciung** "fără mână" și **mont** (din **bont**, prin substituirea lui /b/ cu /m/, cf.GRAUR, **Etim.**,21) care înseamnă "cu palma tăiată de la încheietură". În județul Vâlcea **moantă** înseamnă "mână fără degete" (cf.ARH.OLT., IX,245). Termenul circulă rar în Oltenia și în Muntenia, iar apariția sa sporadică se datorește influenței ariilor transcarpatice unde vocabula este

---

1. Există și excepții. Astfel, în Transilvania **ciung** înseamnă și "schilod" (cf.DA), iar în Maramureș este atestat rar ca denumire a infirmității mâinii (cf.ALRR Maramureș,I,h.126). Tot în graiurile ardelenesti consemnăm semnificația rară de "a arunca cu vehemență, a trânti" pe care o avea cuvântul la 1892.

foarte cunoscută¹.

Dintre noțiunile care se referă la infirmitatea piciorului ȘCHIOP și OLOG sunt cele mai cunoscute.

Șchiop (<lat. **excloppus**) "(Despre ființe) care, în mers, se sprijină mai puțin pe un picior decât pe celălalt; care are un picior anchilozat, paralizat, mutilat etc." (cf.DLR), formează arii unitare pe tot teritoriul dacoromân. Vechimea termenului argumentează răspândirea sa în limbă precum și polisemantismul nuanțat al cuvântului și al derivatelor sale. Dintre izvoarele care consemnează cuvântul, amintim câteva: cu valoare adjectivală sau adverbială **șchiop** este cunoscut în secolul al XVII-lea: "(Iapa) au fost ră și scopă de un picior" (a.1620-1640,ap.DLR); "Mai bine iaste ție ciung sau șchiop să întri în viață, decât doao mâni sau doao picioare având, aruncat în focul de veaci" (N.TEST.,1648,ap.DLR). Substantivat, este întrebuițat de vechii cărturari. Cea mai veche atestare datează din secolul al XVI-lea: "Avea cu ei școpi și orbi și muți și betegi" (CORESI,TETR.,35,ib.); sau la Varlaam, la începutul secolului următor: "Chemâ pre cei săraci și neputernici, șchiuopii și orbii" (ib.). În cele mai vechi izvoare scrise apare și verbul **a șchiopa**: "Au căzut și s-au șchiopat" (BIBLIA 1688,ib.); "Să se șchiopeteadze-n călțăminte aparte" (DOSOFTEI,PS.,16,ib.). Astăzi forma **șchiopa** s-a păstrat regional, mai ales în Transilvania. În Oltenia, forma **șchiopa** nu este uzitată, în schimb, în Gorj DLR consemnează verbul cu înțelesul " a se îmbolnăvi (oile) de șchiop".

---

1. Termenul este caracteristic jumătății de nord a dacoromânei de unde a iradiat spre regiunile sudice unde același gen de infirmitate este cunoscută prin turcescul **ciolac**. Regional, **mont** a însemnat inițial "mică ridicătură de pământ pe un loc de șes" (ap.DLR) și prin comparație "morman, grămadă, movilă (de lemne, de piatră, de lut)" (ib.), "obiect prea scurt", în Moldova (cf.SEZ.,XX,137), "rădăcina cozii vitelor" (ap. TDRG). Cu referire la corpul omenesc, termenul păstrează în parte semnificația sa principală, aceea de "bont - parte a unui întreg care iese în relief" (ap.DLR). Astfel, prin Ardeal, termenul indică "partea superioară a labei piciorului" (ib.). Prin generalizare, înseamnă și "membru nedezvoltat, închircit" (ib.)

Astăzi **șchiop** și familia sa de cuvinte dezvoltă în graiurile limbii vorbite, ca și în limba literară, numeroase semnificații secundare. Diversitatea conținutului semantic a cunoscut un proces îndelungat care a început cu câteva secole în urmă.

Cu sensul figurat de "a se abate (de la ceva)" verbul **a șchiopa** circula în secolul al XVI-lea: "Fiii striini...șchiupără den cărările sale" (CORESI, EV., 164, ap. DLR). Această semnificație este ieșită din uz ca și aceea de "a fi lipsit (în general) de tradiție" cu care circula **șchiop** prin Moldova: "Care istorie cât să fie de șchioapă în calea adevărului...să va arăta" (CANTEMIR, HR., 276, ib.).

În dialectele sud-dunărene ALR I/I, h. 71 consemnează termenul la aromâni (pct. 05, 07, 08, 09) sub formele **scl'op**; **scl'op^m**, și la istroromâni, la Jeian (pct. 02): **sl'op**; **sl'op**: "uare un picior mai mic".

Raportând astăzi termenul la un singur aspect al realității pe care o desemnează, aceea a infirmității fizice, constatăm că semnificația sa principală și cea mai veche "infirmitatea piciorului" este cunoscută în majoritatea graiurilor limbii vorbite. Fac excepție Transilvania și Moldova unde sensul cuvântului s-a lărgit, însemnând și "fără o mână" (cf. ALRM, II/I, h. 127). Tot prin extensiune semantică, cu referire la arbuști, la Turburea, lângă Craiova, cuvântul înseamnă și "pipernicit, nedezvoltat": "Să-ntâmplă de al mare atacă producția aluiliant...unu face umbră prea multă și unu...rămâne șchiop" (cf. DLR).

Olog (<alb. **ulok** "cu picioarele paralizate"), întrebuințat ca adjectiv, denumește în limba română persoana "căreia îi lipsește un picior sau amândouă, care nu poate umbla (bine)" (cf. DLR), mai rar: "schilod (de picioare)" (ib.).

Atestările termenului ca denumire a infirmității piciorului sunt foarte vechi: "Neputincios de picioare, șădea olog" (CORESI, L., ap. DLR); "Bolnavii au tămăduit, ologii au făcut cu picioare" (VARLAAM, C., 99, ib.); "I s-au zgârcit vinele și-au rămas olog până la moartea lui" (NECULCE, L., 81, ib.); "Fost-au din pânțele maicii lui olog" (ANTIM, P., 222, ib.).

Trăsătura semnificativă "schilod", absentă din câmpul semantic al cuvântului **șchiop**, individualizează cei doi termeni deși într-un plan mai general se face deseori confuzia între **olog** și **șchiop**. În zece puncte din

Oltenia termenul înseamnă "schilod" (cu referire la infirmitatea piciorului) / cf.NALR Oltenia,I,h.143 /. Cele zece puncte sunt dispuse astfel: trei în Gorj (pct.95,920,942), altul în Mehedinți (pct.948), șase pe valea Dunării, în județele Olt și Dolj (pct.967, 979, 989, 991-992, 996). În județul Olt, în pct.989,991-992, alături de **olog** s-a indicat și **pocit**. Cu sensul de "schilod", **olog** este foarte răspândit în Muntenia și Dobrogea (cf. NALR Munt. Dobr., I, mss., chest. 456). Cu aceeași semnificație, izoglosele cuvântului circumscriu în Banat arii întinse (cf.NALR Banat, I, h.122). Același înțeles îl are cuvântul și în alte regiuni (cf.PAMFILE, **Boli**,27).

Vechimea termenului este demonstrată și de prezența sa în dialectul aromân: **olug (ulog)**/cf.PAPAHAGI,D./.

Hărțile onomasiologice ale noțiunilor de SCHILOD și ȘCHIOP înregistrează în Oltenia, relativ la infirmitatea piciorului, și câțiva termeni familiari, uneori depreciativi, cu o circulație limitată la puncte izolate:

Șontorog (Comp. magh.dialect.**czomtorag**) înseamnă de obicei "șchiop, schilod": p.ext. "lipsit de vlagă" (ap.DLR): "Bietul tata, șontorog cum era el..." (cf.TDRG). Foarte rar și învechit are sensul de "sucit, strâmb, diform": "O vacă...cu coarne șontoroage" (a. 1880,ap.DLR).

Înregistrat sporadic în Oltenia (pct.909,987), cuvântul are o incontestabilă valoare expresivă. Este cunoscut mai ales cu sensurile de "bleg, neputincios" prin Mehedinți: "Ogu Șontorogu/Îl trimiți la fete/Merge să se-mbete" (Balta-Verde); și în Dolj: "Șontorogu..., îi fură furnica mămăliga" (Carpen).

Șovârnog (<șovârni<ucr.șevernoghi) este obișnuit în graiurile moldovenești unde înseamnă "(ființă) care abia își târâște picioarele, care șchiopătează" (cf.TDRG, SCRIBAN,D.DM) dar și în alte graiuri (cf.com.Furtună, com. din STRAJA - RĂDĂUȚI, COMAN,GL.,LEXIC REG.,II,63). Prin nord-vestul Munteniei, forma **șofârnog** desemnează infirmitatea piciorului și a mâinii, fiind uneori sinonim cu **mont** și **ciolac**: "E șofârnoagă de-o mână" (cf.UDRESCU,GL.), "Umblă cu șofârnogul gol" (ib.id.). Alteori este sinonim cu **olog**: "Și-a pus șofârnogul picior de lemn" (id.ib.). Cu semnificația de "olog, șchiop" este atestat și în jurul Sibiului (cf.LEXIC REG., II, 6) și în Banat (forma **hodârn/u/og**, cf.NALR Banat, I, h.122, pct.34, 64).

În nordul Olteniei (pct.938) termenul indică numai infirmitatea

picioarului. În aceeași zonă, corespunzătoare, geografic, județului Gorj, consemnăm forma adverbială **șovârna** cu sensul figurat de "anapoda, nebunește" (PASCA, GL.). În Mehedinți, semnificația cuvântului este neclară vorbitorilor: "șovârno e unul care nu e bun (sănătos)" (Dănceu).

Foarte rar prin Oltenia mai este întrebuințat **șontrop**, denumire familiară, depreciativă, care redă mersul greoi, șchiopătat al cuiva. S-a format prin contaminarea dintre **șont**, regional "șchiop, schilod" și **trop**, onomatopee care imită mersul apăsător. Forța expresivă a termenului rezidă din contaminarea adjectivului cu interjecția, cuvântul rezultat sugerând acustic - dar și vizual - mersul îngreunat al individului cu piciorul infirm (cf. CIAUȘANU, V., 201; LR, 1959, 3, 67, LEXIC REG., II, 38).

NALR Oltenia a indicat denumirea într-un punct marginal din zona nord-vestică a județului Mehedinți (pct. 945). În același județ, **șontrop** denumește o persoană indiferent dacă suferă de infirmitate sau nu. Semnificația cuvântului este aceea de "bleg": "(cutare) e șontrop, nu-l mâni să facă vreo treabă de care pregeți" (Gruia); "Una e șontrog, alta (este) șontrop; ăsta e molâu" (Izvoarele). Prin extensiune semantică, cuvântul înseamnă în Oltenia și "prost, negliob" (cf. LEXIC REG., II, 38).

Șoldit (<șold+suf.-it) a fost înregistrat în două puncte, pe valea Oltului: pct. 917, în Vâlcea și pct. 986, în Olt. C. F. Ciaușanu îl înregistrează în județul Vâlcea (cf. **Glosar...**, p. 63) cu sensul de "spetit, cu șoldul sărit de la locul lui (luxat)". În Banat **șoldit** este consemnat sporadic (cf. NALR Banat, I, h. 127) sub influența graiurilor oltenești unde vocabula a fost înregistrată sub diverse forme lexicale și cu mai multe valori gramaticale. Substantivat, CADF consemnează în Oltenia forma **Șoldea** "poreclă dată unui om șchiop, care umblă șoldiș". Aceeași sursă indică în Oltenia verbul **șoldăcăi** (contaminare între **șold** și **șont/ăc** care înseamnă "a merge șoldiș; a șchiopăta")/cf. și SCRIBAN, D./; "Merge șoldăcăind prin gropi" (cf. PASCA, GL. 53). Se pare că, cu referire la oameni, termenul este caracteristic Olteniei, denumind noțiunea de ȘCHIOP. În celelalte regiuni cuvântul desemnează infirmitatea la animale sau, prin extensiune semantică, sugerează anumite particularități ale obiectelor. Astfel, în Bucovina, Transilvania și Maramureș adjectivul **șoldiat** se referă la infirmitatea șoldului la cai (cf. DR, V, 230). DLR referă adjectivul **șoldit** la animale, obiecte, mai rar la oameni. Sensul cuvântului este "lăsat într-o

parte, strâmb". Regional, cu sens depreciativ, **șolditură** înseamnă "casă urâtă" la Broșteni, Vatra Dornei (ap.DLR).

În concluzie se poate spune că în Oltenia **șoldit** și-a restrâns sfera de semnificație la denumirea mersului șchiop la oameni, referirile la animale făcându-se foarte rar. Evoluția spre nuanțarea depreciativă este accentuată în același timp prin județele Dolj și Mehedinți unde, în afară de semnificația "șchiop", **șoldit** dezvoltă în alte contexte și nuanțe semantice secundare: "a fi bătut rău (de cineva), a fi stâlcit (în bătaie)": "În armată ne șoldeau rău de tot, nu ca acumă că se poartă cu tine ca domnișoarele" (Dănceu - Mehedinți); "Mi-a șoldit unu, a lu (cutare), da' și eu când l-am prins..." (Carpen - Dolj).

E. Termeni referitori la infirmitatea coloanei vertebrale

Termenii la care ne vom referi în acest capitol denumesc în Oltenia noțiunile de COCOAȘĂ "deformare patologică a trunchiului (unei persoane)" și COCOȘAT "(Persoană) care are cocoasă".

COCOAȘĂ (COCOȘAT)

Denumirea COCOAȘEI în Oltenia se face printr-un număr de opt termeni (cf.NALR Oltenia,I,h.101) dintre care se detașează prin frecvență cuvântul literar.

Cocoasă (et.nec.) formează o arie unitară în întreaga regiune, cu excepția părții de nord-vest, fragmentată de izoglosele altor denumiri.

Alături de termenul literar, NALR Oltenia mai indică: **cocoșătură, gușbă, ghebă, gâlcă, gogoasă, tolboasă și țăst**.

Cocoșătură, derivat de la **cocoasă**, prin analogie cu **umflătură**, adăunează în plus sensul de "urât, neplăcut" pe care deformarea coloanei vertebrale o face impresiei indivizilor. A fost indicat numai în județul Dolj (pct.974).

Gheb (<lat.**glibbus**), cu varianta **ghebă**, este un termen frecvent în graiurile moldovenești unde înseamnă "cocoasă" (cf.DA): "Ghebul care-i ieșise în spate" (ib.).

În Oltenia, **ghebă** a fost indicat în trei puncte marginale: pct. 946.950 în Mehedinți și pct.930 în Dolj. Consemnarea termenului în Mehedinți, în plină arie a lui **cocoașă** se explică prin persistența cuvântului în arii izolate, conservatoare, fragmente ale ariei generale pe care **gheb** (**ghebă**) o forma altădată pe întreg teritoriul dacoromân, iar în Dolj, prin infiltrațiile ariilor muntenești din vecinătatea Oltului.

Forma mai veche, **ghib-e-uri** este atestată în scrierile lui D.Cantemir: "Unele (dintre cămile) sunt cu un ghib numai, iar altele cu două" (cf.IST.,89,ap.DA). Chiar această formă învechită s-a conservat în Moldova alături de **gheb**: "Intră în rând moșneagul cu baba, învârtindu-se cu ghibele lor poznașe" (cf.SEZ.,III,182). Forma **gheabă** circulă în graiurile ardelenesti din jurul Brașovului, iar ung. **göb** "cocoașă" este probabil o influență românească în această zonă a țării. Denumirea **guabă** atribuită cocoașei în nordul județului Vâlcea (pct.902) trebuie considerată în legătură cu vecinătatea graiurilor transcarpatice din nordul Olteniei.

Gâlcă (<bg.gläki), prin generalizare, înseamnă "umflătură". A fost înregistrat în Gorj (pct.905,937-938), Mehedinți (pct.941, 962), Dolj (pct.956) și Olt (pct.998). În majoritatea punctelor (cu excepția pct.905, în Gorj) denumirea a fost indicată alături de termenul literar cu intenția, probabilă, de a-i explica semnificația prin indicarea unui termen de comparație, procedeu frecvent folosit de vorbitori atunci când se crede că o denumire sau alta este mai puțin explicită. Vocabula este comună și graiurilor bănățene (cf.NALR Banat,I,h.110) unde denumește, în general, orice umflătură.

Gogoșă (et.nec.), fig. "nume care se dau unor obiecte umflate și rotunde" (cf.DM), indicat în Gorj (pct.942) este, prin generalizare, denumire inedită a infirmității, o metaforă bazată pe comparația dintre cocoașă și produsul alimentar, atât de comun. Se pare că în Oltenia denumirea este o influență bănățeană, NALR Banat (I,h.110) înregistrând-o pentru COCOAȘĂ în numeroase puncte.

Prin alte comparații, particulare, de această dată, graiurilor din Oltenia, cocoașa mai este denumită **țâst** (<lat.testum) în județul Olt (pct.990) și **tolboasă** în același județ (pct.987).

Țestul este un capac, de obicei din pământ, cu care se acoperă pe vatra încinsă pâinea, prăjitura etc. Forma sa, bombată mult în sus, a generat

comparația, sugerând pentru infirmitatea coloanei vertebrale o denumire deosebit de expresivă.

Tolboasă (comp. **toltoasă**, et. nec.) este frecvent uzitat în Oltenia, cu referire mai ales la îmbrăcăminte, cu semnificațiile de "încărcat, îmbrăcat cu haine groase" care, de obicei "nu vin bine, ridică spinarea" (Carpen - Dolj); "Cad ca nelumea pe tine că-s prea multe" (Izvoarele - Mehedinți). Denumirea atribuită infirmității, prin extinderea semnificației, este explicabilă prin tendința vorbitorilor de a prefera termenului consacrat, formații lexicale mai expresive tocmai prin aceea că sunt bazate pe o comparație cu elementele universului (de obicei casnic) înconjurător.

Numărul termenilor care definesc noțiunea de **COCOȘAT** în Oltenia este restrâns. NALR Oltenia indică doar trei: **cocoșat**, **ghebos** și **gârbovat**. La aceștia se adaugă construcțiile **om cu gâlca-n spate** și **om cu gogoasă**, în câteva puncte din Gorj, unde s-a indicat și **COCOAȘĂ** pentru termenii **gâlcă** și **gogoasă**.

Termenul literar **cocoșat** formează în Oltenia arii unitare, situație asemănătoare în Muntenia, Dobrogea și în celelalte regiuni ale țării, cu excepția Moldovei, unde este concurat de **ghebos** și prin Transilvania unde **gheboșat** se mai păstrează cu sensul de "(persoană) cu cocoasă" în jurul Brașovului.

În privința vechimii, **cocoșat** pare a fi mai nou decât **ghebos**. Una din primele atestări o putem atribui începutului secolului al XVIII-lea: "Era la trup coc(o)șat și strâmb" (a.1705,ap.DA). De la această dată atestările sunt numeroase, îndeosebi în Muntenia unde termenul s-a și impus mai repede: "Niște cocoșați...văzând pe un tânăr drept...bufniră în răs" (ib.). Prin extensiune, în Oltenia, **cocoșat** (de muncă) înseamnă "obosit, împovărat": "Ne cocoșa cu munca unu', a lu Nicioară..." (Dănceu - Mehedinți); un alt înțeles figurat este acela de "bătut zdravăn": "Numai o vorbă dacă arunca unu' împotriva ta, te lua jandarmii fără altă dovadă și te cocoșa cu ciomegele" (Carpen - Dolj); în sfârșit, **cocoșat** mai înseamnă "fricos, cu conștiința încărcată": "Nu sta cocoșat printre ceilalți, nici nu ridica privirile" (Dănceu - Mehedinți).

Ghebos (<**gheb**+suf.-os) are, probabil, vechimea cea mai mare dintre termenii care denumesc noțiunea: "Om ghiebos" (BIBLIA, 1688, ap. DA); "La statul trupului era gârbov, ghebos și la cap cucuiat" (M.COSTIN,

LET., I,302, ib.). Forma învechită **ghibos** (<**ghib**+suf.-os) este prezentă la Dosoftei: "Era cam...ghibos" (cf.V. S.,17,ib.) și D.Cantemir (cf.IST.,57,ib.). Este preferat lui **cocoșat** în graiurile moldovenești, deși și aici termenul literar este cunoscut. Forma **gheboșat** (rar **îngheboșat**) "cocoșat" aparține aceluiași graiuri dar și celor din Transilvania unde verbul **a gheboșa**, de la care s-a format **gheboșat** are nuanțe secundare. Prin extensiune înseamnă și "gârbovat de bătrânețe, aplecat de spate, încovoiat" (ib.). În general însă, se poate spune că în graiurile din Transilvania și Moldova **gheboșat** este tot mai frecvent uzitat cu sensul de "încovoiat, aplecat de spate", trăsături semnificative particularizatoare, față de **ghebos** care și-a păstrat nealterată semnificația, aceea de "(persoană) cu gheb (=cocoșă)".

În Oltenia **ghebos** formează o microarie în nordul județului Vâlcea (pct.902-903) fiind consemnat și în Gorj (pct.912) precum și în Mehedinți (pct.950). Izoglosele lui **ghebos** formează două microarii în nordul Munteniei și nordul Dobrogei, cu infiltrații în partea centrală a județului Constanța (cf.NALR Munt.Dobr.,I,mss., chest.310).

Circulația paralelă a celor doi termeni - **cocoșat** și **ghebos** - a determinat în unele zone ale Munteniei diferențierea semantică: "ghebos dacă ai ghebă în spate, iar cocoșat dacă mergi strâmb" (ib. pct.975). Credem că această tendință diferențiatoare operează nu numai în Muntenia, unde s-a consemnat nota, dar și în Moldova și Transilvania unde mai vechiul **ghebos** continuă să circule alături de termenul literar.

Gârbovat (<**gârbov**<bg.**gârbav** "cu spinarea adusă, încovoiată") este un cuvânt foarte vechi. Ca adjectiv sau adverb, **gârbov** este atestat la primii căturalari: "O muiere gârbovă" (VARLAAAM,C.,354,ap.DA); "Cel gârbovu" (BIBLIA 1688,ib.); "La statul trupului său era gârbov" (M.COSTIN,LET.,I,302,ib.). Și astăzi **gârbov** este frecvent uzitat în vorbirea moldovenilor care, se pare, îl preferă termenului literar. Forma **gârbav** este atestată de DA în Banat. Cu înțelesul figurat de "a (se) încovoia, a (se) îndoi, a (se) cocoșa" verbul **a (se) gârbovi** circulează frecvent în Transilvania și Moldova. Aceste semnificații au o vechime apreciabilă. Notăm un singur exemplu, aparținând Bibliei de la 1688: "Și umărul lor puterea îl gârbovește" (ap.DA).

ALR I/I,h.70 a înregistrat pentru noțiunea de COCOȘAT și termenul **deșelat** la Lăpușata - Vâlcea (pct.808), Cloșani (pct.837), Imeasa (pct.842) și Bistreț (pct.870). Sensul cuvântului este "(animal, persoană) care are spinarea încovoiată, îndoită, vătămată, frântă de poveri, de eforturi mari sau de lovituri: spetit" (cf.DM). Prin extensiune înseamnă și "foarte obosit": "Se întorc deșelați că nu mai au chef nici de mâncare, cad jos și adorm" (Carpen - Dolj). Trăsăturile semnificative ale termenului sunt comune cu cele ale lui **cocoșat** uzitat cu înțeles figurat: "spinarea îndoită" sau "(cocoșat) de poveri, eforturi". Conform datelor ALR I/I, adjectivul este frecvent în Muntenia și circulă sporadic în Transilvania și Moldova. Dar ca și în atlasul lingvistic al Olteniei, NALR Muntenia și Dobrogea (I,mss.) nu-l înregistrează ca denumire a lui COCOȘAT în nici un punct, ceea ce exclude posibilitatea unei eventuale confuzii între semnificațiile principale ale celor doi termeni.

TERMENI REFERITORI LA BOLILE CORPULUI OMENESC

A. Termeni care denumesc bolile ochilor

În acest subcapitol vom studia câțiva termeni care denumesc noțiunile de ALBEAȚĂ și URCIOR (la ochi) în graiurile din Oltenia. Hărțile care ilustrează configurația ariilor vocabulelor uzitate de vorbitori pentru exprimarea noțiunilor respective, permit constatarea că termenii literari au de această dată un rol preponderent, formând arii întinse și, în marea parte a teritoriului lingvistic de care ne ocupăm, foarte unitare (cf. NALR Oltenia, h.34 și 38). Se impune, de asemenea, să precizăm că cei mai uzitați termeni din câmpul semantic al cuvintelor care denumesc bolile de ochi sunt de origine latină sau derivate pe teren românesc de la cuvinte de origine latină : **albeață**, **ceață**, **urcior**. Și nu e lipsit de importanță nici faptul că vocabulele subliniate au dobândit în limba vorbită numeroase nuanțe semantice, unele dintre ele caracteristice unui grai sau altul.

ALBEAȚĂ

Pentru noțiunea de **ALBEAȚĂ** (alb+suf.-eață) "pată albă, formată pe cornee" (cf.DM), au fost înregistrați în Oltenia zece termeni. Circulația lor este însă restrânsă la câteva puncte izolate, ponderea cea mai mare deținând-o termenul literar, cunoscut, de altfel, în majoritatea regiunilor țării.

Albeață¹, boală cunoscută și sub denumirile de **albeață albă** și **albeață neagră** (cf.DA), este un termen foarte vechi. Este atestat în scrierile vechilor istoriografi unde este uzitat cu sensul său actual: "Având fata lui Scarlat albeață pre un ochiu..." (NECULCE,LET.II, ap.DA);

---

1. În descântecele populare, **albeața** poate fi și de altă natură, probabil se au în vedere numeroasele cauze care provoacă boala. Cf. "Curății Albeața albă, Albeața neagră, Albeața roșă, Albeața de 99 de feluri, Albeața de 99 de chipuri"(ap.DA).

"Cei ce ar avea oareșicare cunoștință de ochi, i-au zis că aceea ce i-au acoperit chiar linteia luminei ochiului, fiind puțin cam albă, nu este albeață ce zic unii «apă-albă» iar unii zic «apă-neagră»" (URICARIUL, VII, a.1815 ,ib.). Un manuscris de pe la 1788 ne relevă faptul că același termen denumea afecțiunea la animale: "Pentru albeață la cal să caute lemn de mesteacăn" (ib.).

Termenul ocupă arii întinse în toate regiunile. Pentru Oltenia, hărțile ALR I/I și NALR Oltenia prezintă situații asemănătoare. În vestul regiunii ariile lui **albeață** sunt străbătute și de izoglosele altor termeni iar în astfel de situații vorbitorii nu confundă termenii în contact, aceștia denumind trăsături particulare ale bolii: "Se face o pată în ochi și aia se face mare și coperă vederea și aia e albeață; când e bolnav (omul), când (este) aproape să moară, se face pâclă pe ochi" (Dănceu - Mehedinți); "Din lovituri se face albeață pe ochi; ceața provine din boală sau din băutură" (Balta-Verde - Mehedinți).

Denumirea de **apă-neagră** operează destul de rar. În pct.924 raporturile dintre **albeață** și **apă-neagră** nu sunt sinonimie : "albeață se spune când mai năzărește nișel, iar când nu mai vede deloc, atunci are apă-neagră la ochi" (cf.h.34).

Cu sensul menționat, **albeață** este cunoscut în Banat (cf. NALR Banat,I,h.35), Muntenia (cf.NALR Munt.Dobr.,I,mss.,chest. 125) dar și în alte regiuni (cf. PAMFILE, **Boli**).

Termenul s-a conservat la aromâni. ALR I/I, h.111 înregistrează cuvântul la Giurmaia-de-Sus, Crupnic (pct.05).

Dintre semnificațiile figurate pe care le dobândește cuvântul în diferite contexte, "a nu vedea bine lucrurile; a se înșela" (cf.CADF) este cunoscută în județul Dolj: "Ce, măi, ai albeață ! O ții una și bună. Nu-ți ieși din ale tale !" (Carpen). Cu acest sens, cuvântul este întrebuițat însă destul de rar.

Tot cu **albeață** s-a răspuns în majoritatea punctelor anchetate pentru ALBUL OCHIULUI (cf.h.32). Credem că formularea întrebării: "Cum îi zici la partea ochiului care e albă ?" a generat confuzia, deoarece și pata formată pe corneea este tot albă și în acest fel informatorului nu i-a fost suficient de clar ce i se cere, de fapt, să exprime. Nu este de altfel exclus ca albul ochiului să fie denumit, prin extensiune semantică, **albeață**, însă

generalizarea termenului pentru exprimarea acestei noțiuni este exclusă.

Ceață (<caecia<caecus "orb") formează o microarie în Mehedinți (pct.948,950,963,965). Izolat, a fost înregistrat în Dolj (pct.977) (cf. și ALR I/I,h.111,pct.846 și 850).

Etimologia cuvântului sugerează procesul semantic prin care **ceață** indică un defect de vedere, în cazul de față boala de albeață. Cuvântul însemna "orb" dar sensul lui nu eate echivalent cu cel al latinescului **orbis** "lipsit (total) de vedere", ci indica, mai degrabă, începutul procesului de **orbire** "boală de ochi înrudită cu albeața, care întuneca vederea, un început de albeață" (cf.DLR). În limba veche, **ceață** și **albeață** nu se confundă, situație similară în graiurile limbii vorbite, unde cei doi termeni indică boli ale ochilor. Astfel, în Mehedinți, vorbitorii diferențiază cele două cuvinte, atât de apropiate semantic: "Are albeață în ochi că s-a lovit cândva ..., și i-a crescut fetița ochiului" (Balta-Verde). Un alt informator explică în felul următor cuvântul **ceață**: "Nu vede bine, nu se lămurește bine vederea și trebuie să deschidă ochii mari ca să vadă" (Dănceu). Explicații din care reiese diferențierea semantică a celor doi termeni am primit și de la informatorii din localitățile Izvoarele și Cioroboreni (Mehedinți), Șimnic, Carpen (Dolj) și Izbiceni (Olt).

Spre deosebire de **albeață** care indică lipsa totală a vederii ochiului afectat de boală, **ceață** a evoluat la semnificația de "tulburare a vederii", sens cu care este atestat încă într-o epocă foarte veche: "Și-i era părul alb ca omătul și se puna pre ochi ceață, de albiea lor" (DOSOFTEI, V.S., 81, ap. DA). Mai recent, în folclor găsim numeroase exemple din care raporturile semantice dintre cei doi termeni reies cu claritate. Într-un decântec, **ceață** este opus lui **albeață**: "De voi mergeți/ Și vă duceți,/ De curățați albețele/ Și cețele/ De pe ochii lui (cutare)" (cf.DA). De la semnificația "tulburare a vederii" cauzată de boli ale ochiului, printre care și începutul de albeață, termenul evoluează semantic, încă în limba veche, la "vedere slabă" și chiar la "absență a vederii" cu referire la fenomene naturale: "Să făcu întunec, negură, ceață, pre tot pământul" (BIBLIA 1688,ib.); "La 'ntunec de ceață va vedea lucruri de viață" (DOSOFTEI,PS., 391, ib.); "Să răsărești cum zbucnești și răsari sfântul soari, din toți nourii și din toati ceșile" (DESCÂNTEC,a.1784,ib.). Evoluții asemănătoare are latinescul **caecus** și-n alte limbi romanice unde înseamnă

"negură, cearcăn al lunii, volbură și ninsoare" (ib.), deci fenomene naturale care micșorează vizibilitatea.

Astăzi, semnificațiile cele mai cunoscute ale termenului sunt în legătură tocmai cu fenomenele naturale de care aminteam: "negură, pâclă" sunt trăsături semnificative pe care cuvântul le are și în limba literară. Smnificațiile mai vechi "vedere slabă (cauzată de boală)" și, mai rar, "albeață" sunt cunoscute în graiurile populare unde circulă, de obicei, în construcții de tipul **are ceață pe ochi**, deci într-un context explicativ. Nu este totuși lipsit de interes să amintim că denumirea de **ceață** pentru ALBEAȚĂ a fost înregistrată cu numai câteva decenii în urmă în majoritatea regiunilor țării, deși nu pe arii prea unitare: Caraș- Severin, Arad, Mediaș, Alba, Cluj, Satu-Mare precum și în Moldova (cf. ALR, h.111). Atlasul lingvistic al Banatului consemnează cuvântul într-o arie destul de întinsă (cf. h.35) și este probabil că de aici a iradiat în Oltenia, în județul Mehedinți.

Povăială (et.nec.) "Boală de ochi, perdea, albeață (la oameni și cai)" (cf. CADF) însemna în vechime membrana care învelea diferite organe ale corpului (cf. DLR), uneori fiind sinonim cu **prapur**: "I s-au spart pânțele și povăiala, de i se vedea mațele" (DOSOFTEI, PS., ib.). Prin sudul Transilvaniei, Oltenia și nordul Munteniei, cuvântul însemna "partea de jos a burții animalelor, deasupra coapselor; spec. vintre": "Lupul îi înfipse colții la povăială și-i vărsă măruntaiele" (cf. GS, VI, 243). Cu referire tot la animale, prin sudul Transilvaniei și nord-estul Olteniei cuvântul denumește acea parte a corpului animalelor "situată între ultima coastă și osul șoldului, formând o adâncitură" (cf. DLR). Cu sens figurat, cuvântul înseamnă pentru vorbitorii graiurilor amintite "deșert, flămânzire", sens explicabil prin aceea că povăiala este localizată în regiunea stomacului (intestinelor)/ib./. Aria de răspândire a termenului s-a extins în Muntenia unde **povăială** se referă și la alte părți ale corpului omenesc: "șira spinării, spatele" (cf. LEXIC REG., II, 41).

NALR Oltenia înregistrează denumirea pentru ALBEAȚĂ foarte rar (două puncte în sud-est: 988,994), probabil sub influența lui **pohoială** "nume dat mai multor boli de ochi; cataractă" (cf. CANDREA, F., 225), "leucom" (cf. DDRF), "urdoare" (cf. GHETIE, Dicț.), "conjunctivită (granuloasă)" (cf. DLR). **Arhivele Olteniei** (XXI, 273) consemnează de

asemenea termenul cu înțelesul de "albeață" și mai ales de "ceață", ceea ce sugerează că în Oltenia noua semnificație a cuvântului este de dată recentă. "Îi vine așa câteodată o povăială pe ochi de nu mai vede bine" (Giuvărăști - Olt). Alte atestări ale termenului cu semnificația de "albeață" le consemnează sporadic ALR I/I, h.111: în Mehedinți, la Cloșani (pct.837), Bumbesti-Jiu, în Gorj (pct.825) forma **poivială** și la Ciupercenii-Vechi, în Dolj (pct. 865). Oscilația semantică este evidentă, noua semnificație nefiind suficient de clară pentru vorbitori care, uneori, fac distincție între **povăială** și **albeață**: "(Povăială) este când se înțeapă și iasă zeama din ochi și ochiul seacă" (Balta-Verde - Mehedinți); "povăială sau ceață" (cf.NALR Oltenia, I, h.34, pct. 960).

Ponov (cf.scr.**ponova** "înnoire") are, pe lângă alte semnificații și pe aceea de "ceață pe ochi" (cf.DLR). Cu acest sens, NALR Oltenia îl înregistrează la sud de Craiova: "Să pusă ponov pe uochi" (pct.983). În județul Dolj, **ponov** este consemnat și de ALR I/I, h.111, pct.810, indicând un sens diferit de cel avut de **albeață**: "(albeața este) ceea ce se face pe ochiu de nu vezi; ponov, când e numai ca o ceață". În județul Mehedinți, unde izoglosele lui **ceață** formează numai o mică arie, **ponov** este sinonim cu **albeață**: "S-a pus ponovul pe ochi și nu mai vede" (Balta-Verde); "Ponovul se pune pe ochi de nu vezi bine, că e ochiul rău" (Dănceu). Cuvântul circulă și în județul Vâlcea, sinonim cu o denumire mai veche, **orbul găinilor** (cf.ARH.OLT.,IX,247), însemnând odinioară "albeață". Astăzi **orbul găinilor** este întrebuițat mai mult peiorativ, cu înțelesul "neatent" sau "a face ceva pe dos; rău" (cf.inf.din Carpen -Dolj, Giuvărăști - Olt și Dănceu - Mehedinți).

În legătură cu alt domeniu de referință, cel agricol, **ponov** este particular graiurilor din Banat și Oltenia, unde înseamnă "teren care se ară și se seamănă, pământ cultivabil; spec. porumbiște" (cf.CADE; COSTIN, GR.BAN.,163), "cultivare a pământului, muncă agricolă" (cf.CIHAC,II,276), "recoltă, rod, bucate ale câmpului" (cf.CADE). DLR indică și forma verbală a **ponovi** "a lucra la câmp, a ara", în nord-estul Olteniei.

Perdea (<tc.**perde**)denumea în medicina populară cataracta, leucomul: "Ochii celui cuprins de pohăiele sunt curați. Pohăielilor li se mai zice și perdea" (cf.CANDREA,F.,225); "Alifia pentru curățirea și topirea

perdelei ochilor" (ap.DLR). Mai aproape este de semnificația de "albeață" sintagma **perdea albă**: "ochii cei vătămători...înveliți să fie cu perdele albe, să nu mai privească la obraze dalbe" (cf.SEZ.,I, 118).

Termenul este mai puțin uzitat în Oltenia și Muntenia unde a fost consemnat în județul Olt (cf.NALR Oltenia,I,h.34,pct.985) și județul Teleorman (cf.NALR Munt.Dobr.,I,mss.).

Necunoscut în Oltenia este sensul de "placentă", frecvent în medicina populară, mai ales în Moldova: "Strigoii se naște ca orișice copil; el însă se cunoaște, căci are pe cap o chitie, tichie, căiță, perdea" (cf. PAMFILE, **Dușm.**, 30).

Pâclă (<sl.piclu) este sinonim cu **ceață**: "Zi de întunec și de negură, zi de nor și de pâclă" (VARLAAM - IOASAF,ap.DLR). A fost înregistrat în Mehedinți (pct.959), în aceeași zonă geografică unde noțiunea este denumită de **ceață**. De altfel, în cercetările dialectale făcute de noi în acest județ, informatorii au indicat frecvent pentru **ALBEAȚĂ**, **pâclă** sau **ceață**. Ca și **ceață**, **pâclă** nu este întotdeauna sinonim cu **albeață**: "La albeață crește fetița ochiului; pâclă e atunci când slăbește vederea" (Dănceu); "pâclă ai pe ochi din alcool" (Balta-Verde); "Pâclă-i un fel de ceață. Dacă-i pâclă nu vezi cu amândoi ochii, dacă-i albeață nu vezi decât cu unu" (Gruia). Interesant este faptul că Oltenia este singura regiune unde, deși sporadic, **pâclă** a fost indicat pentru **ALBEAȚĂ**. Și chiar dacă trăsăturile semnificative ale noțiunii nu sunt exact cuprinse de cuvântul **pâclă**, folosirea sa ca denumire a unor afecțiuni ale ochiului este particulară acestor graiuri.

Cârnotie (**Cârnoteie**, **cârnotei**, **cârnie**), forme diminutive de la **carne**, denumesc în mod curent acele tumori formate în țesutul conjunctiv fibros, cărora vorbitorii nu le cunosc denumirea exactă. Cu înțelesul de "tumoare, fibrom, vegetație" **cârnoteie** a fost înregistrat atât în Oltenia (cf.LEXIC REG.,I,28), cât și în alte regiuni (de exemplu, în Argeș, cf.UDRESCU,GL.).

Analogia dintre aspectul acestor țesuturi și cel al albeții a favorizat extensiunea semantică a cuvântului: "s-a făcut un cârnotei pe ochi și nu mai văd" (cf.NALR OLTENIA,PCT.960); "i-a crescut cârnoteie pe fetița ochiului" (ib.,pct.976); "ăia cân-ocupă fetița nu să mai vede" (ib.,pct.982). A fost înregistrat în sudul regiunii unde formează o microarie

relativ unitară în Lunca Dunării. În câteva puncte termenul este însoțit și de alte denumiri: **ceață** (pct.977), **albeață** și **povăială** (pct.994).

Streliță (probabil din val.strēla "săgeată", cf.CADE) a fost consemnat în județul Mehedinți (pct.954). Termenul nu denumește albeața, ci o pată provenită dintr-un accident (cf.răspunsul informatorului din pct.954). Denumirea este în legătură cu numele unui fluture mic de culoare albastră, **streliciu**, care, dacă e prins, lasă pe degete o pulbere care, după credința poporului, produce pe piele pete roșii (cf.CADE). În Transilvania cuvântul denumește și pistruiile pe obraz (ib.), dar denumirea albeței aparține graiurilor oltenesti, deși atestările sunt foarte rare. Mai menționăm totuși un exemplu din Dolj: "Cântecu' zice așa: pe ochi streliță, pe nas neghiță, pe obraz brobință, e făcut de însurat" (Carpen); și un alt exemplu din județul Olt: "(are) streliță la ochi, nu știu cum..., o albeață" (Giuvărăști). Pe lângă Vânu-Mare **streliță** denumește pistruiile, ca în Transilvania (cf. LEXIC REG.,I,56). Prin Mehedinți **strelicele** denumesc "petele negre ce ies pe piele, pe ficat" asemănătoare cu cele făcute de untdelemn deasupra apei (cf.BOCEANU,GL.). Tot în aceeași zonă "strelicele - se crede - ies când bubează cineva și atunci e semn că moare" (id.ib.). Este de înțeles că dat fiind polisemantismul termenului în Oltenia, cu referiri la "pete" de naturi și cauze dintre cele mai diverse, extensiunea semantică pentru "albeață" s-a realizat cu ușurință.

Pe lângă acești termeni, mai menționăm pentru **ALBEAȚĂ**, câteva denumiri care, ca valoare, ocupă în câmpul semantic al reprezentărilor noțiunii poziții periferice:

Pogită (comp.pojghiță, et.nec.) indicat la sud de Craiova (pct.971) și **pojviță de albitură** (pct.979, pe Dunăre). Același răspuns a fost înregistrat de NALR Muntenia și Dobrogea (I,mss.) în pct.961, pe Olt, și în două puncte din județul Teleorman (pct.821 și 824).

Pieliță (<piele+suf.-iță) este atestat cu sensul de "albeață" pe la 1800: "Apă neagră s-a pogorât din pricina răcelii printre pielița ochiului și i-a acoperit lumina" (a.1815, URICARIUL,VII,69,ap. DLR). În folclorul medical românesc **pieliță** este un termen frecvent uzitat cu diferite accepțiuni. În legătură cu bolile ochiului, I.A. Candrea semnaleză cuvântul într-o credință populară: "Pelițele se depun pe ochi când mănânci ceapa cu pieliță cu tot" (cf.F.,70).

Alte atestări ale termenului: în Argeș, Dobrogea, Brașov (cf. ALR I,h.16), Banat (cf.NALR Banat,I,h.35).

Terie (<lat.tela¹) "o pată pe pupilă, nu pe tot globul ochiului" (cf.NALR Oltenia,I,h.34,pct.969) a fost indicat alături de **albeață**.

URCIOR (la ochi)

În afară de termenul literar, noțiunea mai este denumită de următoarele vocabule: **minigoci**, **negel**, **broboană**, **sulziu** și **cur de găină**. **Ulcior** și **minigoci** au fost înregistrați în arii întinse; ceilalți termeni au o circulație restrânsă, circumscrisă la un punct sau două.

Ulcior (<lat.hordeolus "mic furuncul care apare la rădăcina genelor", cf.DM) formează o arie întinsă în Oltenia, cu excepția părții vestice în care a fost înregistrat izolat.

În județul Vâlcea există credința că **ulcior** fac cei care "se spală din **ulcior**" (cf.CIAUȘANU,GL.,69). Credințe asemănătoare sunt numeroase în toate regiunile în care cuvântul este cunoscut: "Dacă bei apă din **urcior** faci **urcior** la ochi" (cf.CANDREA,F.,319); "Să nu te speli pe față din **urcior** că faci **urcioare** la ochi" (cf.SEZ.,XII, 157,170); "Când ai **urcior** la ochi, să te uiți printr-un gât de **urcior**, că-ți trece" (cf.PAMFILE, **Boli**, 65); "Se vindecă «**ulciorul**» dacă-l ungi cu tină de pe fundul unui **ulcior** de apă" (cf. PACALA,M.R., 271); "Am un **urcior**/**Burcior**/**Nici** eu câine/**Nici** tu până mâine" (descânțece din județul Teleorman, cf.CANDREA,F.,329); "Cu urină de câine se spurge **urciorul** în județul Vâlcea și funigiei în județul Dâmbovița" (id.ib.,406); "**Ulcioarele** se fac pe genele ochilor; pricina lor este că te uiți pe fereastră de aproape" (cf.SEZ.,I,118) etc.

Atlasele lingvistice regionale îl consemnează pe arii întinse nu numai în Oltenia ci și în Maramureș (cf.ALRR Maramureș,I,h.45), Banat (cf.NALR Banat,I,h.40), Muntenia și Dobrogea (cf.NALR Munt.Dobr.,I,mss.).

---

1. Cf. T. Teaha, **Lat. TELA - element de continuitate și de unitate în istoria culturii populare românești**, în "Anuarul ICED" nr.3,1981,p.403-423

Aromânii cunosc termenul: "Ocl'il' i s'afurn'isesc, es ulčiori" (ochii i se irită, ies /apar/ urcioare) /PAPAHAGI,D./.

Minigoci (miligoci, miligos, inigos, minegoci, minigoz, mânigoși) a fost înregistrat în restul Olteniei, într-o arie compactă formată din 22 de puncte. Este o prelungire a ariei din sud-estul Banatului, unde **minigoci** (et.nec.) denumește noțiunea (cf.NALR Banat,I,h.40) și unde **urcior** (la ochi) apare sporadic (cf.CANDREA, F.,225). Așadar, termenul formează o arie care cuprinde sud-estul Banatului și vestul Olteniei, cu infiltrații în Gorj (cf.AL.R I/I,h.16) și sporadic în sud. "Un minigoci iasă în ochi și te doare; e o boală care iasă pe pelița ochiului" (Dănceu - Mehedinți); "Minigoci se face la ochi când trece călea la borțoase" (Balta-Verde - Mehedinți); "La noi se spune așa: Minegoci, minegoci/ Până mâine să te coci..., ca să-i descânte și să-i treacă" (Gruia - Mehedinți).

Negel, forma diminutivală a lui **neg** (<lat.naevus) "Tumoare mică, nedureroasă, care apare pe piele datorită unei hipertrofii a papilelor" (cf.DEX).

Cu sensul indicat în dicționar, cuvântul este atestat și la vechii cărturari: "Avea un negel în nas din naștere" (NECULCE,L.336,ap. DLR); "Negelul de va fi supt falca dreaptă, însemnează norociri vieții acelu om" (a.1785,ib.).

Sensul consacrat al termenului este cunoscut și de vorbitorii olteni: "Negeii se fac pe de-a rândul, pe gât și pe spinare, sunt roșii și sunt semn de boală grea" (Dănceu - Mehedinți).

Asemănarea dintre forma tumorii și **urciorul** (la ochi) a favorizat în Oltenia transferul semantic. Semnificația de "urcior (la ochi) pare uneori datorată confuziei, explicabilă prin asemănarea de care vorbeam: "buboi sau mnâzâl care se roșește, se face tare și apoi dă în copt" (cf,ALR I/I,h.16,pct.840). Aceeași sursă consemnează vocabula și în pct.850. NALR Oltenia (I,h.38) indică termenul cu semnificația de "urcior (la ochi)" în Mehedinți (pct.944,954,957,960), iar din anchetele noastre din același județ a reieșit că pentru unii vorbitori diferențierea dintre **negel** și **ulcior** nu operează: "negel și urcior e totuna" (Dănceu - Mehedinți); "Când buba aia e roșie e ulcior, când devine neagră și tare e negel; vine de se învechește" (Izvoarele). Izolat, **negel** a fost indicat și în județul Olt (pct.991).

Extensiunea semantică a termenului la "urcior (la ochi)" este caracteristică numai Olteniei. În alte regiuni cuvântul dobândește trăsături semnificative inexistente în regiunea de care ne ocupăm: "Casele erau tot mai mărunte cu acoperişurile bătucite cu negi mari de muşchi verde" (AGÂRBICEANU, L.T., 99). Prin părţile Câmpulungului Moldovenesc **negel** înseamnă "bătătură (în talpă)" /cf. DLR/, iar la Piatra Neamţ "căpuşă" (ib.).

Broboană (<bg. brăbonka) "Picătură mare (de sudoare); bubuliţă, zgrăbunţă", a fost indicat pentru URCIOR (la ochi) în Dolj (pct.973) şi Olt (pct.988). Această extindere a semnificaţiei se explică prin aceea că "urciorul (la ochi)" este, prin natura sa, o bubuliţă comparabilă, ca şi aceasta, cu forma unei picături (=broboane). Comparaţia operează, de altfel, şi în alte situaţii (cf., de exemplu, denumirea de **brobinţă** "bubuliţe" pentru unele forme ale vărsatului). Prin Moldova, **broboană** denumeşte stadiul incipient al bubei vinete, când aceasta nu-i decât o "broboană roşioară" (cf. SEZ., VI, 83). Ca şi în Oltenia, **vărsatul mare** este cunoscut în aceeaşi regiune sub numele de **broboane** (cf. I. CR., III, 149).

Sulziu (et. nec.), cuvânt învechit, atestat sporadic cu sens imprecis. NALR Oltenia îl consemnează ca denumire a **urciorului (la ochi)** în Mehedinţi (pct.946), unde pare a fi provenit din regiunea Hunedoarei, unde forma verbală **sulzi** are semnificaţia de "a strânge, a aduna" (cf. LEXIC REG., II, 104). Cuvântul trebuie pus în legătură cu **sulgiu** care însemna mai demult "veche dare pe vaci, un fel de văcărit" (cf. CADE). Această semnificaţie trimite la sensul lui **sulziu** de prin părţile Hunedoarei, aceea de "strâns, adunat" şi, prin metaforizare, probabil, la "urcior (la ochi)", motivată atât de forma acestuia cât şi de faptul că furunculul, atunci când coace, "strânge puroi".

Cur de găină a fost indicat în judeţul Gorj (pct.938). Este un alt caz de extindere semantică, deoarece sintagma, bine cunoscută în terminologia medicală populară, este atribuită, în special, pecinginii (cf. DA). Este foarte probabil ca denumirea să fi fost atribuită urciorului (la ochi) prin compararea acestuia cu pecinginea "boală de piele... caracterizată prin bubuliţe...; bolnavul simte o mâncărime grozvă..." (cf. CADE). Nu neapărat forma de manifestare - extindere pe mari porţiuni ale pielii -, cât simptomele bolii, numită şi **cur de găină**, au prilejuit şi

favorizat comparația. În fostul județ Lăpușna a fost de asemenea consemnată denumirea pentru URCIOR (la ochi) /cf. ALR I/I, h. 16, pct. 504/.

Zgrăbunță (et.nec.) "bubuliță" nu este consemnat în hărțile atlaselor lingvistice ale Olteniei, Munteniei și Dobrogei. Semnificația sa principală este "bube mici". Prin specializare, înseamnă și "urcior (la ochi)" la Bumbesti - Gorj (cf. ALR I/I, h. 16). Am consemnat denumirea și în județul Mehedinți, alături de **minigoci**: "La minigoci se spune și zgrăbunță când iese de sub piele" (Balta-Verde).

B. Termeni care denumesc bolile organelor de respirație

Termenii care denumesc bolile organelor de respirație au fost cuprinși în trei categorii distincte, astfel : **bolile nasului**, **bolile gâtului** și **bolile pieptului**, în legătură cu noțiunile de GUTURAI, GUȘĂ, ASTMĂ, TUBERCULOZĂ (după NALR Oltenia, I, h. 135, 83, 96, 93).

a) bolile nasului

GUTURAI

Numărul termenilor care denumesc această noțiune este foarte mare. De aici decurge varietatea terminologică, situarea termenilor pe poziții extrem de diferite în câmpul semantic al noțiunii și nu în cele din urmă configurația principalilor termeni **guturai**, **trognă**, **răceală**, fărâmițate de izoglosele denumirilor cu o circulația restrânsă adesea la câteva puncte. Foarte rar au fost înregistrate și creații spontane, cvasi-individuale, de obicei într-un singur punct.

Guturai (<lat. *guturalium*) și variantele lexicale (**guturari**, **guturar**, **gutunari**) formează o arie întinsă în jumătatea de nord a regiunii, cu infiltrații în sud. Aproximativ în aceeași zonă (pct. 837, 840, 850, 856 în Mehedinți, 825, 839 în Gorj, 808 în Vâlcea și 810, 860, 874 în Dolj) a fost înregistrat și de ALR I/I, h. 112. Frecvența mare a termenului care denumește "inflamarea acută a mucoasei nazale, fiind însoțită de o bogată secreție apoasă" (cf. DEX) se explică prin influența limbii literare asupra graiurilor din Oltenia, fenomen lingvistic specific în acest sfârșit de secol și altor regiuni. Termenul este încă serios concurat de echivalentul său regional **trognă** dar în unele județe cei doi termeni evită confuzia, fiind

uzițați diferit, cu referire la oameni sau animale. Astfel, în județul Vâlcea (pct.907), Gorj (pct.937) și Mehedinți (pct.940-941) s-a precizat: "numa la cai le spunem că au guturar" (cf.h.135). Forma **guturar(iu)** este cel mai frecvent atestată în graiurile limbii vorbite: "Cine vrea să scape de guturariu n-are decât să-l trimită altuia, sărutându-l în spate (fără ca acesta să știe)" (cf.SEZ.,I,127). Disimilat, prin Moldova, se cunoaște forma **gutunar(i)** /cf.DA/. Izoglosele lui **gutunar(i)** se întindeau spre vestul Dacoromaniei, ariile cele mai unitare fiind consemnate în Moldova (cf.AL.R I/I,h.112). În Țara Oașului termenul a fost consemnat pe la începutul secolului nostru (cf.CANDREA, Oaș). Astăzi formele **guturai**, **guturar(i)**, **gutunar(iu)** circulă sporadic și în Banat (cf.NALR Banat,I,h.53).

Învechite și ieșite din uz sunt forma verbală **gutunări (guturări)**: "Spre a nu se gutunări de timpul cel umed" (cf.TDRG), precum și adjectivale **guturăit** (cf.DDRF) și **guturoios** (cf.DA), inexistente în Oltenia unde **guturai** nu a format derivate.

Guturai s-a conservat și în dialectul aromân, la grămoșteni (cf.PAPAHAGI,D.). Astăzi ariile lui se întind dinspre sud și est spre nord-vest, întâlnind opoziția, încă puternică, a lui **trognă** (cf.de ex. ALRR Maramureș,h.53, unde situația este aproximativ asemănătoare celei din Muntenia și Oltenia) și concurența mai recentului **gripă**. Opoziția semantică între termenii în discuție care se face uneori de către vorbitori tinde spre neutralizare.

Trognă (et.nec.) cu variantele **trocnă**, **trohnă**, **tromnă**, **trumă**, **troaină**, a fost consemnat sporadic de ALR I/I,h.12 în Oltenia: în județele Gorj (pct.815,820), Mehedinți (pct.846) și Vâlcea (pct.798). NALR Oltenia (I,h.135) îl consemnează în întreaga regiune cu excepția unei zone centrale unde predomină **guturai** și **răceală**. Subliniem faptul că în Oltenia, în ciuda autorității termenului literar, se face încă distincția între **trognă** (denumirea bolii la oamenii) și **guturai** care prin analogie cu formele mai vechi **guturar**,**guturari** denumește boala la animale. O arie compactă circumscrisă izoglosele lui **trognă** (și variantele sale lexicale) în Mehedinți unde, cu mici excepții, termenul literar a fost evitat: "Doctorii i-au spus să ia cărbuni și fumul să-l tragă pe nas, nimic nu face ca fumul făinii de porumb la vindecarea trognii" (Balta-Verde); "Trognă se face din mai

multe cauze. Mai des din frig" (Izvoarele). Așa cum am arătat, în centrul regiunii și într-o serie de localități de-a lungul râului Olt, termenul este concurat de denumiri aparținând limbii literare: **guturai** și **răceală**. În aceste zone se înregistrează diferite variante lexicale ale termenului popular, datorită întrebuițării sale mai rare în vorbire: **truaină** (pct.906,917), **tromnă** (pct.982), **trună** (pct.911,996). Dispunerea ariilor lexicale ale acestui cuvânt este compactă în sudul regiunii și în vest, probabil și sub influența graiurilor transcarpatice: la Orăștie și în regiunea Hunedoara este semnalat **tromnă** (și **trohnă**) /cf.LEXIC REG.,2,234/. ALR I/I h.112, îl înregistrează în jurul Brașovului și în regiunea Clujului unde ariile cuvântului sunt mai unitare decât în Oltenia și Muntenia. ALR Maramureș îl înregistrează în trei localități. În Banat este, de asemenea, mult răspândit (cf.NALR Banat,I,h.35). Dimpotrivă, în Muntenia, deși cunoscută, varianta **troană** este concurată de termenii limbii literare **guturai** și **gripă** (cf. NALR Munt.Dobr.,I,mss.chest.442). În Moldova, la Tecuci, T. Pamfile înregistrează **troană** alături de **boleșniță** (cf.**Boli**,15), iar în LEXIC REG. (I,62 și 15) este atestată forma verbală **trohni** în fostul raion Vaslui și la Rădăuți. Tot în Moldova, ALR I consemnează termenul în regiunea Bacăului.

Se pare, din prezentarea acestor date, că în trecut **trognă** și variantele sale lexicale făceau parte din terminologia medicală populară de bază și circulau pe arii întinse în întreaga țară. Atlasele lingvistice ale Olteniei, Munteniei și Dobrogei (mss.) reflectă însă foarte clar procesul rapid de impunere a termenului literar în graiurile populare din această parte a țării, proces mai accentuat în Muntenia și mai lent în Oltenia care, în privința utilizării lui **trognă**, se dovedește mai conservatoare.

Alături de cei doi termeni, în partea centrală a Olteniei a fost înregistrat cuvântul **răceală** (<răci+suf.-eală<răci<rece<lat.**recens**) cu un conținut semantic mai larg, raportabil și la alte noțiuni (tuse, stări febrile etc.). Același termen a mai fost consemnat într-o mică arie din sud-estul regiunii (pct.988-989,991,992,997-998) și izolat în județele Vâlcea (pct.907), Gorj (pct.942) și Mehedinți (pct.936,963). Cu același sens cuvântul circulă destul de sporadic și în Muntenia (cf. NALR Munt.Dobr.,I,mss.,chest.442) unde i se preferă denumirile de **guturai**, **troană** și **gripă**.

Se pune întrebarea: cât de veche este întrebuițarea cuvântului cu înțelesul de "guturai" ? Cele mai vechi atestări (aparținând lui CORESI, EV., 364, HERODOT /1645 /, 218, PRAV.128, M.COSTIN, O.85, GRECEANU, CM.II, 142, ANON.CART., AMIRAS, LET.III, CALENDARIU / 1814 /, ap.DLR) consemnează termenul cu sensul foarte cunoscut, acela de "temperatură scăzută a aerului, vreme rece; frig" (ib.). Foarte vechi este și sensul figurat de "lipsit de însuflețire sau de entuziasm; indiferență, nepăsare; atitudine distantă, rezervă" pe care cuvântul îl are în opera lui M.Costin, de pildă, și mai târziu, la C.Conachi (ib.). Fără a numi boala, dar în legătură cu ea, **răceală** este atestat la autorii vechi și cu sensul de "senzație de frig (provocată de boală, de frică etc.)": "Iaste caldă acea iarbă și de răceala boalei curățitoare" (CORESI, EV., 425, ib.). Cu înțelesul de "guturai, tuse, stare febrilă" termenul este atestat destul de târziu și în literatura cultă. Așadar, acest sens "se naște" în limba literară și sub influența acesteia pătrunde în graiuri, ca și **gripă**, de altfel, de care se deosebește totuși prin trăsături semnificative particulare.

Gripă (<fr.grippe), înregistrat cu precădere în sudul regiunii, este un neologism care, la nivelul limbii literare, se detașează de **guturai** prin anumite trăsături semnificative, deși prin altele cei doi termeni se apropie. Asemănarea constă în: 1.Denumesc boli contagioase de natură virotică; 2.Denumesc boli localizate la nivelul aparatului respirator; 3.Ambele boli se manifestă prin inflamația căilor respiratorii. Cele două noțiuni sunt diferențiate de următoarele trăsături: 1.Gripa se manifestă prin febră, dureri musculare și de cap etc., simptome absente în cazul guturaiului; 2.Guturaiul conduce la inflamarea acută a mucoasei nazale; gripa, a căilor respiratorii, în general; 3.Din punct de vedere al evoluției bolii, guturaiul poate precede gripa și nu invers.

Ca denumire a noțiunii de GUTURAI, **gripă** a fost consemnat frecvent în sudul regiunii dar ariile nu sunt unitare, ceea ce înseamnă că termenul nu s-a impus suficient. În pct.953,961,976 și 983 termenul este însoțit de **trognă**, ultimul fiind preferat. Izolat, **gripă** a fost indicat pentru GUTURAI la sud de Craiova (pct.983, 987), pe râul Olt (pct.985,993) și în extremitata județului Gorj (pct. 918). Procesul impunerii acestui termen în graiurile populare din Oltenia, deși lent, este totuși incontestabil. Începe din Muntenia unde **gripă** circumscrie arii întinse și influențează graiurile

din Oltenia, în defavoarea denumirii mai generale, **răceală**. Sinonimia cvasi-perfectă dintre **răceală** și **gripă** favorizează înlocuirea primului termen de o parte și de cealaltă a Oltului, ariile neologismului înaintând în acest fel spre vest și nord, suprapunându-se într-o primă fază peste ariile lui **guturai** și mai vechiului **trognă**. Influența limbii literare grăbește astăzi considerabil acest proces și un prim efect îl constituie coexistența în aceeași localitate a denumirilor tradiționale și a celor mai noi.

Denumesc efecte ale bolii câțiva termeni consemnați sporadic în județele regiunii:

Tuse (<lat.tussis) a fost consemnat în județele Dloj (pct.967, 997), Gorj (pct.937) și Mehedinți (pct.940). La Dănceu, în Mehedinți "tusă și guturai e totuna"; la Giuvărăști, în Olt: "Dacă guturaiu nu e tratat, te ia o tusă mare și călduri în tot corpul și faci gripă"; la Carpen, în Dolj: "Tusă și guturai faci dintr-o răceală, ceva: ai tusă sau guturai". Termenul formează o arie întinsă în stânga Oltului (cf.NALR Munt. Dobr.,I,mss.,chest.442). În Banat este consemnat sporadic (cf. NALR Banat,I,h.53).

Străfig (et.nec.) "strănut" prin Oltenia și Banat, a fost consemnat de NALR Oltenia în județul Mehedinți (pct.941). Foarte rar, și sub formă verbală, denumește tusea la cai: "Caii străfigă, oamenii tușesc" (Dănceu); "Străfigul îl au numa caii" (Balta-Verde).

Înfundat (<înfunda<lat.infundare), cu referire la înfundarea căilor respiratorii nazale, a fost consemnat în județul Vâlcea (pct.907). Senzația de înfundare, datorată greutății de respirație, este un simptom care precede manifestările propriu-zise ale guturaiului: "Horcăne numai când e înfundat de boală; e astupat nasul și nu poate respira" (Balta-Verde - Mehedinți). Exemplele sunt numeroase, vorbitorii preferând termenul atunci când semnele bolii încep să devină evidente: "E înfundat. Să tragă ceai cald sau țuică fiartă pe nas; dacă nu face asta dă în gripă" (Carpen - Dolj).

Am arătat când am discutat termenul **guturar(i)** că în unele județe ale Olteniei, cu predilecție în Mehedinți, cuvântul acesta denumește răceala la vite, îndeosebi la cai. În afără de această denumire, în câteva puncte din Oltenia au fost indicați pentru GUTURAI și alți termeni întrebuințați, în primul rând când e vorba de animale. Aceștia sunt **târnafest** și **răpciug**.

Târnafest (et.nec.) desemnează starea gripală la cai. Cu referire la om a fost consemnat în județele Mehedinți (pct.936) și Olt (pct.985), alături de denumirile consacrate ale guturaiului. O arie mai întinsă formează cuvântul în Muntenia (cf.NALR Munt.Dobr.,I,mss.). Aceasta pătrunde în ariile lui **guturai** sau **gripă** în județele Olt, Teleorman, Ilfov etc.

Răpciug (<răpciugă /et.nec./ "boală contagioasă (la cai), caracterizată prin ulcerări la mucoasa nazală, respirație grea etc.", cf. DM) este o denumire mai puțin întrebuințată cu referire la oameni dar foarte frecventă când este vorba de animale. În acst sens, atestările sunt numeroase: "Boala răpciugă...vine din mai multe cauze vătămătoare la cai, asini și catâri" (cf.DLR); "Coțofana împușcată, arsă, pisată și amestecată cu lapte se dă la cai pentru răpciugă" (cf.LEON, Med.,85); "Răpciuga se vindecă tare greu" (cf. CANDREA,F.222); "Morva sau răpciuga este boală infecțioasă pe care omul o ia de la cal, măgar și catâr" (cf.DLR). Termenul ese comun, în primul rând, graiurilor moldovenești unde circulă frecvent formele verbale **răpciugi**, **răpciuga**, **răpcigăi** (ib.). Când se referă la oameni verbele respective exprimă o exagerare a tusei, datorată bolii: "Îți vine câte unul cu căciula și hainele să i le storci de ude și cât dă de cădură începe să tușească, să răpcigăiască, de crezi că-i ies ochii" (cf. CONV.LIT.,XXXVII,ap.DLR).

Tot prin Moldova **răpciugos** mai înseamnă "(animal) rău îngrijit, slab, prăpădit; (om) sărac, zdrențaros", semnificații întâlnite sporadic și în Oltenia.

În Oltenia și Muntenia termenul a fost consemnat rar, nefiind caracteristic acestor graiuri unde echivalentele lexicale sunt **guturari** și (cu referire la un animal rău îngrijit, slab) **gloabă**. NALR Oltenia consemnează **răpciug** "guturai" într-un punct din județul Vâlcea (pct. 914), iar în Muntenia s-a consemnat vocabula cu aceeași semnificație la sud de Ploiești (cf.AL.R I/I,h.112).

În afară de termenii descriși și care se referă prin trăsăturile lor semnificative la GUTURAI, noțiunea mai este reprezentată izolat de câteva denumiri mai puțin semnificative:

Góvie (et.nec.) În județul Olt (pct.986) s-a indicat semnificația de "guturai" pe care o dobândește cuvântul, pe lângă aceea de "petrecere,

nedeie", specifică Olteniei (cf.DA). Credem că noua trăsătură semantică se datorește influenței graiurilor moldovenești unde **goveală** înseamnă "bolire": "După vr'o trei zile de goveală-n țoale scoase capu' din procov și zise gemând..." (cf.I.CR., III,188). Semnificația de "petrecere, nedeie", specifică Olteniei, este apropiată de sensul pe care **govă** îl avea în limba veche¹.

Cu pronunția dialectală a **govi** (cu varianta a **gogi**) vocabula înseamnă prin Moldova, Bucovina și Transilvania "a boli" (ib.,187), "cuprins de o boală care roade pe încetul; a fi beteag" (la Vicovul-de- Sus, ap.DA). Apropiat de semnificația cuvântului în Oltenia este sensul de "a tuși tare (fiind bolnav)", cunoscută în Moldova (ap.DA); aceeași semnificație este consemnată lângă Hunedoara: "Ce tot gogești acolo ?" (cf.VICIU, GL.).

În legătură cu semnificațiile de "boală", prin extensiune semantică, în județul Vâlcea verbul a **govi** înseamnă "a trage rău cuiva, a cobi" (cf.COMAN, GL.). Noua trăsătură semantică nu depășește însă spațiul lingvistic al nord-estului Olteniei, în celelalte județe fiind complet necunoscută.

Bâgniță (et.nec.) "ceață" la Tg.Jiu (cf.LEXIC REG.,I,44) denumește probabil o formă de manifestare a bolii, într-un stadiu evoluat. La această concluzie duce și explicația informatorului din Dolj, care a precizat: "(Starea bolnavului) vine ca un fel de bâgniță pe ochi, ți-e rău și cazi din picioare" (Carpen). Este consemnat rar de atlasele lingvistice: pct.971 în Dolj (cf.NALR Oltenia,h.135) și în regiunea Argeș (uneori forma **bâhniță**)/cf.NALR Munt.Dobr.,I, mss./.

---

1. La Dosoftei, **govă** înseamnă "fecioară, virgină": "Govile nejelite fură" (PS.,264,ap.DA); "Lăudați pre Domnul... giuni și govi" (id.ib.,493). Aceași semnificație o aflăm mai târziu în Serbia și Banat (cf.GRAIUL, II,152); verbul a **govi** este întâlnit tot la Dosoftei, cu semnificația "a sta pe lângă mireasă, ținându-i de urât": "Toate veni-vor la nuntă. Și soațele tale...ce-au govitu cu tine" (V.S.,150,ap. DA). Semnificația s-a păstrat în Mehedinți: "Au govit toată noaptea" (cf.DA).

În sfârșit, pentru noțiunea de GUTURAI, NALR Oltenia consemnează în nordul județului Dolj construcția **cuprins de caramelă** (pct.924), iar în județul Olt **bolnav de jugubenie** (pct. 990). Atât **caramelă** cât și **jugubenie** denumesc, foarte rar, boala la animale, de obicei la cai. Sunt termeni familiari, cu un grad sporit de expresivitate și de aceea, ironic, s-a făcut raportarea la manifestările bolii la oameni. Menționăm expresia **a duce (animalele, în spcial caili) la caramelă**, "a-i sacrifica atunci când nu mai sunt buni de muncă", cunoscută în Câmpia Băileștilor.

b) Bolile gâtului

GUȘĂ

Gușă (<lat.*geusiae* "gâtlej") este cea mai veche denumire a gâtului în limba română. O primă atestare o găsim la Coresi care folosește verbul **șugușa** cu semnificația de "a sugruma": "dusese robul acela, află unul din megieșii lui...și-l sugușă el, grăia: «dă-mi câtu-mi ești datoru»" (cf.CADE). Acest verb, caracteristic graiurilor populare din Transilvania și Moldova (ib.) pare a nu fi prea departe de **a șugui** care este cunoscut în Oltenia cu același înțeles: "(câinele) le-a șuguit pe toate (păsările), n-a mai rămas una bună" (Cioroiși - Dolj).

Cu semnificația de "gât", **gușă** a fost consemnat frecvent până la începutul secolului al XX-lea, mai ales în Banat și Moldova. Prin Oltenia găsim cuvântul în Mehedinți, probabil sub influență bănățeană: "Unii oameni vorbesc din gușă, abia-i auzi; broaștele la gușă au mai multe pricini" (Balta-Verde); "(Cutare) are semne pe gușă de la război" (Dănceu).

Ca denumire a umflăturii, în partea exterioară a gâtului, prin mărirea glandei tiroide, cuvântul este astăzi cunoscut în majoritatea graiurilor limbii vorbite. În Oltenia formează arii întinse în cea mai mare parte a teritoriului (cf.NALR Oltenia,I,h.83). "La munte oamenii au gușe, se umflă în gât când vorbesc" (Balta-Verde - Mehedinți); "Gușă e un fel de carne crescută sub gât; gușă roșie se vindecă, cealaltă așa rămâne" (Carpen-Dolj). Situația se prezintă asemănător în Muntenia (cf.NALR Munt.Dobr.,I,mss.,chest.270), Banat (cf.NALR Banat,I,h.83) și în Maramureș (cf.ALRR Maramureș, I,h.94). Superstițiile, descântecul și, în general, toate izvoarele folclorice consemnează termenii medicali populari,

dovadă de netăgăduit a luptei omului din cele mai vechi timpuri, prin diverse mijloace, împotriva acțiunilor malefice ale bolilor: "Femeia însărcinată să nu treacă peste proșap, căci copilul ce se va naște va avea gușă" (cf.CANDREA,F.,240); (Prin Suceava): "Popa toacă, gușa seacă" (cf.SEZ.,II,71); "Curcubeu beu/Bea de unde-i vrea/Bea din gușa mea/Gușa ta cât o ulică/Gușa mea cât o mărgică" (ib.,I,223,226;II, 71); (În Banat): **gushë** "struma" (cf.ANON.CAR.,ap.DA); (Prin Transilvania); "Dragă mi-e lelea cu gușă/Io mă duc vara la fân/Ea cu gușa-mi cară vin" (cf.MĂNDRESCU,L.P.,133).

Denumirea s-a conservat la aromâni: "Sun grun'iu adră gúșe mare" (Sub bărbie a făcut gușe mare) (cf.PAPAHAGI,D.).

Pentru noțiunea de GUȘĂ, NALR Oltenia înregistrează câțiva termeni care numai în anumite situații denumesc boala:

Gâlcă (<bg.gläki) este cunoscut și sub numele de **amigdală**: "Babele calcă gâlcile cu degetul...ca să spargă gâlcile și să facă să iasă din ele materia" (cf.LEON, Med.,133). Asemănarea formală dintre diferitele afecțiuni denumite prin **gâlcă** / **gâlc**i (cf.**amigdale**, NALR Oltenia,h.84, **uimă**,h.142) a favorizat extensiunea semnificației cuvântului în Oltenia. **Gâlcă** denumește noțiunea de GUȘĂ într-o arie întinsă în jumătatea de sud a regiunii cu infiltrații spre nord și vest, punctul terminus fiind localitatea Sovarna din județul Mehedinți (pct.946).

Extensiunea semantică de care vorbeam nu este un proces lingvistic de dată recentă. Cu înțelesul de : "gușă" termenul este atestat la începutul secolului trecut într-un **Calendar** din anul 1814: "Gușea, gâlcile sau umflătura în grumazi" (ap.DA). Interesantă este amploarea pe care o are termenul cu semnificația de "gușă" în graiurile din Oltenia, situație aproximativ asemănătoare și în Muntenia unde **gâlcă** "gușă" formează arii întinse în județele Olt, Teleorman, Dâmbovița etc. În Banat **gâlcă** a fost consemnat cu înțelesul de "gușă" mai frecvent în sud și sporadic în vest.

Cârțiță (<bg.kärtica, scr.krtica) "Boală a cailor... caracterizată prin buboale ulceroase mai ales la coapse sau prin umflături la extremitățile membrelor" (cf.CADE) și, popular, "un fel de noduri ce se fac sub piele, pe care le capătă acela care risipește multe mușuroaie de cârțiță" (ib.), a fost indicată pentru GUȘĂ, prin extindere semantică, favorizată de existența unei trăsături semnificative comune conținutului acestei noțiuni și aceluia

al noțiunii de UIMĂ, denumită popular și cârțiță: "umflătură mare". Inexistența altor trăsături semnificative comune, cum ar fi "umflătură dureroasă", "umflătură tare (la pipăit)", "noduri sub piele" etc., specifice lui UIMĂ dar inexistente în conținutul lui GUȘĂ, au făcut ca termenul să fie sporadic înregistrat în Oltenia pentru noțiunea aceasta (cf.NALR Oltenia,h.83,pct.986). În Mehedinți se face uneori distincția între cârțiță și cârțițoi: "(cârțița) e umflătura mare, sub gâtul omului; cârțițoiul e o bubă care iese în pielea gâtului și coace" (Dănceu). Mai rar, cuvântul denumește noțiunea de GUȘĂ în Muntenia. NALR Muntenia și Dobrogea (mss.) a înregistrat vocabula cu înțelesul de "gușă" în județul Olt (pct.766,776) și Teleorman (pct.835). În celelalte regiuni și mai ales în Moldova cârțiță este denumirea populară a uimei, furunculului etc., așa cum am constatat și în Oltenia, cu prilejul cercetărilor dialectale pentru noțiunile respective.

Broască (<lat.brosca) denumire comună pentru GUȘĂ și UIMĂ. Confuzia se datorește, ca și în cazul lui cârțiță, asemănării dintre formele afecțiunilor externe cunoscute de popor. De altfel, explicațiile informatorilor din localitățile unde au fost înregistrați termenii sunt edificatoare: pct.975: "unii spun broaște, doctorii spun ganglioni"; pct.979: prin broască se înțelege și "furuncul" (cf.NALR Oltenia,h.83).

Nesemnificativă este circulația cuvântului cu înțelesul de "gușă" în Muntenia și Dobrogea (cf.NALR Munt.Dobr.,I,mss., chest. 270).

La aromâni cuvântul denumește "scrofulele", ganglioni situați în zona cervicală (cf.PAPAHAGI,D.). Confuzia se face și în graiurile limbii vorbite din regiunile Dacoromaniei și se datorește neutralizării (deocamdată, un proces lingvistic în evoluție) trăsăturilor semnificative particulare fiecărui termen, datorită concurenței fie de către termenul literar, fie a unui alt termen împrumutat din graiurile învecinate. Elementele extralingvistice ca forma afecțiunii sau localizarea acesteia nu sunt nici ele neglijabile în crearea confuziei.

Scrofuri (<scrofulă<fr.scrofule,lat.scrofulae) "ganglion limfatic din regiunea cervicală, inghinală sau axială atins de scrofuloză" (cf.DEX) a fost consemnat într-o mică arie din sudul regiunii: pct.973,982 în Dolj, pct.985,988 în Olt. În stânga Oltului, aria cuvântului cu înțelesul de GUȘĂ se prelungește în câteva puncte, termenul mai fiind consemnat sporadic în județele Brăila și Dâmbovița (cf.NALR Munt.Dobr.,I,mss.). În Mehedinți,

gușa este o "umflătură" sau "carne crescută" fără urmări grave pentru individul "gușat"; dimpotrivă, **scrofulele** sunt "buboaie pe de-a rândul gâtului", iar gușa poate fi urmarea netratării la timp a acestora (Balta-Verde). În Dolj, scrofulele sunt "umflături la gât care, dacă nu le tratezi, coc și sparg" (Carpen); "Dacă nu te vede doctorul sau vreo babă să-ți dea leac și să-ți treacă, scrofurile vin de se-ntăresc, un fel de gușe ca la curcan" (Cioroiși).

Brâncă (probabil derivat din paleoslavul **brekna** "mă inflamez", ap.DA) este o boală infecțioasă specifică animalelor. Numeroase izvoare atestă numele bolii în legătură cu vitele: H.III, 141,232,X,25,72,XI,419,ap.DA); sau la porci: H.XII,SEZ.IX,I.CR., I,46,ECONOMIA,102 (ib.): "Vita cuprinsă de brâncă se umflă la gât sau la cap, porcul se umflă la gât..." ((cf.GRIGORIU - RIGO,M.P., II,5); "Mânca-l-ar brânca să-l mănânce (pe purcel)" (cf.CREANGĂ, P.,76); "Dete și brânca într-înșii (în porci)" (cf.SEZ.,II,219). La om boala se manifestă printr-o umflătură dureroasă a straturilor superficiale ale pielii (la față și la gât, la mâini și la picioare)cf. CADE/. Denumirea s-a generalizat repede pentru diferite umflături datorate unor cauze dintre cele mai diverse (cf. CANDREA, F., 117). "Brânca se face la picioare, mâini, șolduri și la cap; ea e o bubă ascunsă și lucrează la os" (cf.SEZ.,VI,85). Ca mai toate bolile greu vindecabile și molipsitoare, brânca este atribuită unor ființe "necurate" și pentru a o vindeca, în descântece, numele bolii e însoțit de diferite epitete (cf.CANDREA,F.,117). Acest obicei se practica odinioară în toate regiunile țării. Iată, de exemplu, un fragment dintr-un descântec din județul Vâlcea: "A plecat furca cu brânca/Furca a venit/Dar brânca n-a mai venit" (id.ib.,328).

Semnificația de "gușă" a cuvântului consemnată în județul Dolj de Atlasul lingvistic al Olteniei, este caracteristică acestei zone, chiar dacă atestările termenului cu acest înțeles nu sunt prea numeroase. Să mai notăm că în județul Mehedinți informatorii au indicat vocabula și în legătură cu umflătura produsă de un abces dentar: "Te umfli la o măsă și se face brâncă" (Dănceu).

Scurtă (<**scurt**>lat.⁺**excurtus**) "inflamarea glandelor de la subsuoară" este mai puțin cunoscut cu acest sens în Oltenia. Prin Mehedinți **scurta** este o umflătură mai puțin periculoasă localizată la gât și care poate

fi tratată cu mijloace empirice: "Scurta se face la gât, la copii și-i dai cu slănini la gât să dea scurta înapoi" (Dănceu). Cu înțelesul de "gușă" **scurtă** (la gât) a fost indicat în județul Vâlcea (cf. NALR Oltenia, h.83, pct.919) și Olt (ib., pct.989). În același județ consemnează termenul și NALR Muntenia și Dobrogea (I, mss., chest. 270, pct.768) dar, în general, cu semnificația de "gușă" termenul rămâne o prezență destul de sporadică.

În Moldova bubele (inflamațiile) netratate provoacă scurta: "când ai o bubă la mână sau la picior și obrintește ori nu se trece curând, faci scurtă" (PAMFILE, Boli, CADE). Aceeași proveniență are afecțiunea și în Ardeal: "Mi s-a făcut o scurtă la picior" (cf. VICIU, GL.77).

Pentru denumirea noțiunii de GUȘĂ au mai fost indicați:

Cancer (<fr., lat. cancer) în pct.972 din județul Dolj. Comparația s-a făcut cu unele forme de manifestare ale acestei tumori maligne, caracterizată prin apariția unor dureri pe piele.

Bășică (mare) (<lat. **bessica**) în județul Dolj (pct.979) alături de **gâlcă**.

Umflătură (<umfla+suf.-ătură<lat. inflare), denumirea generalizată pentru inflamații, indiferent de natura lor, a fost indicată în două localități din județul Dolj: pct.969 și 991.

c) bolile pieptului

Termenii care se referă la bolile pieptului denumesc noțiunile **ASTMĂ** (h.96), **TUBERCULOZĂ** (h.93) și **TUBERCULOS** (h.94).

Acești termeni nu sunt prea numeroși, câmpul semantic al noțiunii respective fiind dominat de denumiri mai vechi: **năduf** pentru **ASTMĂ**, **oftică** pentru **TUBERCULOZĂ** și **ofticos** pentru **TUBERCULOS**. Dacă ultimii termeni sunt serios concuși de neologismele **tuberculoză** și **tuberculos**, în schimb **astmă** și **năduf** se află în planuri valorice diferite, termenul literar fiind înregistrat numai sporadic.

Descrierea onomasiologică a termenilor care denumesc cele două noțiuni în Oltenia va fi în măsură să ofere o imagine generală a configurației ariilor denumirilor bolilor pieptului în regiunea de care ne ocupăm, a locului fiecărui cuvânt în câmpul semantic al noțiunilor, al raportului dintre diferite denumiri.

ASTMĂ

Năduf, înecătură (î nec, înecăciune), astupătură, astmă, păs, zapăt și suspin au ca trăsături semnificative comune "greutate în evacuarea aerului din plămâni" și "senzație de înăbușeală (asfixiere)" (cf.NALR Oltenia,I,h.96).

Năduf (<sl.^x **naduch**) are diverse semnificații al căror nucleu îl constituie trăsătura semnificativă "senzație de înăbușeală".

Cea mai veche atestare este cu sensul de "căldură mare, arșiță, caniculă etc." și o găsim la Varlaam: "Dzua lucrătorii lucrează și rabdă năduvul și gerul" (C.,320,ap.DLR). Cu această semnificație, termenul este cunoscut în cea mai mare parte a teritoriului dacoromân: "Cân' soarele e sus și nu bate vântul, dâ n miez de vară năduful omoară totul..." (Carpen - Dolj); "Simț așa o nădușeală, un năduf, îți pierzi respirația" (Cioroiși - Dolj). Exemplele menționate sugerează că impresia comună de "înăbușeală" cauzată de "căldura mare" dar și de boală, manifestată prin greutatea în respirație a favorizat lărgirea conținutului semnificativ al lui **năduf** cu o trăsătură nouă: "astmă".

În Oltenia, ALR I/I a înregistrat cuvântul în majoritatea localităților anchetate (cf.h.114, pct.800,810,815,820,825,842,860, 865,874,878,880,887). Izoglosele acestui termen circumscriu și astăzi arii întinse, compacte, în sud și est și mai puțin unitare în nord-vest, unde se întrepătrund cu izoglosele unui cuvânt moștenit, extrem de expresiv, **păs**. "Uite, eu am năduf. Fumez și nu-mi dă voie să mai răsuflu, mi se înfundă la beregată și dimineața mi-e rău" (Gruia - Mehedinți); "Nădufu te ia cu necăciune, tușești greu de-ți ies ochii din cap și n-ai aer" (Șimnic - Dolj); "Am un năduf în piept, nu-mi e bine deloc" (BOGEANU,GL.).

La data publicării ALR, termenul forma arii compacte în vestul Munteniei, cu infiltații spre sud și nord, până în Dobrogea (cf.h. 114). Bazându-se pe o rețea mai largă de puncte anchetate, NALR Muntenia și Dobrogea (I,mss.,chest,1646) coasemnează vocabula pe arii mult mai întinse unde este concuroată numai de **astupătură** (mai frecvent în sud-est) și de **astmă**, aproximativ în aceeași zonă, iar NALR Banat (I,h.96) îl înregistrează sporadic în această regiune.

Raportul de forțe dintre **năduf** și **astmă** este, contrar altor noțiuni, unde termenul literar s-a impus, favorabil celui dintâi. Numeroasele izvoare

dovedesc că **năduf** este una dintre cele mai cunoscute denumiri în terminologia medicală populară românească: "Să vindice și să ușureze toate boalele pieptului, astmul (năduful)" (cf. MAN.SANAT.,110); "Pe loc m-apucă tusa cu năduf" (cf.PANN,P. V.,I,121); "Pentru tuse cu năduf, se stoarce mustul de ceapă, se amestecă cu zahăr candel și se bea" (cf.LEON, Med.,31); "O arșiță învechită și necăutată se schimbă în năduf, care n-are leac" (cf. PAMFILE, Boli,11); "Îl pâlise un năduf pe bietul moșneag, de nu mai putea...să răsuflă" (cf.SEZ.,I,101). Adăugăm la acestea datele ALR I/I, h.114 care mai consemnează vocabula pentru **ASTMĂ** în Moldova și Ardeal și avem o imagine de ansamblu a repartiției acestui cuvânt în Dacoromania.

Dicționarul lui Tache Papahagi consemnează **năduflu** în dialectul aromân, cu aceeași semnificație: "năduflu dit képtu" (sufocarea în piept).

Cuvântul dezvoltă și alte semnificații, parte dintre ele învechite și familiare: "sudoare, nădușeală" - rar în Oltenia și Muntenia, frecvent în Moldova, Banat și Transilvania. Prin lărgirea semnificației, **nădușeală** înseamnă prin Moldova și Bucovina "astmă" (cf.CADE) ca și în nord-vestul Banatului (cf.NALR Banat,I,h.96); "supărare, necaz" - mai ales în Moldova, dar și în Oltenia, deși mai rar: "Ofta cu năduf ori de câte ori îl puneau să facă câte ceva" (Dănceu - Mehedinți).

Înecătură (înec, înecăciune) "greutate de a respira; înăbușeală, sufocare" este consemnat în textele vechi și cu înțelesul de "sugrumare", astăzi ieșit din uz: "Se ferească-și sine de cumandări și de sânge și de necătură" (N.TEST.1648,ap.DA); foarte vechi este și sensul de "greutate în respirație", trăsătură specifică bolii de astmă: "Nu iaste lesne...celuia ce se chinuiește într-o necătură a înota bine" (cf.CORESI,EV.,ib.).

Înecătură a fost consemnat în Oltenia cu sensul de "astmă" destul de rar. NALR menționează cuvântul în pct.977 și 981 din județul Dolj. Este o influență a graiurilor muntenești, unde **înecătură (înec, înecăciune)** circumscrie arii în județele Teleorman, Ialomița, Constanța etc. (cf.NALR Munt.Dobr.,I,mss.).

Astupătură (<astupa<lat.asstappare) formează o arie în sud-estul regiunii (pct.978-980,989-991,993,995,997-998) care se prelungește în sud-vestul Munteniei (cf.NALR Munt.Dobr.,I,mss.). Cum ALR I/I,h.114 nu a consemnat termenul în nici un punct din Oltenia,

înregistrându-l în schimb parțial în Muntenia, credem că este vorba de influența graiurilor din stânga Oltului infiltrate până în partea centrală și sudul județului Dolj, în aria lui **năduf**: "(Cel bolnav de astmă) vine de se astupă în gât, nu mai poate respira; zicem năduf sau astupătură" (Carpen - Dolj). În Mehedinți **astupătură** este asemănătoare cu senzația pe care o are bolnavul de năduf dar cauzele pot fi diferite: "Astupătura se face din tutun, te îneci, tușești și nu mai poți respira" (Balta-Verde).

Astmă (<fr. *asthme*), mai puțin răspândit, a fost înregistrat de atlasele lingvistice regionale cu precădere în Muntenia, în special în partea vestică a regiunii și mai rar în zona centrală și de est. Izolat, neologismul a fost indicat și în câteva puncte din Dobrogea, predominante fiind în amândouă regiunile denumirile mai vechi ale noțiunii: **năduf**, **astupătură** și **îneacătură** (cf. NALR Munt. Dobr., I, mss.). Deși se află în vecinătatea vestică a Munteniei, unde **astmă** s-a impus mai mult decât în restul teritoriului lingvistic, graiurile din Oltenia nu întrebunțează neologismul, preferându-i terminologia medicală tradițională. Astfel, ALR I/I, h.114 nu înregistrează în nici un punct **astmă**, iar NALR Oltenia, h.96 îl consemnează doar în două localități, alături de **astupătură** și **năduf**: pct.950 și 997. La Imoasa, în Mehedinți, (pct.950), informatorul indică o formă hibridă, **iasmă** (**iazmă**), o dovadă în plus că termenul nu este cunoscut. De altfel, vocabula este însoțită de precizarea "se zice după cărți", preferându-i-se termeni mai familiari. În același județ, în câteva localități anchetate de noi, localnicii au făcut deosebire între **astmă** și **năduf** considerând că "greutatea de respirație" - trăsătură principală a celor doi termeni - are cauze diferite. Astfel, la Balta-Verde am obținut următoarea explicație: "(cutare) era o femeie grasă, împlinită și avea năduf, respira greu, era bolnavă de plămâni" și "astmu devine de la inimă, e inima bolnavă și face greutate în respirație".

Păs (< lat. *pensum*) formează o arie relativ unitară în nord-vestul regiunii (pct.936-938,940-942,944-946,949,962). Cu semnificația de "astmă" nu este consemnat în Muntenia (cf. NALR Munt. Dobr., I, mss.) iar în Banat a fost înregistrat mai frecvent în sud (cf. NALR Banat, I, h.96).

În cele mai vechi atestări, **păs** are înțelesul de "suferință, chin; necaz, supărare, nemulțumire; grijă; împrejurare dificilă, grea, impas" (cf. CORESI, EV., 410, ap. DLR); "Cunoscând că au venit lucru la mare și

greu păs..., s-au sfătuit cu toți boierii" (cf.R.GRECEANU,CM,II, 191,ib.); "Având eu trebuință de bani la păsul meu..., m-am tocmit cu dumnealui" (a.1813,DOC.EC.,150,ib.).

Este probabil că o primă etapă în evoluția termenului de la "suferință, chin" la "astmă" să fie marcată de înțelesul de "boală" pe care îl mai avea cuvântul, așa cum se uzitează și astăzi frecvent în graiurile din Oltenia, fără raportare la o anumită afecțiune: "am un păs, îl port de câțiva ani și doctorii nu-i dau de capăt" (Balta-Verde - Mehedinți); "Fiecare om a avut un păs, nu se poate; unele sunt grele, altele mai ușoare" (Carpen - Dolj); "...i-am spus «domnule doctor, păsul meu e mai vechi»" (Cioroiși - Dolj). Uneori păs înseamnă "boală grea": "Nu, copiii n-au păsuri, ei îs mici, când să ducă boala pe picioare ca mine ? Eu am păsul ăsta din război..." (Dănceu - Mehedinți). Specializarea pentru ASTMĂ este, în orice caz, de dată mai recentă. ALR I/I,h.114 nu consemnează cuvântul în nici un punct; dimpotrivă, NALR Oltenia înregistrează denumirea într-o arie relativ închegată, în Mehedinți și Gorj dar, probabil, și neînțelegerea întrebării "Ce boală are omul care suflă greu și se îneacă ?" (cf.NALR Oltenia, chest.295) a determinat răspunsul, semnificația de "boală" căreia nu i se cunosc cauzele fiind caracteristică lui păs în graiurile din Oltenia.

Pentru noțiunea de ASTMĂ au mai fost înregistrați termenii de **zapăt** și **suspîn**, prezențe ne semnificative în câmpul semantic al noțiunii.

Zapăt (probabil este vorba de **zapăt** "vânt care bate din nord-vest", cf.rus.zapad,ap.DEX) a fost indicat ca denumire a astmei datorită impresiei pe care o fac celor din jurul lor bolnavii de astmă. Aceștia suflă greu, se îneacă, uneori horcăie, emițând un sunet strident, asemănător, probabil, cu cel al vântului puternic (**zapatul**) care a și sugerat comparația. Termenul a fost înregistrat în Mehedinți, într-o singură localitate: pct.945.

Suspîn (<**suspina**<lat.**suspirare**) denumește astma la cai (cf. DM). Prin lărgirea semnificației, cuvântul denumește în județul Gorj și năduful la om (cf. și NALR Oltenia,h.96,pct.935). LEXIC REG. (II,54) consemnează termenul în Făgăraș: "**Suspîn**=boală care se manifestă prin respirație greoaie, prin contracția anormală a mușchilor bronhici; năduf". Cu înțelesul de "astmă" (la oameni) **suspîn** a fost consemnat și în Banat (cf.NALR Banat,I,h.96)

TUBERCULOZĂ (TUBERCULOS)

Examinând hărțile 93 (TUBERCULOZĂ) și 94 (TUBERCULOS) se constată cu ușurință echilibrul de forțe a doi termeni - **oftică** și **taberculoză** - a căror arii se suprapun ori se întrepătrund aproape pe întreg teritoriul lingvistic al Olteniei. O pondere încă mare o are în sudul regiunii cel de-al treilea termen, în ordinea mărimii ariilor, **atac** (și **boală de atac**); arii mai restrânse circumscriu izoglosele cuvântului **plămânie** și cu totul izolat a fost înregistrat un termen preferat poate numai pentru expresivitatea lui: **uscătură**. **Boală de plămâni** și **tebece** întregesc terminologia prin care este denumită noțiunea în Oltenia.

Oftică (<ngr. *óftikas*) este cea mai veche denumire a bolii de plămâni cunoscută, la nivelul limbii literare, sub numele de **tuberculoză pulmonară**. "Măcar că să nevoiește un cap cu 3 coroane coronat a tămădui aceasă oftică, dacă doftoriile nu i să află" (FN,122,ap.DLR); "Bolnavă de oftigă" (CANTEMIR,S.M.,ib.). Numeroasele atestări conduc la concluzia că termenul s-a bucurat totdeauna de o vie circulație în graiurile românești (cf.POLIZU, DDRF, SĂINEANU, BĂRCIANU, SCRIBAN,D.,FD,II,126, SEZ.,VI,43; **osfică**, cf.CADE, SCRIBAN,D.,CANDREA,F.,220,ib.).

NALR Oltenia,h.93 îl înregistrează în jumătatea nordică a regiunii de unde ariile se infiltrază de-a lungul Dunării până în sud și sud-est. Într-o bună parte a județelor Mehedinți și Gorj, ariile lui **oftică** se răresc, întâlnind izoglosele lui **atac** ori suprapunându-se cu cele ale lui **tuberculoză**: "Și atac (se zice) dar oftică (se spune) dacă tusea este cu sânge" (Balta-Verde - Mehedinți); "Oftica e lucrul dracului: mănânci, mergi, muncești și te usuci din picioare" (Carpen - Dolj). Exemplele sunt numeroase. Mai vechi, **osfică** e consemnat astăzi destul de rar (cf.ARH.OLT.,XXI,271; ALR I/I,h.122,pct.810). Iată și o referință din județul Vâlcea: "De toate-i scăpa dar de osfică ba: - sapa și lopata !" (cf.CIAUȘANU,V.,185).

NALR Muntenia și Dobrogea (mss.) înregistrează termenul într-o arie limitată la județul Argeș. În Maramureș cuvântul circulă izolat în nordul regiunii (cf.ALRR Maramureș,I,h.93,pct.239). Chiar dacă într-o regiune ca Maramureșul termenul este atestat rar și, în general, foarte îndepărtat de ariile compacte din Moldova și Muntenia, prezența sa, deși sporadică, este o dovadă în plus a vechimii sale.

În dialectul aromân, **oftică** a fost conservat sub forma **óftică** (cf.PAPAHAGI,D.).

Aproximativ în aceeași zonă geografică unde a fost înregistrat substantivul **oftică**, NALR Oltenia consemnează și adjectivul **ofticos** "bolnav de oftică" cu variantele **ofcicos**, **ofticat**,**osficat**. Foarte rar, adjectivul a fost indicat singular. În cele mai multe puncte informatorii l-au menționat alături de mai noi **tuberculos** și **tebecist**. Numeroasele variante lexicale ale celor trei termeni demonstrează că actualul stadiu de asimilare a noilor denumiri este încă incipient dar și procesul, paralel, de renunțare la mai vechiul **ofticos**.

Adjectivul **ofticos** "bolnav de oftică" și-a lărgit considerabil aria de răspândire însemnând și "lipsit de putere; slab, pipernicit, anemic": "Privesc într-o livadă copăcelul ofticos, cu crângi tocite de omide și cu trunchiul găunos" (cf.HAȘDEU,R.V.,117). Toate aceste semnificații sunt cunoscute și în Oltenia și se datorează credinței, nu lipsită de teme, că bolnavul de oftică "se usucă din picioare, scuipe sângele afară din trup" (Carpen - Dolj).

Semnificațiile verbului **a oftica**, în cele mai multe situații, nu au nici o legătură cu boala de oftică. Trăsătura semnificativă care le este comună este "a face să sufere". Câteva dintre acestea sunt bine cunoscute în Oltenia ca ,de altfel, și în alte regiuni: "a învenina viața (cuiva)", "a face (cuiva) zile amare" etc. "Că gurița de la tine/M-a ofticat, vai de mine !" (cf.CIAUȘANU,V.,185); "Au un boțâlnic de copil și m-a osficat cu nebuniile lui" (cf.ARH.OLT,XXI,271). În Moldova, unde cuvântul este foarte familiar vorbitorilor, DLR înregistrează forma învechită **oftigi** (cf.și CADE).

"A se necăji" este o altă semnificație cu care cuvântul este uzitat în Oltenia, mai ales de către adolescenți: "Dirigu (=dirigintele) ne-a consemnat pe toți pentru unu', numa' să ne oftime" (Șimnic - Dolj). În schimb, cu înțelesul de "a tânji, a se amără" vocabula s-a conservat prin Moldova: "În zadar am ofticat cu vorba, ba încă am și scris-o în gazetă" (cf.CADE).

Nu este mai puțin adevărat că numeroasele semnificații ale cuvântului, particulare unui grai sau altul, măresc imprecizia semantică a termenului favorizând, în același timp,extinderea și impunerea mai rapidă

și la nivelul limbii vorbite a neologismului **tuberculos**.

Tuberculoză (<fr.tuberculose) și adjectivul **tuberculos** s-au impus în graiurile limbii vorbite mai ales în ultimele 4-5 decenii. ALR I h.122 îi înregistrează într-un număr mic de puncte și sub diferite variante lexicale: **tuberculoză** (pct.839), **tuberculoază** (pct.798), **terbiculos** (pct.815), **turbicălos** (pct.870), **tubercloz** (pct.878). Diferențele formale de la localitate la localitate și chiar de la vorbitor la vorbitor demonstau începutul unui proces de asimilare a termenului nou, proces în curs de desfășurare și astăzi când influența limbii literare asupra graiurilor locale a favorizat răspândirea noului cuvânt, suprapunerea ariilor sale peste cele ale termenilor curenți **oftică** și **atac** și chiar impunerea neologismului în foarte multe localități ale regiunii: "Azi tuberculoză e mai cunoscut. Numai bătrânii zic atac; da' lui fi-tu nu poți să-i vorbești ca mai demult fiindcă vorba aia a trecut" (Cioroiși - Dolj).

Izoglozele lui **tuberculoză** (**tuberculos**) și ale lui **oftică** (**ofticos**) se suprapun sau numai se întrepătrund în Muntenia și Dobrogea (cf.NALR Munt.Dobr.,I,mss.,chest.292 și 293). De altfel, Oltenia, Muntenia și Dobrogea cunosc pregnant procesul de asimilare a termenului literar în defavoarea denumirilor tradiționale ale căror arii se fărâmițează treptat.

Atac (<fr.attaque) și **boală de atac** (Refl., cu sens pasiv, fam.) "a se atăca la plămâni" și, eliptic, **a se atăca** "a căpăta boală de piept, a oftica" (cf.DA), circumscriu o arie întinsă în jumătatea sudică a Olteniei, cu o densitate mai mare în Valea Dunării și a Oltului și infiltrându-se până în vest (Ilovița Vârciorova, pct.948). La nord de municipiul Craiova, pe o rază cuprinsă între pct.948 (pe Dunăre) și 985 (pe râul Olt) termenul împarte o zonă de semnificație comună cu sinonimul său **oftică**.

Boala face parte din categoria acelorora cu efect adesea mortal atât din pricina necunoașterii cauzelor care o generează cât și prin efectul ei întârziat asupra organismului uman, de obicei alarmând pe bolnav când, din lipsa unui tratament adecvat, nimic nu mai era de făcut. Descrierea conținutului semantic al termenului în medicina populară vine în sprijinul celor afirmate : "Năvălire neașteptată a unei boale care aduce moartea și ruinează sănătatea, lovire năpraznică de vreo boală" (cf.DA). Prin specializare, **atac** înseamnă și "tuberculoză pulmonară" (cf.DEX) și se pare că există și o tendință eufemistică în înlocuirea

cuvântului uzual - **oftică** - cu un termen care evită pronunțarea numelui consacrat al bolii.

Astăzi ariile lui **atac** sunt fărâmițate prin pătrunderea în sudul regiunii a termenului literar. De exemplu, în pct. 980 se notează explicația: "Nainte-i spunea atac și uscătură ; acu bolnav de tebece" (cf. NALR Oltenia, h. 93). În Mehedinți, unde și înainte puterea de circulație a termenului era destul de precară, **atac** și **tuberculoză** nu sunt simțiți totdeauna ca sinonime : "Bolește de atac (cineva) când răcește, de-l prinde vreo ploaie pe undeva; tuberculoza e de la părinți și de la părinții acestora" (Dănceu); "Mai spunem că e atacat fie din răceală, fie din tutun, fie din băutură; tuberculoza (provine) numa' din răceală, sau din naștere" (Gruia).

În Muntenia **atac** a fost înregistrat sporadic în județele Olt și Teleorman, în apropierea ariilor oltenești (cf. NALR Munt.Dobr., I, mss., chest. 292). Probabil că și aici aria cuvântului era mai întinsă. În orice caz, concurența lui **oftică** și, mai recent, a termenului literar, a fost decisivă în ce privește păstrarea cuvântului într-o regiune care s-a dovedit în toate privințele mai puțin conservatoare decât Oltenia.

Ca denumire a individului tuberculos, **atacat** a fost consemnat în cea mai mare parte a Olteniei (cf. h. 94). Ariile termenului pătrund până în nord, în Gorj și Vâlcea, județe unde **atac** "tuberculoză" nu a fost înregistrat de NALR. De altfel, în toate județele Olteniei, adjectivul (sau adverbul) **atacat** este mai frecvent consemnat decât **atac**, denumirea bolii. Din analiza celor două hărți lingvistice, TUBERCULOZĂ (h. 93) și TUBERCULOS (h. 94), se desprinde concluzia că pentru denumirea bolii respective vorbitorii preferă **oftică** sau **tuberculoză**, iar când se referă la individul bolnav, indicii de frecvență a principalilor termeni sunt sensibil diferiți: sunt preferați **atacat** și **tuberculos** și mai rar **ofticos** .

O grupă aparte de termeni, după importanța lor în câmpul semantic al denumirilor noțiunii de TUBERCULOZĂ în Oltenia, este formată din **plămânie** (<plămân+suf.-ie, după **pneumonie**, cf. DLR), sporadic: **pleomonie**, **plămânărie**, **boală de plămâni**, **tebece**.

Plămânie și variantele **plumânie**, **plămânărie**, **pleomonie** formează o arie în partea centrală a regiunii, aproximativ în jurul municipiului Craiova (pct. 929-930, 932, 956, 970-972) și izolat în

extremitățile regiunii (pct.904,908 în Vâlcea, 936,949 în Mehedinți, 976,998 pe Dunăre, în județele Olt și Dolj).

În dicționarele mai vechi **plămânie** este consemnat cu aceeași semnificație, iar cel care suferea de aceeași boală era numit **plămânic** (cf.DLR). Prin nord-vestul Transilvaniei, persoana bolnăvicioasă și cu afecțiune pulmonară era numită **plămânar** (ib.).

Deși foarte rar, se mai face distincția între termenii care denumesc noțiunea. În pct.936 (Obârșia-Cloșani - Mehedinți) informatorul consideră **plomonia** "pneumonia" o boală mai ușoară, care se vindecă. În același județ, la Dănceanu, distincția este explicată astfel: "De plomonie scapi, azi se vindecă repede, da' tuberculoza o duci pe picioare, mori cu ea și o dai și copiilor tăi"; notăm și un exemplu din Dolj: "Atacul și tuberculoza scot sângele din corpul omului; plomonia te ia cu călduri și transpirație și tusă..." (Șimnic).

În Muntenia, **plămânie** (**pleomonie**) circumscriu arii reduse în județele Argeș, Dâmbovița, Olt etc. (cf.NALR Munt.Dobr.,I,mss., chest.292). Mai puțin **plămânie** și îndeosebi **pleomonie**, forma populară a neologismului **pneumonie** (<fr.pneumonie) are șansa să reziste, viabilitatea termenului datorându-se și circulației lui **pneumonie** în literatura cultă, bine cunoscută astăzi în mediul rural.

Sub influența lui **ofticos**, în pct.929 din județul Dolj a fost indicat **plumânos** "bolnav de plămâni" (cf.h.94). Este o formație lexicală hibridă, fără șanse să reziste, cu atât mai puțin cu cât ariile lui **ofticos**, unitare odinioară în această zonă, sunt astăzi în regres.

Boală de plămâni (pct.905,923,928,931,986) și **tebece** (pct. 976), denumiri noi, prima cu un conținut foarte general, cea de-a doua indicând precis "tuberculoza" nu au putere de circulație la nivelul limbii vorbite, deși sintagma este uzitată când vorbitorul nu insistă asupra aspectului bolii pulmonare (cf. **răceală** (la plămâni), **pneumonie**, **tuberculoză**), iar **tebece** este recunoscut ca denumind "tuberculoza" într-un limbaj specializat: "Tebece e după cărți, oftică mai demult" (Carpen - Dolj); "Doctorii zic tebece, noi am apucat oftică" (Islaz - Teleoraman).

Dacă **tebece** a fost înregistrat într-un singur punct, alături de **oftică** și **tuberculoză**, în schimb **tebecist** "bolnav de tebece" este consemnat în numeroase localități ale regiunii, singur sau alcătuind cupluri

sinonimice cu **ofticos**, **tuberculos** sau **atacat**. NALR Oltenia (h.94) îl menționează frecvent în Gorj (pct.906,912,935,942-943), arie care se prelungește în nordul județului Mehedinți (pct.941,947) și ajunge până în partea centrală a acestui județ (pct.953), în nordul județului Dolj (pct.924), în zona centrală a aceluiași județ (pct.969) precum și în punctele dunărene 976-977 și 981. În județul Vâlcea formează o arie mică în nord-est (pct.902,909,911), iar în județul Olt a fost indicat în numai două localități (pct.988,995) alături de **tuberculos**. De altfel, **tebecist** a fost rapid "adoptat" de limbajul familiar unde circula deseori ca adresare ironică la adresa unui individ foarte slab: "La un' slab îi zici: bă, tebecistule, pune carne pe tine" (Carpen - Dolj); "E un ăla slab, jigărit, un tebecist, vezi prin el" (Cioroiși - Dolj). Firește, persoanele bolnave de tuberculoză slăbesc în cele mai multe cazuri, dar slăbirea organismului nu este indiciu obligatoriu al bolii. Lărgirea sferei de raportare a cuvântului (fie și printr-o nuanțare depreciativă, ironică), bazată pe un fapt real (slăbirea organismului bolnav de tuberculoză) demonstrează, în primul rând, preferințele vorbitorilor din regiune pentru apelativul **tebecist** care tinde să înlocuiască într-un viitor nu prea îndepărtat, atât pe vechiul **ofticos** cât și pe mai recentul **tuberculos**.

Uscătură (<usca+suf.-ătură<lat.*exsucare*) "slab, costeliv" a fost consemnat în județul Dolj și indică efectul fizic al unei boli, în cazul acesta, al bolii de plămâni. Denumirea a fost înregistrată și în Muntenia, într-o zonă învecinată cu Oltenia, pct.768: "uoftică cum se zăcea înainte, uscătură îi zăcea ai bătrâni" (cf.NALR Munt.Dobr.,I, mss.,chest.292), pct.776,782, în județul Olt; pct.810, pe Dunăre etc. (ib.).

C. Termeni care denumesc bolile intestinelor

Referitor la bolile intestinelor, NALR Oltenia consacră două hărți noțiunilor de **DIAREE** (h.136) și **CONSTIPAT** (h.104). Noțiunea de **CONSTIPAȚIE** nu este prezentă în Atlasul lingvistic al Olteniei, de aceea, prezentarea noastră se va baza în legătură cu **CONSTIPAT** (**CONSTIPAȚIE**) atât pe datele atlasului cât și pe cercetările dialectale întreprinse de noi și în care am vizat în mod deosebit termenii pentru **CONSTIPAȚIE**.

DIAREE

Harta consacrată noțiunii de DIAREE în Oltenia înregistrează termenul literar - **diaree** (<fr.*diarrhée*) cu variantele **diarie**, **diharie** - în majoritatea punctelor anchetate. Impunerea neologismului în limba vorbită este de dată recentă, ALR I,h.124 consemnându-l, cu puține decenii în urmă, numai în trei localități : la Flămânda, în Mehedinți (pct.856), la Cerneți, în același județ (pct.850) și la Voineasa, în județul Vâlcea (pct.798). Situația se prezenta aproximativ identic în Muntenia: față de ariile unitare înregistrate de NALR Muntenia și Dobrogea (I,mss.,chest.445), ALR I consemna vocabula sporadic în județele Olt (pct.805), Argeș (pct.792,803), Dâmbovița (pct.750, 760), Ilfov (pct.727,954), R.Sărat (pct.595,708), Ialomița (pct.695, 725,980), Tulcea (pct.675,679,684), Constanța (pct.984) etc. Cu câteva decenii în urmă, procesul lingvistic de pătrundere a noului termen în graiurile populare era o realitate tot mai evidentă și în Moldova (cf.ALR I,h.24) unde este consemnat în județele Neamț, Iași etc.

În Oltenia ariile lui **diaree** s-au suprapus peste cele ale unor termeni foarte vechi, fărâmițându-le sau înlocuindu-le, astfel că denumiri ca acelea de care vom vorbi mai jos, când nu circulă alături de denumirea literară, circumscriu arii reduse ori sunt consemnate într-un punct sau două, poate ca ultime dovezi târzii a unei alte structuri lexicale a Olteniei.

Este cazul, în primul rând, al lui **trecătură** (și **tracatură**, **trăcătură**, **trecătoare**), provenit din verbul **a trece** (<lat.*treicere*) consemnat de DM și cu următoarele semnificații: "(Tranz.Despre anumite stări fiziologice) a năpădi pe cineva (fără a putea fi oprit)" și "(Pop.Despre excremente și urină) a nu putea fi reținut".

Cu înțelesul de "diaree" termenul este specific vocabularului medical popular din Oltenia. ALR I,h.124 îl consemnează în Mehedinți (pct.840,842) și Gorj (pct.820,839). Fără îndoială că izoglosele teremenului circumscriau la începutul secolului arii mult mai întinse decât lasă să se întrevadă datele ALR, rezultate în urma anchetării unei rețele foarte rare. Cercetări lingvistice mai amănunțite consemnează denumirea prin Vâlcea (cf.LEXIC REG.,II,33); "Trecătură (pl.neîntrebuințat) urdinare, diaree, scursură, se zice despre cel pe care l-a lovit pârțuica, care se duce ceas-după-ceas în poiană, pe care l-a lovit inima, se zice iarăși că trece prin

el" (cf. CIAUȘANU, GL., 66). NALR Oltenia îl consemnează în nord-vestul regiunii, într-o arie compactă care se rarefiază treptat spre sud și est și înaintează în unghi ascuțit spre partea centrală. În ciuda concurenței termenului literar, **trecătură** (și variantele sale lexicale) este încă foarte popular în Mehedinți unde e preferat altor denumiri: "Cine are trecătură iese subțire afară și-i toacă stomacul" (Dănceu); "Trecătura e foarte ra, nu se încheagă mâncarea în stomac și curge afară, diaree după carte" (Balta-Verde).

În sprijinul ideii că termenul aparține fondului lexical al Olteniei vin și datele NALR Muntenia și Dobrogea (I, mss., chest. 445) care consemnează **trecătoare** sporadic, în județul Dâmbovița (pct. 712). Datele atlaselor lingvistice regionale publicate până acum confirmă absența termenului din alte regiuni, situație reflectată înainte cu câteva decenii de ALR I, h. 124.

Alteori, **trecătură** se dezvoltă sintactic în construcția **trece prin om** (**trece prin el**), consemnată în județul Mehedinți (pct. 959) dar având o răspândire mult mai mare decât o atestă datele atlasului. "Trece prin el și iasă mereu afară" s-a explicat, de exemplu, la Dănceu, Mehedinți. C.F. Ciaușanu consemnează sintagma în județul Vâlcea (cf. **Glosar**, 66), iar ALR I o înregistrase în localități situate pe întreg teritoriul Olteniei (cf. h. 124). Aceeași sursă a atestat construcția în vestul Munteniei, sub influența graiurilor din Oltenia, influență ce s-a dovedit suficient de slabă în cazul respectiv din moment ce Atlasul lingvistic al Munteniei n-o mai înregistrează în nici un punct.

Ordinare (urdinare, urdină) / <urdina < lat. **ordinare** / "a merge des la cineva sau undeva; a avea diaree" (cf. DM) circulă în Oltenia sub influența graiurilor bănățene (cf. NALR Banat, I, h. 115) precum și a celor din jurul Sibiului și Brașovului unde ALR I atestă cuvântul pe arii întinse. Prezența termenului în Gorj și Mehedinți (pct. 905, 955, 958) justifică această influență. Deși numărul localităților în care a fost înregistrată denumirea este mic, viabilitatea vocabulei în județele amintite este în afară de orice îndoială. În anchetele noastre, mai ales în Mehedinți, **ordinare** (și variantele) a fost indicat frecvent ca denumire a diareei: "Omul urdină afară mâncăruri care nu i-au priit" (Balta-Verde); "Te tot scoate ordinarea afară și toată ziua nu mai ești bun de nimic" (Izvoarele). În acest județ

denumirea este foarte des suplinită de perifraza a fi lovit de inimă (cf. ARH.OLT., VII, 521), cunoscută și în restul regiunii.

Rețeaua de atlaselor lingvistice regionale a permis depistarea și a acelor insule lingvistice unde termeni vechi supraviețuiesc încă paralel cu alte denumiri.

În județul Dolj **urdinare** a fost înregistrat în numai două localități (pct. 975, 977), iar în județul Olt, în afară de semnificația cunoscută, verbul **a urdina** mai înseamnă și "a merge undeva mai în fiecare zi, a plictisi pe cineva cu dusul pe la el" (cf. ARH.OLT, XXII, 287). Acest sens are la origine și cuvântul **urdiniș** "loc prin care albinele intră și ies", sugerând ideea de "mișcare repetată".

În Muntenia, în județele Olt, Argeș, Dâmbovița, Tulcea etc. influența pare a fi exercitată de graiurile transcarpatice (cf. ALR I, h. 124). În orice caz, și în această regiune circulația termenului se reduce la numai câteva localități din județele amintite (cf. NALR Munt. Dobr., I, mss., chest. 445).

Termenul este consemnat și în dialectul aromân, unde **urdinare** înseamnă "circulație, diaree" (cf. PAPAĞAGI, D.): **îl urdină** (îl scoate afară, are diaree)/id. ib.).

Printre denumirile noțiunii de DIAREE în Oltenia, câțiva termeni au fost înregistrați izolat, ponderea lor în câmpul semantic al noțiunii fiind, la o primă vedere, nesemnificativă: **cufureală**, **ieșire**, **pârțuică**, **dezinterie**. Cu toate acestea, nici unul dintre acești termeni nu fac parte din categoria acelor creații cvasi-individuale, familiare unor grupări etnice restrânse, născute ca efect al tendinței limbii vorbite de a-și îmbogăți permanent registrul de exprimare prin utilizarea unor cuvinte de o mai mare expresivitate. Vocabulele amintite, departe de a constitui elemente lexicale adiacente câmpului semantic al termenilor care denumesc noțiunea de DIAREE, fac parte integrantă din acest câmp lexical, reprezentându-l prin trăsăturile lor semnificative particulare.

Cufureală (<a **cufuri**<lat. **conforio** "a murdări cu balebă lichidă" din **foria** "diaree") are astăzi aceeași semnificație pe care o avea și latinescul **foria**, probabil cu referire la animale (cf. și **conforio**) deși cele mai vechi atestări ale cuvântului în limba română se referă atât la animale cât și la oameni: "Constantin Cufuritul carele s-au cufurit în scâldătoarea

botezului" (DOSOFTEI, V.S., ap., DA); "Să o lăsăm să se cufurească (oaia)" (cf. CALENDARIU, 1814, ib.).

Numeroasele atestări (cu diferite valori gramaticale) sugerează că în terminologia medicală populară **cufureală** făcea parte dintre acele denumiri a căror circulație depășea limitele unui anumit grai, integrându-se unui fond lexical comun majorității provinciilor românești, la nivelul limbii vorbite: "Boii și vacile ... încep să se cufurească" (cf. PAMFILE, **Boli**, 72); "Oile dacă beau apă din tău...se cufur" (cf. DENSUȘIANU, **Hațeg**, 157). Explicația înțelesului denumirii, făcută în diverse lucrări lexicografice, conduce la aceeași concluzie: **a cufuri** "a da afară excrementele apoase" (cf. CIAUȘANU, GL.), "a avea diaree, a ieși (a avea scaun) des și subțire, a avea treapăt; s.urdinare" (cf. DA); **cufureală** (**cufurire**) P. ext. "boală a omului sau a animalelor) numită și vintre, pântecare, urdinare, scursoare, diaree" (ib.).

Atlasele lingvistice regionale înregistrează și astăzi termenul în nord-estul Banatului, sporadic și în restul regiunii (cf. NALR BAnat, I, h. 115), Muntenia și Dobrogea unde formează arii întinse pe întreg teritoriul (cf. NALR Munt. Dobr., I, mss., chest. 445), în Maramureș (cf. ALRR Maramureș, h. 157) și în Oltenia (nordul județului Mehedinți, cf. NALR Oltenia, I, h. 136). În Oltenia izoglosele cuvântului apar într-o zonă de interferență a doi termeni cu o frecvență mai mare: **trecătură** și **diarie**, aproximativ situată între granițele județului Mehedinți (ib.). În acest județ, ca în întreaga regiune, de altfel, se observă preferința vorbitorilor de a uzita cuvântul cu nuanță depreciativă, fapt care explică, în parte, atestările puțin numeroase ale vocabulei în Atlasul lingvistic al Olteniei, preferându-i-se, când intenția depreciativă lipsește, un alt termen, de obicei **trecătură** sau **diarie**: "De sperietură, mai ales, se cufurește omul, uită că e om, devine animal" (Izvoarele - Mehedinți); "Mă, cufuritul, mă, se zice în răs, lasă fomeia, mă, de-alde tine umblă după fuste, mă ?" (Carpen - Dolj); "(Cutare) e cufurit la cur și nu-și vede de treabă..., cu oameni de-ăștia să nu-ți intri-n cârd" (Cioroiși - Dolj).

Substantival și adjectival, cuvântul s-a conservat în dialectul aromân : **cufurire** și **cufurit** (cf. PAPAHAĞI, D.): "ti-edreși ca noatin cufurit" (te-ai făcut ca un noatin cufurit)/id. ib./, unde atribuirea calificativului nu este lipsită de intenționalitatea ironică, depreciativă, ca în

graiurile din Oltenia. Iar la meglenoromâni **cufoare** (pct.013) are aceeași semnificație (cf. ALR I, h. 124).

Ieșire (<ieși<lat. **exire**) este astăzi foarte puțin uzitat cu înțelesul de "diaree". Denumirea poate fi o prescurtare a sintagmei **ieșire afară** (des) "scaun, diaree" (cf. SEZ., IV, 24). CADE consemnează substantivul **ieșitoare** "privată", un indiciu în plus că **ieșire** nu este o prezență întâmplătoare în câmpul semantic al noțiunii de DIAREE.

În Oltenia este simțit ca abstract și de aceea nu s-a impus. ALR I, h. 124 nu-l consemnează în nici un punct, iar NALR Oltenia îl indică în extremitatea județului Vâlcea (pct. 909).

Pârțuică (<pârț+ suf. -uică) înseamnă popular "diaree" (cf. DLR): "În contra diareii sau...pârțuică, cum îi zice poporul, băbăresele recomandă rădăcină de papură roșie" (cf. CANDREA, F., 121). În Oltenia cuvântul a fost consemnat mai demult în județul Vâlcea, în sintagma **I-a lovit pârțuica** "I-a lovit inima, are urdinare, diaree, îi face curul ici-ici-ici !" (cf. CIAUȘANU, GL.). În același timp, **pârțuică** face parte din categoria termenilor care nu pot depăși "condiția" de "denumiri familiare" și în consecință, în ciuda expresivității lor, termenii aceștia sunt înlocuiți odată cu schimbarea contextului familiar vorbitorilor. NALR Oltenia îl înregistrează în județul Gorj (pct. 942), iar în Mehedinți își lărgeste înțelesul, însemnând și "balonare a stomacului": "Când ai pârțuică, ți se umflă pântecul și ieși afară des, tot câte puțin" (Dănceu).

Dezinterie (și **dezenterie**) "ieșire afară cu sânge, urdinare cu sânge" (cf. CANDREA, F., 221) a fost înregistrat de NALR Oltenia la Sovarna, în Mehedinți. Conținutul său semantic este parțial diferit de cel al noțiunii. Probabil că trăsăturile semnificative diferențiatore dintre **dezinterie** și **diaree** sunt și ele mai puțin sesizabile de vorbitori. Este unul din motivele pentru care denumirea a fost, în general, mai puțin preferată de informatorii anchetați atât în anchetele pentru ALR cât și în cele efectuate în vederea realizării atlaselor lingvistice regionale. Numai în Muntenia izoglozele lui **dezinterie** formează o mică arie în nord-vestul regiunii și sporadic în nord (cf. NALR Munt. Dobr., I, mss.).

În numeroase localități nu s-a indicat propriu-zis o denumire pentru noțiunea de DIAREE. Informatorii au dat răspunsuri sub forma unor construcții în care se indică organul afectat: **inimă** "stomac", **burtă** sau

stomac.

Bolnav de inimă înseamnă "bolnav de stomac" fără referire specială la o boală anume. A fost consemnată și de ALR I,h.124 în pct. 885, pe Dunăre, în județul Olt. NALR Oltenia atestă construcția într-o mică arie din vestul regiunii (cf.h.136,pct.964,966,973). Este consemnată alături de construcții similare în Muntenia (cf.NALR Munt.Dobr.,I,mss.) dar și în celelalte regiuni (cf.CANDREA,F.,532).

Durere de inimă "durere de stomac", simptom care însoțește boala de diaree. ALR I,h.124 consemnează în Oltenia **dor de inimă** (pct.874), (**il**) **doare inima** (pct.850); **durere de inimă** este înregistrat în județul Olt, într-un singur punct; 988 (cf.NALR Oltenia, h.136). Aria pe care o formează izoglosele acestei construcții în celelalte regiuni este foarte întinsă. Este frecvent uzitată în Moldova ca denumire a oricărei boli de stomac: "Toate boalele acestuia (stomacului) se cheamă dureri de inimă" (cf.PAMFILE,Boli,38); "Sătenii, când îi doare stomacul, zic că au «durere la inimă»..., când le vine greață zic că au venin la inimă" (cf.LEON,Med.,134). Moldova,Muntenia și Dobrogea trebuie să fi fost regiunile în care izoglosele lui **inimă** "stomac" și ale construcțiilor în care termenul intră, cu înțelesul de "boală de stomac", au cunoscut circulația cea mai vie. **Durere de inimă**, de exemplu, este și astăzi consemnată în Muntenia și Dobrogea pe arii întinse (cf.NALR Munt.Dobr.,I,mss., chest.445).

Lovit de inimă "lovit de diaree" este construcția în care **inimă** înseamnă "diaree", semnificație cu care este notat cuvântul de Dr.Charles Laugier în studiul său **Contribuțiuni la etnografia medicală a Olteniei** (Craiova,1925,p.84): "Se descântă de inimă cu apă luată din 9 oale cu 9 linguri". Aria construcției se limitează astăzi la câteva puncte din județul Dolj (pct.981,987,989), Mehedinți (pct. 960) și Teleorman (pct.998). Preferința pentru alte denumiri este evidentă în majoritatea localităților în care **lovit de inimă** însemna "a făcut diaree": "Tată-meu zăcea lovit de inimă cân' îl durea burta și ieșea des afară; doctorii zăc diarie" (Carpen - Dolj); "Lovit de inimă și trecătură e totuna" (Izvoarele - Mehedinți); "L-a lovit inima" se spune și în județul Vâlcea unde construcția este sinonimă cu alți doi termeni care denumesc diareea : **urdinare** și **pârțuică** (cf. CIAUȘANU, GL., 31).

Alături de aceste construcții, pentru denumirea noțiunii de DIAREE au fost indicate sintagme în care vechiul *inimă* este înlocuit de sinonimele sale *burtă* și *stomac*: **dor (durere) de burtă**, în Mehedinți (pct.945) și Dolj (pct.970), **boală de stomac** în Vâlcea (pct.917), **durere de stomac** în Dolj (pct.972) și Olt (pct.997), **scurgere la stomac** în Vâlcea (pct.917).

Câmpul semantic al denumirilor noțiunii de DIAREE păstrează și un termen considerat arhaic, conservat în nordul județului Gorj (pct.938), într-o zonă lingvistică în care terminologia medicală tradițională este în bună parte a ei, preferată celei moderne: **conac** (<tc.konac), cuvânt polisemantic însemnând, printre altele, și "loc de popas", semnificație asupra căreia insistăm deoarece reprezintă punctul de plecare în evoluția ulterioară a înțelesului cuvântului până la semnificația figurată de "diaree", pe care o sugerează vocabula în construcția **mută conacu la latrină**, consemnată de NALR Oltenia în județul Gorj. Așadar, **conac** însemna în limba veche "loc de popas" (prin prescurtare, "popas") și are un dublu scop: el prilejuiește oamenilor (și animalelor) posibilitatea să se hrănească și să se odihnească. Atestările cuvântului cu acest sens sunt foarte îndepărtate în timp: "Au purces Vasile-Vodă den Iași spre Țeara-muntenească...; cu al doilea conac, au stat la podul Înalt, spre Bârlad" (URECHE,ap. DA); "Descălecă oastea leșească conacul" (=își așează tabăra)/M. COSTIN,ib./. Atestări mai recente întâlnim la PAMFILE,J.III, VÂRCOL,V.,93,ib. De la "loc de popas pentru mâncare și odihnă" **conac** a început să fie mai frecvent uzitat numai cu înțelesul de "mâncare", cum rezultă din numeroasele consemnări ale termenului: "Una din cele trei mâncări de peste zi; mâncare" (cf.RĂDULESCU - CODIN,L.), "prânz" (PAMFILE,A.,81,ap.DA), "ospățare" (cf. RĂDULESCU-CODIN,L.), "masă" (cf. MARIAN, Nunta,101): "A fost nuntă cu conac" (cf. MAT. FOLK., 110); "Doi curcănași că tăia... Frumos conac că-i gătea" (cf. REV. CRIT., IV, 542). Consemnări asemănătoare sunt făcute în județele Dolj și Vâlcea: "Muncirăm, făcură, dresărăm; acum haid' să-i facem și conacul, adică să mâncăm" (cf.I.CR.,V,345). Impresia că omul bolnav de diaree elimină din corp mâncarea nemistuită a dus la lărgirea semnificației cuvântului, astfel că expresia **mută conacu la latrină** poate fi descrisă în alți termeni: "Tot ce a mâncat elimină (foarte des) la latrină". Notabil

rămâne aspectul lingvistic că în ciuda circulației sale reduse, **conac** se mai păstrează ca termen viabil în graiurile populare și chiar dobândește semnificații noi, cum ar fi aceea de "diaree" în graiul gorjean (cf. și "are conac cu crampe", la Cărbunești), chiar dacă pentru înțelegerea noii semnificații este necesară încadrarea cuvântului într-o construcție.

CONSTIPAȚIE (CONSTIPAT)

Așa cum afirmam în succinta prezentare a noțiunilor referitoare la bolile intestinelor, NALR Oltenia nu consacră o hartă denumirilor noțiunii de CONSTIPAȚIE. De altfel, studiind comparativ termenii care denumesc boala și pe cei care numesc individul bolnav de constipație, se ajunge la concluzia că numărul denumirilor de CONSTIPAT este mai mare decât cel al lui CONSTIPAȚIE. Acest aspect se reflectă și în actul vorbirii unde preponderența numelor bolii este inferioară vocabulelor care denumesc "bolnavul de constipație". Altfel spus, când cineva are constipație, vorbitorii preferă, de exemplu, construcția este **încuiat (constipat, oprit, închis, înfundat)** decât, să zicem, **are încuietură (constipație etc.)**. De altfel, în câmpul semantic al termenilor lui CONSTIPAT și CONSTIPAȚIE, au valoare operantă perechile **încuiat / încuietură, constipat / constipație**, mai rar **oprit / opritură** dar nu s-au format perechi analoage în ce-i privește pe ceilalți termeni ca, de exemplu **închis / închidere, încărcat / încărcătură** etc.

Cei mai mulți dintre termenii care denumesc noțiunile de CONSTIPAȚIE și CONSTIPAT nu depășesc ca putere de circulație câteva puncte. Aceștia formează gruparea denumirilor expresive, preferate de obicei de vorbitori pentru concretețea lor și pentru nuanțele semantice, familiare, pe care le dezvoltă de la localitate la localitate. Cei mai mulți denumesc noțiunea de CONSTIPAT: **închis, înfundat, închietrit, încărcat, oprit, umflat, zăprît și intocșicat**. Paralel cu aceștia circulă perechile unora dintre ei, cu referire la numele bolii de constipație: **încuietură** (perechea lui **încuiat**, cuvântul cel mai vechi și cu aria cea mai întinsă), **opritură** (rar) și **zăpreală**. **Încuiat, constipație și constipat** circumscriu ariile cele mai întinse.

Din punct de vedere al densității termenilor, în Oltenia există două zone caracterizate printr-o mare concentrație de denumiri a celor două

noțiuni: prima, situată în partea centrală a regiunii, în jurul Craiovei și înspre est, până la râul Olt. Aceeași zonă are ca limită opusă, partea de vest a Olteniei, până la Dunăre; cea de-a doua zonă se întinde de-a lungul Dunării, în sudul județelor Dolj și Olt.

Cei mai vechi termeni referitori la CONSTIPAȚIE și CONSTIPAT sunt **încuietură** și **încuiat**, formați de la **încuia** (<lat. **incunear**). Denumirile formează arii compacte în nord-vestul regiunii, pe tot cuprinsul județului Vâlcea, în partea centrală a județelor Dolj și Olt și izolat în nordul acestora. Termenii sunt foarte concreți și de o rară plasticitate și în consecință sunt încă vii în graiurile limbii vorbite: "E încuiat la fund, i se închide stomacul și nu poa' să-și facă nevoile" (Balta-Verde - Mehedinți); "M-am încuiat" (=sunt constipat), în județul Vâlcea (cf. CIAUȘANU, GL., 33); "Încuiat îi spunea fomeile", în Dolj (cf. NALR Oltenia, h. 104, pct. 969); "Încuietura e boală ra; umflă stomacul și-l face cum e pietroiul" (Carpen - Dolj).

Printre cele mai vechi atestări, **Anonymus Caransebesiensis** (datat cam pe la sfârșitul secolului al XVII-lea, cf. CADE) înregistrează **Ėncunyat** "obseratus, constipatus" și **Ėnkunyěturě** "obseratio, constipatio" (ap. DA). La începutul secolului următor, în calendarele popularizatoare, aflăm că "astuparea mașelor" se numește **încuietură** iar bolnavul de încuietură se zice că e **încuiat** (cf. CALENDARIU, 1814, ib.). Într-un alt calendar se menționează că "semnele otrăvirei (sunt)...trupul se usucă, scaunul se încuie" (cf. CALENDARIU, 1844, ib.). Alte izvoare consemnează denumirile într-o arie care cuprinde, în principal, Moldova și Muntenia: "Încuierea e cunoscută în județele Prahova, Tecuci, Bacău, Dâmbovița, Iași, Teleorman, Gorj" (cf. GRIGORIU-RIGO, Med., 88- 89); tot astfel, îi zice constipației în județele Neamț (cf. I. CR., IX, 113), Dorohoi (ib., VIII, 327), Baia (cf. SEZ., III, 140) și din nou Tecuci (cf. PAMFILE, Boli, 38). Mai ales sub forma **încuniat** este atestat frecvent în Banat, cu excepția zonei sudice (cf. NALR Banat, I, h. 114). Atlasul lingvistic al Munteniei și Dobrogei (I, mss., chest. 314) confirmă viabilitatea lui **încuiat** în graiurile muntenesti și astăzi, raportul dintre acest termen și celelalte denumiri ale noțiunii prezentându-se ca în Oltenia.

Termenii literari **constipație** și **constipat** (<constipa<fr. **constiper**) s-au impus, ca și alți termeni noi, datorită influenței tot mai

accentuate a limbii literare asupra graiurilor limbii vorbite: "Pe limba noastră încuiat, doctorii spun constipat" (Gruia - Mehedinți); "Constipație se zice acum, da' noi, țăranii, tot încuietură zicem" (Islaz - Teleorman); "Constipație, mai nou..." (Giuvărăști - Olt).

Constipat formează arii foarte restrânse în județul Vâlcea, partea centrală a Olteniei, sudul județului Mehedinți precum și o arie mică pe Dunăre (pct.976-978). Izolat, termenul a fost consemnat în județul Dolj (pct.972). În câteva localități din Mehedinți (pct.941, 946,960-961,963), Dolj (pct.969,973,983-984), Olt (pct.985,997), Gorj (pct.937,939) și Vâlcea (pct.910) ariile lui **constipat** și **încuiat** se întrepătrund, reflectând, de fapt, dinamismul "disputei" celor doi termeni.

În Banat termenul nu a reușit să se impună (cf.NALR Banat,I, h.114), iar în Muntenia este consemnat într-o arie compactă, de-a lungul Oltului. Infiltrațiile neologismului străbat, de altfel, întreaga Muntenie și Dobrogea, suprapunându-se de cele mai multe ori peste ariile lui **încuiat**. **Constipație** circumscrie arii alături de **constipat**: "Constipația se face din înghegătura ouălor, zeamei de orez și de morcov" (Brezoaiele - Ilfov); "Pentru constipație face bine mierea de albine" (Moldoveni - Teleorman).

În afară de aceste denumiri, în Olștenia mai circulă un mare număr de termeni, mulți dintre ei fiind produsul fanteziei vorbitorilor. Că majoritatea aparțin registrului afectiv și familiar al limbii, o dovedește și circulația lor sporadică, limitată la câteva puncte.

Prin analogie cu **încuiat**, despre bolnavul de constipație se mai zice că este **închis**, **înfundat** sau **oprit**: simptomele pe care le simte bolnavul stau la baza dezvoltării lanțului sinonimic, prin apariția în câmpul semantic al noțiunii a termenilor **închietrit**, **încărcat** și **umflat**; prezența în acest câmp a lui **intocșicat** este motivată de credința că bolnavul își datorește constipația consumării unui aliment alterat; în sfârșit, **zăprît** "care nu poate urina" și-a lărgit ușor aria de raportare, denumind și noțiunea de **CONSTIPAT**. Prezența tuturor acestor termeni într-un teritoriu lingvistic dominat de izoglosele lui **încuiat** și **constipat** exemplifică cu argumente lingvistice tendința limbii vorbite de a-și reînnoi vocabularul prin utilizarea unor termeni mai expresivi.

Iată repartiția geografică a acestor denumiri :

Închis (<**închide**<lat.**includere**) a fost consemnat în nordul

județului Vâlcea (pct.904), într-o mică arie a lui **încuiat** precum și în partea centrală a regiunii (pct.918,952,970), într-o zonă în care denumirea literară formează o arie aproape compactă. Izolat, cuvântul a fost înregistrat și în Banat (cf.NALR Banat, I, h.114) și în Muntenia. Această repartitie geografică se explică prin întrebuintarea relativ nouă a lui **închis** cu semnificația de "constipat". De la verbul a **închide** nu s-a format un termen pentru denumirea CONSTIPAȚIEI: "Închis (se zice) mai rar, când zace urina în el, zile de-a rândul...; zicem că e bolnav de încuietură" (Carpen - Dolj).

Înfundat (<înfunda<lat.infundare) are și înțelesul de "închis ermetic", trăsătură semnificativă care a favorizat comparația cu starea celui "constipat". Este specific Olteniei (cu referire la noțiunea de CONSTIPAT) unde formează o microarie în Câmpia Dunării (pct. 972,975,981,990,995,998). L-am consemnat și în Mehedinți: "E înfundat la fund, i se închide stomacul de nu poa' să iese afară" (Balta-Verde). În aceeași localitate constipația este denumită **fundătura curului**, denumire familiară, poate și spontană, prin analogie cu **încuietură**.

Închietrit (=împietrit<împietri<îm+piatră<lat.petra) "care este (tare) ca piatra", consemnat de NALR Oltenia într-un singur punct din județul Dolj (pct.967), se datorește, în multe privințe, aceluiași cauze care explică prezența lui **înfundat** și **închis** în câmpul semantic al noțiunii de CONSTIPAT: expresivitatea denumirii, impresiile și asociațiile pe care le trezește în imaginația vorbitorilor cuvântul: "La omul la care se ticsește în stomac mâncarea și nu mai poate ieși afară zicem că e împetrit" (Balta-Verde - Mehedinți); "dintâi se-ncuie, apoi vine de se umflă și pe măsură ce mănâncă se împetrește toată strânsura în stomac" (Șimnic - Dolj). Foarte rar este consemnat în Banat (cf.NALR Banat,I,h.114).

Încărcat (<încărca<lat.incaricare), înregistrat în sudul județului Dolj (pct.980). Semnificația de "constipat" a termenului a fost favorizată și de prezența trăsăturii semnificative "umflat (de mâncare sau băutură)" în conținutul semantic al lui **încărcat**. Prin Dolj, primele simptome ale constipației fac ca individul să se simtă "încărcat": "Nu știu, n-am mâncat nimic de-aseară și mă simt încărcat; o să iau o bulină de constipație" (Cioroiși). Foarte rar, constipația este denumită prin **încărcătură**: "Bea lapte cu miere de albine sau (mănâncă) pere, fără nimic altceva și scapi de

încărcătură" (Carpen).

Asemenea denumiri aparțin limbajului familiar, au un anumit specific și deși cunoscute de vorbitori, atestarea lor în lucrările lexicografice este rară. Actul vorbirii și contextul socio-lingvistic în care se desfășoară, impun vorbitorului o anumită atitudine față de terminologia pe care o folosește într-un caz sau în altul.

Oprit (<opri<sl.oprėti) îl găsim înregistrat în Dolj (pct.933) și Gorj (pct.938). Sensurile cuvântului "închis, reținut, împiedecat" au favorizat atribuirea apelativului individului constipat. Substantivizat, foarte rar, denumește constipația: "Bătrânii mai zic **opritură** ... , rar, câte unul...,e oprit să iese afară" (Carpen - Dolj). Mai cunoscut este **oprit** în Banat unde formează o mică arie în sud (cf.NALR Banat,I, h.114).

Umflat (<umfla<lat.inflare) descrie senzația pe care o are bolnavul de constipație, care își simte stomacul umflat, neputând elimina fecalele. A fost consemnat în Câmpia Dunării alături de alte denumiri ale noțiunii de CONSTIPAT. În schimb nu am înregistrat în anchetele noastre denumirea de **umflătură** pentru CONSTIPAȚIE, ceea ce ne-a sugerat că **umflat** "constipat" este o denumire ne semnificativă în câmpul semantic al noțiunii.

Zăprit (<zăpri<v.sl.zaprėti) "a i se opri udul, a nu putea urina" (cf.CADE), a fost consemnat în două puncte depărtate unul de celălalt, pct.929, în Dolj și pct.996, în Olt. Termenul este cunoscut în Oltenia mai ales ca denumire a "încuietării" la animale: "Caii, când nu se opresc de vizitiu ca să urineze, se încuie urina și ei nu se mai pot urina" (cf.CIAUȘANU,GL.72). În diferite zone geografice ale regiunii, **zăprit** denumește individul care suferă de **zăpreală** "oprirea udului" (la animalele de tracțiune și mai ales la cai); "Să nu te urinezi contra vântului că te zăprești" - în Gorj (cf.CADE); "Caii se zăpresc repede dacă nu-i lași din trap" (Giuvărăști - Olt); "se zăpresc caii și vitele, oamenii se încuie, se constipă" (Șimnic - Dolj). În Mehedinți, în unele localități aria de raportare a termenului se lărgeste: "Zăprit e un om care nu prea se pișe, încuiat care nu face treaba mare" (Dănceu); "Zăprit nu e un om încuiat, omul ăsta nu se poate pișa repede" (Balta-Verde). Termenul este cunoscut și în Banat unde a fost înregistrat în sud și est (cf.NALR Banat,I,h.114) și unde se referă, ca și în Oltenia, la animale și prin generalizare la oamenii bolnavi de

constipație (zăpreală).

Zăpreală "constipație" nu am înregistrat-o în nici una din localitățile anchetate. Este posibil ca termenul să fie cunoscut, dar inutilizabilitatea sa se datorește forței de circulație a lui **încuietură** și, mai recent, a lui **constipație** precum și faptului că termenul este puțin uzitat cu referire la oameni. Prin Transilvania s-a consemnat **zăpreală** cu sensul său principal "oprirea udului": "Unii vindecă zăpreala cu ceaiu de mătasa cucuruzului" (cf. CADE).

Intocsicat (<intoxicat<lat.intoxicare) se datorește credinței că boala e cauzată de introducerea în organism a unor alimente alterate. În situații foarte rare se folosește denumirea cu sensul de "constipat", de obicei alături de termenii consacrați. NALR Oltenia îl înregistrează în județul Olt (pct.986). Necunoașterea cauzalității precise și obiective a producerii constipației a impus explicația cea mai simplă: "(persoana) s-a intoxicat" - și într-o serie de localități din județele Dâmbovița, Ialomița și de pe malul stâng al Oltului (cf. NALR Munt.Dobr., I, mss., chest. 314).

D. Termeni care denumesc boli articulare

REUMATISM

În ciuda varietății fonetice cu care a circulat și mai circulă cuvântul în graiurile limbii vorbite (cf. /învechit/ **reumatismos**/ a.1840/, **revastism**, **revastismos**, **refmatism**, /învechit, neobișnuit/ **reumateism**, /regional/ **rematism**, **rematismă**, **rămătism**, **rimatizm**, **rumatism**, **romatism**, **romatizm**, **romatizmă**, **ramatizm**, ap.DLR) și care ar putea conduce la concluzia că **reumatism** (<lat. **rheumatismus**) nu este suficient fixat, termenul literar formează arii întinse în toate regiunile țării. Situația este asemănătoare în Oltenia (cf. NALR Oltenia, I, h. 145), Banat (cf. NALR Banat, I, h. 154), Muntenia și Dobrogea (cf. NALR Munt. Dobr., I, mss., chest. 458). În Maramureș este consemnat în sudul și estul regiunii (cf. ALRR Maramureș, I, h. 169). Prin Transilvania circulă și forma prescurtată **reumă** (cf. DLR) iar în Moldova sunt, în general, cunoscute formele lexicale din Oltenia și Muntenia.

Atestări mai numeroase ale termenului avem începând cu secolul al XIX-lea: "Apa care se află la boboci...este de folos la cei ce pătimesc de pecingini, râie, reumatism hronic" (CR.,1829,ap.DLR); "Apa de Borca se va arăta folositoare...la podagră, revmatism și la multe feliuri de bube pe trup" (AR.,1830,ib.). Pe la mijlocul secolului trecut, boala de reumatism, neavând o cauzalitate precisă pentru locuitorii satelor, ținută în multe privințe în ignoranță și neștiință de carte, era sinonimă cu orice suferință fizică, dacă aceasta persista : "S-au văzut oameni scăpând fără greutate de suferinți...de reumatismuri" (CALENDAR,1854,ib.). În secolul nostru, înțelesul de "suferință fizică", în special a oaselor și a articulațiilor, s-a fixat în conștiința lingvistică a vorbitorilor, persistând până astăzi. Vom da câteva exemple din Oltenia: "(Pe cutare) îl dor șelele, are reumatism din răceală" (Dănceu - Mehedinți); "Pe umezeală sau pe vreme rea mă ia durerea de romatism, nu-mi mai simt nici mâinile nici picioarele" (Islaz - Teleorman); "Romatismul începe așa: durerea merge de la șale în jos pe un picior..." (Carpen - Dolj). Este greu de stabilit în ce măsură durerile acuzate de informatorii respectivi se datoresc reumatismului sau altor boli. În orice caz, inexactitatea înțelegerii cuvântului nu a dezvoltat, așa cum se întâmplă în alte cazuri, o bogată sinonimie. **Răceală, febră, anchiloză** sunt răspunsuri pe care le-am primit în diferite localități ale județelor anchetate, cu mențiunea că informatorii care ni le-au furnizat cunoșteau și termenul consacrat.

E. Termeni care denumesc boli ale aparatului circulator și ale sângelui

În acest subcapitol vom descrie câmpul noțional al bolilor omenesti cunoscute sub numele de BĂTAIE DE INIMĂ și VARICE. Singura trăsătură comună a acestor afecțiuni: sunt boli ale sângelui, datorate unei proaste circulații a acestuia. Trăsăturile proprii fiecăreia dintre ele le diferențiază categoric. NALR Oltenia nu le-a consacrat hărți lingvistice. Termenii care denumesc noțiunile respective sunt prezentați în planșele nr.6 și nr.12, în partea a doua a atlasului, rezervată materialului lingvistic necartografiat.

BĂTAIE DE INIMĂ

Denumirea cea mai cunoscută, **bătaie de inimă** este pur descriptivă. **Înima**, organul afectat, și **bătaie**, reacția bolii, exprimă ceea ce s-ar putea traduce, prin alți termeni, ca "zvâcniri", "palpitații" etc.

ALR I/I,h.123 înregistrează **bătaie de inimă** în toate regiunile. Aceeași configurație dialectală este reprezentată și de atlasele lingvistice regionale ale Olteniei, Maramureșului (I,h.112), Munteniei și Dobrogei (I,mss.,chest.300).

Se remarcă utilizarea primului termen al sintagmei numai la singular. Pluralul ar fi dus la schimbarea semnificației: **bătăi de inimă** "puls (normal)".

Denumirea este foarte veche. S-a conservat la aromâni: "îl bāti inima de-aspâre" (cf.ALR I/I,h.123,pct.05); "îl bāti inima" (cf.ib.,pct.07); "bāti inima mîltu" (ib.,pct.08). **Batere de inimă** semnifică boala la meglenoromâni (cf.ib.,pct.013).

Sub influența terminologiei medicale moderne și datorită faptului că **bătaia de inimă**, prin natura ei, atrage mai puțin atenția decât alte afecțiuni, în câteva localități din Dolj (pct.963,973) și Olt (pct.986) a fost indicat neologismul **tensiune** (<fr.tension), referitor la fiziologia corpului omenesc, "presiune cu care circulă sângele în artere..., presiune mai mare decât cea normală" (cf.DEX). La nivelul limbii vorbite, se remarcă faptul că în localitățile urbane sau în curs de urbanizare, **tensiune** este frecvent utilizat pentru BĂTAIE DE INIMĂ: "Cafeaua și vinul îți crește tensiunea și inima nu mai bate normal" (Băilești - Dolj); "Bătăile de inimă e la om cu tensiune" (Pătulele - Mehedinți).

Tendența de anulare a diferenței semantice dintre **bătaie de inimă** și **tensiune** este evidentă și în Muntenia unde ultimul termen a fost înregistrat recent (cf.NALR Munt.Dobr.,I,mss.,chest.300) în arii deocamdată restrânse, de-a lungul Oltului și în județul Teleorman. Este greu de anticipat dacă tendința de care vorbeam are șanse să se generalizeze dar deocamdată reprezintă un aspect lingvistic care nu poate fi ignorat.

Cord (<lat.cor,-dis "inimă"), atestat sporadic în Oltenia (pct. 909, în județul Vâlcea și pct.912, în județul Gorj) și la fel de rar în Muntenia (pct.802) este probabil prescurtarea sintagmei **boală de cord**, ea însăși fără

rezonanță în graiurile limbii vorbite. Denumirea este atribuită sub influența limbii literare și datorită tendinței de "intelectualizare" a limbajului, proces lingvistic foarte accentuat în ultimele decenii și care se manifestă prin renunțarea (în parte și nu la nivelul tuturor elementelor lexicale) la termeni familiari, locali sau numai foarte vechi în favoarea terminologiei mai noi, transmisă prin cultură.

Boală de inimă are un conținut semantic foarte general. A fost indicat în județul Dolj (pct.971,973,980,982), Vâlcea (pct.902) și Mehedinți (pct.955). În aceste localități sintagma se datorește fie necunoașterii denumirii exacte, fie dorinței de a explicita sensul lui **bătaie de inimă**, insistându-se asupra semnificației de "palpitație, zvâcnire" - simptome ale bolii -, evitându-se confuzia cu semnificația de "puls" pe care o are sintagma **bătăi de inimă**.

VARICE

Varicele, "inflamații și dilatații cronice ale pereților vinelor", se formează datorită unei boli a aparatului circulator a cărei cauză nu este prea cunoscută de oamenii din popor. Se crede că sunt boli ale bătrâneții sau ale gravidității (la femei) iar aspectul lor neplăcut a stimulat imaginația lingvistică a vorbitorilor care le atribuie denumiri dintre cele mai diverse, marea majoritate a lor fiind apelative familiare, care denumesc și alte noțiuni: **umflături**, **gâlci**, **modovâlci**, **cucuoave**, **zgârcituri** etc. Alteori nu s-a indicat o denumire ci numai s-a descris afecțiunea: **vine cu sânge rău**, **vine încordate**, **sânge sturit pe vine** etc. Repartiția geografică a vocabulelor și sintagmelor care denumesc noțiunea de VARICE ilustrează caracterul subiectiv și adesea conjunctural care stă la baza indicării celor mai multe dintre apelativele afecțiunii pereților vinelor. Izoglosele majorității lor se întrepătrund sau se suprapun ori se limitează la o localitate sau două și numai impunerea termenului literar, aspect lingvistic de dată recentă, poate "limpezi" configurația dialectală a unei noțiuni reprezentată deocamdată de denumiri fără "personalitate" lingvistică.

Varice (<fr.varice) nu este înregistrat de ALR I/I, h.126 în nici un punct din Oltenia. Influența limbii literare, manifestată cu precădere în ultimele decenii, a fost determinantă în impunerea neologismului. NALR

Oltenia consemnează **varice** într-o arie compactă în sudul și centrul regiunii cu infiltrații în est și vest. Impunerea rapidă a cuvântului a fost posibilă datorită inexistenței unor termeni tradiționali puternici, denumirile afecțiunii fiind, așa cum sugeram, de cele mai multe ori ocazionale: "Gâlcilor mici și numeroase care apar la femei pe picioare, ori la babe, li se mai zice varice" (Balta-Verde - Mehedinți); "La varice tată-meu le zicea noduri..." (Carpen - Dolj). Aceași situație se constată și în Muntenia unde **varice** formează arii compacte (cf.NALR Munt.Dobr.,I,mss., chest.449). Aici termenul s-a impus mai repede, datele atlasului oferind imaginea unor arii clare, nefărămițate de mulțimea denumirilor familiare (altfel, deosebit de expresive) ca în Oltenia.

Un studiu comparativ al datelor ALR și NALR Oltenia conduce și la relevarea altor aspecte, în afara impunerii ulterioare a lui **varice**, fapt pe care l-am amintit.

Astfel, ALR I/I,h.126, bazându-se pe o rețea redusă de localități anchetate, înregistrează pentru **VARICE** un singur termen: **umflătură** (la picioare) în pct.874 și 880 în câteva construcții în care se explică felul afecțiunii: **i se umflă pulpele** (pct.798, 810, 815, 820, 846, 856, 865, 870, 878, 885, 887), **picioare groase** (pct.808, 825), **are venin** (pct.800, 850), **se gâmfează** (pct.837, 839-840, 860).

NALR Oltenia deși are la dispoziție un număr mult mai mare de localități, consemnează față de ALR numai denumirea de **umflătură** în estul regiunii: pct.931. La data anchetelor dialectale pentru ALR, acest termen sau construcția care denumește "umflarea picioarelor" erau în general utilizați ca denumiri ale varicelor în toate regiunile țării (cf.ALR I/I,h.126). Același atlas consemnează la aromâni: "il' s-umflară **cițuarli**" (pct.05,08), "ii umflu **pulpili**" (pct. 07); și la meglenoromâni: "âl' ți **umflă cițuarli**" (pct.03). În schimb, aria lui **VARICE** este fărâmițată de o mulțime de termeni, probând fantezie și aplecarea spre cuvântul expresiv a vorbitorilor:

Duluri (<dul+suf.-uri,et.nec.) "umflătură pe corp", cunoscută sub această denumire în Oltenia și Transilvania (cf.CADE) dar și cu înțelesul de "nod pe suprafața unui lemn" cu care este cunoscut termenul în Moldova (ib.), a fost consemnat în Dolj (pct.933) și Mehedinți (pct.966).

Cucuoave (comp.cucui) "dealuri mai ridicate, piscuri de munte"

este o denumire specifică graiurilor bănașene (cf. CADE) sub influența cărora cuvântul denumește gâlcile în Mehedinți. Prin extensiune, la Cireșu (pct. 945), denumirea a fost atribuită varicelor, prin analogie cu **umflătură**, cum erau cunoscute înainte aceste afecțiuni.

Modovâlci (et. nec.), variantă lexicală a pluralului **modâlci** "gâlci" sau "umflături pe corp", denumește varicele în pct. 943 în Gorj. În același județ a fost indicat **gâlci pe picior** (pct. 918); tot **gâlci pe picior** li se mai spune varicelor în Mehedinți (pct. 918). **Gâlci** "varice" este consemnat în Muntenia alături de denumirea literară (cf. NALR Munt. Dobr., I, mss., chest. 449).

Zgârciuri (<zgârci+suf.-uri<vsl.süğrũciti) "cartilaje" a fost atribuit de vorbitori varicelor datorită asemănării acestora cu zgârciurile (pct. 920, în Gorj). Este de asemenea posibil ca denumirea să aibă ca punct de plecare compararea varicelor cu **vinele zgârcite** "vine contractate", prin analogie cu alte părți ale corpului, cf. **degete, brațe, picioare zgârcite**.

Fântâniță (la picior)/<fântână+suf.-iță<lat. fontana/ a fost indicat în nordul județului Vâlcea (pct. 925). Chirurgia populară cunoștea termenul **fântână** "ulcer artificial, derivativ", la care se recurgea mai înainte și prin care se întreținea o supurație locală (cf. DA). Este evident că răspunsul informatorului din pct. 925 se datorește apropierii inflamației de acest gen de ulcer, boală care se manifestă deseori la suprafața pielii.

Varicocel (<fr. varicocèle) "tumoare formată prin dilatarea varicoasă permanentă a vaselor organului spermatic" a fost indicat pentru VARICE în județele Dolj (pct. 973, 976, 982) și Olt (pct. 933). Exceptând localizarea, cele două afecțiuni au ca element comun deformarea exagerată a venelor și ieșirea lor în relief dând un aspect neplăcut organului afectat. Necunoașterea exactă a bolilor a dus la confuzia lor și la extinderea semantică a lui **varicocel**: "Vinele groase, urâte și pline cu cheguri sunt după carte varicocel" (Carpen - Dolj).

Vintrice, diminutiv al lui **vintre** (<lat. vēntrem) "pânțe, abdomen" denumește varicele în pct. 930 (Dolj) și pct. 947 (Mehedinți). Uneori, la femeile gravide, pe abdomen, ies în relief vene de culoare vânătă, asemănătoare cu varicele pe picioare. **Vintrice** este indicat greșit de informatorii din punctele menționate ca însemnând acele vene care apar uneori pe abdomenul (vintrele) femeii. Este probabil că asemănarea

acustică dintre **varice** și **vintrice**, în special când accentul cade în cazul ultimului pe penultima silabă, a generat confuzia, și greșita întrebuintare a unui cuvânt care nu este altceva decât diminutivul lui **vintr**.

Târpie (<srb.trpija) denumește în Banat "umflătura pântecului" (cf.COSTIN,GR.BAN.,200). Pentru **VARICE** vocabula a fost înregistrată la Cerneți (pct.953) sub influența graiurilor bănățene dar și datorită necunoașterii exacte a înțelesului cuvântului.

Strelice (cf.explic.la **ALBEAȚĂ**) a fost indicat în Dolj (pct. 968,971). Se poate admite că sensul figurat de "varice" cu care circulă destul de rar cuvântul, are la bază vechea credință că atingerea fluturașului numit **streliciu** are drept rezultat apariția pe piele a unor pete de culoare roșie, asemănătoare blândeii. Nu este exclus ca aceeași explicație să stea și la originea apariției varicelor.

Argintul viu, denumirea populară a mercurului, făcea parte, în credința poporului, dintre acele metale care aduceau nenorociri, în contact cu ele: "Sunt veninuri înfricoșate: argintul viu, arama, grspanul, antimoniu și altele" (CALENDARIU,1844,ap.DA). Medicina populară utiliza frecvent mercurul în vindecarea unor boli iar practicienii ocultismului atribuiă argintului viu puteri miraculoase. Nu este de mirare cum o boală ale cărei cauze nu se cunoșteau în popor era atribuită infectării cu argint viu sau, nu de puține ori, persoana bolnavă era considerată victima unor "vrăji" cu argint viu: "Argintu viu e bun la vindecarea multor boale dar babele știu să și-l pună și împotriva" (Carpen - Dolj).

NALR Oltenia a înregistrat denumirea la Cloșani (pct.937) în județul Gorj.

În afară de denumirile pe care le-am citat, într-o serie de localități ale Olteniei necunoașterea unei denumiri a bolii a fost suplinită de construcții care descriu afecțiunea: **vine cu sânge rău** în partea centrală a regiunii, în județele Mehedinți și Dolj: pct.933,959,970,983; **sânge sturit pe vine** în județul Vâlcea (pct. 928). Răspunsul informatorului din pct.928 nu este întâmplător. În același județ verbul **a sturâ** (<lat.medie **stordatus,-a,-um**, cf.CIAUȘANU,V.,200) circulă frecvent cu două accepțiuni, în aceeași măsură cunoscute: 1."a scoate sângele în piele, prin izbirea cărnii cu lucruri tari; a zdrobi, a prăpădi, a face vânătăi" și 2."a bate zdravăn": "M-a sturât în bătaie" (id.ib.). Trăsăturile semnificative ale

cuvântului, când este întrebuințat cu primul sens, sunt comportate și de vocabula **varice** care, în limbajul comun, nu sunt altceva decât "apariția la suprafața epidermei a venelor cu sânge"; **sânge stricat** în județul Dolj (pct.957), **vine încordate** la Costești, în Mehedinți (pct.944).

Rod al fanteziei vorbitorilor, cele mai multe dintre denumirile varicelor în Oltenia sunt dublate de termenul literar, tot mai des uzitat în graiurile populare. Avem convingerea că o viitoare anchetă dialectală, peste un deceniu sau două, va consemna o cu totul altă configurație a lui VARICE și a principalilor termeni care denumesc această noțiune.

F. Termeni care denumesc boli de piele

În acest subcapitol vom studia termenii care denumesc următoarele noțiuni: COȘURI (pe obraz)/cf.NALR Oltenia,h.49/, FURUNCUL (ib.,MN12), RÂIE (ib.,MN5), CHELIE și CHEL (ib.,h. 23).

Terminologia referitoare la fiecare dintre aceste noțiuni este inegală ca număr și varietate. Astfel, COȘURI (pe obraz) și FURUNCUL sunt reprezentate prin numeroși termeni, mulți dintre ei de o mare expresivitate, ceea ce le conferă stabilitate în graiurile locale, în ciuda ariilor uneori reduse pe care le formează. Bolile de piele manifestate prin **coșuri** ori **furunculi** stimulează fantezia vorbitorilor, mai ales fiindcă există posibilitatea numirii lor "concrete", posibilitatea raportării lor la elementele universului familiar vorbitorilor, de aici decurgând firesc bogata polisemie a multora dintre vocabule. Mai puțin reprezentate, CHELIE, CHEL și RÂIE se remarcă prin unitatea și amploarea ariilor dar și prin expresivitatea denumirilor literare, primele de origine turcească, cealaltă latină și care au dezvoltat numeroase semnificații atât la nivelul limbii literare cât și la cel al graiurilor vorbite.

COȘURI (pe obraz)

În afară de termenul literar, denumesc noțiunea de COȘURI (pe obraz) încă șapte vocabule dintre care **bubuță**, **broboane**, **brobință** și **zgrăbunță** au în vedere aspectul formal al afecțiunii, **poș** (**poșuri**) are la bază comparația coșului (pe obraz) cu un obiect din universul material comun și familiar vorbitorilor, iar **drăgostiță** și **iuburi** raportează

afecțiunea la vârsta adolescenței când, datorită unor cauze fiziologice, apar astfel de bubulițe pe fața tinerilor. Le vom discuta în această ordine.

Coșuri (pe obraz), sg. **coș** (<lat. *coesus*) "bubuliță purulentă care se formează (...) ca urmare a unei leziuni sau a unei inflamații a glandelor sebacee" (cf. DEX) este atestat în limba veche: "Cosū înflorește în piala trupului" (BIBLIA, 1688, ap. DA). Cercetări mai recente consemnează termenul pe arii întinse în Moldova și Dobrogea (cf. ALR I, h. 25), în Banat (cf. NALR Banat, I, h. 48), în Muntenia (mai puțin vestul acestei regiuni unde apare izolat), într-o arie mică în jurul Sibiului, Brașovului, Făgărașului precum și în regiunea Clujului, Maramureșului (ib.). În Oltenia, ALR I înregistrează cuvântul în jumătatea sudică a regiunii, pct. 810, 860, 870 (în Dolj), 846, 856 (în Mehedinți), 878, 880 (în Romanați) și rar în nord: pct. 798 (județul Vâlcea). Sub influența limbii literare, unii termeni familiari ca **broboane**, **brobință** sunt mai puțin preferați de vorbitori, astfel că ariile lui **coș** se măresc, NALR Oltenia consemnând cuvântul în întreaga regiune. "Coșii se fac pe gât și pe obraz; sunt ca niște zgrăbunțe, cum le zicea pe limba veche" (Dănceu - Mehedinți); "Nici un leac nu e bun pentru stărpirea coșilor ca drojdia" (Carpen - Dolj).

În Moldova, Bucovina și Transilvania este frecvent uzitat verbul **a coși** "a bășica, a face coși pe piele" (cf. CADE). În Oltenia, forma verbală este rar folosită și am consemnat-o în Dolj: "Se coșesc copiii din praf, din fărână și din apă murdară" (Șimnic). În Mehedinți, verbul **a coși** este uzitat și în legătură cu "bășicarea pielii din cauza unei arsuri ușoare": "I-a căzut ulei încins pe mână și l-a coșit" (Gruia). Dar în ansamblul limbii vorbite, verbul **a coși** rămâne totuși o formație izolată.

Bubuță, forma diminutivală a lui **bubă** (cf. ucr. *buba*) a fost consemnat de ALR I, h. 25 la Imoasa, în Mehedinți (pct. 842) și la Poenari, în Gorj (pct. 820). Izolat, în Gorj, este înregistrat și de NALR Oltenia, alături de termenul literar. Comparația se datorează asemănării coșului (pe obraz) cu o bubă de dimensiuni mici dar și faptului că în nordul regiunii **coș** s-a impus mai târziu, aici resimțindu-se influența graiurilor transcarpatice unde un alt termen, **zgrăbunță**, circumscrie arii întinse. Prin indicarea lui **bubuță** "bubă mică" tendința informatorului de a-și explicita răspunsul folosindu-se de forma diminutivală a numelui generic dat umflăturilor cu caracter purulent este evidentă.

Broboane (cf.bg.brăbonka) are ca semnificație învechită și aproape ieșită din uz "boabe, bobite": "Broboanele strugurilor coapte" (BIBLIA,1688,ap.DA); "Scutură vița de cad broboanele jos" (ANTIM,C.,ib.); "Ia broboane de soc, când vor fi coapte" (cf.SEZ., VIII,154). Mai notăm cu aceeași semnificație **borboană**: "Borboane de măsline" (BIBLIA,1688,ap.DA); "Borboane de brad" (JAHRESEER.VIII,314,ib.); și, în sfârșit, **burboană** "Burboana strugurului" (ap.DA).

Am menționat cele trei forme substantivale care în diverse epoci au fost consemnate cu înțelesul de "boabă, bobită" deoarece cunoașterea încă a acestui sens, astăzi învechit, a favorizat comparația și apoi numirea coșurilor (pe obraz) prin **broboane**. Vom mai aminti, înainte de a arăta repartiția geografică a acestui termen, că forma **borboane** (rar **burboane**) este cunoscută azi în județul Dolj ca nume generic al unor fructe verzi, de mărime mică sau mijlocie, cum ar fi prunele, corcodușele, caisele sau zarzărele necoapte: "E slab ca un țâr. Mănâncă toată ziua borboane și la masă nu-i e foame" (Carpen).

Semnificația mai nouă, aceea de "coșuri (pe obraz)" cu care circulă adesea **broboane** (sporadic și forma diminutivală **brobonițe**) a fost consemnată de atlasele lingvistice destul de rar pentru Oltenia. ALR I,h.25 înregistrează cuvântul în pct.865, pe Dunăre și în pct.980, în județul Olt, iar NALR Oltenia menționează același termen la fel de rar: în Mehedinți (pct.947) și în Olt (pct.932.996). Nu există decât o explicație a acestei stări de lucruri: în graiurile muntenești îndeosebi, **broboane** și-a generalizat semnificația, denumind orice "bube mici", indiferent de natura lor. În același timp, existența unui termen specializat, bine fixat în conștiința lingvistică a vorbitorilor - **coșuri** (pe obraz) - a grăbit și mai mult procesul de fixare a termenului ca nume generic al bubeilor (bășicilor) mici: "Vara, pe a căldură, umblăm îmbrăcați cu ce-apucăm pe noi dimineața, când e răcoare și nădușim și ne ies broboane pe corp" (Dănceu - Mehedinți); "Broboanele sunt tot bube, da' mai mici, ca bobul de grâu" (Carpen- Dolj); "Și coșurile-s un fel de broboane mici, pe piele" (Islaz - Teleorman).

Brobință (**brubință**, **brumbiță**), formație diminutivală din contaminarea dintre **broboană** și **bobită** (cf.DA), înseamnă "broboană, boabă" (cf.CADE), iar în Oltenia termenul mai desemnează și "bubulițele,

zgrăbunțele" (ib.).

Cele mai noi atestări indică termenul ca fiind foarte cunoscut în Mehedinți: "Mi-au ieșit o sumă de brubiște pe față, nu știu cum să mă scap de ele" (cf. BOCEANU, GL., 4). NALR Oltenia îl înregistrează în județul Mehedinți (pct. 965-966) precum și în nord-vestul județului Dolj (pct. 952), alături de **zgrăbunță**. În anchetele noastre întreprinse în localități mehedințene, **brobință** (**brubiniță**) înseamnă frecvent "coșuri (pe obraz)": "(Lui cutare) nu-i vor săca brubiștele până ce nu se va însura" (Izvoarele); "Brubiștele i-au umplut fața din cauza argintului viu" (Balta-Verde). În județul Vâlcea **brobință** a fost consemnat la Lăpușata (pct. 808) de ALR I, h. 25. În acest județ termenul și-a lărgit semnificația, însemnând în afară de "bubuliță" și "asperitate a unei suprafețe oarecare": "Săpun brobințos - cu asperități pe el" (cf. CIAUȘANU, GL., 9). Tot în județul Vâlcea NALR Oltenia înregistrează denumirea în pct. 907. Aici s-a făcut net distincția între **brobință** și **coș**: "numai vitele au coșuri pe spinare" (ib., h. 49). Precizarea informatorului este cu atât mai interesantă dacă avem în vedere că specializarea celor doi termeni, ca denumiri ale afecțiunii la oameni și animale, s-a petrecut în plină arie a lui **coș**. Sporadic, a fost indicat și în Dolj, alături de **coș**: pct. 952, 984.

Brobință ca și **broboană** a însemnat inițial tot "boabe, bobite", cu referire la fructele unor plante: "Strugurele cu brobință albă sau neagră" (ap. DA). Era, firește, vorba de un strugure cu boabe mici iar distincția s-a realizat în plan lingvistic prin contaminarea lui **broboană**, "simțit" de vorbitori ca augmentativ, cu **bobiță**, formație lexicală diminutivă. În acest fel, opoziția **mare/mic** s-a tradus în plan lexical prin opoziția **broboană/brobință**, obținându-se în acest fel și opoziția semantică corespunzătoare și evitându-se confuzia. Un alt exemplu din județul Mehedinți pare a ilustra mai pregnant sfera de raportare a lui **brobință**: "Brobinți sau boabe verzi care se fac în mărăcini" (cf. I. IONESCU, M., 694, ap. DA). Or fructele acestor plante, mărăcinii, sunt foarte mici iar uzitarea lui **broboane** în loc de **brobinți** era, evident, simțită de vorbitori ca neadecvată.

Zgrăbunță (et. nec.) "bubuliță, coș" (cf. DEX) circulă frecvent cu această semnificație în graiurile transcarpatice (cf. ALR, I, h. 25). Consemnarea sa în județul Gorj (ib., pct. 825, 839 și NALR Oltenia, pct. 905

și 952, alături de **brumbiță**) se datorește acestei influențe. Dar influența nu s-a dovedit prea pregnantă, graiurile transcarpatice adoptând ele însele masiv termenul literar.

Poș (poșuri) /et.nec./ a fost înregistrat în județul Dolj (pct.972). Remarcabilă este denumirea termenului printr-un cuvânt aproape ieșit din uz, **poșuri** "alice de dimensiuni mijlocii sau mari, întrebuițate la vânătoare" (cf.DLR). Prin nordul Munteniei, **poș** înseamnă "glonț de vânătoare, cartuș" (ib.). Comparația cu alicele de vânătoare este motivată prin forma asemănătoare a acestora cu a coșurilor (pe obraz) ilustrând și prin acest exemplu o tendință mai veche în limba vorbită, aceea de a reînnoi vocabularul prin utilizarea unei terminologii mai expresive, paralel cu cea comună.

Două denumiri ale noțiunii de COȘURI (pe obraz), **drăgostițe** și **iuburi** au un pronunțat caracter afectiv. Prima dintre ele se remarcă printr-o autentică plasticitate și poate de aceea este preferată denumirii literare într-un mare număr de localități. Ambele aparțin limbajului familiar iar contextul în care se utilizează de obicei presupune un grad de intimitate sporit, diferit de circumstanțele comune, de fiecare zi, ori de cele "speciale" în care se desfășoară de obicei anchetele dialectale.

Drăgostiță (drăgostea, drăgostele) este specifică Olteniei cu referire la "coșuri (pe obraz)" și în mod deosebit județului Mehedinți, unde a și fost consemnat de ALR I (h.25,pct.840) și mai ales de NALR Oltenia (h.49,pct.954-955,958,963). Spuneam că de obicei apelativul presupune un cadru anumit de "rostire" a cuvântului și acesta se dovedește a fi de cele mai multe ori petrecerile satului: "Cân' se bate hora-n loc/ Drăgostițele-i dau foc/ Drăgostiță, drăgostea/ Vă adapă inima/ Fața mi-ați îmbrobonat/ Să n-am ochi pentru un alt'..." (Izvoarele). Dar, în alte situații, denumirea este raportabilă la o anumită vârstă. **Drăgostiță** înseamnă "coșuri (pe obraz)" la tineri și, de obicei, la tinerii necăsătoriți (adolescenți): "Drăgostele au băieții și fetele, brobinți ceilalți" (Dănceu). În județul Vâlcea, **drăgostițele** înseamnă "bubulițe (pe față)" (cf.CIAUȘANU,GL.,23) dar ALR I a înregistrat sporadic termenul în acest județ (cf.h.25,pct.800), iar NALR Oltenia în nici un punct. În celelalte județe prezența cuvântului a fost atestată destul de rar: pct.874 (cf.ALR I,h.25) și pct. 952,984 în județul Dolj (cf.NALR Oltenia) și în pct.912 și 939 din Gorj (ib.).

Iub (**iuburi**) derivat de la **a iubi** înseamnă în Oltenia "dragoste, iubire" (cf.CADE): "s-apucă de iuburi" (cf.TOMESCU, GL.,17); "Iubul e mai rău ca jugul/ Iubul e mai rău ca focul/ E mai rău ca nenorocul..." (Giuvărăști - Olt). Prin extensiune, semnificația cuvântului s-a îmbogățit cu un sens nou: "coș (pe obraz)" cu aceleași restricții de uzitare în vorbire ca și sinonimul său **drăgostiță**, adică denumind afecțiunea la tineri. A fost indicat în județul Vâlcea (pct. 911,927) aproximativ într-o zonă unde vocabula a fost consemnată și de LEXIC REG. (II,14) cu înțelesul de "broboane pe față". Față de **drăgostiță** care este simțit și astăzi în graiurile din Oltenia ca foarte "viu", **iub** (**iuburi**) are o situație destul de precară, pe de o parte concurența termenului literar, pe de alta desuetudinea în care a căzut **iub**, corespondentul regional al lui **iubire**, duc la dispariția sa din limbă.

FURUNCUL

Polisemia lui **bubă** n-a favorizat impunerea în Oltenia a unui termen specializat pentru denumirea afecțiunii descrise ca fiind "abces care se formează pe piele, coace și produce febră" (cf.CADE).

Furuncul (<lat.**furunculus**) este cunoscut în diferite graiuri ale limbii vorbite mai ales sub numele de **furnicel**, pl. **furnicei** și **funigei** (cf.CANDREA,F.,223).

O.Densusianu stabilește ca etimologie a lui **furnicel** latinescul **furuncellus** (cf.**Romanica**, XXXIII,77).

Forma lexicală cea mai veche o găsim atestată în BIBLIA de la 1688: "Om la care va fi într'însul râie sălbatică sau funecei" (a.DA). Alte variante, mai puțin obișnuite: **funicel** (cf.CUV.D.BĂTR.,I,281) și **funincel** (ap.DA).

În țara Oașului s-a păstrat forma **funincel** (cf.CADE), iar prin Muntenia întâlnim consemnat **funicei** "Cu urină de câine se spurcă /.../ funiceii în județul Dâmbovița" (cf.LEON, **Med.**,84). NALR Muntenia și Dobrogea (mss.) consemnează denumirea într-o arie unitară dar cu diferite variante: **funicel**, **funigel**, **furnicel**, **furningel**, **funingur** (I,chest.451).

În Oltenia, furuncul a fost consemnat numai în trei localități dunărene (cf.NALR Oltenia,I,MN 12,pct.963,967,980), desigur, sub

influența limbii literare. De altfel, cele trei localități fac parte din aria lui **buboi**, denumirea cea mai uzitată a furuncului în întreaga regiune.

Buboi "bubă mare și dureroasă, plină de puroi, furuncul" (cf. CADE), augmentativ al lui **bubă** (<ucr.*buba*) este consemnat în atlasele lingvistice regionale în Oltenia, Muntenia, Dobrogea și Maramureș unde formează arii întinse. Spre deosebire de Muntenia, unde cuvântul împarte o arie de semnificație comună cu **funigel** (și variantele lexicale), în Oltenia și Maramureș **buboi** este consemnat în majoritatea punctelor anchetate. "Petecit de răni și umplut de buboaie, ta-su n-a vrut să-l știe" (Dănceu - Mehedinți); "Buboaiele ies din infecție dar și din bube vechi și neîngrijite" (Carpen - Doj); "Buboiul s-a întins pe față, i-a mâncat carnea până la os" (Giuvărăști - Olt).

În Moldova, **buboi** circulă alături de **furnicel** (cf. SEZ., VI, 23). **Buboiul** și **uima** se pot confunda sub aspect formal, diferența constând în aceea că **uima** este mai dureroasă: "Uimele...au forma buboaielelor, însă sunt mult mai dureroase ca buboiul" (ib.,II,19). Am redat acest citat pentru a scoate în evidență următorul aspect: în alte graiuri, cu precădere în acelea unde circulația lui **furnicel** (**funigei** etc.) este încă vie, **buboi** are tendința de a denumi orice "bubă mare", de exemplu **uima**, aspect lingvistic mai puțin comun Olteniei, de pildă, unde **uima** nu este denumită în nici un punct prin **buboi** (cf. ALR I, h.113, NALR Oltenia, h. 142). În această regiune circulația lui **buboi** cu semnificația de "furuncul" este deosebit de vie.

Izolată, pentru noțiunea de **FURUNCUL**, NALR Oltenia mai înregistrează următorii termeni:

Cârțișoi (augmentativ al lui **cârțișă** <bg.*kārtica*, scr.*krtica*) în pct.941, județul Mehedinți. Denumirea are la origine obiceiul străvechi de a vindeca unele umflături prin aplicarea pe inflamație a animalului mort. În Oltenia, prin **cârțișă** se denumește mai ales **UIMA** (cf. NALR Oltenia, h.142) și, mai rar, **GUȘA** (ib., h.83). Odată cu încetarea acestor practici de medicină empirică, motivația denumirii se uită treptat și apare confuzia: "Înainte vreme cârțișă vindeca gușile și buboaiele" (Balta-Verde - Mehedinți). La fel de rar a fost consemnată denumirea pentru **FURUNCUL** în Muntenia (cf. NALR Munt.Dobr., I, mss., chest.451) unde **cârțișă** înseamnă de obicei "uimă".

Țurțoi, augmentativ al lui **țurțur** (et.nec.) este o denumire familiară creată datorită asemănării dintre furuncul și obiectul al cărui nume l-a împrumutat. A fost consemnat în Mehedinți, la Hinova (pct. 957).

Dalac (<tc.dalak "splină") "boală care se ivește mai adesea la cai, la boi, la oi, caracterizată prin umflarea splinei (...) e molipsitoare și se poate lua și de oameni, la care produce o umflătură mare la ceafă, pe obraz etc., numită de popor «bubă-rea» sau «bubă-neagră»" (cf.CADE).

Cuvântul este foarte vechi. Iată o consemnare de la 1740: "Că le trebuie leac/ Pentr'un cal ce-are dalac" (ap.CADE).

În trecutul mai apropiat denumirea era destul de cunoscută în graiurile populare desemnând, când se referea la oameni, în general bubele care se vindeau foarte greu (cf.LEON,Med.,123).

De mărirea unei cireșe (ib.,37), cu siguranță că **dalac** (rar: **dălac**) însemna și "furuncul". Prin aspectul său neplăcut și fiindcă era considerat o "bubă primejdioasă", furunculul și dalacul s-au confundat, sinonimia nefiind totuși perfectă: "La buboi i se mai zice și dalac când capătă infecție, crește și negrește" (Cioroiași- Dolj). Într-o zonă apropiată, în județul Olt (pct.997), a fost înregistrat termenul și de NALR Oltenia.

Târpie (<srb.trpija) a fost indicat la Sovarna, în județul Mehedinți (pct.946). Termenul a mai fost înregistrat în Oltenia pentru TIFOS (cf.NALR Oltenia, MN 11,pct.941,946) și VARICE (ib.,MN 12,pct.953,968,971). Frecvența cu care este întâlnită denumirea în Mehedinți se explică prin influența graiurilor bănățene unde cuvântul înseamnă "umflătura pântecelui" (cf.CADE). Cu toate acestea, chiar și în acest județ cuvântul este ambiguu: "Târpia poa' să fie pe pântec, te lovește și greu scapi de ea" (Dănceu). Dar la Gruia, Izvoarele și Balta-Verde cuvântul denumeste două afecțiuni cu totul diferite: **varice** și **furuncul**.

RÂIE

Noțiunea de RÂIE dezvoltă în graiurile limbii vorbite o sinonimie bogată. În general, doi termeni își dispută o zonă de semnificație comună: **râie** (<lat.aranea) și **scabie** (<lat.scabies). Dintre aceștia, **râie** este denumirea populară și veche a bolii de piele ce se manifestă "prin apariția unor bubulițe (localizate mai ales între degete) care produc mâncărime" (cf.DEX). **Scabie** este neologism uzitat mai ales în limbajul medical de

specialitate dar și în graiurile populare, în situații mai puțin familiare vorbitorilor.

Cele mai vechi atestări ale denumirii de **râie** le aflăm în secolul al XVII-lea: "Tearoa...să zice că iaste apă foarte bună...și vindecă râie pe oameni și cai" (HERODOT,1645,ap.DLR); "Voi pune pe voi...râia și gălbenarea" (BIBLIA,1688,ib.). Atestările devin numeroase mai ales în secolul al XIX-lea, în lucrări de popularizare, cum ar fi calendarele, sau în culegeri și studii consacrate obiceiurilor și practicilor poporului nostru: "despre vătămături, râie" (CALENDARIU,1814,ib.); "Dacă faci lăutoare ori speli cămăși luna, ai să te îmbolnăvești de râie și de rapăn" (cf.CANDREA,F.,215); "Nouă feluri de mâncare...este bine ca fiecare om să le mănânce...ca să nu facă râie" (cf.PAMFILE,CR.,27) etc. Se face distincție între râia provocată la om din cauza murdăriei, a neîngrijirii corpului și boala contractată în contact cu animalele. Aceasta din urmă este numită (învechit) **râie sălbatecă** și (frecvent) **râie căprească**. "Râia e de două soiuri: râie curată și râie căprească" (cf.LEON,Med.,143). **Râie căprească** este o denumire frecvent uzitată în graiurile din Moldova: "De râie căprească, argint viu..., iarbă de pușcă...și rădăcină de stirigoaie" (cf.SEZ.,X,58).

În Oltenia, **râie căprească** este o denumire cunoscută și, probabil, în secolul trecut opoziția **râie/râie căprească** marca gravitatea mai mare sau mai mică a bolii. Astăzi opoziția semantică nu mai operează: "Râie sau râie căprească e totuna" (Dănceu - Mehedinți); "Parcă știi de unde o iei; râie (se spune) dar și râie căprească, în batjocură" (Carpen - Dolj). Foarte rar, vorbitorii recunosc cele două denumiri ca pe două unități semantice distincte: "Râia te ia cu mâncărime și se vindecă cu alifie, dar de râie căprească te scapă numa' babele" (Cioroiși - Dolj).

NALR Oltenia (MN5) consemnează **râie** în toată regiunea. Interesantă este consemnarea alături de termenul consacrat a lui **area** (ib.,pct.940-941) apropiat fonetic de latinescul **arana**. Chiar dacă **area** este astăzi ieșit din uz (cf.specificării informatorului: **area** era di mult) menționarea făcută, în cazul că apropierea de **arana** nu este întâmplătoare, e de o indiscutabilă valoare lingvistică. În ceea ce privește concurența lui **scabie**, ariile lui **râie** sunt net superioare celor ale omologului său din limbajul medical tehnic.

Foarte familiar vorbitorilor, **râie** a dezvoltat în graiurile limbii vorbite o mulțime de nuanțe semantice și sensuri figurate de o mare expresivitate.

Ca termen depreciativ, notăm în primul rând semnificația sa de "pacoste" care pare a fi una dintre cele mai vechi. Asuprirea turcească era plastic comparată încă din aceea perioadă cu "râia" de care greu scapi: "Curățindu-se țara (de turci) ca de mare râie ce avea" (Sf.sec.al XVIII-lea,LET.III,ap.DLR). Semnificația figurată de "pacoste" este în același timp cea mai frecvent uzitată de vorbitorii din diverse provincii românești. Iată un exemplu din județul Dolj: "Păi, ce-și face omu' cu mâna lui..., a crezut că din străini aduce miere și s-a procopsit cu o râie" (în legătură cu un proaspăt însurat)/Carpen - Dolj/.

Semnificațiile de "insistent, cicălitor" sunt de asemenea foarte vii deși, se pare, nu au o vechime prea mare: "El nu tu cârciumă, nu tu vorbă cu unu', cu altu'..., nevastă-sa taman ca râia aia, nu-l slăbește o clipită" (Balta-Verde - Mehedinți). Expresia **se ține ca râia de om** dezvoltă același înțeles: "Rău dar ai, măi băietе; ești ca râia, nu lași omu' să răsuflе nițel" (Cioroiși - Dolj).

O altă expresie, **a-i face (cuiva) râie pe inimă** are înțelesul de "a-i fi necaz de ceva, a fi invidios pentru ceva; a-i face cuiva în ciudă, a necăji" (cf.LR,3,1959,67). Expresia este destul de rară în Oltenia.

Mai consemnăm în Dolj, lângă Craiova, **a da râia (peste cineva)**, sinonim cu **a se ajunge** "a ajunge la o situație (materială) bună și a nu mai băga în seamă pe ceilalți" și "a fi cu nasul pe sus, înfumurat": "A dat râia peste el, a uitat de unde-a plecat" (Șimnic). Semnificația este depreciativă și este de dată recentă.

Foarte rar, mai ales prin Moldova, **râie** înseamnă "capră" (ap.DLR). Probabil sub influența acestor graiuri, în Oltenia, prin județul Mehedinți, termenul este uzitat depreciativ, pentru animale (rar pentru păsări) slabe, jigărite, neputincioase. Echivalentul cuvântului în acest caz ar fi depreciativul **javră**: "Am să vând toate râiele astea din curte. Mănâncă degeaba, parcă nu mănâncă..." (Gruia).

În sfârșit, **râie** are și înțelesul rar de "gălbează", denumirea unei boli de cu totul altă natură, specifică animalelor (ap.DLR). Această semnificație nu a fost atestată în Oltenia.

Din familia de cuvinte a lui **râie** amintim, în primul rând, câteva substantive:

Râială, formă regională și învechită a lui **râie**. A fost consemnat în nord-vestul Munteniei: "este râială peste tot" (cf. UDRESCU, GL.);

Râiat, consemnat la Cleșnești - Tg. Jiu cu înțelesul de "râie la vite" (cf. DLR);

Râiere, apariție destul de sporadică, înseamnă "a se îmbolnăvi de râie" (ib.);

Râiuță, diminutiv al lui **râie**. În județul Dolj am consemnat cuvântul cu înțelesul de "cărpanos, zgârcit", în sintagma "pui de râiuță" (Carpen).

Dintre adjective, cel mai vechi și uzitat este **râios**, derivat de la **râie**.

Primele atestări le avem din secolul al XVII-lea: "Orb sau zdrobit, au tăiat la limbă,... au râios, au pecinginos să nu le aducă (jertfă)" (BIBLIA, 1688, ap. DLR). Ca și **râie**, adjectivul **râios** indică faptul de "a fi (cineva) bolnav de râie" sau dezvoltă sensuri figurate. În ultima jumătate a secolului nostru, când boala era rară atât la oameni cât și la animale, semnificațiile figurate ale cuvântului cunosc o circulație mai intensă decât sensul de bază "bolnav de râie".

Unul dintre sensurile cuvântului este și acela de "nesociabil", uzitat mai ales în mediul periferic al marilor orașe: "Dă-l naiba, e râios al dracului" (Craiova); "Îți fac zile fripte proștii și râioșii" (Drobeta Turnu-Severin). Semnificația este cunoscută și în mediul rural, deși aici este uzitată mai rar: "El și mumă-sa sunt niște râioși; d-aia nu stă nima la ei" (Dănceu - Mehedinți).

Cuvântul este întâlnit frecvent și cu sensul de "murdar, jegos". "Râiosul e certat cu apa și săpunul; râia se adună pe el și-i ține de cald" (Dănceu - Mehedinți). Regional, semnificația a fost consemnată și la Ciunbrud - Aiud (cf. DLR), dar credem că aria termenului cu acest sens este cu mult mai întinsă.

Depreciativ, **râios** înseamnă mai rar "parșiv, rău (al dracului)" /ib./. În Dolj am consemnat următorul exemplu: "Ferește-te de (al lui cutare). E râios, îi sare țandăra din fiece" (Șimnic).

Des uzitată este astăzi expresia **a face pe râiosul** "a fi înfumurat, a face pe grozavul, a-și da aere", în special în limbajul familiar: "eu nu-mi cat taină cu râiosul ăla. Nu-i mai ajungi cu prăjina la nas" (Carpen - Dolj).

Foarte rar, adjectivul este uzitat cu referire la lucruri, pentru a scoate în evidență aspectul neplăcut al acestora. Semnificația rară de "plin de asperități, scorjot" cu care mai circulă termenul (cf.DLR) este întâlnită mai ales la nivelul limbii literare, în operele unor scriitori care, prin folosirea figurată a cuvântului, accentuează liniile unei descrieri, ale unui portret: "Caier așa de rău scârmănat/ Așa de ghimpos, sălbatic/ Nodoros,râios, iernatic" (ODOBESCU,S.III,560); "Contemplă casa mucegăită de ploi și zăpezi, enorma ușă gotică de lemn, mai umflată și mai râioasă ca oricând" (CĂLINESCU,E.O.,7).

În sfârșit, regional, **râios** înseamnă și "bolnav de zgaibă" (cf.DLR), boală care prin aspectul ei exterior seamănă cu râia. Această semnificație nu este cunoscută în Oltenia.

Râiat, adjectiv care înseamnă bolnav "bolnav de râie" (ib.), este destul de rar uzitat. Probabil că prin nord-vestul Munteniei, unde se întâlnesc și formele **râială** (substantivat) și **a râia** (verb), **râiat** să circule izolat. Dar generalizarea lui **râios** în graiurile muntenesti exclude posibilitatea ca termenul să depășească sfera unui anumit context, familiar și afectiv.

Verbul **a râia** "a căpăta râie, a se îmbolnăvi de râie" este neobișnuit în vorbirea oltenilor care îi preferă o construcție: **a căpăta (a face) râie**. La fel ca și substantivul **râie** sau adjectivul **râios**, verbul **a râia** are o longevitate remarcabilă, fiind atestat încă pe la jumătatea secolului al XVII-lea: "Ca pentru să nu râieze și ca să nu pată rău..., să taie ei în legea lor" (a.1652,ap.DLR). Mai frecvent în graiurile moldovenești și mai rar în Muntenia, **a râia** a fost consemnat în ultima sută de ani de numeroși cercetători ai graiurilor populare: "Nouă feluri de bucate...să le mănânce ca să nu râieze peste an" (cf.PAMFILE,CR.,27); "Cine o mânca dovlete, de la Crăciun înainte, râiază" (cf.GOROVEI,CR.,455); "M-am râiat, nu știu de unde!" (cf.UDRESCU,GL.).

Râioșa, sinonim cu **a râia**, este o formă lexicală învechită, ieșită din uz (cf.DLR).

Întrebuițat frecvent în limbajul medical de specialitate, **scabie**

(<lat. **scabies**) nu s-a impus deocamdată în graiurile din Oltenia, în multe zone ale regiunii fiind chiar complet necunoscut. Aria lui **râie** este rar fragmentată de prezența sporadică al lui **scabie** (și **cabie**) în Mehedinți (cf. NALR Oltenia, MN5, pct. 955, 957, 961, 965), Dolj (ib., pct. 973, 982-983), Olt (ib., pct. 996) și Gorj (ib., pct. 937). În majoritatea punctelor menționate, alături de **scabie** s-a indicat și termenul popular **râie**, informatorii oferind și explicații din care reiese cu claritate faptul că **scabie** nu le este familiar: "o mângâie când îi zice scabie, dar din bătrâni (se zice) râie" (ib., pct. 965); "la noi ie râie, la oraș ie scabie" (ib., pct. 976); "scabie sau râie, zâs românește" (ib., pct. 979); "în carte scrie scabie" (ib., pct. 996). Consemnări asemănătoare au fost făcute în anchetele dialectale pentru Atlasul lingvistic al Munteniei și Dobrogei, unde izoglosele lui **scabie** circumscriu arii mai întinse (op. cit., I, mss., chest. 278). Sub acest aspect, Muntenia și Dobrogea sunt mai puțin conservatoare, aici terminologia de specialitate impunându-se mai rapid. O ilustrare convingătoare oferă datele recentului atlas lingvistic al acestor regiuni, cu referire la noțiunea de RÂIE. **Scabie și râie** au fost înregistrați în proporție aproximativ egală, chiar dacă vorbitorii recunosc că primul termen nu le este, deocamdată, familiar: "râie, pă românește, scabie îi zice mai pă ocolite, pă boierește" (ib., pct. 820); "scabie să zicea în armată" (ib., pct. 843); "medicu-i spunea scabie" (ib., pct. 854) etc.

Pârpur (=pârpur <scr. prpor, cf. DLR) denumește râia la Stolojani, în județul Gorj (pct. 943) și la Costești, în județul Mehedinți (pct. 944).

În Oltenia **pârpur** însemna prin Gorj "cenușă udă din ciubărul în care se opăresc rufele" (cf. DLR), iar în județul Dolj "soluție preparată din sodă caustică dizolvată în apă" (ib.). În același județ, soluția preparată pentru vindecarea râiei este "o leșie, un amestec de cenușă cu pucioasă cu care mânjești mâncăricile"¹²⁵ (Cioroiși). Ca și în cazul altor afecțiuni, denumirea tratamentului empiric a ajuns să fie atribuită bolii, deși exemplificările de acest fel au un caracter sporadic, limitat la un grup etnic, restrâns. În Mehedinți **pârpur** denumește boala de râie, ajunsă într-un stadiu înaintat de evoluție, "vine de nu mai dormi noaptea de mâncărimi, îți freci pielea cu mărăcini" (Dănceu). Tot prin nord-vestul Olteniei, în medicina populară, la înțeparea cu un cui se folosea ca leac pârpurul: "un tăciune stins cu apă..." (cf. PASCA, GL.).

Comun graiurilor oltenești și celor moldovenești le este înțelesul de "foc de paie" pe care îl are cuvântul în alte contexte (cf. DLR). Trăsătura semantică "care are proprietatea de a arde" este invariabilă, indiferent cu ce înțeles este uzitat cuvântul: "soluție din sodă caustică", "foc de paie" sau "căldură, arșiță, fierbințeală", acesta din urmă cunoscut bine în Mehedinți: "Pe pârpără ne mai ascundem dupe copaci, alt' timp sub căruțe, da' tot te prinde și-apoi vine de e năbușeală..." (Gruia). Tot în legătură cu această trăsătură semantică trebuie considerat și înțelesul de "copt de mântuială", în legătură cu unele alimente (porumb, friptură) pe care îl are **pârporeală** în județul Vâlcea (cf. CIAUȘANU, V.,187).

Ca adjectiv, **pârpore** înseamnă în Oltenia și Muntenia "plăpând, care nu rezistă la frig": "E un ăla pârpore, nu suferă neam la frig" (ap.DLR) dar și "debil, slăbuț" prin județul Olt (cf. ARH.OLT.,280). Aceste semnificații sunt întâlnite totuși destul de rar. Este, de altfel, interesantă evoluția semantică a acestui cuvânt, de la "căldură, arșiță", la "nerezistent la frig", "plăpând" și "debil, slăbuț".

Experiența a învățat oamenii (mai ales pe cei din mediul rural) că în zilele de vară, după câteva ceasuri de arșiță, "din senin" cade o ploaie repede și scurtă, deși nimic nu o prevestise. Aceste ploi care cad când temperatura aerului este foarte ridicată se numesc în unele regiuni **pârpără**. Înțelesul cuvântului este de "aversă (de ploaie)/cf. DLR/. Prin analogie și prin înlocuirea primei silabe cu onomatopeea **pâl** care imită zgomotul bătailor din aripi, s-a realizat vocabula **pâlpără** cu înțelesul de "vânt slab, adiere" sau "vânt (iscat din senin)" /ib./, semnificații necunoscute în Oltenia. De asemenea, necunoscute sunt în această regiune și sensurile de "pojar" (în sudul Banatului,ib.), "agitație, zbucium, avânt, entuziasm, înflăcărare" (în graiurile moldovenești,ib.).

Câteva expresii, mai puțin uzitate astăzi, consemnează cuvântul și cu semnificații figurate, învechite: **își dă** (sau **își face**) **pârpore** "este foarte schimbător" în județul Vâlcea (cf. CIAUȘANU, GL.), **a trece prin** (sau **printr-o**) **pârpără** "a trece prin împrejurări grele, prin emoții" (cf. DLR), necunoscută în Oltenia.

CHELIE (CHEL)

DEX explică astfel noțiunea de CHELIE: "Cădere definitivă a părului de pe cap, provocată de diverse boli". I.A.Candrea în **Folklorul medical român comparat** (Casa Școalelor, București, 1944, p.35) introduce afecțiunea în categoria bolilor de piele. Astăzi se știe că bolile care provoacă "căderea părului" sunt de diferite naturi. Însă specialiștii consideră că procentajul cel mai mare de îmbolnăviri se datorează bolilor cutanate. Iată de ce, adoptând clasificarea lui I.A.Candrea și bazându-ne pe datele medicinei moderne, am crezut că nu ne îndepărtăm prea mult de adevăr studiind noțiunea de CHELIE în subcapitolul consacrat bolilor de piele.

Chelie (<chel<tc.kel) este, în general, termenul cel mai răspândit în majoritatea graiurilor limbii vorbite, fiind mai serios concurat de **pleșuvie** în Moldova și Ardeal. Atestările sunt numeroase dar nu foarte vechi: "Pentru căderea părului (chelie sau plesnete în cap) întrebuițează (baba) o buruiiană pe care o numește areu" (cf. MAT. FOLC., I, 699); "Chelului despre chelie/ Să nu-i spui vr'o istorie" (PANN, P.I., 5, ap.DA); "Chelia e o însămnare a omului rău, sau a omului pirculos" (Gruia - Mehedinți); "Mai cu blândețe îi spunem piele; dar altfel chelie" (Carpen - Dolj).

Deseori cuvântul este uzitat cu sens figurat. Expresia **râie și chelie** era uzitată mai demult pentru a scoate în relief sărăcia cuiva: "Mă mir...ce-a găsit la ea! Că mai erau fete în sat. Râie și chelie, glumi moșul" (IOVESCU, N., 49, ap.DA). Rar, prin Mehedinți, vocabula este uzitată cu același înțeles de "sărăcie" dar atribuit ironic cuiva: "Avea casa chelie de curățenie. Și dacă nu avea, nu mânca. Da' la treabă nu mergea, ferită-l, că se murdărea de țărăni și bălegar" (Izvoarele).

Rar, prin Dolj, **chelie** este întrebuițat depreciativ și cu înțelesul de "prost, găgăușă": "Mă, chelie, tu nu bagi pe cap ce spusei?" (Șimnic).

NALR Oltenia studiază repartiția izoglozelor cuvântului **chel** (I, h.23) că, de altfel, și alasele lingvistice ale Maramureșului (I, h.17), Banatului (I, h.23), Munteniei și Dobrogei (I, mss., chest.92). Deși nu prea variată, terminologia prin care este denumită noțiunea are o notă în plus de expresivitate ceea ce justifică, în parte, preferința vorbitorilor pentru unele dintre denumiri.

Chel împreună cu derivatele sale **cheli** și **chel** formează în Oltenia o arie unitară. "(Cutare) e chel din neam. O fi vr'un sămn, zâc eu" (Carpen - Dolj); "S-a aprins casa și el dormea înăuntru și s-a trezit cu foc pe el și de spaimă a chelat; e chel" (Izvoarele- Mehedinți); "(Cutare) e chel din arsură, din opăreală" (Balta-Verde - Mehedinți). Izoglosele termenului formează arii întinse în Muntenia și Dobrogea (cf.NALR Munt.Dobr.,I,mss.,chest.92). Substantival sau adjectival, **chel** este cunoscut și în celelalte regiuni. În Moldova, Banat și Maramureș este concurat de **pleșuv**. Cu toate acestea, **chel** nu era necunoscut în trecut nici aici (cf.DA).

În limba vorbită cuvântul dezvoltă și nuanțe ironice și chiar peiorative, mai ales în limbajul familiar: "S-a-ntovărășit râiosul/Cu chelul și păduchiosul" se spune atunci când se întovărășesc indivizi la fel de răi (cf.PANN,P.V.,II,74). Nuanțele peiorative reies mai pregnant în evidență de obicei când cuvântul este uzitat într-un grupaj de denumiri care fiecare, luată în parte, este și termen de adresare depreciativă. În Oltenia: "Șchiop, strâmb și chel, trei oameni au fost chemați să judece un proces..." (Șimnic - Dolj). Întrebuințat singur, cuvântul nu mai are aceeași coloratură, nuanțele depreciative aproape lipsind.

Sub forma **kel** și **keleşu** circulă la aromâni: "îl'i strigă: keleş, keleş!" (îi striga: chelule, chelule!)/cf.PAPAHAGI,D./.

Derivat de la **chel**, **cheli** are valențe expresive pregnante. A fost înregistrat în două localități din Mehedinți (pct.953 și 963) și lângă Craiova (pct.934) unde informatorul a și explicat caracterul afectiv al denumirii: "ăla cu păru kel, cu keliie-n cap, în glumă îi spui: mă keliuosule!" Nu totdeauna **cheli** înseamnă "lipsit de păr". Prin Dolj sunt cunoscute și semnificațiile de "dușmănos, invidios" ale cuvântului: "Suflet ros/De cheli/Te vede/O dă pin dos/Cheli și dușmănos" (Carpen). Aceste semnificații sunt însă destul de rar întâlnite. Tot rar, în Mehedinți, **cheli** are și sensul de "om deștept", potrivit credinței greșite că învățătura multă provoacă căderea părului "(Cutare) e de-i cheliși, cu barbă, de pin academie" (Dănceu).

Cel de-al doilea derivat, **chel**, a fost înregistrat într-o arie marginală din nord-estul regiunii (pct.914). Este întrebuințat rar și de obicei cu valoare verbală: "De citanie a orbit, de griji a chelit, dar în sufletul său e tot afurisit" (Islaz - Teleorman).

Pleşuv (<bg. **plešiv**) este cel de-al doilea termen ca importanță care denumește noțiunea în limba română. Vechimea termenului este foarte mare: "(Oameni) care zic să fie toți din naștere pleșuvi, și bărbați și fimeii" (HERODOT, 1645,ap.DLR); "Era cam pleșiv" (DOSOFTEI,V.S.,ib.); "Pleşiv iaste" (BIBLIA 1688,ib.).

Cu semnificația de "chel" cuvântul este atestat frecvent în graiurile moldovenești și relativ frecvent în cele transcarpatice. "Se întâmplă adesea ca bărbaților să le cadă părul cu totul și să rămână che(l)i sau pleșuvi, pleșivi, pleși sau pelegi" (cf.CANDREA,F.35); "Va căpăta un bărbat pleșuv" (cf.GOROVEI,CR.,190). Amploarea răspândirii cuvântului în Moldova este demonstrată și de prezența sa în credințele populare străvechi, care circulau în această regiune (cf.CANDREA,F.,36). Din Transilvania, câteva atestări: "Au scuipat pe creștetul lui cel pleșug" (ȘINCAI,HR.III,ap.DLR); "Fruntea largă care se pierdea în creștetul pleșuv și lucitor" (cf.REBREANU,I,478).

În Maramureș, **pleșuv** este înregistrat de ALR II/II, chest. 6815 și ALRR,h.17.

În Banat circulă sporadic, fiindu-i preferată forma **pleș** (cf. NALR Banat,I,h.23).

În Oltenia, **pleșuv** circulă rar. Noul atlas lingvistic român pe regiuni Oltenia îl consemnează în județele Vâlcea (pct.910) și Mehedinți (pct.936). Situația este aproximativ asemănătoare în Muntenia unde termenul a fost înregistrat sporadic, în puncte destul de depărtate unele de altele.

În Mehedinți am consemnat cuvântul și cu sensul depreciativ de "prost": "Noi la omul prost îi zicem pleșuv" (Dănceu). Sensul acesta pare însă circumscris la un spațiu geografic limitat.

Prin analogie cu "cap fără păr" în graiurile moldovenești și ardelenesti **pleșuv** are înțelesul de "golaș, uscat, sterp, arid" în legătură cu formele de relief sau cu referire la plante, mai ales la arbori, semnificații destul de rar cunoscute în Oltenia.

Forma învechită și populară **pleș** am consemnat-o în județul Olt: "Să zic eu că e pleș, da' după neam, nu din boală (este) lipsit de păr" (Giuvărăști). Se remarcă nesiguranța uzitării termenului, dar o influență mai veche a graiurilor moldovenești sau a celor ardelenesti este de

presupus că stă la baza cunoașterii cuvântului pe aceste meleaguri. De altfel, atestările acestei forme prescurtate a lui **pleșuv** sunt numeroase în graiurile respective (cf.DLR).

Forma feminină a substantivului, **pleașă**, își schimbă parțial înțelesul. În loc să însemne "(femeie) cheală" cum ar fi fost de așteptat, cuvântul devine sinonim cu **chelic**. Consemnarea denumirii, nu prea frecventă, a fost făcută în județul Vâlcea (cf.ARH. OLT.,XXI, 272).

Pleșuv și-a format o bogată familie. Numeroasele consemnări, unele dintre ele foarte vechi, dovedesc că vocabula se numără printre acele cuvinte cu o istorie lungă, bine fixată în conștiința lingvistică a vorbitorilor, circumscriind arii care cuprind Moldova, Ardealul, Banatul (cf.ALR II/II,MN,chest.6815) dar fiind cunoscut și în celelalte regiuni.

Pleșuvitură, substantiv învechit, înseamnă "parte a capului de pe care s-a ras părul": "Să nu puneți pleșuvitură întru mijlocul ochilor voștri pe mort" (BIBLIA 1688,ap.DLR).

Pleșuvire "acțiunea de a pleșuvi și rezultatul ei" (cf.DEX) este întrebuițat destul de rar. Atestările sunt sporadice: "Pleșuvirea capului de păr" (cf.DDRF).

Pleșuvie "chelic" este unul dintre termenii familiei cuvântului **pleșuv** cei mai cunoscuți. "Pleșuvia predispune la guturai, la durere de cap" (cf.BIANU,D.S.,557); "Flăcării loviți prea timpuriu de pleșuvie își întăresc rădăcina părului cu fierturi" (cf.V.ROM.,martie,1954).

Deși în Oltenia i se preferă **chelic**, denumirea este totuși cunoscută în Dolj: "Străinii zic pleșuvie, dară asta e cam pe la bătrânețe când cade părul..., noi zicem chelic" (Cioroiași); "În armată căpraru ne amenința cu pleșuvia de nu ezeccutam ordinele" (Carpen).

Pleșuveală înseamnă "chelic" în regiunea Făgărașului (cf.LEXIC REG., II,52).

Pleșuvit "chelit" este rar uzitat, fiindu-i preferat **pleșuv**. Termenul este bine cunoscut în regiunile unde **pleșuv** și familia sa circumscriu arii întinse: "Timpul acela ferice a căruia suvenire singură... mai poate să le descrețească fruntea pleșuvită" (NEGRUZZI,S.,I,344,ap.DLR).

Semnificații mai rare: "ars de soare, pârjolit, uscat" (ib.). Prin Oltenia: "îmbătrânit" "M-au pleșuvit necazurile și grijile copilului" (Dănceu - Mehedinți).

Pleşuvi, verb cu semnificația de "a rămne fără păr, a cheli". Cea mai veche consemnare o avem din Moldova: "Pletele Veronicăi să se pleşuvească, coroana frumoasă nu le-mpodobească" (CANTEMIR, IST., 308, ap.DLR). Numeroasele atestări dovedesc că vocabula este familiară graiurilor moldovenești, ardelenesti și bănățene și mai puțin Munteniei (cf.DLR).

Alături de **chel** și **pleşuv**, fără îndoială cei mai importanți termeni care denumesc "absența părului (pe cap)" în Oltenia, pentru noțiunea de CHEL au mai fost înregistrați:

Piel (**pielîț**)/<**piele**<lat.**pellis**/ este o denumire rară în limba română, motivată de observația că persoanei "cu chelie" nu i-a mai rămas pe cap decât pielea. Crearea adjectivului demonstrează capacitatea inepuizabilă a limbii de-a exprima noțiunile prin forme lingvistice foarte variate și cu o reală forță expresivă.

Denumirea, insuficient adoptată de vorbitori, a fost înregistrată în județul Dolj (pct.979). În același județ am consemnat: "Mai zicem: mă, ăsta, pielîțele, adică chelule, dar pielîț e mai alintat" (Carpen). Cu înțelesul de "chel" **piel** a fost consemnat și în județul Ialomița (cf.NALR Munt.Dobr.,I,mss.,chest.92, pct.863).

Spân (<lat.**spanus**) "care e lipsit (biologic) de barbă și de mustăți" (cf.DEX), este uzitat foarte rar cu înțelesul de "chel". Este un caz de extindere a semnificației datorat analogiei dintre absența părului de pe cap și lipsa bărbii și a mustăților : "Unii e și spâni în cap, alții numa' în cap și-și lasă mustăți și e ca dracu" (Carpen - Dolj).

G. Termeni care denumesc leziuni externe și chirurgicale

Termenii care denumesc leziuni externe și chirurgicale fac parte din câmpul semantic al noțiunilor de UIMĂ (h.142) și HERNIE¹ (h.137).

---

1. Paralel cu termenii care denumesc "hernia", am studiat și denumirile noțiunii de VĂTĂMAT "(persoană) bolnavă de hernie" (cf. NALR Oltenia, I, h. 139).

Vom afla în cele două câmpuri semantice termeni de importanță inegală. Pe de altă parte, sub raport semantic, remarcăm mobilitatea denumirilor noțiunii de UIMĂ, polisemantismul majorității lor; dimpotrivă, noțiunea de HERNIE este reprezentată de termeni a căror dimensiune semantică este limitată și în același timp mai precisă, descriind exact afecțiunea.

O comparație a hărților care descriu repartitia geografică a denumirilor celor două noțiuni scoate în evidență configurația mult mai unitară a ariilor lui **hernie** față de aceea a izoglozelor lui **scurtă**, denumirea tradițională și extrem de populară și astăzi a uimei în Oltenia. Numeroasele corespondențe pe care le stabilesc vorbitorii între aspectul fizic al inflamației ganglionilor limfatici de la gât și de la subsuori (= uima, cf.DEX) și afecțiuni de cu totul altă natură ca gușa, varicele, furunculul au făcut ca numeroși termeni a căror trăsătură semnificativă comună este aceea de "umflătură, inflamație" să denumească și noțiunea de **uimă**, necunoașterea prea sigură a afecțiunii sau chiar a denumirii ei avându-și importanța sa în această privință.

UIMĂ

Pentru denumirea noțiunii de UIMĂ au fost înregistrați în Oltenia următorii termeni: **adenită, broască, cârțiță, cute, duli, gâlcă, moangă, motrună, roșăță, scurtă, surmă și uimă**.

Dintre aceștia, se detașează prin frecvență termenul popular **scurtă** (<lat.*excurtus*) "inflamație a ganglionilor de la subsuoară sau de la vintre" (cf.DM) care formează arii unitare în întreaga regiune. Însă, în ciuda răspândirii largi a denumirii în Oltenia (cum reiese din datele atlasului lingvistic regional) ALR I,h.113 înregistrase cuvântul numai în Banat, la sud de Timișoara (pct.40,45) dar în nici o localitate din Oltenia, fapt curios chiar dacă avem în vedere că rețeaua de localități anchetate de ALR era cu mult mai redusă decât aceea a noilor atlase lingvistice. Conform cu datele NALR Oltenia raportul dintre acest termen și celelalte denumiri ale noțiunii pare să fie astăzi altul.

Gâlcă, cârțiță și broască, principalele vocabule care desemnau uima în ALR și-au redus mult ariile. Izoglosele lor par chiar mici "insule" lingvistice în aria foarte întinsă a lui **scurtă**. Circulația atât de vie a acestui

termen în Oltenia este cu siguranță motivată și de faptul că **gâlcă** poate denumi, în general, orice umflătură iar **broască** și **cârțiță** și-au generalizat, fiecare în parte, sfera de raportare. **Scurtă** rămâne astfel singura denumire a noțiunii de UIMĂ care evită echivocul raportării și care exprimă exact trăsăturile pertinente ale afecțiunii de uimă.

În anchetele dialectale întreprinse de noi în județele regiunii, precizările informatorilor au scos în repetate rânduri în evidență faptul că **scurtă** este singura denumire a noțiunii care evită confuzia, posibilă în cazul altor termeni din același câmp lexical: "(Cutare) făcea des scurtă, o gâlcă care se umflă și nu poți să miști mâna" (Dănceu - Mehedinți); "Bătrânii noștri păleau scurta cu boji și securea caldă ca să se tragă" (Balta-Verde - Mehedinți); "Ți se-nnoadă câteodată vinele și se umflă de nu mai întinzi brațul; adică faci scurtă" (Carpen - Dolj); "Am avut scurtă la cheietura piciorului" (Giuvăraști - Olt).

Frecvența mare a cuvântului în Oltenia particularizează graiurile de aici în raport cu cele din alte regiuni ale țării.

Am arătat că **scurtă** a fost consemnat de ALR în Banat. Atestări ale denumirii există și în alte regiuni. În Moldova: "Când ai o bubă la mână sau la picior și obrintește or nu se trece curând faci scurtă" (ap.CADE); în zona Făgărașului: "Mi s-a făcut o scurtă la picior = i s-a scurtaț vreo vână, în urma vreunui morb" (cf.VICIU, GL.,135). ALRR Maramureș înregistrează izolat cuvântul la Ieud (cf. h.163,pct.233) iar NALR Muntenia și Dobrogea (mss.) consemnează denumirea ca formând arii relativ unitare alături de **uimă** (**huimă**).

Uimă (cf.ngr.idhma) "umflătură dureroasă" este foarte puțin cunoscut în Oltenia. ALR I a înregistrat-o numai într-o singură localitate, la Voineasa (pct.798) din județul Vâlcea, sub influența graiurilor transcarpatice. În același județ se cunoaște și sensul figurat de "slută, arătare", când cuvântul este uzitat ca adjectiv și cu o tentă peiorativă evidentă: "O uimă de fată!" (cf.CIAUȘANU,V.,207). Aspectul neplăcut al afecțiunii și trăsăturile fizice respingătoare ale persoanei constituie elementul cel mai important care a favorizat lărgirea semnificației lui **uimă**.

NALR Oltenia înregistrează vocabula în patru puncte apropiate dispuse de-a lungul Dunării, în județul Dolj: pct.978,980, 990,994.

Uimă (și variantele sale cele mai răspândite **huimă** și **udmă**) sunt menționați în ALR I pe arii întinse pe întreg cuprinsul teritoriului dacoromân, mai puțin Banatul și sud-vestul Munteniei care împreună cu Oltenia formează o zonă în care se întâlnesc, se întrepătrund sau se întretaie izoglosele a numeroși termeni între care **gâlcă** se detașează prin frecvență.

Numeroase izvoare confirmă repartiția termenului, așa cum rezultă ea din datele oferite de ALR. În Moldova denumirea este menționată cu sensul de "umflătură cu puroi" și este una din afecțiunile prin vindecarea căreia modalitățile de "tratament" sunt dintre cele mai diverse (cf. CADE). ALRR Maramureș (h.163) înregistrează termenul în partea estică a regiunii iar în Muntenia și Dobrogea **uimă** (și **huimă**) a fost consemnat aproximativ proporțional cu alte denumiri: **scurtă** și **cârțiță** (cf. NALR Munt. Dobr., I, mss., chest. 453).

La aromâni s-a conservat **uimă** cu aceeași semnificație (cf. PAPAHAĞI, D.) iar ALR I/I, h. 113 consemnează la ruteni forma **ul'ma** (pct. 364).

Doi termeni denumesc, în general, orice umflătură (inflamație) și ca atare se numără și printre denumirile noțiunilor de UIMĂ în Oltenia: **gâlcă** și **dul**.

Gâlcă (<bg. glăki) înseamnă de obicei "inflamație a ganglionilor la gât sau a amigdalelor". De mărimi variabile, ele se identifică uneori cu "gușa" (cf. NALR Oltenia, I, h. 83), "varicele" (ib., MN12) ori "amigdalele" (ib., h. 84) dar aceeași semnificație generală o are cuvântul și în alte regiuni ale țării, mai ales în Moldova unde denumirea este prezentă în descântece: "Așa că nu se știe/Ce s-au făcut gâlcile,/Motâlcile,/Năpârcile lui N" (cf. PAMFILE, Boli, 35, 36); "Gâlcilor, Motofâlcilor,/Apucați potecele,/Ca să pașteți găștele" (ib., 37); "O venit nouă cocostârci și-o luat nouă gâlcii; o venit opt cocostârci și-o luat opt gâlcii" (cf. SEZ., I, 119). Descântecul de "gâlcii" de aceeași factură stilistică, circulau și în sudul țării, aproximativ în aceeași perioadă. Nu face excepție Oltenia de unde transcriem acest fragment de descântec din județul Dolj: "Gâlcile, motofâlcile,/Gâlcile ca merele,/Gâlcile ca perele,/Gâlcile ca bobul de meu,/ Bobul de meu e mic,/Gâlcile nu sun nimic" (cf. CANDREA, F., 348). Acest descântec nu se deosebește din punct de vedere formal (anihilarea simbolică a afecțiunii

prin eliminarea numerică sau comparația cu obiecte din ce în ce mai mici, sugerându-se scăderea până la dispariție a inflamației) cu descântecele din alte regiuni, ceea ce ne sugerează că frecvența lui **gâlcă** cu diferite accepțiuni era foarte mare în Moldova, Muntenia și Oltenia și mai redusă în celelalte regiuni.

Ca denumire a noțiunii de UIMĂ, **gâlcă** ocupa potrivit datelor ALR ariile cele mai întinse. A fost înregistrat în județul Mehedinți (pct. 837, 840, 842, 850), Gorj (pct.820), Vâlcea (pct.800), Dolj (pct. 847) și Olt (pct.878).

Numărul de localități unde s-a înregistrat denumirea în anchetele dialectale pentru NALR Oltenia s-a păstrat același dar raportul față de numărul total al punctelor anchetate este mult mai mic, noua rețea de localități fiind mai deasă : în Mehedinți (pct.945, 955,963), Gorj (pct.913,942), Vâlcea (pct.962), Dolj (pct.967) și Olt (pct.986) denumirea a fost indicată rar, fragmentând aria unitară a lui **scurtă**.

De altfel, și din anchetele noastre a rezultat cu pregnanță că **gâlcă** servea de cele mai multe ori ca element de comparație și de precizare, în același timp, a semnificației lui **scurtă**, denumirea cea mai populară a uimei în regiune: "Scurta e un fel de gâlcă care-ți înțepenește brațul și nu-l mai poți îndrepta" (Balta-Verde - Mehedinți); "Gâlcă rea (zicem) când scurta vine de coace adânc și nu sparge" (Carpen - Dolj).

Dul (uzitat mai ales la plural: **duluri**, et.nec.) are înțelesul prin Oltenia și Transilvania de "umflătură ce iese pe corp; ganglion" (cf. CADE). Ca și **gâlcă**, termenul are tendința de a denumi orice fel de umflături, indiferent de natura acestora, de cele mai multe ori când vorbitorii nu cunosc despre ce afecțiune este vorba: "Din ce, din nece, i-au ieșit duluri pe corp și nu ies nici cu tras nici cu comprese" (Carpen - Dolj); "Din loc în loc avea duluri și pe picere, pe de-a rândul, vezi mata, nu avea sângele bun în el" (Islaz - Teleorman); "Dulurile se fac din lovituri, căzături ori din aplecat și atunci ies la descântat" (Cioroiși - Dolj); "Să fi văzut ce duluri avea când l-am tras" (cf. BOCEANU, GL. 8).

Ca denumire a uimei, NALR Oltenia l-a înregistrat în nordul județului Gorj (pct.938). Foarte rar, un individ "cu carnea numai duluri" este "sănătos" (cf. ARH.OLT.,XXI,264). Mențiunea s-a făcut pentru județul Vâlcea unde cuvântul poate fi considerat echivalentul lui "tare" și "gras",

două trăsături fiziologice esențiale, în concepția poporului, ale omului sănătos.

Semnificații rare ale cuvântului consemnăm și în graiurile moldovenești: "Niște umflături pe gheață sau pe lemne" (cf. SEZ., V, 69); "val de grăsimă" (ib., XXXV, 39).

Câteva denumiri ale noțiunii amintesc de o practică medicală străveche: **cârțiță**, **broască**, **cute**. Întrebuițate frecvent în vindecarea unor afecțiuni, cele două animale și piatra folosită la ascuțitul uneltelor tăioase au împrumutat inflamației numele lor.

Cârțiță (<bg.kārtica, sb.krtica) avea în medicina populară diferite accepțiuni: "buboii care se face mai ales pe picioare" (cf. DA); "bube mari, roșii-vinete" (cf. PAMFILE, Boli, 21); "(un fel de) bube și buboaie care se fac pe întreg corpul omenesc" (cf. DA); "(un fel de) noduri care se fac sub piele" (cf. LEON, Med.; 124); "scrofule" (cf. DA); "boală de om" (ib.); "boală de vită" (ib.) etc.

Întrebuițarea animalului pentru vindecarea diferitelor leziuni este o practică străveche. Între alții, pomenesc leacul acesta Plinius, Marcellus Empiricus și Sextus Platonius (sec. al IV-lea î.e.n.)/cf. CANDREA, F., 326/. Numeroase atestări ale acestui tratament empiric aparțin și veacului trecut: "Lăbuțele cârțiței numite lopățele zice ca să fie de leac pentru vindecarea bubelor numite cârțițe, un fel de noduri sub piele" (cf. SEZ., V, 128); "Când cineva e bolnav de «cârțiță» (bubă sub gât), să ia o cârțiță și s-o omoare între degete, la spate, ca să nu vadă cârțița" (cf. CANDREA, F., 315).

Din prezentarea făcută, reiese că acest cuvânt denumea atât bubele și buboaiele care se făceau pe corpul omenesc sau pe cel al animalelor precum și numeroasele "umflături" de diferite naturi, dar asemănătoare între ele prin aspectul fizic, singurul care, de cele mai multe ori, a determinat denumirea. Între acestea, uima "umflătură mare care se face la subsuoară, doare și e tare când o pipăi" se număra printre afecțiunile cel mai frecvent numite prin **cârțiță** (cf. CANDREA, F., 315 ș.u.; cf. și LEXIC REG., II, 12, unde **cârțiță** înseamnă "furuncul mare, de obicei subsuoară" în regiunea Argeș).

Ca denumire a noțiunii de UIMĂ, **cârțiță** (cu variantele **cârțițoia** sau mai rar **cârțițoi**) a fost înregistrată de ALR I/I, h. 113 la Lăpușata - Vâlcea (pct. 808), la Butoiești, în județul Mehedinți (pct. 846) precum și la

Osica de Jos, în județul Olt (pct.878). În acest ultim punct informatorul a adus precizări menite să diferențieze cele două denumiri ale uimei, **gâlcă** și **cârțiță**: **gâlcă** (se spune, de obicei la astfel de umflături dar "când se umflă și se sparge e cârțiță").

NALR Oltenia consemnează vocabula într-o arie destul de unitară, în jumătatea estică și partea centrală a regiunii, cu infiltrații în vest. În cele mai multe puncte cuvântul a fost indicat singular, vorbitorii preferându-l lui **scurtă** probabil datorită expresivității mai accentuate a primului. Spre deosebire de alte regiuni unde **cârțiță** denumește tot felul de afecțiuni, ca bube, noduri sub piele, leziuni deschise¹ etc., în Oltenia cuvântul este uzitat mai ales ca denumire a uimei, gușei și furunculului. Aria mare și foarte unitară în care a fost consemnat ca denumire a noțiunii de UIMĂ sugerează tendința de specializare a termenului, de fixare a conținutului său semantic la un singur semnificat. Ca și în cazul lui **scurtă** extinderea ariei sale lexicale față de datele ALR este motivată de necunoașterea termenului **uimă** precum și de conținutul imprecis al lui **gâlcă** a cărui arie lexicală este astăzi mult în regres.

Broască (<lat.**brosca**), denumirea populară a umflăturilor ce apar în special pe corpul omenesc², este tot atâr de cunoscută și răspândită în graiurile limbii române ca și **cârțiță**.

---

1. Datorită vechimii obiceiului de a vindeca în special bubele prin aplicarea animalului mort, regăsim termenul în numeroase descântece și credințe provenite în special din Moldova unde **cârțiță** denumește afecțiuni foarte diferite unele de altele. În Suceava se zice **cârțiță** și la "noduri ce se fac sub piele, pe care le capătă acela care risipește multe mușuroaie de cârțiță" (cf.SEZ.,V,128). Denumirea este cunoscută și în sudul țării dar se pare că aici există tendința ca ea să se limiteze a denumi afecțiunea cunoscută sub numele de **uimă** (cf.și NALR Munt.Dobr.,I,mss.,chest.453). De exemplu, în Valea Dunării "cârțița sparge"; în aceeași regiune "cârțița coace" și "cârțița (se face) la gât" (ib.).

2. Totuși, pe la sfârșitul secolului trecut se credea, în Moldova, că "broască fac numai vitele cornute, mari: boii, vacile, buhail etc..Broasca se face pe limbă, în o margine" (cf.SEZ.,III,146).

Cuvântul denumește de obicei: "umflătura (fără dureri) ce se formează sub pielea de la poalele ochilor sau a obrazilor" - în Moldova (cf.CANDREA,F.,315); "nod sub piele" (cf.DA); "gușă" (ib.); "modâlcă, pumn" (ib.); "scrofule" (cf.TDRG); "umflătură la stomac" (cf.DA); "urcior" (cf.DDRF). În Banat cuvântul mai înseamnă și "umflătură sub limbă" (cf.NOVACOVICI,Cuv.băn.,II,32) iar în jurul orașului Hunedoara varicelor li se spunea tot **broască** (cf.LEXIC REG.,II,98).

Sfera de referire a denumirii este foarte largă. Gâlcile, scrofulele, ulcerele sunt numite de popor **broască** iar leacul cel mai utilizat împotriva lor este batracianul aplicat pe locul afecțiunii (cf. CANDREA,F.,315). Procedeu este străvechi. Francezii și fără îndoială și românii dar și alte popoare vindecau în acest fel scrofulele și gâlcile, procedeu aplicat încă prin secolul al XVI-lea (id.ib.).

În Oltenia și Muntenia consemnările sunt foarte vagi și de dată mai recentă. ALR nu a consemnat termenul în Oltenia. NALR înregistrează denumirea cu semnificația de "gușă", ca în Moldova (cf. h.83,pct.975,979) și "uimă" sporadic în județele Vâlcea (pct.901), Olt (pct.995), Dolj (pct.931) și Mehedinți (pct.948). Izolat, cuvântul a fost notat și în Muntenia, într-o zonă lingvistică dominată de izoglosele lui **scurtă** și **cârțiță** (cf.NALR Munt.Dobr.,I,mss.,chest.453). Cunosoc denumirea și dialectele sud-dunărene, un element în plus în argumentarea vechimii ei. La aromâni scrofulele se numesc **broaște** (cf.CANDREA,F.315). Ca și în dialectele dacoromâne, denumirea are la origine o practică străveche: "bolnavul de broaște (un fel de umflătură la gât, la subțioară, la mâini sau la picioare) să puie pe partea bolnavă broaște pisate amestecate cu zahăr..." (id.ib.,305). Din exemplul precedent se deduce cu ușurință că umflăturile despre care se vorbește nu reprezintă altceva decât uima și argumentul cel mai convingător îl constituie **localizarea** lor pe organe care, în cele mai frecvente cazuri suferă astfel de afecțiuni.

Pentru noțiunea de UIMĂ denumirea a fost înregistrată și la meglenoromâni, la Târnareca (cf.AL R I/I,h.113,pct.013).

Fără îndoială că numai cu un secol în urmă ariile lui **broască** și **cârțiță** erau mai întinse. Cei doi termeni fac parte din fondul terminologic medical popular cel mai bogat nuanțat și în spiritul acestei idei pledează chiar repartiția actuală a denumirilor, chiar dacă terminologia mai nouă,

impusă prin factori civilizatori, a căpătat dimensiuni geografice aproape generale.

Cute (<lat. *cos, cotis*) "piatră de gresie pentru ascțit unelte tăioase" este un termen foarte vechi: "Briciu ascuțat pre cute" (DOSOFTEI, PS.173, ap. DA); "Cuțitul pre cute se ascute" (CANTEMIR,IST.,146,ib.).

Această denumire a gresiei este cunoscută mai ales în partea vestică și de nord a țării (cf.DA). În Oltenia **cute** este des întrebuințat în vorbirea mehedințenilor care cunosc și denumirea de gresie dar sub influență bănățeană preferă primul termen: "Și gresie, da' noi cute zicem" (Gruia). Ceea ce particularizează termenul în vorbirea mehedințenilor este noua semnificație, aceea de "uimă" înregistrată sporadic de NALR Oltenia și cu toate acestea bine cunoscută. Explicația obținută de anchetatori în singurul punct în care a fost consemnat cuvântul (pct.941): "Dacă pui cutea (de la coasă) rece, pe ea, se trage" este valabilă și în alte localități ale județului unde această practică este bine cunoscută: "După felul umflăturii punem pe ea cutea sau muchea toporului care vine de trage umflătura și dispare" (Dănceu).

Denumirea uimei prin **cute** este particulară acestei zone a țării și explică acea tendință a limbii vorbite de a concretiza conținutul unor termeni prin mijloacele care-i sunt specifice, cum ar fi, de pildă, denumirea unor afecțiuni prin numele obiectului folosit pentru vindecarea lor.

Datorită necunoașterii denumirii adecvate, multe boli care se manifestau prin inflamații și culoarea roșie a pielii erau numite mai demult **roș(e)ață** (<roșu/<lat. *roseus* /+suf. *-eață*). Erau astfel denumite: erizipelul, brânca: "A doua zi i s-au schimbat sănătatea lui Brâncoveanu și a treia zi i s-au făcut roșăță, precum zicea doftorul" (ȘINCAI,HR.,III,208,ap.DLR); "Tai roșăță din fața obrazului, din măsăli, dinț" (cf.SEZ.,VI,91); pelagra (cf.CANDREA,F.221); inflamația gingiilor (cf.GOROVEI,CR.,139); bășicuța foarte dureroasă care iese din nas (id.ib.,165); prin Bucovina bubele care apar uneori la copii pe cap sau pe față, îndată după naștere; rofiile (cf.MARIAN,NA,349).

Aria geografică a termenului cu diferitele sale accepțiuni nu ocolește Oltenia: "Rușăță e la început ca bobul de mei, apoi crește, se umflă și coace" (Dănceu - Mehedinți). Tot în Mehedinți "rușăță cu mâncărime" previne apariția coșurilor, a râiei sau a unor boli infecțioase (Balta-Verde).

În Dolj, "roșeața curge din carne, sapă în carne și o poate lua cine o atinge" (Carpen). Iar în județul Gorj informatorul din pct.906 (cf.NALR Oltenia,I,h.142) face distincția între scurtă "când nu coace" și rușeață "când coace și sparge".

Pe măsură însă ce bolile sunt cunoscute și li se cunosc denumirile, apelative ca roșeață, gâlcă etc., cu un conținut semantic foarte imprecis, sunt tot mai mult evitate.

Motrună (et.nec.) a fost indicat în două localități învecinate din județul Dolj (pct.973 și 975). Comparăția s-a făcut cu un soi de pere mari, numite astfel (cf.DLR) sau prune foarte mari (ib.).

Moangă (et.nec.) înseamnă "viață, trai, zile" lângă Roșiorii de Vede: "Așa îți mănânci moanga cu el" (cf.COMAN,GL.).

În Oltenia, la Măceșu de Jos a fost consemnată expresia a da moanga "joc cu pietricelele" (cf.DLR) iar în sudul județului Dolj expresia a-ți mânca moanga înseamnă "a pierde încrederea (cuiva)": "Așa și-a mâncat (cutare) moanga, azi așa, mâine așa, nu s-a mai uitat nimeni în gura lui" (Cioroiși). Tot cu sens figurat, a-și face moanga la cineva se zice în județul Vâlcea despre un băiat care "e îndrăgostit de o fată și care merge de multe ori la ea ajutându-i părinții la gospodărie" (cf.ARH.OLT.,IX,244).

Symbolismul fonetic al cuvântului sugerează vorbitorilor diferite asociații cu elementele lumii înconjurătoare. Astfel, în județul Dolj, denumirea "simțită" ca desemnând ceva neplăcut, este atribuită "umflăturilor mari și dureroase de sub braț", într-o microarie din nord-vestul acestui județ (cf.NALR Oltenia,h.142,pct.968,971,973- 974). În pct.974 se face distincția între moangă și motrună, ambele denumind însă "umflătura de sub braț", cu singura deosebire: "motrună care sparge; moange care dau înapoi".

Surma (et.nec.) a fost înregistrată în aceeași zonă cu moangă și motrună: pct.981 și 982 din județul Dolj. Conținutul semantic al termenului este mai nuanțat, dacă avem în vedere mențiunea informatorului anchetat de noi, la Șimnic: "surma la subțioară, când e sângele stricat pe om". Totuși, în câmpul semantic al noțiunii de UIMĂ, în Oltenia, surma rămâne o creație efemeră.

Adenită (<fr.adénite) este un neologism care înseamnă "inflamație acută sau cronică a ganglionilor limfatici" (cf.DEX). Or, cum acești ganglioni se localizează mai ales la încheieturi, atribuirea denumirii uimei este explicabilă. Cu toate acestea, neologismul nu este răspândit în graiurile populare. NALR Oltenia l-a înregistrat o singură dată în județul Dolj (pct.983) iar în Muntenia denumirea a fost consemnată în județul Dâmbovița, într-o arie marginală (cf. NALR Munt.Dobr.,I,mss.,chest.693).

HERNIE

Noțiunea de HERNIE este reprezentată în Oltenia, în principal, de trei termeni: **surupare (surupătură)**, **boșeală** și denumirea literară **hernie**. Alături de aceștia, **boșorogală** și **slobozât** (acesta din urmă însemnând "care este bolnav de hernie" a fost preferat lui **slobozire**, denumirea afecțiunii, dar termenul, extrem de rar uzitat de vorbitori, cf.NALR Oltenia,I,h.137) ocupă poziții secundare în câmpul semantic al noțiunii.

Surupare/surupătură (<surpa<lat.*subrupare) este foarte uzitat astăzi în graiurile din Oltenia și Muntenia în ciuda concurenței pe care i-o face termenul literar. Cuvântul ocupă o poziție importantă în terminologia medicală populară fiind menționată de numeroase izvoare în care se vorbește de boala caracterizată prin "lăsarea intestinelor în jos", datorită ridicării unei greutate: "Dacă un băiat s-a îmbolnăvit de surupătură, să despici un cireș drept în mijloc ca să poți trece băiatul prin el" (cf.CANDREA,F.,388); "el se temea de ridicături pentru că se temea de surpătură" (cf.CADE); "Ia surupătură se leagă cu mațe de ariciu pisate" (ib.).

Poziția cuvântului printre termenii care denumesc noțiunea în Oltenia este secundară dacă avm în vedere numai datele ALR I/I,h. 125. **Surupat** - denumirea individului bolnav de surupătură și nu apelativul bolii! - a fost indicat în numai trei puncte: pct.860,880,885, ceea ce reprezintă numai o treime din totalul localităților unde a fost consemnat **boală** (și **boșit**). Raporturile cantitative dintre cei doi termeni se păstrează și astăzi, deși nu la aceiași indici, dar rețeaua deasă a atlasului lingvistic al Olteniei (h.137) oferă o imagine mai clară a preponderenței pe care o are **surpătură (surupare)** în câmpul semantic al noțiunii. NALR Oltenia înregistrează termenul pe arii întinse în județele Dolj și Olt, sud-estul

județului Mehedinți, nordul județelor Gorj și Vâlcea. Spre deosebire de **surupătură** (**surupare**), **surupat** "bolnav de surupătură (**surupare**)" este consemnat rar în Gorj (pct.921) și Vâlcea (pct.910,927) fiindu-i preferați, de obicei, termenii mai expresivi, **boșorog** și **boșit** (**boșat**)/cf.h.139/.

Denumirea este bine reprezentată și în Muntenia și Dobrogea, unde atlasul lingvistic al acestor regiuni (I,mss.,chest.446) menționează **surupătură** pe arii întinse alături de mai vechiul **boșorogea** și neologismul **hernie**.

Anchetele efectuate de noi în Oltenia conduc la concluzia că **surupătură** (**surupare**) și **surupat** sunt încă termeni foarte populari: "Când se rupe povăiala mațelor devine acolo o gâlcă la care îi zice surupare" (Balta-Verde - Mehedinți); "Surupătura se face când ridici ceva foarte greu și ți se lasă mațele în jos" (Carpen - Dolj); "(Cutare) e surupat, s-a rupt jos și poartă cerc" (Giuvărăști - Olt).

Boșeală, derivat de la **boș/boășe**/ (<lat.*bursa* "piele,cf.DEX) este specific graiurilor din Oltenia, singura regiune, după părerea noastră, unde cuvântul are semnificația de "hernie".

Boș (**boășe**), cuvânt polisemantic, era cunoscut cu diferite înțelesuri în limba veche: (la plural) "Punga care cuprinde testicolele" (cf.DA), sens cu care cuvântul este atestat în BIBLIA de la 1688: "Îl va apuca de boășe" (ap.DA); MINEUL,1766: "Dureare de boășe" (ap.DA). Această semnificație s-a conservat până astăzi și este destul de bine cunoscută în graiurile limbii vorbite.

"Testicol" este o semnificație la fel de veche, menționată de Dosoftei: "Având două chile la amândoi boșii" (în V.S.,74,ap.DA). Uzitat de obicei la plural, **boășe** este tot atât de bine cunoscut și cu această accepțiune în graiurile limbii vorbite. Firește, Oltenia nu exceptează în această privință.

O semnificație mai rară și, în orice caz, necunoscută în Oltenia este aceea de "mațul-gros" (la om sau la animale) consemnată de DA la Brașov. Aceeași sursă arată că "mațele de jos" se numesc la Rudina, în județul Mehedinți, tot **boășe**.

Cum spuneam, **boșeală** "hernie" și **boșit** (**boșat**) "bolnav de hernie" sunt caracteristici graiurilor din Oltenia. ALR I/I,h.125 înregistrează denumirile în majoritatea localităților anchetate. Cu excepția

unor puncte izolate din Argeș, situate în imediata apropiere a Olteniei, ALR nu a consemnat termenii, cu aceste semnificații, în alte regiuni. NALR Oltenia precum și atlasele lingvistice regionale ale Maramureșului (I,h.158), Munteniei și Dobrogei (mss.) confirmă datele ALR: cu excepția Olteniei, semnificația de "hernie" nu este menționată ca aparținând lui **boșeală**, derivat care, de altfel, nu a fost atestat nici de CADE, DLR sau DEX.

Izoglosele lui **boșeală** circumscriu arii în Dolj (pct.933,956, 967,974), Vâlcea (pct.914,919,925), Gorj (pct.906) și Mehedinți (pct.941,948). Dacă luăm în considerație și localitățile unde s-a înregistrat termenul cu valoare adverbială sau adjectivală (cf.**boșit** în Vâlcea: pct.904,907-908,911,917,cf.h.137, dar și în celelalte localități ale județului, cf.h.139; CIAUȘANU,V.,145; în Gorj: pct.913,918, 942; sud-estul județului Mehedinți, cf.h.139; sudul și nordul județului Dolj, cf.h.137 și 139) rezultă că **boșeală** (și **boșit**, **boșat**) cu înțelesul de "hernie" și "care suferă de hernie" circumscria o arie aproape unitară în partea centrală și nord-estul regiunii și izolat în sud și nord-vest. Concurând pe **surupătură** (**surupare**) și pe mai noul **hernie**, **boșeală** circulă în perimetrul lingvistic al ariilor celor doi termeni, substituindu-i adesea în vorbirea familiară. Explicabil prin tendința foarte accentuată în graiurile populare de a conferi mesajului lingvistic un plus de expresivitate prin uzitarea frecventă a termenilor cu cele mai mari posibilități în această direcție.

Foarte frecvent, **boșit** "bonav de hernie" este uzitat cu valoare verbală: "i s-a rupt prapurele și s-a boșit" (cf.NALR Oltenia,I,h.137, pct.930); "Era unu de făcea sport, fugea de-a sminteala și taman când să se-nsoare s-a rupt pelița și s-a boșit" (Cioroiși - Dolj).

Boșorogea (<**boșorogi**+suf.-**eală**) ocupă o poziție mai puțin importantă în câmpul semantic al termenilor care denumesc hernia, datorită concurenței lui **surupătură** (**surupare**), **boșeală** și mai recent a neologismului **hernie**. În al doilea rând, pentru că **boșorog** înseamnă, familiar, și "bătrân (neputincios), ramolit", **boșorogea** circulă și cu înțelesul de bătrânețe și (ironic; mai rar) "ramoleală", semnificații preferate în Oltenia lui "hernie" care în anumite zone ale regiunii nici nu este cunoscută. "Boșorogul dracului, moartea îl caută pe-acasă și el se zgâie la fomei" (Carpen - Dolj); "Boșorogea e boală grea..." (Dănceu-Mehedinți).

Că semnificația cea mai veche a cuvântului era aceea de "hernie" o demonstrează în primul rând sensul cuvântului **boș** de la care probabil s-a format **boșorogală** prin derivarea succesivă. Cele mai frecvente forme, **boșorog** (cu valoare substantivală, adjectivală sau adverbială) și a **boșorogi** (verb) sunt des menționate în izvoare (cf. DA). **Boșorogală** este comun graiurilor din Muntenia și Dobrogea unde izoglosele acoperă o zonă de semnificație comună cu **vătămătură** (cf. ALR I/I, h.125). ALR I consemnează sporadic denumirea în Oltenia (pct.825,839,874) și în Moldova (pct.516,518). Revenind la Oltenia, NALR consemnează vocabula în puține localități: pct.931 în Dolj, pct.932 în Olt, pct.903,922 în Vâlcea, pct. 938 în Gorj și pct.947 în Mehedinți. Să mai menționăm și aspectul, deloc negliabil în a explica circulația slabă a termenului cu sensul de "hernie" în Oltenia, acela că spre deosebire de **surupătură** (**surupare**) sau **boșeală**, **boșorogală** restrânge sfera de raportare la persoanele în vârstă. Nu este, firește, o regulă generală, dar numeroși vorbitori explică înțelesul cuvântului raportându-l la o anumită vârstă: "Noi zicem boșeală; se mai zice și boșorogală, când e oamenii bătrâni, boșorogi" (Șimnic - Dolj). Răspunsul sugerează analogia pe care a încercat să o facă informatorul între înțelesul de "bătrânețe, ramoleală" pe care îl are prin parea locului **boșorogală** și cel de "hernie", boală care se manifestă de obicei la persoanele în vârstă. Uneori vorbitorii mai "simt" cuvântul ca fiind învechit, ieșit din uz. Îl menționează totuși fiindcă îl cunosc: "ai bătrâni ziceau că s-a boșorogit" (cf. NALR Oltenia, h.137, pct.920). Alteori se încearcă fixarea trăsăturilor denotative ale cuvântului la un anumit aspect al realității desemnate. În pct.947 din Mehedinți, de exemplu, **boșorogală** și **hernie** nu sunt sinonimi, informatorul încercând să stabilească o diferență tranșantă între cei doi termeni: "bolnav de boșurog «se lasă mașele în jos», iernie când iasă gâlca" (ib.).

Cu referire la persoana bolnavă de hernie, **boșorog** este foarte frecvent în județul Gorj și menționat sporadic în celelalte (ib., h.139). Cât privește pe **boșorogit**, acesta a fost consemnat destul de rar: pct. 920,922 și 924, în apropierea ariei lui **boșorog** (ib.). Din punct de vedere al informației pe care o transmite, **boșorogit** poate că e simțit de vorbitori mai expresiv decât **boșorog** dar nuanțarea suplimentară, așa cum reiese și din datele atlasului, nu a impus, cu toate acestea, vocabula.

Hernie (<fr.hernie) nu este atât de expresiv ca sinonimele sale **surupătură** (**surupare**), **boșeală** sau **boșorogeală** dar influența limbii literare a fost determinantă în impunerea sa treptată în Oltenia. ALR I/I,h.125 înregistrase forma **iarniiă** în numai două localități: pct.815 și 856. Atlasul lingvistic al regiunii îl consemnează pe arii întinse în toate județele, singur sau alături de mai vechii termeni despre care aminteam. Cu toate acestea, în localitățile unde au fost indicate cel puțin două denumiri, vorbitorii au preferat de obicei lui **hernie** (cu variantele **iernie** și **iagnie**) echivalentul popular. În Mehedinți, de exemplu, este bine cunoscut dar într-o conjunctură familiară vorbitorilor îi este preferat **surupătură** (**surupare**): "Se surupă omu' la boașe și se lasă o parte în jos și una rămâne sus. Aia se cheamă surupătură, sau ernie, cum zice doctorii" (Dănceu); "Muncește prea mult și din munca asta îi cad boașele și se îmbolnăvește de iernie sau cum îi zicem noi, surupătură" (Izvoarele). În județul Dolj, zonă geografică mai puțin conservatoare, **hernie** pare mai bine consolidat: "Boșeală se zice, dar sună urât, mai ezact iernie" (Carpen); "Îi cad mațele, se măresc boașele și dai în iernie" (Cioroiși).

Situația vocabulei este aproximativ identică în Muntenia și Dobrogea (cf.NALR Munt.Dobr.,I,mss.,chest.446). Nu s-a impus în Maramureș (c.ALRR Maramureș,I,h.158) iar prin Moldova este cunoscută destul de puțin (cf.ALR I/I,h.125).

Alături de termenii discutați până acum, mai denumesc noțiunea de **HERNIE** câteva cuvinte fără importanță prea mare pentru configurația generală câmpului semantic al noțiunii. Este vorba de termeni atestați în puține puncte sau care denumesc accidental noțiunea. Este vorba, de asemenea, de cuvântul **vătămătură**, a cărui semnificație de "hernie" este puțin cunoscută vorbitorilor din regiune. Îi vom discuta în continuare.

Huruială (<**hurui**/probabil din **hului**, cf.ung.**hullani** "a cădea",cf.DA/+suf.-eală) este o formație onomatopeică. Verbul **a hurui** are prin Banat și Transilvania sensul de "a se surpa, a se nărui" cu referire, în primul rând, la obiecte de mari dimensiuni (clădiri, poduri, maluri de râpe etc.)/ib./. Ca și **a (se) surpa**, își lărgește conținutul semantic, însemnând și "a se îmbolnăvi de hernie", boală care se manifestă prin "căderea (suruparea, năruirea) intestinelor". ALR I/I,h.125 îl consemnează în Banat dar în nici un punct din Oltenia. Existența omologului său **surupătură**

(**surupare**) nu a favorizat fixarea denumirii nici în Mehedinți unde a **hurui** înseamnă "a se prăbuși cu zgomot, a se prăvăli" (la Vânu-Mare, cf.Gh. Trandafir, în LEXIC REG.,1,5) și unde influența bănățeană este mai accentuată, și nici în județul Vâlcea unde denumirea, cu înțelesul de "hernie" (cf.NALR Oltenia,h.137,pct.909,914) este o apariție izolată. De altfel, în ambele localități vocabula a fost indicată alături de termeni bine cunoscuți în regiune: **hernie** și **boșit**.

Slobozit (<**slobozi**<**slobod**<**bg.sloboden**) are sensul de bază de "pus în libertate, eliberat", trăsături semantice existente și în conținutul lui **hernie**, ceea ce a favorizat lărgirea semnificației celui dintâi: "La iernie se rupe povăiala și mațele sunt slobozâte în jos și apare o gâlcă pe care o taie doctoru" (Cioroboreni - Mehedinți). În același județ, la Hinova (pct.957) termenul a fost indicat de NALR. Din datele atlasului rezultă că nu există o denumire a herniei care să aibă ca punct de plecare verbul a **slobozi** (cf.de ex.**slobozire**). De altfel, consemnarea singulară a lui **slobozit** "bolnav de hernie" poate sugera caracterul nesemnificativ al prezenței cuvântului printre denumirile noțiunii de HERNIE în Oltenia.

ALR I/I,h.125 a înregistrat **slobozit** la Năsăud (pct.217) și Rădăuți (pct.385). Este probabil ca în aceste zone aria lui **slobozit** să fie mai consistentă. Rămâne de văzut în ce măsură noile atlase lingvistice ce vor apărea vor consemna prezența termenului în nordul teritoriului lingvistic dacoromân.

Soborât (et.nec.) "bolnav de hernie", adesea **soborâtură** "hernie" este caracteristic graiurilor bănățene (cf.ALR I/I,h.125,pct.1, 12,18,24,28,40) de unde s-a infiltrat în vestul Olteniei (ib.,pct.837, 840,850). Mehedințiul este singurul județ al Olteniei în care **soborât** și **soborâtură** au fost indicați în legătură cu bolnavul și boala de hernie.

Potrivit datelor NALR Oltenia, aria termenului este relayiv mică dar foarte unitară, cuprinzând opt puncte: pct.936,940-941,944-945,948-949,953. În trei localități (pct.936,949 și 953) termenul a fost indicat alături de **iernie**; în pct.948 **soborât** și **boșit** își împart o zonă de semnificație comună. Se poate afirma că Banatul, nord- vestul Olteniei (mai puțin județul Gorj unde a fost înregistrat numai în pct.937) reprezintă principala zonă geografică de circulație a termenului cu infiltrații posibile în celelalte regiuni. Izvoarele lexicografice existente nu atestă vocatula ca

fiind particulară și altor județe ale țării.

Vătămătură (<vătămă/ <lat. *victimare/* + suf. *-ătură*) este denumirea populară a mai multor boli interne, printre care hernia, colicile, pelagra (cf.DEX). Frecvent în graiurile transcarpatice (cf.și ALRR Maramureș, h.158 unde *vătămătură* este principala denumire a herniei) nu a fost menționat în Oltenia nici de ALR nici de NALR. Sub influența graiurilor transcarpatice este cunoscut totuși în județul Vâlcea deși și aici i se preferă de obicei alți termeni (cf.CIAUȘANU, GL.,70). În același județ *vătămă* "bolnav de hernie" este înregistrat de NALR Oltenia,h.139 în două puncte, alături de *boșit*: pct.901, 906.

H. Termeni care denumesc bolile creierului și ale sistemului nervos

În acest capitol vom studia termenii care denumesc noțiunile de EPILEPSIE și LEȘIN, având ca punct de plecare rezultatele anchetelor dialectale pentru NALR Oltenia înscrise în hărțile 146 și 147.

Cele două noțiuni sunt descrise astfel în DEX:

Epilepsie "boală a sistemului nervos caracterizată prin crize convulsive intermitente, însoțite de pierderea cunoștinței, halucinații și alte tulburări psihice";

Leșin "Pierderea subită și trecătoare a cunoștinței, fără oprirea inimii și a mișcărilor respiratorii, provocată de o anemie a creierului, ca urmare a unei stări maladeive, a unor eforturi fizice mari, a unor emoții puternice".

Noțiunile de EPILEPSIE și LEȘIN se diferențiază deci prin trăsături specifice fiecăreia dintre ele, dar totodată, au comună trăsătura "pierderea cunoștinței", în legătură cu simptomele principale ale afecțiunilor, precum și raportarea comună la sistemul nervos central. Termenii care le denumesc, considerați în sine, nu descriu afecțiunea, epilepsia fiind denumită prin cele mai nuanțate eufemisme, iar leșinul prin termeni cu un conținut foarte general, adesea abia tangenți cu specificul afecțiunii. Raporturile indirecte care se stabilesc între conținutul semantic al noțiunilor și al denumirilor lor constituie și ele o particularitate lingvistică comună lui EPILEPSIE și LEȘIN.

EPILEPSIE

Epilepsia este una dintre cele mai temute boli datorită credinței străvechi că ea s-ar datora unor duhuri necurate. Astfel se explică și faptul că atât la noi cât și la alte popoare majoritatea denumirilor bolii au devenit termeni tabu.

Este greu de precizat câți termeni denumesc noțiunea în fiecare regiune a țării. Parte dintre ei sunt comuni tuturor graiurilor limbii noastre, impuși mai ales prin tradiție orală îndelungată și, mai târziu, prin literatură, cum este cazul denumirii de **boala copiilor**. Alți termeni circumscriu arii numai în câteva regiuni ca, de exemplu, **boală rea**, cunoscut în Oltenia, Muntenia, Maramureș și Moldova (rar în celelalte regiuni) dar există numeroase apelative ale bolii cunoscute numai într-o singură regiune și nu trebuie desconsiderată nici ponderea acelor denumiri care variază de la localitate la localitate, accidental uneori, dar care se justifică prin aceea că în credința poporului "orice cuvânt trebuie rostit, numai acela (epilepsia) nu, că te întâlnești cu acelea (duhurile necurate) și nimic nu te mai scapă de ele (Cioroboreni - Mehedinți).

Pentru exemplificare să arătăm că, pentru noțiunea de EPILEPSIE, NALR Oltenia a înregistrat 12 denumiri (cf.h.146), în timp ce în Muntenia, la aceeași întrebare s-a răspuns printr-un număr aproape dublu (cf.NALR Munt.Dobr.,I,mss.,chest.461).

Dar să vedem cum se prezintă câmpul semantic al noțiunii în Oltenia, elementele lexicale specifice acestei regiuni și, deopotrivă, denumirile comune graiurilor oltenești și altor graiuri ale limbii vorbite.

La data efectuării anchetelor dialectale pentru ALR, **epilepsie** (<fr.*épilepsie*) a fost notat în Oltenia într-o singură localitate, la Dumitrești, în județul Olt (cf.h.119,pct.805) alături de sintagma cea mai uzitată în regiune **boala copiilor**. Termenul este atestat sporadic și în celelalte regiuni. Anchetele dialectale pentru atlasele lingvistice regionale consemnează mai târziu vocabula la fel de sporadic: ALRR Maramureș nu-l înregistrează în nici un punct (cf.h.167), în Banat formează o arie mică în nord-est și este consemnat sporadic în restul regiunii (cf.NALR Banat,I,h.152), în Muntenia și Dobrogea este atestat foarte rar (cf.NALR Munt.Dobr.,I,mss.,chest.461), iar în Oltenia **epilepsie** formează o mică arie în jumătatea sudică a regiunii: pct.924,953,961,973-974,978,986,993.

Ne-am pus, firesc, întrebarea: nu este cunoscut termenul sau există încă reținerea de a-l pronunța? Cel puțin în Oltenia, anchetele întreprinse de noi, au condus la următoarea concluzie: astăzi, când analfabetismul s-a lichidat, când mijloacele mass media au infuzat profund cultura, sub toate aspectele ei, la sate, explicând cele mai diverse aspecte ale lumii înconjurătoare, prejudecăți ca acelea care au diversificat structura onomasiologică a noțiunii de EPILEPSIE nu mai constituie o cauză a menținerii în conștiința lingvistică a vorbitorilor a numeroșilor termeni eufemistici care o denumeau. Aceștia s-au fixat în limbajul popular, uneori familiar, în decurs de generații și dincolo de prejudecățile care le-au determinat apariția, cunoscute sau mai puțin cunoscute astăzi, menținerea lor în vorbire este motivată, în primul rând, prin tradiție: "Epelepsie sau boala copiilor se zice când cade jos din picioare și nu mai știe de el" (Carpen - Dolj); "La epilepsie 'nainte-i zicea boală pentru că nu se știa din ce provine și-atunci ziceai: mă, ăsta suferă de boală, cade ca mortu'" (Izvoarele - Mehedinți).

Așa cum rezultă și din răspunsurile celor doi informatori din județele Dolj și Mehedinți, printre denumirile bolii circulă și numele generic al oricărei afecțiuni, acela de **boală** (<sl. **bolĭ**) "modificare organică sau funcțională a echilibrului normal al organismului" (cf. DEX). Această semnificație, deși foarte imprecisă, este și cea mai veche a cuvântului. Menționări întâlnim în scrierile din secolele al XV-lea, al XVI-lea și al XVII-lea, ca să ne referim numai la perioada cea mai îndepărtată (cf. DA).

Foarte rar, termenul, neînsoțit de determinante, are semnificații speciale. În județul Gorj însemna la începutul secolului "boala copiilor" și circula cu acest înțeles în descântece a căror origine este foarte îndepărtată în timp: "Și cum s-a părăsit osul ăsta de tote ciorile și de tote hoiturile, Așa să se părăsească boala după trupul (cutăruia)" (cf. MAT.FOLC.I,636). Rar, circulă în județul Dolj și astăzi: "Să te ferească Cel de Sus de bubă neagră (= cancer) și de boală, da' mai ales de asta, că pătimești și-ți dă moarte unde nici nu gândești" (Cioroiși).

Cu înțelesul de "epilepsie" **boală** este cunoscut și în regiunea Brașovului (cf. DA) și în Banat (cf. CADE).

Boală însoțit de diferite determinante stă la baza a numeroase construcții eufemistice. Dintre acestea, **boala copiilor** are frecvența cea mai

mare în Oltenia, Muntenia, Dobrogea și Moldova (mai ales prin părțile Bacăului și ale Iașiului) /cf. ALR I/I, h. 119; NALR Oltenia, h. 146; NALR Munt. Dobr., mss./ . În special în Oltenia și Muntenia aria acestei denumiri este foarte întinsă, probabil datorită expresivității ei, în primul rând: "(Cutare) avea **boala copiilor** și când l-apuca cădea din picioare și se tăvălea și-odată înțepenea ca mortu', de zicea că-i mort și dacă se scula nu știa nimic, zicea că nu știe nimic" (Cioroiși - Dolj); "Dete de Doamne păzește! de boala copiilor, are pe dracu-n el, ăsta are boala copiilor..." (Dănceu - Mehedinți).

Raportată la celelalte sintagme în care **boală** este însoțit de diferite determinante (**mare, rea, urâtă, diavolească** etc.) **boala copiilor** pare cea mai rezistentă în timp și poate tocmai de aceea cea mai autentică denumire eufemistică a epilepsiei. Nu numai aria ei mare (comparativ cu celelalte denumiri ale bolii, deși Banatul și Ardealul au adoptat mai puțin sintagma) dar și faptul că această denumire evită ambiguitatea (ceea ce nu se întâmplă cu celelalte denumiri) întărește ideea că vitalitatea ei este încă considerabilă.

La bulgari este uzitat *dětinska bolest* (cf. CANDREA, F., 258) și se pare că este singurul popor care mai cunoaște această denumire eufemistică. Este foarte probabil ca aici denumirea să fi pătruns din limba română, fiindcă în celelalte limbi slave, cu acest sens, sintagma nu este cunoscută.

Foarte cunoscută în Oltenia este și denumirea de **boală rea** a cărei arie este stabilită în județele Vâlcea și Gorj, cu infiltrații mai accentuate în nordul județului Dolj și sporadic în celelalte județe (cf. NALR Oltenia, h. 146). "Se zice **boală rea**. E om zdravăn și-odată cade jos din picioare" (Balta-Verde - Mehedinți); "A murit mai anu' trecut, la noi, unu' d-avea **boală ra**" (Carpen - Dolj).

În ansamblul graiurilor populare **boală rea** eate aproape la fel de bine cunoscut ca și **boala copiilor**. Izoglosele denumirii circumscriu arii întinse în Muntenia și Dobrogea (cf. NALR Munt. Dobr., I, mss., chest. 461), în sudul și partea centrală a Maramureșului (cf. ALRR Maramureș, h. 167), în județul Bihor (cf. ALR I/I, h. 119) și destul de frecvent în Moldova (ib.). În Banat, sintagma este mai puțin uzitată (cf. NALR Banat, h. 152). În majoritatea regiunilor țării folclorul medical românesc cunoaște numeroase

practici străvechi, menite să alunge boala sau s-o preîntâmpine: "De boala-cea-rea se recomandă bolnavului să tot scuipe, câte ape trece, și se va duce răul cu apa" (cf.CANDREA,F.,65).

Denumirea este tabû și la unele popoare slave. La ruși se cunoaște sintagma **lihája bolězni** (id.ib.,259) iar bulgarii uzitează și ei **loša bolest** (id.ib.,258).

În nord-vestul Olteniei circumscrie arii aproape unitare **boală urâtă**. Frecvența cea mai mare a denumirii o înregistrăm în județul Mehedinți. "Dar te miri cum îi zice ăștei boli! Muma mea avea o vorbă: să nu bleastămi pe nimeni de boală urâtă. Se poate întoarce asupra ta." (Izvoarele). Izolat, NALR Oltenia a înregistrat denumirea și în județul Dolj, alături de **boala copiilor** (pct.944). Arii relativ întinse formează denumirea în Muntenia, regiune unde numărul denumirilor eufemistice este considerabil, raportat la numărul localităților anchetate (cf.NALR Munt.Dobr.,I,mss.).

Boală mare este atestat cu acest sens sau cu semnificația de "lingoare, tifos" (cf.LEON,Med.,121). "Din spaimă urmează amețeală, cutremuri, boala mare" (CALENDARIU,1844,ap.DA). Ca denumire eufemistică a epilepsiei, latina evului mediu cunoștea sintagma **morbus major** (cf.CANDREA,F.,259), francezii au **le grand mal** (id.ib.), iar sârbii cunosc **velika bolest** sau **bolja velika** (id.ib.,258).

După CADE semnificația de "epilepsie" a acestei sintagme este caracteristică graiurilor din Banat, în timp ce în Oltenia **boală mare** înseamnă "tifos, lingoare". ALR I/I,h.119 menționează denumirea numai în Gorj (pct.839) iar NALR Oltenia într-o mică arie din centrul regiunii. Atlasele lingvistice regionale ale Maramureșului, Munteniei și Dobrogei (mss.) nu înregistrează **boală mare** în nici un punct. Probabil că vorbitorii au evitat denumirea care numea, în aceeași regiune, și tifosul.

Aboală (à **boală=acea boală**, cf.CANDREA,F.,258) denumește epilepsia în județul Vâlcea (pct.919), Mehedinți (pct.958-959,961,963,965-966) și Olt (pct.985). Răspândirea apelativului era, nu demult, cu mult mai mare (cf.DA) dar înțelesul său foarte vag, aproape inexpressiv, a făcut să i se prefere denumiri mai familiare. "(Cutare) s-a îmbolnăvit de aboală, sau, cum se mai zice, de boala copiilor" (Cioroiși - Dolj).

În Muntenia a fost consemnat în Valea Oltului, în aria lui **boală urâtă** (cf.NALR Munt.Dobr.,I,mss.), ceea ce exclude ideea că odinioară **aboală** (și **boala aia**) să se fi bucurat de o răspândire mai mare în întreaga vale a Dunării. În orice caz, în câmpul semantic al noțiunii de EPILEPSIE, **aboală** pare să aibă atât în Oltenia cât și în Muntenia poziția cea mai precară.

În susținerea ideii că **aboală** făcea parte în trecut dintre denumirile cele mai reprezentative ale noțiunii vine și prezența cuvântului la ruteni: **ta slăbist'** (cf.CANDREA,F.,258), probabil o influență românească.

Pentru denumirea aceleiași noțiuni, **boală** este însoțit și de alte determinante, menite să suplinească numele epilepsiei, atât de temute: (**boală**) **lumească, câinească, diavolească** etc., menționate în Muntenia (cf.NALR Munt.Dobr.,I,mss.), **neagră** în Muntenia dar și în fostul județ Lăpușna (cf.CANDREA,F.,258) etc.

În Oltenia, atlasele lingvistice dialectale ALR și NALR nu înregistrează astfel de denumiri ale bolii de epilepsie. Cu toate acestea, prin județul Dolj, **boală diavolească** este menționat în descântece: "Se iau nouă feluri de mătase, se pun în gura unei broaște și se îngroapă cu unghiile diavolului într-o oală nouă care se îngroapă la hotar, zicând: când s-o împreuna olar cu olar și-o mai face târg cu oale, atunci să mai vie boala diavolească la (cutare)" (cf.MAT. FOLC.,I,636).

Terminologia semantică a EPILEPSIEI mai cuprinde, în Oltenia, potrivit datelor NALR, o serie de termeni care nu apar ca determinante ale lui **boală**. Aceștia se situează pe al doilea plan, ca importanță, în câmpul semantic al lui EPILEPSIE, dominat de denumiri eufemistice structurate în jurul vocabulei **boală**. Îi vom studia în cele ce urmează.

Răutate (<**rău**/<lat.**reus**/+suf.-**ătate**) face parte din fondul lexical principal al limbii române și este un cuvânt remarcabil prin

polisemantismul său. Multe dintre semnificațiile cuvântului sunt atestate în primele izvoare ale limbii române¹.

Indiferent de nuanța semnificativă care particularizează uzitatea cuvântului într-un context sau altul, trăsătura semnificativă de bază a vocabulei este "care este defavorabil (omului)". Această trăsătură a favorizat întrebuițarea eufemistică a cuvântului cu înțelesul de "epilepsie", boală datorată, după credința poporului, unor "duhuri rele".

Extinderea geografică a termenului cu înțelesul de "epilepsie" cuprinde Moldova (în sintagma **răutatea copiilor**, cf.PAMFILE, **Dușm.**,237), Muntenia (cf.NALR Munt.Dobr.,I,mss.,chest.461) și Oltenia (cf.NALR Oltenia,h.146).

În Oltenia, **răutate** formează o mică arie în sud-estul regiunii, în județele Dolj și Olt (pct.982,991,997). La Șimnic, în județul Dolj, termenul însemna mai demult "epilepsie". Astăzi această semnificație este cunoscută mai puțin de vorbitorii localnici: "Îi venea răutate și cădea jos din picioare...; răutatea nu se vindecă, nu e tratament pentru ea...". Pentru cei mai mulți vorbitori din sudul Olteniei, **răutate** înseamnă "boală" dar nu orice boală, iar simptomele prin care se manifestă "răutatea" ne fac să credem că denumirea era atribuită, nu cu mult timp în urmă, epilepsiei: "Îmi vine să caz din picioare; nu mai văz, mi se taie respirația și simț că sunt pierdut când îmi vine răutatea" (Cioroiși - Dolj).

Învechit și popular, **nevoia rea**, cu înțelesul de "epilepsie" a fost consemnat în Oltenia în nordul regiunii (pct.902). Deși puțin răspândit în Oltenia, merită discutat, pentru evoluția semantică deosebit de interesantă a lui **nevoie** (<sl.*nevolja*) de la înțelesul de "boală" la "epilepsie".

---

1. Cf. "însușirea de a fi rău": "Arată câtă răutate și amărăciune avut-au dracii spre oameni" (CORESI,EV.,237,ap.DLR); "neîndurare, cruzime": "Muiarea de răutatea bărbatului va fugi" (DOSOFTEI,PS.,NECULCE,L.,65, VARLAAM-IOASAF,ib.); "faptă rea, nelegiuire, rău" (cf. VARLAAM, C., 347, PRAV.,317, N.COSTIN,L.,566, NECULCE,L.,132, CANTEMIR,HR.,476, R. GRECEANU,CM.II.129 etc.,ib.); "nenorocire, necaz, pacoste" (cf. M. COSTIN, O.165,DOSOFTEI,V.S.,ib.); "caznă, chin, totură" (cf. VARLAAM, C. 424, URECHE,L.,106,ib.) etc.

Cu înțelesul de "boală" cuvântul este menționat în izvoarele vechi la Coresi: "Și când avem în trup vreo nevoie noi în toate chipurile cugetăm a întări el" (EV.,57,ap.DLR). De obicei urmat de determinant, **nevoia** și-a restrâns semnificația la "(criză de) epilepsie". Și acest sens are o longevitate apreciabilă: "Din băutura fără măsură l-au lovit cea nevoie și-atâta l-au ținut de mult...cât toți s-au gândit că au murit" (CANTEMIR,HR.,296,ib.). Ulterior, cuvântul și-a păstrat și această semnificație, deși cu acest sens secundar era uzitat destul de rar: "Îl va apuca nevoia și vor fi cu ochii crunți întorși și cu părul răspândit întru acea turbată stropșeală" (MAIOR,IST.,ib.). Mențiunile sunt numeroase pentru secolul trecut, deși denumirea era concurențată și de alte apelative între care **boală** și determinantele sale s-au impus.

Astăzi, înțelesul de "epilepsie" al cuvântului nu mai este sesizabil în afara unui context foarte explicit, datorită semnificației mai noi de "necesitate, trebuință" cu care este întrebuințat cuvântul. Contribuie la aceasta și procesul tot mai accentuat de slăbire a forței semantice a termenilor eufemistici, în general, datorită pătrunderii culturii la sate, cu o consecință imediată: înlăturarea superstițiilor și prin urmare pierderea motivației care a condus la crearea denumirilor eufemistice.

Pentru a întregi tabloul geografic al extinderii lui **nevoie** cu înțelesul de "epilepsie", vom adăuga că este cunoscut și la ruteni: **nužda** (=nevoia, boala, id.ib.,259).

Bătăi (este de fapt vechiul **bată-i**, menționat de I.A.Candrea și în județul Vâlcea, op.cit.,258, sinonim cu forme lexicale de tipul **ducă-se (pe pustii)**, exprimând atât intenția de a evita numele adevărat al bolii, dar și o imprecizie la adresa "duhurilor rele" care se credea că o generează) a fost consemnat în județul Gorj (pct.918). Denumirea nu a avut niciodată o extindere geografică prea mare. Este menționată, de altfel, într-o zonă în care **boală rea** formează arii aproape compacte. Decisivă în disputa celor două denumiri a fost expresivitatea ultimei, chiar nota de afectivitate pe care o conține, față de sensul foarte vag al lui **bată-i**.

În afară de aceste denumiri, următorii termeni întregesc terminologia bolii de epilepsie în Oltenia:

Ceas-rău în Dolj (cf.CANDREA,F.,258). Sensul special de "epilepsie" particularizează astăzi prea puțin denumirea. **Ceas-rău** este

cunoscut în Oltenia, ca de altfel și în limba comună, cu semnificația mai largă de "nenorocire, necaz" și "boală (gravă)": "Când e să vină ceas-rău, vine, nu te poți feri" (Islaz - Teleorman).

Doamne-păzește, menționat în județul Dolj (cf.CANDREA, F.,258). Atlasele lingvistice nu consemnează denumirea. În Mehedinți ne-a fost indicată alături de **boala copiilor** în mai multe localități: "Dete de Doamne-păzește, asta le mai trebuia, după tot ce-au pățimit cu ăl bătrân" (Dănceu).

În sfârșit, pentru EPILEPSIE, NALR Oltenia a înregistrat izolat două denumiri pe care le considerăm accidentale în câmpul semantic al noțiunii:

Izdat (et.nec.) a fost înregistrat în județul Gorj (pct.937). Cuvântul este încă viu în graiurile din Oltenia și Banat unde denumește "colici intestinale, crampe la stomac" (cf.CADE). Vechimea lui în aceste regiuni este confirmată și de numeroase producții folclorice (mai ales descântece) în care cuvântul circulă des: "Izdat Nebotezat/Ieși din inima lui N de unde-ai intrat" (descântec din județul Gorj, cf.PAMFILE,**Boli**,40). Descântece asemănătoare circulă în județele Vâlcea (cf.CANDREA,F.,337), Romanați (id.ib.,120) dar și prin Moldova (cf.SEZ.,XIX,186) unde **izdat** a evitat specializarea, denumind de obicei o boală gravă, greu vindecabilă. În Banat, **izdat** mai înseamnă chiar "necuratul, boală necurată" (cf.SEZ.,XXXII,233), semnificație care a favorizat atribuirea cuvântului tuturor bolilor aflate "sub stăpânirea necuratului, a duhurilor rele", dintre care făcea parte și epilepsia. Cu acest înțeles atestările vocabulei nu sunt semnificative.

Peleftică (et.nec.), creație lexicală efemeră, probabil comparativ cu **oftică**, denumește epilepsia în două localități mehedințene (pct.947 și 949). Denumirea este rară și fără forță de circulație.

LEȘIN

Denumirea literară, **leșin** (<**leșina**, et.nec.) are două sensuri de bază: A. "pierdere subită și trecătoare a cunoștinței, fără oprirea inimii și a mișcărilor respiratorii..." (cf.DEX) și B. "Stare de slăbiciune mare, de lipsă de putere, de vlagă, provocată de foame, de sete; sfârșeală" (ib.).

Sensul A. este menționat în **Pravila lui Matei Basarab**: "Preotul care leșină și cade... nici o apărare să n'aibă" (ap.CADE).

Structura onomasiologică a noțiunii este reflectată în NALR Oltenia de h.147.

Termenul literar formează o arie unitară în întreaga regiune, rareori fragmentată de termeni sau construcții pe care le vom studia mai jos. Semnificațiile A. și B. sunt deopotrivă de bine cunoscute. Mai rar și oarecum impropriu, termenul denumește simptomele bolnavului de astmă: "Mă ia la început cu leșin, de nu mai văz, și-apoi tușesc și tușesc, sparii p-ai mei" (Islaz - Teleorman); "Uite, așa îmi vine un leșin și mă-nec și tușesc, o tusă ra..." (Balta-Verde - Mehedinți).

Sub influența unificatoare a limbii literare, izoglosele lui **leșin** s-au impus, ocupând aproape compact teritoriul lingvistic al Olteniei. Totuși, în câteva puncte NALR înregistrează o serie de termeni și construcții care denumesc mai mult sau mai puțin exact noțiunea. Este probabil că încă la începutul secolului nostru câmpul semantic era mult diversificat. Astăzi, conservatorismul unor zone geografice este motivat de expresivitatea unora dintre denumiri. Circulația lor paralel cu termenul literar este o dovadă în acest sens.

Într-o bună parte a județului Dolj și, izolat, în județul Olt, **leșin** este suplinit sau circulă alături de construcții care descriu noțiunea:

Se sfârșește (îi vine sfârșeală), a fost menționată într-o mică arie din jurul Craiovei (pct.973,983,985) și în județul Olt (pct.995).

Semantic, **sfârșeală** și **leșin** sunt foarte apropiați. Definiția din DEX este concludentă. **Sfârșeală** "stare, senzație de slăbiciune, de leșin". Toate județele Olteniei uzitează vocabula pentru expresivitatea ei: exprimă aproape exact senzații asemănătoare cu aceea pe care o dă leșinul: "Am simțit sfârșeală la inimă și mi s-a întunecat vederea" (Carpen - Dolj); "Păienjeneala ochilor e semn se sfârșeală" (Cioroboreni - Mehedinți).

Termenul este răspândit în toate graiurile limbii române. Cu semnificația de "leșin" sau cu un înțeles apropiat, cuvântul circulă în mod sigur în Muntenia și Moldova: "Când i-a venit sfârșala n-a mai știut de el, strigau, dar el ca mortu'..." (Brezoaiele - Ilfov); "(De inimă rea) simți el o lăncezeală, o sfârșeală, o slăbiciune, o piroteală" (cf.PAMFILE, **Boli**, ap. CADE).

Cade în neștiință a fost menționat în județul Dolj (pct.969) și Olt (pct.986). Este destul de improprie construcția cu semnificația de "leșin" în primul rând că nu este, sintactic, în spiritul limbii române.

Neștiință "faptul de a nu ști, de a nu avea știință de ceva; situație în care se află cel care nu știe ceva, nu are știință de ceva; neștire" (cf.DEX) este atestat destul de frecvent cu acest sens. O veche menționare o aflăm la Coresi: "Ispitiia să înțeleagă. Iară Domnul desfăcu loru neștiință, răspunse și zise" (EV.168, cf. și PRAV. 220,ap.DLR).

În afara construcției menționate, **neștiință** nu este sinonim în nici un punct cu **leșin**. Trăsătura semantică comună celor două cuvinte fiind "care nu are știință de ceva", **neștiință** înseamnă în construcția amintită și "leșin", semnificație care îi este totuși fragilă, secundară.

Cade în neștire se află aproximativ în aceeași situație cu construcția precedentă, numai că între **leșin** și **neștire** există mai multe puncte comune. Trăsătura care le unește poate fi considerată "care nu-și dă seama (de ceva, de el însuși)". Dar și preponderența acestei construcții în limba vorbită este destul de labilă, mai ales în condițiile când termenul literar este foarte bine cunoscut în regiune. A fost înregistrată în județul Gorj (pct.977,982).

Cade în agonie este o exagerare a modului de manifestare a celui care "leșină". A fost consemnată în județul Dolj (pct.980).

Se pierde descrie starea celui care și-a pierdut cunoștința.

Adjectivul **pierdut** însemna în limbajul bisericesc și eufemistic "mort" și "care și-a pierdut cunoștința, care este aproape de moarte" (cf.DLR). Aceași semnificație o are și **leșin** și nu este exclus ca ea să se fi conservat în graiurile populare, așa cum este cazul zonei din sud- estul județului Dolj (pct.990,994) unde a fost consemnată construcția.

Câțiva termeni denumesc simptome ale fenomenului fiziologic:

Năplăială (<năplăi/et.nec./+suf.-eală) înseamnă "căldură mare", "arșiță, zăpușeală, zăduf, sufocare (din cauza căldurii sau a unei boli)/cf.DLR/. Este apropiat semantic de **leșin**. În Oltenia este cunoscută și forma **năplai** cu același sens (cf.ARH.OLT,XX,270).

Termenul are înțelesul de "cădură mare" de obicei în Oltenia și Muntenia, regiuni în care este foarte uzual: "Cu năplăiala d-afară picotesc oarele pe sub garduri" (Dănceu - Mehedinți).

În special în Oltenia (cf.CADE), dar și în celelalte regiuni, semnificația de "(senzație de) sufocare" constituie trăsătura semnificativă cea mai importantă a cuvântului. Mențiunile sunt numeroase și aparțin, în general, producțiilor folclorice. "Îți vine năplai, te năplăiești. Îți vine năplai și când e căldură prea mare în casă" (cf. ARH.OLT.,XXI,270) etc.

Având în vedere semnificația de "sufocare" pe care o avea cuvântul este explicabilă extensiunea semantică la "leșin" cu care termenul a fost atestat în Oltenia (cf.NALR,I,h.147,pct.925,965). Cu toate acestea, se poate spune că **năplăială** și **leșin**, deși apropiați semantic, sunt bine individualizați. Vitalitatea celor doi termeni în regiune a făcut ca trăsăturile semantice ce le sunt proprii să se confunde foarte rar, astfel ca sinonimia lor în câmpul semantic al termenilor pe care i-am prezentat să apară ca un caz excepțional deși, sub un anumit aspect, motivat.

Leșuială (Comp.leșială, et.nec.) are înțelesul de "stare de slăbiciune; sfârșeală" și este destul de bine cunoscut în Oltenia: "De câteva zile am o leșuială în tot corpul..." (Carpen - Dolj); "De gripă zaci polog și simți o leșuială în tine care te sfârșește" (Giuvăraști - Olt).

Consemnarea lui **leșuială** cu înțelesul de "leșin" este sporadică și ne semnificativă: câte un punct în județele Dolj (pct.931) și Vâlcea (pct.928).

Amețeală (<ameți/<lat.ammattire/+suf.-eală), indicat la plural, **amețeli**, a fost consemnat în județele Dolj (pct.923,972) și Mehedinți (pct.942). Denumeste o stare fiziologică asemănătoare cu aceea pe care o dă leșinul, stare în care omul își pierde simțul echilibrului (cf.DEX).

În limba veche, **amețeală** se substituia adesea unor termeni care denumeau boli care se manifestau la început prin astfel de simptome: "L-au lovit o amețeală de se zice damla" (NECULCE,L., I,ap.DA).

Astăzi semnificația cuvântului este bine conturată: "pierderea echilibrului", fie că aceasta este acuzată de boală sau de factori extrafiziologici ca băutura, mișcarea rapidă, sau se întrebuițează figurat: "amețeala gloriei" etc.

Slăbătate (varianta populară a lui **slăbiciune**<slăbi<slab, cf.bg. **slabia**, scr.slabiti+suf.-ciune) a fost consemnat în județul Mehedinți, în localitatea Crăgulești (pct.949).

Inițial, între vocabula indicată în NALR și **leșin** se pare c-ar fi o legătură foarte labilă, **slăbătate** ducându-ne cu gândul la **slab**, în general însemnând "uscățiv, debil". Înțelesul de "leșin" cu care a fost menționat cuvântul în Mehedinți trebuie însă privit în legătură cu semnificațiile mai puțin uzitate ale cuvântului, acelea de "stare, senzație (trecătoare) de sleire, de pierdere a puterilor; sfârșeală" (cf. DEX).

Totuși, este greu de presupus că chiar în zona în care a fost menționat cu înțelesul de "leșin", cuvântul să denumească starea fiziologică propriu-zisă. Mai degrabă informatorul s-a referit la cauza care o determină, slăbiciunea organismului uman.

I. Termeni care denumesc boli infecțioase

Conform cu datele NALR Oltenia, în acest subcapitol vom studia noțiunile de TIFOS (MN11) prin care poporul înțelege "boală grea" care se manifestă prin "căderea părului" (cf.chest.444), FEBRĂ (h.133) "temperatură ridicată", datorată unor boli infecțioase; TURBARE "boală infecțioasă contagioasă care generează paralizie" (cf.DEX); VĂRSAT (MN11), "boală de copii, caracterizată prin apariția pe corp și pe față a unor bășicuțe de natură virotică" (ib.); ZĂBALE (la gură)/h.75/, "bubulițe albicioase și molipsitoare care apar la oameni la colțurile gurii, cunoscute și sub numele de **bube dulci**."

Denumirile populare ale bolilor infecțioase sunt puțin numeroase. Ele aparțin, în principal, la câteva familii etimologice, dar bine cunoscute, cu o vitalitate foarte mare în graiurile limbii vorbite. O parte dintre acestea sunt comune tuturor graiurilor limbii române, câteva circulă numai în puține regiuni, iar altele sunt particulare Olteniei.

TIFOS

Cea mai veche denumire a noțiunii de TIFOS în graiurile populare este **lângoare** (cu variantele lexicale **lingoare** și **lungoare**)/<lat. **languor,-oris**/.

Semnificația originală, aceea de "boală" este atestată în limba română veche (cf.TDRG,s.v., care menționează sensurile: 1."Siechtum,

Krankheit" atestat și la Coresi și 2. "Hitzigen Nervenfieber, Typhus" prezent și la Dosoftei). În secolul al XVI-lea cuvântul este atestat cu sensurile de "boală, suferință, durere" (cf. Rusu, *Term.*, 209-219). Tot în limba veche **lângoare** însemna și "febră, tifos, boală" (id. ib.).

Lângoare și variantele sale lexicale ocupau, probabil, în trecut, cea mai mare parte a teritoriului dacoromân.

Lingoare forma arii în Dobrogea, Muntenia (mai puțin partea de sud-vest), sud-vestul Transilvaniei, o mică arie din nordul Maramureșului, partea centrală a Moldovei și izolat în celelalte regiuni (id. ib.).

În partea centrală a teritoriului dacoromân predomină **lângoare** dar, în general, vorbitorii folosesc și aici **lingoare** opoziția â/i nefiind în graiurile limbii vorbite prea perceptibilă. **Lângoare** este întrebuițat și în ariile laterale ale Dacoromaniei, de exemplu în Moldova (cf. CADE).

Varianta **lungoare** dezvoltată prin etimologie populară sub influența lui **lung** (cf. Rusu, *Term.*, 209-219) era comună sud-estului Olteniei, sud-vestului Munteniei, nordului Banatului, vestul și nordului Transilvaniei, vestul Moldovei (id. ib.).

Atlasele lingvistice regionale consemnează și astăzi termenul (cu variantele sale) în Muntenia (aria generală alături de **tifos**, cf. NALR Munt. Dobr., I, mss., chest. 444), în Maramureș (forma **lungoare**, ca în Oltenia, cf. ALRR Maramureș, h. 156), Banat (arie compactă în centru și nord-vest, cf. NALR Banat, h. 149) și Oltenia unde aria vechii denumiri este astăzi extrem de redusă (câteva puncte în județul Olt: 932, 985, 997; Gorj: pct. 905; Mehedinți: pct. 951). Cu excepția Maramureșului, atlasele lingvistice regionale apărute până acum reflectă suficient de clar procesul lingvistic de rarefiere a ariilor lui **lângoare** în favoarea termenului impus de limba literară. **Tifos** s-a impus deja în Oltenia, iar în Muntenia izoglosele sale se suprapun, în cele mai multe județe, peste cele ale denumirii vechi.

Cuvântul s-a conservat și în dialectele din sudul Dunării: la meglenoromâni: **lângoare**; **lângoari** (cf. Rusu, *Term.*, 209-219); la aromâni: **lângoare**, **lângoare**, **lungoare** (id. ib.); "cădzu tu **lângoare** greață" (căzu în boală grea); "lângoarea-a lui, sănătatea a noastră" (lângoarea lui, sănătatea noastră)/cf. PAPA HAGI, D./.

Tifosul, în trecut boală extrem de periculoasă, a stimulat imaginația vorbitorilor în a găsi diferite denumiri care să înlocuiască numele bolii pentru ca "duhurile rele" să nu fie "atrase" asupra celui care rostește cuvântul tabu. Atitudinea eufemistică a vorbitorilor s-a dovedit mai puțin productivă în ceea ce privește terminologia tifosului decât, să zicem, în cazul lui **epilepsie**, a cărei terminologie era extrem de variată și de nuanțată. În Oltenia, dar și în alte regiuni, **boală** (mai rar), **boală mare** și **boală lungă** reflectă această tendință, ariile lor fiind cu toate acestea foarte reduse, datorită impunerii termenului literar.

Boală, pe lângă înțelesul de "epilepsie", cum am arătat în subcapitolul precedent, are și sensul de "tifos", mai ales în Oltenia (cf. CADE). Polisemantismul cuvântului a făcut ca aria acestuia să se reducă cu timpul, pe măsură ce numele afecțiunii pe care le denumește erau mai bine și mai exact cunoscute de vorbitori: "De boală îți cade tot păru' din cap, da' e mai multe feluri de boală" (Băilești - Dolj), de unde reiese că imprecizia sensului conținutului semantic al termenului stă și la baza determinării adjectivale a acestuia pentru exprimarea semnificației de "tifos", cum vom vedea în cele ce urmează.

Boală lungă, înregistrat în județul Gorj, pct.912, are o motivație clară. Durata bolii, dar și a perioadei de convalescență, când suferindul este slăbit, a făcut ca determinantul lui **boală** să fie un adjectiv care să exprime această realitate. Explicația este valabilă și pentru mai uzitatul, în trecut, **lângoare** (**lingoare**, **lungoare**) și, așa cum vom vedea, și pentru sintagma **boală mare**.

Aria lui **boală lungă** era în prima jumătate a secolului nostru mai pronunțată dar nu exagerat de mare, datorită vitalității lui **lângoare** (și variantele). ALR I, h.121 menționează denumirea sporadic și în Banat precum și la sud-vest de orașul Deva, sub forma **boală lungoasă** și bănuim că și alte regiuni o cunoșteau.

Boală mare "lângoare" (cf. DA) este atestat pe la mijlocul secolului trecut ca una din denumirile comune în medicina populară: "Din spaimă urmează amețeață, cutremuri, boala mare" (CALENDARIU, 1844, ap. DA).

În câmpul semantic al noțiunii de TIFOS, în Oltenia, **boală mare** nu constituie o prezență efemeră. ALR I, h.121 consemnează sintagma în

sud-vestul regiunii, într-o arie destul de compactă. Astăzi aria denumirii este în regres, **tifos** impunându-se masiv în toate județele. Totuși, NALR Oltenia mai menționează **boală mare** în câteva puncte centrale (pct.918,920,922,956) și la Hinova, în Mehedinți. În acest județ am notat denumirea și în alte localități: "De boală mare zaci până ți se urăște, câte șase săptămâni, și din cauza căldurilor care le ai, cade părul" (Gruia); "Slăbești, te usuci, cum se zice, și îți cade părul din cap; asta e numai boala mare" (Balta-Verde).

Alături de aceste denumiri, **tifos** (<ngr.**tifos**,fr.**typhus**), termen savant, și-a lărgit considerabil aria de circulație. Referindu-se la răspândirea acestui termen, Valeriu Rusu¹ stabilește câteva arii principale: prima ar cuprinde sud-estul Banatului și partea centrală a Olteniei, cea de-a doua centrul Transilvaniei, o arie corespunzând nord-estului Maramureșului și partea de est a Moldovei precum și o arie compactă pe teritoriul Republicii Moldova. În Oltenia, forma **tifos** corespunde aspectului literar al cuvântului ca și în estul Moldovei, în timp ce în celelalte regiuni (sud-estul Banatului, centrul Transilvaniei și nord-estul Maramureșului) termenul circulă sub forma **tifus**, corespunzătoare maghiarului **tifusz** sau germanului **Typhus**.

Care este situația repartiției geografice a cuvântului astăzi?

Publicarea tuturor atlaselor lingvistice regionale ar oferi un răspuns clar la această întrebare. Deocamdată, ALRR Maramureș, h. 156, înregistrează **lungoare**, NALR Banat consemnează **tifos** (cu variantele sale lexicale) în toată regiunea, alături de **lungoare** (și variantele) cu preponderență în nord-vest și partea centrală a regiunii, NALR Muntenia și Dobrogea (I,mss.,chest.444) prezintă izoglosele lui **tifos** ca formând arii întinse alături de denumirea populară cu care-și împarte, aproape în proporții egale, cele două regiuni. NALR Oltenia consemnează **tifos** în cea mai mare parte a regiunii, ariile cuvântului fiind mai puțin fărâmițate de izoglosele altor termeni, ca în Muntenia. Anchetele noastre confirmă rezultatele atlasului: "Tifosul e o boală afurăsâtă..." (Islaz - Teleorman);

---

1. Cf. **Termeni pentru denumirea tifosului (pe baza ALR)**, în ED,II, 1960,p.209-219

"De tifos se bolnăvea nainte, când nu era doctori ca acum" (Carpen - Dolj); "Odată, la noi s-a murit din tifos; a murit din tifos tot satu" (Dănceu - Mehedinți).

La Cireșu, în județul Mehedinți, s-a înregistrat și forma **tifotă** denumirea locală a febrei tifoide, iar în pct.950, în același județ, s-a consemnat sintagma **tifos negru** care indică stadiul avansat (mai grav) al bolii. Asemenea determinări conferă denumirii o deosebită expresivitate, sugerând plastic gravitatea bolii care în trecut făcea ravagii în populația lipsită de medicamentele necesare. În câteva puncte din jumătatea vestică a regiunii s-a indicat **tifos iezzantematic** ca rezultat al procesului de asimilare a terminologiei moderne în vorbirea populară.

O poziție precară între denumirile tifosului o are **tărpie** (<sb. **trpija**) consemnată în județul Mehedinți (pct.941,946), sub influența graiurilor bănățene unde cuvântul are înțelesul de "umflare a pântecelui" (cf.CADE).

FEBRĂ

"Temperatura ridicată a corpului, care constituie reacția organismului la un agent infecțios, toxic" este denumită în Oltenia prin 13 termeni (cf.NALR Oltenia,h.133). Marea lor majoritate sunt polisemantici, semnificația de "febră = căldură mare a corpului" fiind secundară în conținutul acestor cuvinte. Procesul de degradare a acestui sens este mai accentuat astăzi, când limba literară a impus termenul modern în graiurile populare.

Călduri (<lat.^s **caldura**) este un cuvânt vechi, cu multiple semnificații. El face, de altfel, parte din fondul lexical principal al limbii române și este printre cuvintele bogat nuanțate, în diferitele contexte unde apare.

Cu înțelesul de "febră" este menționat încă în scrierile lui R. Greceanu¹, însă circulația sa cu astfel de accepțiune a fost la început cu totul accidentală. Sub influența limbii literare, termenul pătrunde în

---

1. Cf. Lucreția Mareș, Termeni pentru noțiunea de febră în limba română, în LR,XVII (1968),nr.1,p.25-27

graiurile populare, astfel că ALR I,h.110 îl consemnează în întreaga Muntenie, câteva puncte în Dobrogea și, izolat, în Transilvania, Crișana, Banat și nordul Moldovei.

Oltenia nu exceptează și se poate afirma că în raport cu numărul de localități anchetate în această regiune, cele opt puncte în care a fost consemnat termenul (cf. ALR I, h.110, pct. 808, 810, 842, 860, 870, 874, 878, 880) formează o arie destul de unitară. Izoglosele cuvântului formează arii întinse în regiune până către mijlocul secolului nostru când, deși preponderentă, denumirea cedează tot mai mult teren neologismului **temperatură** (cf. NALR Oltenia, h.133). Impunerea neologismului nu este deocamdată un proces lingvistic încheiat decât în localitățile rurale din preajma marilor orașe, în rest vorbitorii preferând denumirea tradițională sau utilizează când unul când celălalt termen, după conjunctură: "M-am încintat și m-am băgat în apă rece și-o lună de zile am stat la pat culcat, cu carnea pe mine pufăind și cu călduri în tot corpul" (Balta-Verde - Mehedinți); "Am avut călduri. Suflam greu, mă durea capul, beam multă apă rece că mă ardea și pe dinăuntru și mă ținea așa vreo două, trei zile" (Gruia - Mehedinți); "Am avut și eu călduri, mă simțeam sfârșită, nu eram bună de nimic; temperatura e cu nădușeală multă" (Cioroiși - Dolj).

Călduri nu este singurul cuvânt care înseamnă "temperatură ridicată (a corpului)". Majoritatea denumirilor din câmpul semantic al lui **căldură** au în conținutul lor și această trăsătură semnificativă.

Dintre acestea, **fierbințeală** (<**fierbinte**/,lat. **fervens**,-tis/+suf. **-eală**) și variantele sale lexicale sunt menționate cu înțelesul de "temperatură ridicată (a corpului)" în lima veche, la N.Costin (cf. DA) și D.Cantemir: "L-au lovit buba ce-i zice anthraxi, și decîa mare fierbințeală" (ib.).

Cu înțelesul de "febră" **fierbințeală** este consemnat la începutul secolului în Oaș (forma **hierbințeală**, cf. CANDREA, **Oaș**, 12), în Moldova alături de **arșiță** (cf. PAMFILE, **Boli**, 11) unde circula și în descântece și în alte regiuni.

ALR I,h.110 ne oferă o imagine mai clară a izoglozelor cuvântului ca denumire a febrei, așa cum se prezentau acestea la mijlocul secolului nostru. **Fierbințeală** forma arii întinse în Maramureș, Transilvania și Moldova. Rețeaua se rărea treptat spre sud, astfel că în Banat

(pct.26,35,40,85), Oltenia (pct.800,803,845) sudul Moldovei și Dobrogea termenul apare izolat. Vecinătatea cu ariile lexicale ale unor termeni cu o mai mare putere de circulație (**călduri, temperatură**) face ca vechea arie a lui **fierbințeală** să se fărâmițeze treptat și termenul să dispară ca denumire a noțiunii de FEBRĂ în graiurile oltenești¹. Atlasul Olteniei consemnează **fierbințeli** numai în două localități diametral opuse, în județele Vâlcea (pct.907) și Dolj (pct.984, alături de **călduri**). În Muntenia și Dobrogea denumirea este consemnată destul de rar în județele Argheș, Dâmbovița, Prahova, Brăila, Tulcea și Constanța (cf.NALR Munt.Dobr., I, mss., chest. 440) iar în Maramureș, regiune unde cuvântul cu înțelesul de "febră" forma arii întinse, este înregistrat numai în sud-vest (cf.ALRR Maramureș, h.152, pct.221 și 224, forma **serbințeală**). În Banat denumirea este consemnată mai frecvent în nordul regiunii, alături de **temperatură** (cf.NALR Banat, I,h.146).

În ciuda degradării semnificației de "febră", cuvântul ocupă un loc dintre cele mai importante în vocabularul limbii române prin numeroasele semnificații pe care le are. Cu referire la medicina populară, menționăm sensul învechit și rar de "(un fel de) bășicuță la picioare, plină cu apă" (cf.LEON,Med.,129).

Semnificația de "căldură mare", prin extinderea raportării nu numai la temperatura aerului ci și la aceea a corpului omenesc, echivalând astfel cu "febră", o au și alți termeni deși ponderea lor în câmpul semantic al noțiunii este secundară. Pe de altă parte, datorită vitalității superioare a lui **căldură**, pe de alta datorită impunerii neologismului **temperatură**, sub influența limbii literare. Îi vom prezenta în cele ce urmează.

Arzime (cf.**arde, ardere**) este caracteristic Olteniei unde aria sa era anul trecut mai întinsă deși era concurat de mai uzitatul **călduri**. ALR I, h.110 îl consemnează destul de compact în aria lui **călduri**: pct.820,825,846,865,870. DA îi indică sensul de "căldură mare (a corpului), fierbințeală (de friguri) și menționează un descântec din județul Gorj: "Tu strigoaică...Râmnă cu durori, Râmnă cu dogorime,...Nu săgeta, nu încuțita...Nu gâmfă".

---

1. Cf.Paul Lăzărescu, **În legătură cu raporturile dintre limba standard și graiurile locale**, în SCL, XVIII (1967),nr.2,p.187-201

Ca și alți termeni vechi, **arzime** nu a fost consemnat de Atlasul lingvistic al Olteniei. Acest fapt se datorează procesului lingvistic de unificare a ariilor lexicale, deocamdată în jurul a doi termeni, ei înșiși în dispută: **călduri** și **temperatură**. Pe de altă parte, substantivului **arzime** i se preferă verbul **arde**, echivalent cu construcțiile **are călduri** sau **are febră**, general răspândit în Oltenia pentru a sugera "temperatura ridicată" a corpului: "Din pricina căldurilor, arde tot, cere apă și aiurează" (Carpen - Dolj). Consemnările din NALR Oltenia (pct.940-941,944) sau din NALR Muntenia și Dobrogea (mss.) într-o arie mult mai întinsă nu încearcă să prefigureze întinderea geografică a termenului (cu referire la febră, de altfel bine cunoscut) ci reprezintă reacția subiecților față de simptomele organismului la agentul infecțios, materializarea, în fapt, a febrei.

Arsuare (Comp.**arsură**<lat.**arsura**) este un cuvânt vechi, care înseamnă, în primul rând, "faptul de a arde; faptul de a produce o senzație dureroasă, usturătoare; rană produsă cuiva de foc, de căldură, de un agent chimic etc." (cf.DEX). Prin extensiune semantică și prin analogie cu **călduri**, **arzime** etc., **arsuare** denumește și "senzația de cădură internă mare (de la friguri etc.)" (cf. CADE). Lărgirea semnificației s-a produs foarte devreme, fiindcă scrierile vechi consemnează cuvântul și cu înțelesul de "febră": "Pielea mea s'au ucis tare și oasele mele să ajogiră de arsură" (BIBLIA,1688,ap.DA). Mai recent, DA consemnează **arsuare** în Banat, cu înțelesul de "căldură mare", în aceeași regiune, la granița cu Oltenia, fiind consemnat și înțelesul de "febră" (cf.AL.R I,h.110,pct. 18,840,847). Sub influență bănățeană, NALR Oltenia consemnează cuvântul în județul Mehedinți (pct.936) în plină arie a lui **călduri**. Ca și alți termeni, indicați pentru noțiunea de FEBRĂ, **arsuare** nu s-a impus într-un spațiu lingvistic dominat cu autoritate de izoglosele lui **călduri** și **temperatură**, iar forma **arsuri** (rar **arsură**), frecventă în Muntenia cu înțelesul de "febră" (cf.NALR Munt.Dobr.,I,mss.,chest. 440) este numai sporadic întâlnită ca denumire a febrei în Oltenia: "Mă trec apele și am arsuri în tot corpul" (Cioroiși - Dolj).

În terminologia medicală populară românească s-a impus ca denumire a mai multor boli **aprinde** (<**aprinde**<lat.**appre(he)ndere**) care este sinonim în anumite contexte cu **fierbințeală** sau **căldură** (mare): "Atâta aprinde ca acum o vară n-am cunoscut; se roșise cerul și iarba s-a

uscate toată și din te miri ce se aprindeau pădurile și casele" (Dănceu - Mehedinți).

Cu înțelesul de "febră" cuvântul forma o mică arie în vestul țării (cf. ALR I, h. 110, pct. 61, 65, 75, 87), în Transilvania (ib., 798, 850). În Oltenia este înregistrat pe ari întinse de NALR, fiind al treilea termen ca putere în câmpul semantic al denumirilor febrei **călduri și temperatură**. A fost notat în județul Dolj (pct. 929, 933, 970, 976, 978- 979, 987), Olt (pct. 988, 996, 998) precum și în două localități din nord și est: pct. 935 și 904.

Uzitatea cuvântului cu înțelesul de "febră" este însă mult mai mare decât lasă să se întrevadă datele atlasului lingvistic. Noi l-am notat frecvent în județul Mehedinți, unde NALR nu a înregistrat denumirea: "Un om încintat are aprindere, îl dor toate oasele..." (Dănceu); "Aprinderea vine ca o căldură și oricât e de rece afară, ți-e cald, curge apa pe tine" (Balta-Verde).

Ca termen medical popular, **aprindere** denumește și alte boli: PNEUMONIE, popular: **aprindere la plămâni**: "Înfocarea (sau aprinderea) plămânilor..." (CALENDARIU, 1814, ap. DA). Cu acest înțeles, cuvântul circulă des. L-am consemnat în Oltenia în toate județele ca principală denumire a pneumoniei. Determinat de substantiv cu prepoziție, **aprindere** înseamnă întotdeauna "pneumonie" și această semnificație o are numai rareori, când este întrebuițat nedeterminat: "Înainte se murea din aprindere, nu era ca azi doctori" (Giuvăraști - Olt). Dar în zonele unde cuvântul este cunoscut și cu semnificația de "febră", precizarea numelui organului afectat este obligatorie pentru claritatea comunicării.

Mai rar, cuvântul însoțit de determinante, înseamnă: OFTALMIE, popular: **aprindere la ochi** (cf. MARIAN, Nast., 69); MENINGITĂ, popular: **aprindere de creieri** (cf. DA); GASTRITĂ, popular: **aprindere de mațe** (ib.); INFLAMAȚIE, popular, rar: **aprindere**: "S-au constatat aprinderi cu puroii în ficat" (ap. TDRG).

Foc (<lat. focus) cuvânt polisemantic, aparținând fondului nostru lexical principal, este cunoscut cu înțelesul de "febră" într-o arie bine conturată, în Banat și, izolat, în centrul Transilvaniei și Maramureșului (cf. MAREȘ, Term., 25-37; ALRR Maramureș, h. 152). Sub influența graiurilor bănățene, mehedințenii cunosc parțial și această denumire a febrei (cf. NALR Oltenia, h. 133). În vecinătatea județului Mehedinți

(pct.938, în județul Gorj), **foc** a fost, de asemenea, înregistrat de NALR. În restul județelor cuvântul este adesea întrebuițat în legătură cu senzația de "căldură mare" pe care o are bolnavul de febră, dar fără să denumească propriu-zis starea febrilă: "Iese foc din mine, nu știu ce să mă fac; mă doare capul și nădușesc" (Băilești - Dolj).

Forma **focărie** consemnată de ALR în pct.837, nu este înregistrată de atlasul lingvistic regional. Cuvântul, derivat al lui **foc**, denumește "căldura mare" în Banat (cf.DA) într-o arie unde **foc** are și această semnificație (cf.NALR Banat,I,h.146). În Oltenia este uzitat extrem de rar ca denumire a febrei: "Simțea în el așa, o focărie care nu se sfârșea" (Dănceu - Mehedinți).

Dintre sensurile pe care le mai are **foc** ca element al terminologiei medicale populare, menționăm: "bube mici, vărsatul cel mărunț, ce ies pe trupul sau pe limba copilului", în Transilvania (cf.VICIU,GL.). În această parte a țării, sintagma **foc viu** înseamnă și "bășicuțe roșii pe trup, foarte dureroarse; brâncă" (cf.DA) sau "orbalț, erisipel" (ib.). Nu este exclus ca aceste semnificații să le fi avut cuvântul și în Oltenia. Concurența altor termeni cu o mai puternică personalitate lingvistică a făcut însă ca astăzi înțelesul de "febră" al lui **foc** (**focărie**) să nu mai fie cunoscut.

Mai puțin semnificative ca denumiri ale noțiunii de FEBRĂ sunt cuvintele **încinteală** și **dogoreală**, sensul lor principal fiind acela de "căldură mare". Denumesc febra prin analogie cu vocabule ca **temperatură**, **călduri**, **fierbințeală** etc. De altfel, nu au fost consemnate de NALR Oltenia în nici un punct, iar ALR le-a înregistrat sporadic.

Dogoreală (<**dogorâ**/**bg.dogorja**, scr.**dogoreti**/+suf.-eală) este bine fixat în limba română cu semnificația de "căldură mare; aer încins". Cu înțelesul de "febră" este menționat de ALR I,h.110 în pct.839.

Încinteală (<**încinta**/et.nec./+suf.-eală) înseamnă "căldură mare, fierbințeală" prin Banat, Romanați, Mehedinți și Vâlcea, aproximativ în județele unde verbul a **încinta** este bine cunoscut cu semnificația de "a aprinde, a încinge": "Cum veți săca bălțile...și care cu vapura lor ce împușită otrăvesc și cu epidemie încintă aerul" (a. 1807,ap.DA).

Prin extensiune semantică, verbul înseamnă și "a se înfierbânta, a se aprinde de căldură sau de mânie" (ib.).

Prin Mehedinți, substantivul **încinteală** este uzitat adesea cu înțelesul de "nădușeală": "Să se schimbe, i s-a muiat cămașa de încinteală" (Dănceu). Preferat adesea lui **călduri**, cu referire la atmosferă sau la corpul omenesc, **încinteală** suplinește termenul literar și pentru exprimarea înțelesului de "febră": "De câteva zile tușesc, mă dor ochii și corpul, îs cuprins de încinteală mare" (Gruia).

Termenul cel mai uzitat astăzi cu înțelesul de "febră" în Oltenia este neologismul **temperatură** (<fr. *température*), consemnat masiv în regiune alături de **călduri**. Sub acest aspect, Oltenia merge alături de Muntenia (cf. NALR Munt. Dobr., I, mss., chest. 440), celelalte regiuni dovedindu-se mai conservatoare.

În Oltenia denumirea este de dată mai recentă. ALR I a consemnat **temperatură** numai într-o singură localitate (pct. 815).

Semnificația de "febră" este secundară, cuvântul însemnând, în primul rând, "gradul, starea de căldură a unui mediu, a unui corp etc." (cf. DEX) și în al doilea rând "căldură mare", cu referire la efectul unui agent infecțios.

Când este raportat la căldura corpului omenesc, nu totdeauna cuvântul înseamnă "febră". Cei doi termeni definesc grade diferite de manifestare a stării malade, **febra**, o căldură intensă, însoțită și de alte simptome ale bolii care o generează iar **temperatură** un început de răceală care poate fi trecător: "Eu am văzut că ăla micu are temperatură, da' am zis că din joacă, din alergătură, și nu i-am dat seama, dar mai apoi, sara, când n-a mâncat și ardea ca focu' am chemat doctoru' și-a zis că din durerile de stomac copilu' făcuse febră" (Carpen - Dolj).

Denumirea de **febră** (<lat. *febris*, it. *febbre*) prin care se înțelege "temperatură ridicată a corpului, care constituie reacția organismului la un agent infecțios, toxic etc." (cf. DEX) pătrunde în limbajul medical pe la mijlocul secolului al XIX-lea, concurând termeni cu o mai puternică forță de circulație, cum ar fi **călduri**, **fierbințeală** și mai târziu **temperatură**. Noua denumire nu reușește să se impună în graiurile populare.

ALR I, h. 110 nu consemnează termenul în Oltenia. Atlasul lingvistic al acestei regiuni îl înregistrează izolat, într-o singură localitate (pct. 997) alături de **temperatură**. Situația este asemănătoare în Banat, unde cuvântul este înregistrat sporadic (cf. NALR Banat, I, h. 146). Nici în

Muntenia, regiune în general mai puțin conservatoare, **febră** nu s-a impus. Atlasul lingvistic al Munteniei și Dobrogei (mss.) a înregistrat vocabula destul de rar, în județele Olt, Dâmbovița și Teleorman. Nu face excepție nici Maramureșul (cf. NALR Maramureș, h.152), aici preferințele mergând spre (**are**) **foc și fierbințeală**, ca în Banat dar și în alte regiuni.

Existența unei terminologii bogate a noțiunii, foarte concrete, expresivă și, mai ales, familiară vorbitorilor prin faptul că cele mai multe denumiri (**călduri, fierbințeală** etc.) sunt cuvinte din fondul nostru lexical principal, polisemantice și intens întrebuințate în vorbire cu un sens sau altul, este principala cauză a limitării ariei lui **febră**, în ciuda influenței limbii literare care, în cele mai multe situații, a impus decisiv o terminologie mai exactă, mai puțin expresivă dar monosemantică într-un registru terminologic profesionalizat cum este cel al limbajelor tehnice, de specialitate. Se poate afirma cu certitudine că **febră** este un termen cunoscut de vorbitori dar în vorbirea uzuală i se preferă denumirile mai familiare: "Febra te ia cu frig, tremuri, pe urmă dai în aprindere" (Balta-Verde - Mehedinți); "Când ai călduri, din vro boală sau așa ceva, se zice că ai febră, că arzi, că ți-e rău" (Șimnic - Dolj). Numeroase alte consemnări pot întări ideea că **febră** nu are încă o suficientă personalitate lingvistică la nivelul limbii vorbite. Se întrevețe, de asemenea, că spre deosebire de alți termeni literari, cuvântul va întâmpina o rezistență mai mare pentru a se impune, cel puțin pentru unul din motivele invocate mai înainte: echivalentele sale semantice **fierbințeală, călduri, aprindere** etc. sunt încă foarte vii, foarte cunoscute, chiar dacă în conținutul lor semantic, așa cum am arătat, sensul de "temperatură ridicată a corpului" le este secundar.

În dialectele românești din sudul Dunării, **febră** apare în câteva puncte. Astfel, la istroromâni, în pct.01 și 02 s-a înregistrat: "uăre fébra" și "fébra me țreșă". În listele lui Bartoli, publicate de Sextil Pușcariu (cf. *Studii istroromâne*, III,113) apare mențiunea "tremură de febră".

ALR I, h.110 înregistrează pentru aromână, în pct.07 **h'iávri**, iar Th. Capidan consemnează variantele **h'avra (heavră)** și **h'iavră** în lucrarea sa *Aromânii-Dialectul aromân* (București, 1932). **Havra** este semnalat și de I. Coteanu (cf. *Elemente de dialectologie*, București, 1961, p.145) printre cuvintele aparținând fondului lexical principal al aromânei. În același

dialect se cunosc și formele de plural **hevri** (**hevruři**)/cf.PAPAHAGI,D./.

În sfârșit, meglenoromânii cunosc forma **iavră** (cf.AL.R I,h. 110,pct.013).

TURBARE

"Boala infecto-contagioasă comună omului și animalelor, caracterizată prin accese nervoase violente, stări de agitație, urmate de paralizie și apoi de moarte" (cf.DEX), cunoscută sub numele de **turbare** (<**turba**<lat.**turbare**) formează arii întinse în toate regiunile țării (cf.AL.R I,h.127).

Până către sfârșitul secolului trecut, cuvântul era concurat de variantele sale lexicale **turb** și **turbă**, ultimul uzitat și ca apelativ al unui bolnav de turbare: "Ferește-te de turbă. Umbă cu gura căscată, pare bolnav și-i curg balele" (Cioroiși - Dolj). Astăzi **turbă** este rar în Oltenia, iar **turb** nu are forță de circulație. Forma **turbă** "turbare" este mai vie în graiurile din Moldova, unde circulă și cu valoare verbală: **túrbă** "turbează" (cf.CADE).

În Oltenia **turbare** este general cunoscut (cf.NALR Oltenia,h. 140): "De turbare mor câinii, animalele, da' și oamenii, mai ales copiii mușcați" (Dănceu - Mehedinți); "Turbează cei mușcați de câini, de pisici; turbarea e un fel de bale care intră în sânge, ca veninul la șerpi" (Islaz - Teleorman); "Turbează numai câinii, o iau razna pe câmp, eu nu am văzut om bolnav de turbare" (Carpen - Dolj).

Ca răspândire, termenul este cunoscut în toate dialectele limbii române, originea sa latină constituind factorul cel mai important al viabilității sale la nord și la sud de Dunăre.

Aromânii cunosc forme lexicale apropiate fonetic de cele dacoromâne: "lîndeđi di trubări" (la Seliu-de-Jos, pct.06, cf.AL.R I,h. 127), "di turbáre" (la Avdela, pct.08,ib.), "(este) tuǾbáŕu" (la Pleasa, pct.09,ib.). Tot la vorbitorii aromâni se cunoaște forma verbală **turbu** ca în Moldova, ceea ce ne face să credem că această formă este cea mai veche în toate dialectele limbii române: "cânila turbă" (cf. PAPAHAGI,D.).

În AL.R I,h.140, pentru meglenoromâni s-au menționat: "(el) ăi turbát" (la Liumnița, pct.012) și "(are) turbát" (la Tárnareca, pct.013).

Lipsa de varietate, sub aspectul sinonimiei, se poate explica prin aceea că boala se manifestă extrem de rar la om și nu prea frecvent nici la animale. În cazul acestei noțiuni, poporul a fost mai degrabă înclinat să-i dezvolte conținutul semantic printr-o nuanțare ironică și, nu în puține situații, peiorativă. Semnificațiile de "mânie, furie nestăpânită, înverșunare" sunt bine cunoscute în toate regiunile țării; de asemenea, cele care exprimă "intensitate, violență mare" cu referire la oameni sau fenomene ale naturii circulă des în limba vorbită ca și în cea literară. Mai recent poate fi considerat sensul de "invidios" cunoscut, în general, în Oltenia, Muntenia și Dobrogea. "Privea turbat cum alții holesc, dar ce să faci, săracu" (Carpen - Dolj) etc. Aceste nuanțări de sens demonstrează vitalitatea cuvântului, valoarea sa de circulație ridicată precum și marca lui expresivă și pronunțata notă afectivă pe care o conține.

Izolată, în județul Gorj, NALR Oltenia a înregistrat pentru noțiunea de TURBARE denumirea de **jigodie** (Comp.magh.zsigora) "boală infecțioasă de natură virotică a câinilor tineri, care se manifestă prin tulburări generale, atrofierea mușchilor etc.(și se termină cu moartea animalului)" (cf.DEX). În județul Vâlcea, primele simptome ale animalului bolnav de jigodie sau turbare sunt asemănătoare, dar termenii denumesc boli diferite, cum se poate observa din următoarea "adresare" simbolică, către animalul bolnav: "De-ai fi jigodit să-ți treacă; de-ai fi turbat, să iei câmpii" (cf.CIAUȘANU,V.,173). Există totuși, așa cum arătam, câteva trăsături comune între cele două boli, manifestate, parțial, prin simptome asemănătoare și care explică, în ultimă instanță, extensiunea semantică a lui **jigodie**. Totuși, în câmpul semantic al denumirilor lui TURBARE, denumirea aceasta pare accidentală.

VĂRSAT

În graiurile din Oltenia, **variola** denumirea științifică a bolii infecțioase și contagioase "care se caracterizează prin apariția pe suprafața pielii a numeroase pustule care, după vindecare, lasă cicatrice definitive" (cf.DEX) este cunoscută frecvent sub numele de **bubat**, **vărsat** și **pojar**, termeni ale căror izoglose acoperă aproape în întregime câmpul semantic al noțiunii. Repartiția geografică a celor trei denumiri este inegală în

regiunea de care ne ocupăm, ca și în ansamblul teritoriului lingvistic dacoromân, de altfel.

Bubat, termen format din contaminarea lui **bubă** și **vărsat** (ib.) este denumirea cea mai frecventă a variolei în Oltenia. Conform datelor ALR I,h.117, izoglosele denumirii formează arii întinse în Banat și Oltenia, foarte rar în Transilvania, Muntenia și Moldova (cf.și SEZ.,IX,125; LEON,Med.,153; MARIAN,SE.II,27). Oltenia merge cu Banatul, în aceste două regiuni înregistrându-se cele mai diverse determinări adjectivale ale bubatului prin care se descrie forma, gravitatea sau amploarea bubelor pe față sau pe corp:

Bubatul (ăl, cel) mare "bubatul mare" (cf.GRIGORIU - RIGO, Med.,I,181). "Lățindu-se bubatul cel mare" (a.1812,ap.DA). Boala se manifestă sub forma unor pustule mari, nedureroase, care, de obicei, nu acoperă întreaga suprafață a pielii. "Sunt oameni cu pielea îngăurită...ăștia au avut bubatul ăl mare și l-au scărmanat de-au făcut răni care rămân urât în obraji" (Cioroiși - Dolj).

Bubatul (ăl, cel) mijlociu, mai rar indicat, preferințele mergând spre specificări de tipul **mare/mic**. Totuși, vorbitorii cunosc toate cele trei tipuri ale bolii: "Există bubat mare, mijlociu și mic. Cel mijlociu e ca bobul de orez..." (Carpen - Dolj).

Bubatul (ăl, cel) mic "vine ca spuza, mult și des, nu deosebești broboană de broboană și ăsta arde și dă călduri" (Cioroiși - Dolj).

După gravitatea bubatului, manifestată de obicei prin perioade mai mici sau mai mari de convalescență ale bolnavului, se mai uzitează în Oltenia **bubat ușor** și **bubat greu** (de exemplu, în județul Vâlcea, cf.NALR Oltenia,MN11). Astfel de perifraze sunt uzitate mai rar ca denumiri ale variolei.

După amploarea pustulelor, se întâlnește și astăzi prin județul Dolj denumirea de **bubat spoit**: "Bubulițele sunt atât de multe și mici și apar ca niște pete roșii pe piele; noi le zicem spoială sau bubat spoit" (Cioroiși). Această varietate de bubat este confundată ușor cu **bubatul mic**, de aceea denumirea este uzitată destul de rar.

Sporadic, în județele Olteniei, se întrebuințează pentru exprimarea noțiunii și perifrazele **bubat roșu** și **bubat negru**. Ele descriu gravitatea bolii, **bubatul (ăl, cel) negru** fiind considerat cel mai periculos dintre toate

formele afecțiunii: "Există și bubat roșu, broboanele mici care dau călduri; bubatul ăl negru e rău; murdăria din sânge, stricăciunea aceea e în bubă și după ce trece rămâne pielea neagră și urâtă" (Cioroiși - Dolj).

Nuanțarea cuvântului prin însoțirea lui de cele mai diverse determinante demonstrează vitalitatea termenului în regiune, interesul cu care a fost observată această boală despre care se afirmă în popor că "de bubat nu scapi; vine și la bătrânețe" (Dănceu - Mehedinți), mai ales că ea se manifestă de obicei la vârsta fragedă a copilăriei.

Vărsat (<vârșă<lat.versare), denumirea populară medicală a variolei nu s-a impus în graiurile din Oltenia.

ALR I,h.117 îl înregistrează pe arii întinse în Muntenia, Moldova și Ardeal (cu excepția unei zone situate la nord de municipiul Brașov unde s-a consemnat **bubat**). În Oltenia este menționat sporadic: în județul Mehedinți (pct.850: "a avut bube de vărsat", 842: "semne de bubat sau semne de vărsat"), Gorj (pct.839) și Vâlcea (pct.798). Este, fără îndoială, o influență transcarpatică și nu muntenească, în județele din vecinătatea Munteniei - Dolj și Olt - denumirea nefiind consemnată în nici un punct.

Atlasele lingvistice regionale confirmă, bazându-se și pe o rețea mai deasă de puncte, datele ALR. În Oltenia, **vărsat** este preferat în câteva puncte din nordul regiunii (pct.906-907), în partea centrală (pct.921,931) și într-o mică arie din județul Dolj (pct.967, 969,973,977). În cele mai multe puncte, informatorii au oferit explicații din care reiese că, deși termenul este cunoscut, i se preferă, totuși, denumirea de **bubat**. Iată câteva dintre explicațiile consemnate de anchetatori: pct.921 "vărsat e pe doctoricește", pct. 977 doctorii-i spun vărsat, noi (spunem) s-a bubat copiii", pct.969 "vărsat cu știință (se spune)" (cf.MN11). Configurația dialectală a ariilor termenului tinde să se modifice sensibil în sensul unei lărgiri a acestora, odată cu asimilarea formelor moderne de viață, între care asistența medicală se bucură de o atenție deosebită.

ALRR Maramureș, h.155 înregistrează izoglosele lui **vărsat** în toată regiunea; teritoriul lingvistic al Munteniei și Dobrogei este "disputat" de doi termeni: **vărsat** și **pojar**, acesta din urmă denumind o formă mai ușoară a variolei, cunoscută și sub numele de **vărsat mic** (cf.NALR Munt.Dobr.,I,mss.,chest.443).

Pojar (<sl.požarŭ) "boală contagioasă (la copii), caracterizată prin apariția unor pete roșii pe piele" (cf.DEX) ese forma cea mai ușoară a vărsatului, cunoscută și sub numele de **vărsatul mic**: "Vărsatul cel mic și ghinduros ce-i zice pojar" (PISCUPESCU,O.,ap. DLR).

Termenul este mai frecvent în Moldova unde denumește și formele mai grele de variolă, cum ar fi **bubatul mare** sau **negru**: "E păzită de teama arsurilor, opărelilor, pojarului" (cf.CANDREA,F. 211). În Oltenia denumirea este cunoscută ca fiind cea mai ușoară formă a bubatului: "Spunem pojar la bubulițele mici, la copii; sunt mici și trec repede, sunt ca brobonițele din transpirație când copilul e gros îmbrăcat și afară pârălește soarele" (Carpen - Dolj). NALR Oltenia (MN11) l-a consemnat sporadic în regiune, pentru **bubatul mic**: pct.905,924 în județul Gorj și pct.944 în județul Mehedinți și pentru **bubatul mare** în trei localități mehedințene: pct.940,948,956. Cele câteva puncte unde a fost înregistrat se află în plină arie a lui **bubat** care se prelungește în partea de vest, în Banat. Influența muntenească (cu **vărsat** și **pojar**) acoperind în mare parte teritoriul lingvistic al acestei regiuni, s-a făcut simțită îndeosebi la nivelul limbii vorbite de la orașe, unde **pojar** este bine cunoscut. O anchetă dialectală în mediul urban ar scoate în evidență, credem pe de o parte impunerea lui **pojar**, **vărsat** și chiar **variolă** alături de **bubat**, și, pe de altă parte absența diferențierii diferitelor forme ale bolii prin determinante: perifrazele **bubat mare**, **mic**, **mijlociu** nu au putere de circulație.

Semnificația cuvântului de "vărsat mic" este printre cele mai noi în conținutul său semantic. **Pojar** este un cuvânt polisemic, bine cunoscut în limba română datorită, în primul rând, numeroaselor semnificații pe care le are, unele foarte vechi. "Foc, incendiu, pârjol" este atestat începând cu mijlocul secolului al XVII-lea (cf. HERODOT,1645; PSALT.,1651;DOSOFTEI,M.COSTIN, D. CANTEMIR etc.,ap.DLR). Prin extensiune semantică, în limba veche cuvântul însemna și "calamitate, pacoste, năpastă, nenorocie" (ib.). "Să dea război și să apere pe craiul și pre cei scăpați dintru acel pojar" (URECHE, L.,105; cf. și M. COSTIN, LET., CANTEMIR, HR., NECULCE,L.,ib.). Toate aceste semnificații se mai păstrează și astăzi în graiurile limbii vorbite, cu precădere în Moldova, dar și în limba literară, pentru valoarea lor expresivă intensă.

O altă dovadă certă a valorii de circulație a cuvântului și a viabilității sale în limbă, o constituie familia sa de cuvinte, variată și nuanțată semantic: **pojări** (verb) "a pârjoli, a incendia", sens învechit, atestat în primele izvoare de limbă (cf.SIMION DASC.,LET.,ap. DLR); cu referire la boala de pojar, verbul înseamnă "a se îmbolnăvi de pojar" prin Transilvania (ib.). În Banat se întâlnește și accepțiunea rară de "a descânta de pojar" (cf.COSTIN,GR.BAN.,162); **pojărit**, atestat tot în Banat cu valoare substantivală și adjectivală. Substantivul are și înțelesul de "descântec de pojar" (cf. NOVACOVICI,**Ban.**,I,17), adjectivul înseamnă "distrus prin incendiu", cu referire la ierburi, buruieni etc (id.ib.,18); **pojarniță** este numele unei plante întrebuițate în medicina empirică pentru vindecarea unor boli, printre care și a pojarului (cf.DLR). Un alt sens este acela de "loc pe care a fost un foc mare, un incendiu; morman de jărat" la Salăja-Hațeg (cf.SCRIBAN,D.). Este puțin cunoscut în Oltenia: "Nu i-a mai rămas (după incendiu) decât plașu și pojarnița" (Carpen - Dolj). În Dobrogea înseamnă "epidemie de pojar" (cf. DLR). Forma **pojarnică**, cu același înțeles, este cunoscută și în regiunea Maramureș (pe lângă Baia Mare, cf.DLR); **pojeritură** înseamnă la Buru-Turda "loc devastat de foc într-o pădure" (ib.).

În afara celor trei termeni discutați și care la scara teritoriului lingvistic dacoromân au o mare vitalitate, NALR Oltenia mai menționează sporadic următoarele denumiri ale vărsatului:

Scarlatină (<fr.scarlatine) în pct.979 din sudul județului Dolj. Confuzia se datorește asemănării dintre formele de manifestare ale acestei boli cu erupțiile de culoare roșie pe care le produce pe corp pojarul. Identitatea semantică dintre **pojar** și **scarlatină** se întâlnește și în Banat (cf.NOVACOVICIU,**Ban.**,I,18).

Floricele (sub forma **florișele**) în Mehedinți, pct.945. În același județ, variola este denumită prin **bube**, o influență bănățeană (cf.AL.R I,h.117).

Strugurel (pct.948, în județul Mehedinți) are la bază, ca și în cazul lui **floricele**, o comparație. Termenul denumește **bubatul mic** (cf.NALR Oltenia, MN11), forma diminutivală a cuvântului fiind ea însăși prima dovadă în acest sens.

Intoxicare (pct.990, în județul Olt). Confuzia care a determinat această denumire a vărsatului se explică prin relativa asemănare dintre formele cele mai ușoare ale variolei și aspectul formelor de intoxicare pe epidermă.

ZĂBALE (la gură)

Cea mai cunoscută denumire a bubulițelor albicioase care apar, de obicei, la oameni, în colțurile gurii, este **caș** (<lat.*caseus*), cu varianta **câș**, care are la bază asemănarea coloristică dintre respectivele bube și substanța alimentară, preparată din lapte. Cu acest ultim înțeles, **caș** este atestat în izvoare încă la sfârșitul secolului al XVIII-lea și fără îndoială că vechimea vocabulei este și mai mare (cf.DA). Alte surse explică denumirea de **caș** a zăbalelor (la gură) prin asemănarea cu "un fel de spuzeală de o parte și de alta la încheietura gurei (omului) prin analogie cu materia de la ciocul găinii" (ib.), dar este sigur că și denumirea substanței gălbui-albicioase care se formează mai ales la colțurile ciocului puilor de pasăre a fost determinată tot prin comparație cu **cașul** "substanță alimentară din lapte...".

Termenul circumscrie în Oltenia arii întinse, ocupând cam a treia parte din regiune. A fost notat de NALR Oltenia (h.75) în județele Dolj, Olt și cea mai mare parte a județului Vâlcea și sporadic în Gorj (pct.918) și Mehedinți (pct.955,959-960).

Bubulițele numite astfel apar de obicei la copii și acest aspect, deloc neglijabil, a favorizat extinderea semantică a cuvântului. Semnificația sintagmei **caș la gură** este mai ales de "lipsit de experiență" și, ironic, "neputincios, lipsit de posibilitatea de a vedea clar aspecte ale unei realități (de o natură sau alta) elementare pentru un matur": "(mai zicem) mă, tu, ăsta cu caș la gură, tacă-ți fleanca, ești străin de cauză" (Carpen - Dolj); "Șterge-ți cașul ăla de la gură mai bine se spune despre unul care se vără unde nu-i fierbe oala" (Șimnic - Dolj). Sensul figurat de "naiv, lipsit de experiență" este foarte familiar vorbitorilor olteni și este probabil că el este cunoscut vorbitorilor din întreaga Muntenie.

Chișăț (**chișiț/ă**, **cășiță**) a fost înregistrat în județul Mehedinți, într-o arie relativ compactă și, sporadic, în apropierea acestui județ, în pct.943 din Gorj. Este, se pare, specific graiurilor din Mehedinți (cf.DA) și

stă în legătură cu paleoslavul **kusati** "a mușca" sau cu bulgarul **kāsej** "bucată, îmbucătură". Celelalte județe nu cunosc termenul, iar conservarea sa în județul Mehedinți se dovedește încă statornică, în ciuda unfluenței ariilor lui **caș** sau a infiltrărilor lui **bube (dulci)** dinspre Gorj dar și dinspre Banat, unde **bube** cunoaște o frecventă uzitare pentru majoritatea umflăturilor cu caracter purulent. Totuși, din disputa celor trei denumiri ale ZĂBALELOR (la gură), **caș**, **chișăț (chișiț/ă, cășiță)** și **bube (dulci)** ultimul are cele mai mari șanse să se impună și în această zonă dominată de izoglosele lui **chișăț** (și variantele sale lexicale). Cercetările noastre dialectale în județul Mehedinți ne-au oferit numeroase dovezi de orientare a preferințelor vorbitorilor spre **bube (dulci)**. **Chișăț** (și variantele) deși cunoscut, este considerat o denumire "bătrânească": "chișiț (se zicè) mai demult, azi bube dulci" (Dănceu); "Le spunem bube dulci din cauza murdăriei sau fructelor stricate" (Balta-Verde).

Bube (bubiță) și mai ales **bube dulci** s-a consemnat sporadic în toate județele Olteniei. NALR Oltenia, h.75, înregistrează denumirea în aria lui **caș** dar și în cea a lui **chișăț** (și variantele) fără însă a se realiza cupluri sinonimice. Aceasta nu înseamnă că în localitățile anchetate nu sunt cunoscute ambele denumiri ale afecțiunii respective.

Zăbale (<**zăbală**<magh.**zabola**) nu este o denumire prea cunoscută în Oltenia. De altfel, în cele zece puncte din nord-estul regiunii au fost consemnate, alături de forma corectă, alte câteva variante lexicale ale cuvântului, un element în spiritul ideii că vocabula nu s-a impus: **zabile, zăbile** sau **zambile**. Prezența denumirii în jumătatea nordică a județelor Gorj și Vâlcea se explică prin influența transcarpatică. ALRR Maramureș, h.83, consemnează vocabula în toată regiunea iar în Moldova cuvântul este menționat de cercetătorii folclorului din regiune în "învățăture populare" de o mare vechime, cu înțelesul de "rană superficială ce se face la colțurile gurii la copii sau la aceia cărora le curg balele" (cf. CADE).

În Banat a fost înregistrat în două puncte pe Dunăre: pct.3-4 (cf. NALR Banat, I, h.74).

DEX indică pentru **zăbală** ca semnificație principală, acea parte a căpăstrului "constând dintr-o bară subțire de metal cu două brațe, prevăzute cu câte un inel mare, care se introduce în gura calului înapoia ultimilor

incisivi", obiect cunoscut sub această denumire în majoritatea regiunilor țării. Este sigur că extinderea semnificației a fost obiectivată de simetria (în cele mai multe cazuri) a bubulițelor infecțioase care se formează în colțul gurii, determinând comparația cu zăbalele căpăstrului la animale. O a doua explicație a lărgirii semnificației ar putea avea la bază tot o comparație: din cauza metalului pe care îl țin o bună parte de timp în gură, pe buzele animalelor se formează uneori bube infecțioase numite de popor și **zăbale**, deoarece cauza apariției lor este în legătură cu obiectul cu același nume. Prin comparație cu bubulițele ce apar la oameni în colțul gurii și, mai ales, datorită localizării aproximativ identice a infecției, lărgirea sferei de raportare a denumirii s-a realizat ușor. De altfel, aceleași cauze, mai mult sau mai puțin obiective, au condus în unele graiuri la denumirea prin **zăbale** și a balebilor (la om și la animale) chiar dacă nu mai este vorba de bubele infecțioase, urmarea posibilă a infectării regiunii buzelor (cf.DEX).

În câteva puncte din județul Vâlcea și Gorj vorbitorii nu au făcut distincția între **zăbale (la gură)** și **coșuri (pe obraz)**. În pct. 910 și 925 din județul Vâlcea, bubulițele infecțioase din colțul gurii se numesc **brobință** (sau **borbință** și **broboane**) denumirea dată și **coșurilor (pe obraz)** și, în general, bubelor mici. În județul Olt (pct.988), după ce a indicat **brobință**, informatorul a adăugat **caș**, evitând confuzia cu denumirea coșului (pe obraz). Iar în județul Gorj (pct.942) s-a indicat o altă denumire a coșurilor (pe obraz): **zgrăbunță**.

În toate punctele citate confuzia poate fi explicată prin gradul mic de pericolozitate al afecțiunii, de aici decurgând importanța prea mică pe care poporul a dat-o acestor bube, fie că este vorba de coșuri (pe obraz) sau de zăbale (la gură): "Tot una e buba mică cu brobința; buboiul e altceva..." (Dănceu - Mehedinți).

Necunoașterea denumirii afecțiunii stă la baza indicării cuvântului **bășici** pentru ZĂBALE (la gură). Ca și **bube**, **bășici** desemnează pentru vorbitori toate umflăturile mici care ies pe piele, ca și atunci când se cunoaște și denumirea corespunzătoare: "Tot un fel de bășici sunt și bubele dulci, cașul, cum îi mai zice la copii" (Carpen - Dolj). NALR Oltenia a consemnat **bășici** destul de sporadic, în județele Olt (pct.932), Gorj (pct.937) și Mehedinți (pct.940,966).

Observația ironică, rareori depreciativă, că zăbalele care apar în colțul gurii dau acesteia un contur neplăcut și-a găsit exprimarea lingvistică în vocabula **buzărie**, notată în nord-vestul regiunii, în județele Mehedinți (pct.941,944) și Gorj (pct.938). Denumirea face parte din categoria acelor forme lexicale expresive frecvent uzitate cu referire la indivizi cu buze mari ori numai afectate de răni și bube: **buzălaie**, **buzoaie**, **buzărie**. Ca și acestea, **buzărie** denumește zăbalele (la gură) într-un anumit context lingvistic, când intențiile vorbitorului urmăresc în mod deosebit efectul evocării. În aceeași situație se află și denumirea **coada mântului** (pct.945, în județul Mehedinți), sugerată de mulțimea bubulițelor care apar în colțul buzelor. În Banat, cuvântul a fost consemnat în sud (cf.NALR Banat, I,h.74,pct.10,15).

Mai puțin motivate par a fi vocabulele /u/ocol (pct.948) și **alămi** (pct.951), ambele în județul Mehedinți.

Dintre numeroasele semnificații ale lui **ocol** (<bg.okol) ne interesează, în cazul de față, aceea de "împrejmuire, îngrăditură". Este probabil că această semnificație să fi determinat atribuirea denumirii zăbalelor (la gură), a căror dispunere în jurul colțurilor buzelor seamănă foarte bine cu o mică îngrăditură, altfel spus, cu un ocol.

O întrebuintare străveche a **alamei** (cf.it.lama "placă de metal") era și aceea de "îmbrăcămintă de metal aplicată unui obiect pentru a-l fereca" (cf.DA). Foarte frecvent, pluralul **alămuri** este uzitat cu înțelesul de "ferecături", un fel de aplicații metalice pe suprafața unor obiecte, cu scopul de a le întări și astfel putând fi păstrate un timp mai îndelungat. Poziția zăbalelor pe suprafața pielii, în jurul gurii, precum și culoarea alb-gălbuiie pot fi elemente demne de luat în seamă în explicarea înțelesului cu totul inedit al lui **alămuri** (sub forma **alămi**). Cu toate acestea, atât **alămi** cât și **ocol** sunt formații lexicale cu totul izolate, fără putere de circulație, cu o poziție precară în câmpul semantic al termenilor ce denumesc ZĂBALE (la gură) în Oltenia, regiune unde **caș**, **bube** (dulci) și **chișăț** (**chișiț/ă**, **cășiță**) se detașează prin arii mult mai unitare.

CONSIDERAȚII FINALE

Observațiile onomasiologice ce se desprind din studiul termenilor care denumesc defecte fizice și boli ale corpului omenesc în graiurile din Oltenia nu pot fi despărțite de cele semasiologice. Forma onomasiologică sub care hărțile lingvistice sugerează diversele raporturi ce se stabilesc între noțiune și termenii care o denumesc este numai un aspect al studiului unui domeniu sau altul al lexicului. Îmbinarea celor două forme de cercetare - semasiologică și onomasiologică - este în măsură să ofere o imagine mai completă a structurii lexicale a vocabularului unei limbi, relevându-se nu numai bogata sinonimie a unor termeni dar și potențialul lor lingvistic, concretizat prin polisemie și, mai ales, prin derivatele cu diverse sensuri și multiple nuanțe. De aceea, după ce am descris numeroasele vocabile care denumesc defecte fizice și boli ale corpului omenesc dintre cele mai cunoscute, sub dublul aspect, semasiologic și onomasiologic, considerațiile următoare vor sintetiza unele aspecte ale lexicului studiat, mai mult sau mai puțin scoase în evidență în paginile precedente : originea termenilor, configurația ariilor lexicale, raportul cantitativ și calitativ dintre fondul tradițional de cuvinte aparținând medicinei populare și noile denumiri impuse de pătrunderea medicinei moderne la sate, raportul denotativ-conotativ în câmpul semantic al noțiunilor bogat și variat reprezentate, trăsăturile onomasiologice și semasiologice specifice Olteniei.

Din punct de vedere al **originii**, aproximativ 35% din termenii studiați aparțin fondului lexical **latin** sau sunt derivate pe teren românesc de la cuvinte latinești. Aproape jumătate din denumirile de bază ale noțiunilor referitoare la defecte fizice și boli ale corpului omenesc, cuprinse în prezenta lucrare, au origine latină : ORB, SURD, MUT, ȘCHIOP, URCIOR (la ochi), GUTURAI, GUȘA, REUMATISM, COȘURI (pe obraz), FURUNCUL, RÂIE, BĂȚAIE (de inimă), FEBRA. Cele mai multe sunt cuprinse în fondul lexical principal al limbii române.

Au origine latină sau sunt derivate de la cuvintele latinești numeroși termeni aparținând medicinei tradiționale : **pedestru**, **scrofuri**, **păs**, **scurtă**,

lungoare, astupătură, suspin, uscătură, trecătură, urdinare, cufureală, încuietură, surupătură, boșeală, boșorogeală, vătămătură, aprindere etc.

După cuvintele de origine latină, locul al doilea în ansamblul terminologiei de care ne ocupăm, îl dețin cuvintele de origine slavă sau derivate de la cuvinte de origine slavă : **gângav, șîșcav, gâlcă, năduf, târpie, boală, pojar, bubă, gârbov, zăpreală, pleșuvit, slăbătate, șovârnog, obădat, oprit, drăgostiță, iuburi, sfârșeală** etc.

Câteva cupluri sinonimice latino-slave sau slavo-latine, în aceleași puncte geografice, demonstrează întrepătrunderea elementelor moștenite din latină și a celor de proveniență slavă, conviețuirea lor armonioasă, bazată pe afinități semantice : **năduf-astupătură (astupare)** și **năduf-păs** pentru noțiunea de ASTMĂ în sud-estul Olteniei, respectiv nord-vestul acestei regiuni, **surtă-cârțiță** pentru noțiunea de UIMĂ în județele Dolj, Vâlcea și Mehedinți, **limbut-gângav** și **limbut-șîșcav** pentru noțiunea de PELTIC în județele Dolj și Gorj; **ulcior-broboană** pentru URCIOR (la ochi) în județul Olt și, parțial, în Mehedinți etc.

Ponderea elementelor lexicale de origine franceză este de 8%. Circumscriu arii extinse termenii : **tuberculoză, diaree, hernie** indicați în majoritatea localităților anchetate, deși corespondentele lor regionale : **oftică, trecătură** sau **surupătură** au o forță de circulație încă puternică. Încep să fie cunoscute în mediul rural cuvinte ca **infirm, debil, astmă, tensiune, varice, adenită, agonie** etc. chiar dacă uzitarea lor este încă restrânsă și nu totdeauna exactă.

Deși mai puțin semnificativă în domeniul terminologiei medicale decât în alte domenii ale lexicului, influența franceză reliefează cu pregnanță și în acest domeniu latinitatea limbii și a poporului nostru, legătura strânsă dintre limba română și celelalte limbi romanice.

Dintre celelalte influențe care se reflectă în terminologia sferei semantice ale bolilor și infirmităților corpului omenesc studiate de noi, mai importante sunt influențele **turcească, neogreacă și maghiară**.

Cuvintele de origine **turcească** reprezintă 8% din totalul termenilor medicali studiați și denumesc, în majoritatea cazurilor infirmități : **chior, chel, sașiu, peltic, ceacâr, conac, perdea** ș.a. Ultimele trei prezintă o interesantă evoluție semantică de la sensurile de origine până la apelative

pentru infirmități și boli ale corpului omenesc; dese războaie de apărare a ținuturilor strămoșești purtate împotriva agresiunii otomane ne sunt amintite de termeni ca ciolac "ciung, schilod", "fără degete; fără palmă" - infirmități frecvente mai ales în războaie.

Termenii de origine **neogreacă** sunt rari. De altfel, numărul cuvintelor neogrecești este redus la nivelul întregului vocabular al limbii române. Printre cei mai importanți amintim : **tifos, oftică și uimă**.

Cuvintele de origine maghiară reprezintă un procent de 3,3 %. Cele mai cunoscute sunt **zăbale** (la gură) și **beteag**. O mențiune aparte pentru șontorog, consemnat rar cu înțelesul de "bătrân, neputincios". Cuvântul este atribuit ironic unui individ "bleg" și această semnificație este deosebit de frecventă în limbajul familiar.

În ceea ce privește **configurația ariilor lexicale**, se observă că, exceptând câteva noțiuni : ORB, CHIOR, SURD, MUT și ȘCHIOP, cele mai multe dezvoltă o bogată sinonimie care conduce de obicei la fărâmițarea ariilor termenilor principali. Se detașează prin complexitatea structurii lor onomasiologice : SAȘIU și SCHILOD, două infirmități care au stimulat în modul cel mai intens sensibilitatea și imaginația vorbitorilor. Dar dintre cei peste 60 de termeni care denumesc cele două noțiuni, puțini formează arii unitare. Se impun atenției **chiordiș, chiordui (chiortui)** "sașiu" cu arii inegale și discontinui pe tot teritoriul regiunii, mai închegate în județele Mehedinți și Vâlcea și **schilod** (cu variantele sale) în toate județele regiunii.

În numeroase localități ale Olteniei, pentru denumirea aceleiași noțiuni au fost indicați doi, trei sau chiar patru termeni, realizându-se **cupluri sinonimice**. Cele mai numeroase s-au realizat a) **între denumirile tradiționale ale unor boli și denumirile lor mai noi**, impuse de limba literară : **oftică-tuberculoză** (19 puncte), **atac-tuberculoză** (10 puncte), **trecătură-diaree** (12 puncte), **constipat-încuiat** (14 puncte), **râie-scabie** (10 puncte), **surupătură-hernie** (6 puncte), **călduri-temperatură** (17 puncte), **trognă-guturai** (4 puncte), **trognă-răceală** (3 puncte), **trognă-gripă** (4 puncte), **boala copiilor-epilepsie** (5 puncte), **boala mare-tifos** (4 puncte) etc.

Se realizează cupluri sinonimice și b) **între denumirile medicale tradiționale** **năduf-astupătură** (7 puncte), **năduf-păs** (4 puncte),

boșeală-surupătură (3 puncte), **surtă-cârțișă** (3 puncte), **boala rea-boala copiilor** (9 puncte), **călduri-aprindere** (5 puncte) etc.

Cuplurile sinonimice c) **între termeni moderni** sunt foarte rare și, în general, au fost consemnate în puține puncte. Cel mai încheșat pare a fi acela dintre **tuberculoză** și **plomonie**, indicat în 8 localități. Mai menționăm cuplurile : **tebecist-tuberculos** (5 puncte) și **guturai-răceală** (4 puncte).

Cele mai importante cupluri sinonimice din trei termeni au fost înregistrate în legătură cu noțiunile : **SCHILOD** : **strâmb-ratizm-damblagiu** (pct. 941), **milog-sohorâng-schilod** (pct. 946); **ALBEAȚA** : **cârnă-povăială-albeață**; **GUTURAI** : **trognă-guturai-gripă** (pct. 957); **TUBERCULOZA** : **atac - oftică - tuberculoză** (pct. 955, 978, 991), **oftică - tuberculoză - plomonie** (pct. 958, 969); **DIAREE** : **diaree-urinare-trecătură** (pct. 954); **EPILEPSIE** : **boala copiilor - boala rea - boala urâtă** (pct. 948), **boala urâtă - boala mare - epilepsie** (pct. 950), **abuală - boala copiilor - epilepsie** (pct. 961), **răutate - boala copiilor - epilepsie** (pct. 97); **VĂRSAT** : **pojar - bubat - strugurel** (pct. 948); **FEBRA** : **aprindere - temperatură - călduri** (pct. 998).

Cuplurile sinonimice **între patru termeni** au fost înregistrate sporadic: **plomonie-tuberculoză-atac-oftică** (pct. 948) și **tebec - tuberculoză - oftică - plomonie** (pct. 976) pentru **TUBERCULOZĂ**, **boala rea - epilepsie - abuală - boala copiilor** (pct. 985) pentru **EPILEPSIE**.

Structura cuplurilor, preponderența termenilor tradiționali, întărește concluzia că vechile denumiri sunt încă vii iar procesul de asimilare al terminologiei medicale moderne este departe de a se fi încheiat.

Termeni specifici Olteniei. Particularități semasiologice.

O serie de denumiri ale bolilor și infirmităților corpului omenesc, particulare Olteniei, s-au format de la cuvinte existente în limbă. Majoritatea denumesc noțiunea de SAȘIU : **chiormez**, **chiorsoc**, **chiortopan**, **chiurteag**, **chiorsav**, **chiosan**, **chiordui**, **panțachior** ș.a. Mijloacele lingvistice de nuanțare a înțelesului cuvântului **chior** - altfel, cu un conținut semantic foarte precis - sunt dintre cele mai simple : noile

cuvinte s-au format prin derivare cu prefixe cu nuanțe depreciative - în majoritatea situațiilor - sau bisilaba inițială **panța** (**panțachior**) cu valoare augmentativă, obținându-se în planul semnificației trecerea de la înțelesul "care nu vede cu un ochi", pentru **chior**, la cel "care privește sașiu" și diversele nuanțe semantice ironice ori depreciative care nu vizează infirmitatea propriu-zisă.

Chiordui este format prin derivare cu sufixe de la **chioardă**, echivalentul depreciativ al cuvântului **coadă** (a ochiului) iar **pachios** este singurul cuvânt din familia lexemului **panc** care înseamnă "sașiu". De la **panc** s-au format în limba română numeroși termeni depreciativi, cu alte semnificații.

Pentru noțiunea de PELTIC sunt caracteristici Olteniei adjectivul **tântălog**, verbul **tântăvi** în construcția **tântăvește vorba** (**vorbele**), forma **pișcură** (**vorba**), varianta familiară a lui **pișcă** (**ceva**). Primele vocabule s-au format de la cuvântul **tânt** "neghiob, nătâng, prost" și aceste nuanțe semantice nu lipsesc nici din conținutul altor cuvinte, chiar atunci când sunt uzitate cu înțelesul de "peltic".

Printre denumirile noțiunii de SCHILOD, sunt proprii Olteniei **ratizm** și **obădat**, prima fiind o formă prescurtată a cuvântului **reumatizm**, cea de a doua este formată de la cuvântul **obadă** "element component al roților de lemn", cu care s-a făcut comparația.

Noțiunea de COȘURI (pe oraz) este denumită numai în Oltenia prin **drăgostiță** (**drăgostea**, **drăgostele**) și **iuburi** (**iub**), derivate de la substantivul **dragoste**, respectiv verbul **a iubi**. termenii aparțin limbajului familiar.

Printre vocabulele specifice unor zone ale Olteniei au mai fost înregistrați **țurțoi** (**țurture**) pentru noțiunea de FURUNCUL și **buzărie** (**buză**) pentru ZĂBALE (la gură). Ambele sunt derivate cu sufixe augmentative care le conferă o nuanță afectivă puternică.

Termenii formați prin contaminație, specifici Olteniei, sunt puțini la număr. Au fost notați în legătură cu următoarele noțiuni :

SAȘIU : **chiontui**, din **chiomp** "prost, nesocotit" și **chiortui** "Persoană care privește cu chioarda (coada) ochiului"; **pandaoichi** din **pandala** "nărav, dambă" și **ochi**.

SCHILOD : **schirnav** din **schilod** și **chirnav** "bolnav, convalescent".

ȘCHIOP : **șontrop** din **șont** "șchiop, schilod" și onomatopeea **trop** "zgomot făcut de picioare când lovesc pământul, în mers".

COȘURI (pe obraz) : **brobiță** din **broboană** și **bobiță**.

Termeni cu origine necunoscută : **bolboiat**, **chionsâu**, **chionțoban** pentru **SAȘIU**, **pertiv** pentru **PELTIC**, **caierog**, **sohorâng** pentru **SCHILOD**, **terie** pentru **ALBEAȚĂ**, **caramelă**, **jugubenie** pentru **GUTURAI**, **surma** pentru **UIMA**, **pelefică** pentru **EPILEPSIE**, **tifotă** pentru **TIFOS**, **chișiță**, **alâmi** pentru **ZĂBALE** (la gură).

Termeni comuni graiurilor limbii române cu nuanțe proprii graiurilor oltenești

Numărul lor este mare. Puține dintre cuvintele care și-au nuanțat conținutul semantic în graiurile din Oltenia, aparțin în limba comună domeniului lexical al bolilor corpului omenesc. Majoritatea, prin înțelesul lor de bază, erau specifice altor sectoare ale lexicului. Le-am grupat astfel :

Termeni care în limba română denumesc :

- **afeciuni ale corpului omenesc** : **cârnotie** "tumoare formată de obicei în țesutul conjunctiv fibros: fibrom, vegetație". În Oltenia înseamnă și "albeață", prin analogia dintre aspectul acestor țesuturi și boala ochiului, numită în regiune și prin alte denumiri asemănătoare (Cf. **pieliță**, **pojghiță** etc.); **negel** "tumoare mică, rotundă, nedureroasă", **broboană** "bubuliță" și **zgrăbunță** "bubuliță, coș" înseamnă în Oltenia și "urcior la ochi", datorită corespondențelor formale care există la toate aceste afecțiuni.

- **trăsături umane, fizice și morale** : **chiompaliu** "prost, nesocotit; care nu vede bine", prin extensiune semantică, în Oltenia înseamnă "sașiu". **Pleșuv** "chel; lipsit de vegetație; sterp, arid" evoluează în Oltenia la semnificația "sașiu".

- **ațiuni, stări** : **risipit** "răspândit în toate părțile: împrăștiat, răsfirat" înseamnă în Oltenia și "sașiu"; **a pâlpoi** indică o mișcare cu referire la flăcări, foc, zborul păsărilor. În construcția **pâlpoi** (vorba) înregistrată în graiurile oltenești, cuvântul se referă la vorbirea peltică; **înfundat** "a fi astupat; îndesat", **încărcat** "umplut, plin cu ceva", **oprit** "ținut pe loc;

reținut" și **umflat** "care și-a mărit volumul; balonat" și-au nuanțat conținutul în graiurile din Oltenia cu o trăsătură nouă : "constipat".

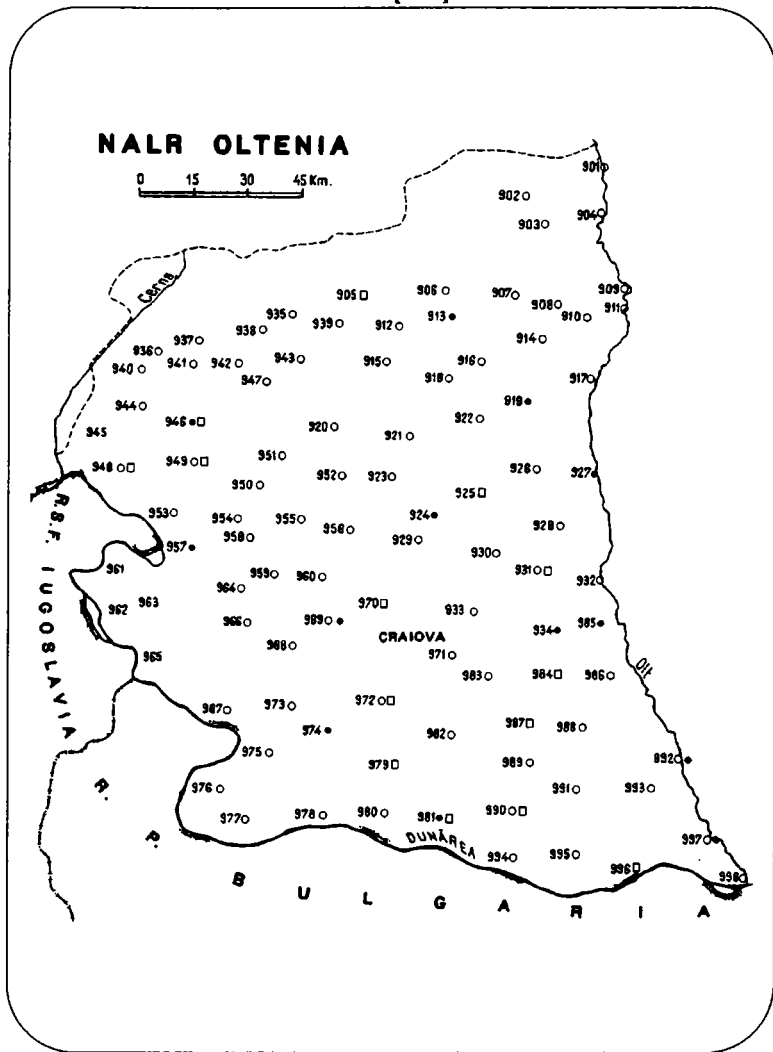
- **elemente ale universului familiar vorbitorilor** : cel mai interesant exemplu de evoluție semantică îl reprezintă cuvântul **conac** care însemna în limba veche "popas - loc de odihnă pentru oameni și animale"; prin restrângere, înseamnă : "prânz, masă; mâncare; ospățare; interval de timp egal cu o jumătate de zi". Particular în Oltenia este înțelesul de "diaree", în construcția **mută conacu la latrină**; **cucuoave** "dealuri mai ridicate, piscuri la munte" este atribuit în Mehedinți "varicelor"; **fântâniță** "ulcer artificial derivativ" înseamnă în Oltenia tot "varice"; **poșuri** "alice" circulă în graiurile oltenești ca denumire a **COȘURILOR** (pe obraz). În regiunea în discuție, **motrună** "pară/prună mare" mai înseamnă "uimă", **floricele și strugurel** "vărsat", **ocol** "împrejmuire" și **alămi** "ferecături" desemnează **ZĂBALELE** (la gură); pentru **UIMA** a fost indicat și **cute** a cărei semnificație este "piatră de gresie pentru ascuțit unelte tăioase".

- **fenomene atmosferice** : **pâclă** "ceață groasă; negură" înseamnă în Oltenia și "albeață", **Zapăt** "vânt care bate din nord-vest" cunoaște și semnificația de "astmă" iar **încetineală** "căldură (mare)" denumește în județul Mehedinți **FEBRA**.

O terminologie populară există prin atestarea ei în graiuri. Atlasele lingvistice sunt reprezentări sincronice a vorbirii individuale din fiecare zonă geografică, la un moment dat. O investigație de profunzime a unui subansamblu al vocabularului presupune nu numai o descriere generală a acestuia ci și o apreciere asupra trăsăturilor sale particulare în structura dialectală a dacoromânei. Este ceea ce am încercat să realizăm noi în această lucrare.

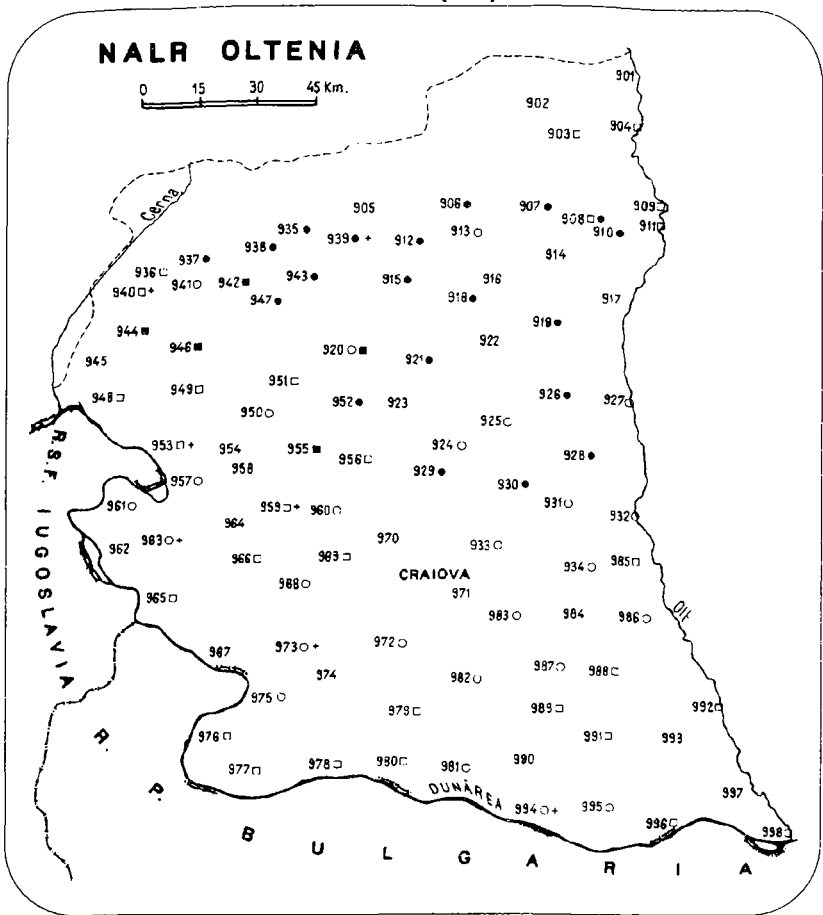
ANEXE CHIOR [119]

○ = chior

□ = chior de un ochi

● = orb de un ochi; orb pedestru (de-un ochi) : pct. 945
infirm : pct. 925

○ = gângav (gâng, gângăială); gângăie (gângăiește) vorba

□ = vorbește-n vârful (sfârțu) limbii; vorbește pe limbă

◆ = șîșcav (șîșclav, șîșcănîț, șîcănîț); șîșcăvit; (le) șîșcăie

■ = tântav (tânt, tântălog)

limbut : pct. 939, 971, 974, 990, 993

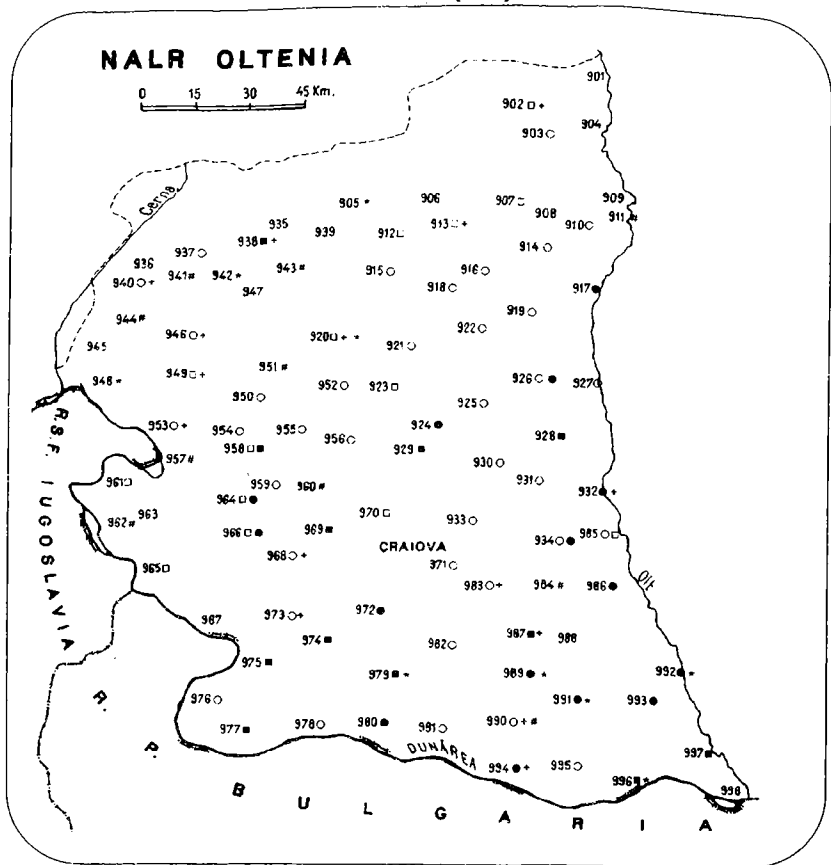
pișcav (pușcăvit); pășcălește (vorbele) : pct. 942, 958, 962, 964

peltic (peltiu, pertiv) : pct. 901, 914, 922

săsăit (săsăie) : pct. 917, 940

fonf : pct. 967, 970

bălbăit : pct. 997

○ = schilod (șchilog, schidol, schilot, schilozăt, schilozat, schilodit)

□ = anchilozat (inchilozat, chilozat)

● = pocit

■ = beteag

* = olog (holog)

= damblagiu (tamblagiu) : țeapăn : pct. 903, 913, 945, 947, 963

schilav (chilav, țilav) : pct. 906, 935, 939 ; schirmav : pct. 904;

infîrm : pct. 901, 987, 988 ; șoimănit : pct. 932, 974, 984, 990, 994;

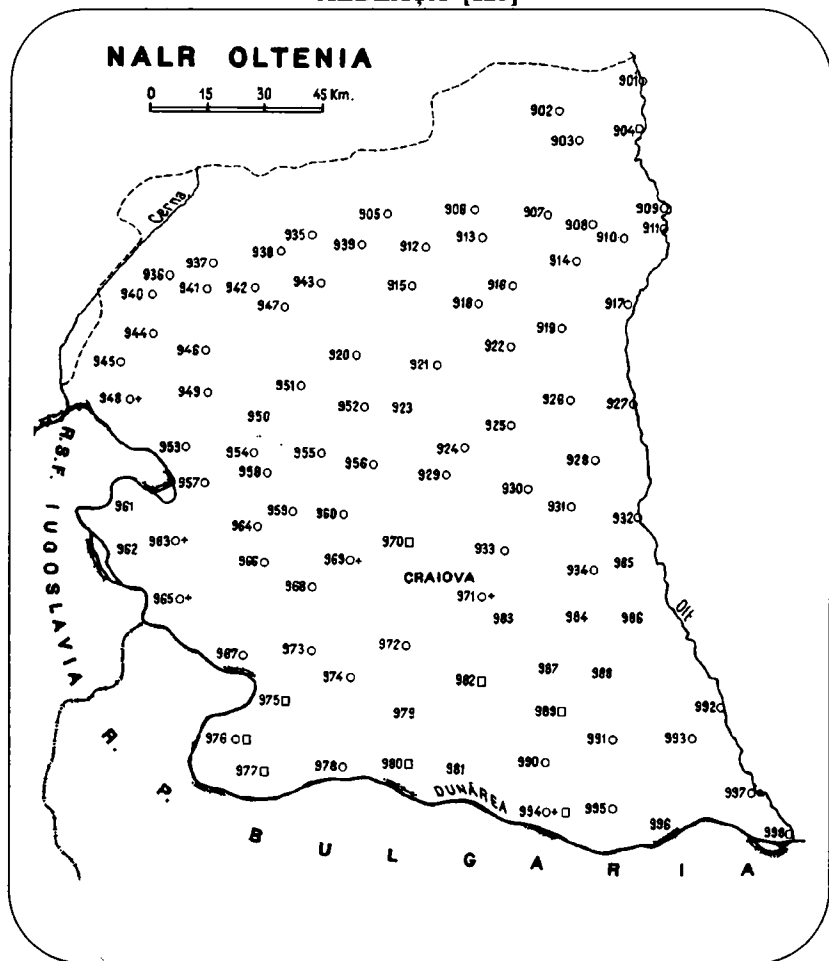
strâmb : pct. 940, 941 ; molatic : pct. 968, 998; șovărnog : pct. 928

năbădat (la picior) : pct. 908; caierog : pct. 936

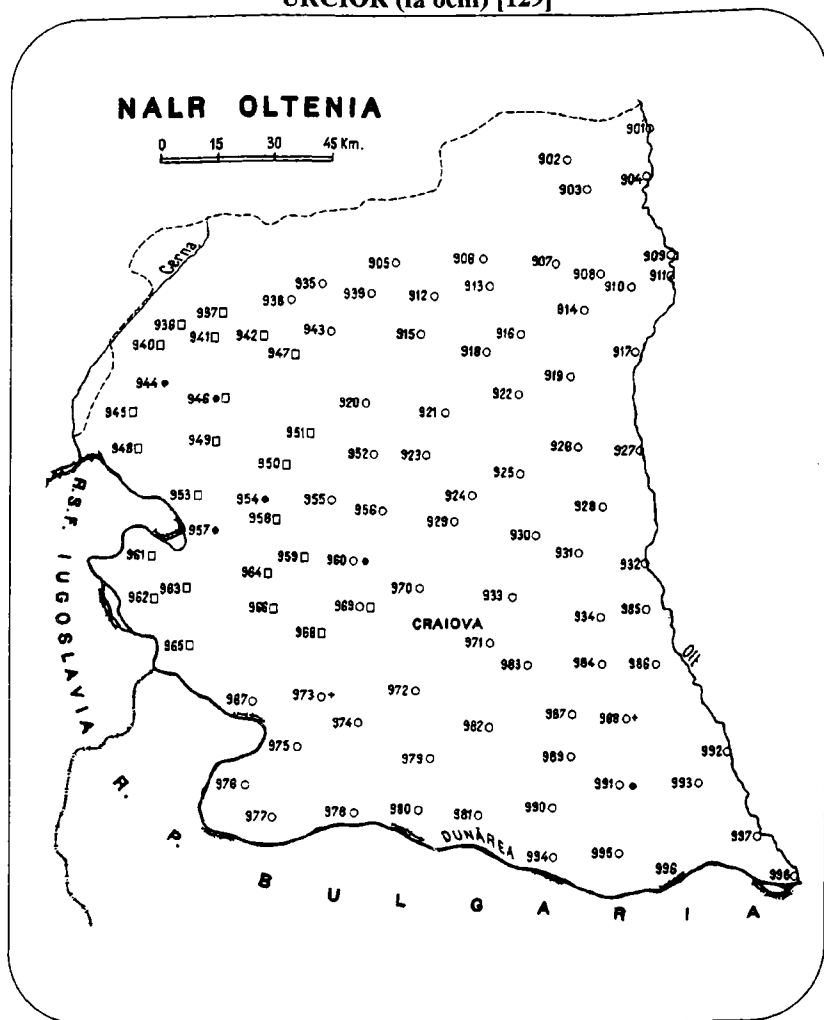
dehil : pct. 953; sucit : pct. 998 ; sohorâng : pct. 946

ratizm : pct. 941; șontorog : pct. 909, 987

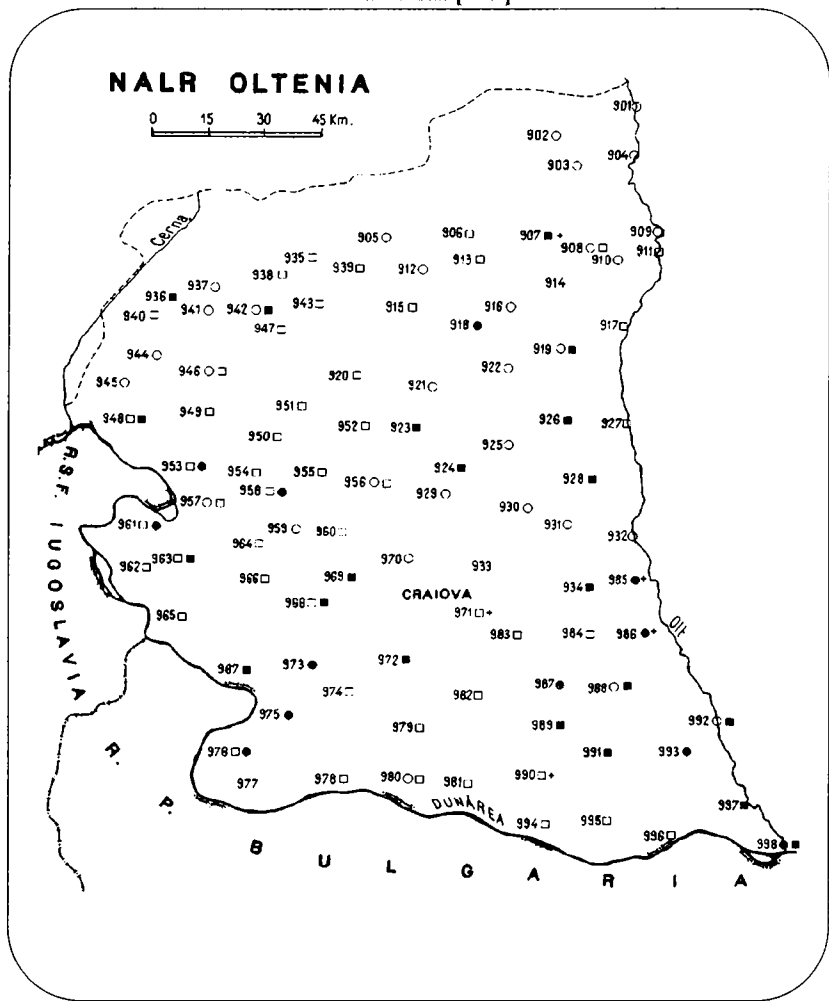
milog : pct. 946, 949 ; ciung : pct. 973 ; șchiop : pct. 973

- = albeață (la ochi; pe vedere)
 □ = cămotei (câmie; cămoteie; cămotie)
 ceață : pct. 950, 963, 965, 977
 pâclă : pct. 958
 pielită : pct. 981, 996
 perdea : pct. 985
 pojiță/pojghită (de albitură) : pct. 971, 979
 povăială : pct. 988, 995
 ponov : pct. 983
 terie : pct. 968

- = urcior (ulcior)
- = minigoci (minigoși, minigos, mânegoz, miligoci, miligoz, inigos)
- = negel (nigel)
  - broboană : pct. 973, 988
  - mezîn : pct. 946
  - cur de găină : pct. 938

- = guturai (guduroi, guturar, guturari, guturare)
 □ = trognă (trocnă, truoină, trumă): intrognat, trognit, tronit
 ● = gripă (gripcă)
 ■ = răceală, răcit

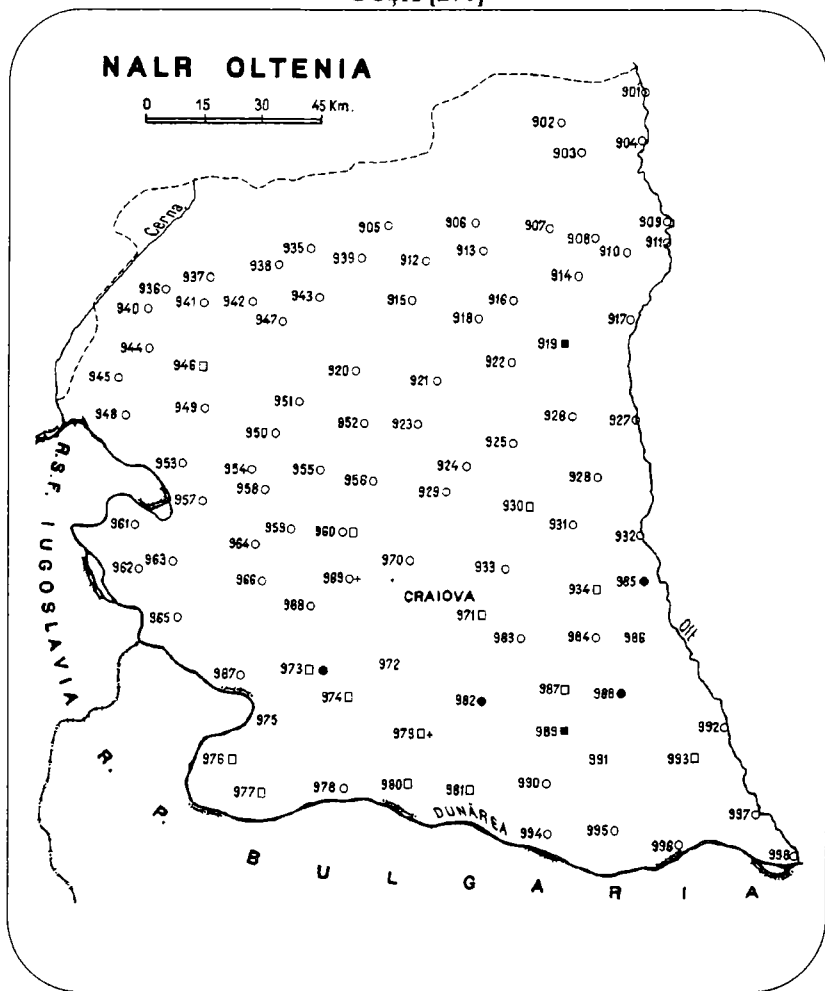
tusă : pct. 927, 940, 942, 976-977, 997

băgăniță : pct. 971; tămăzest : pct. 985

răpchiug : pct. 914 ; govie : pct. 986

infundat : pct. 907 ; străzis : pct. 941, 942

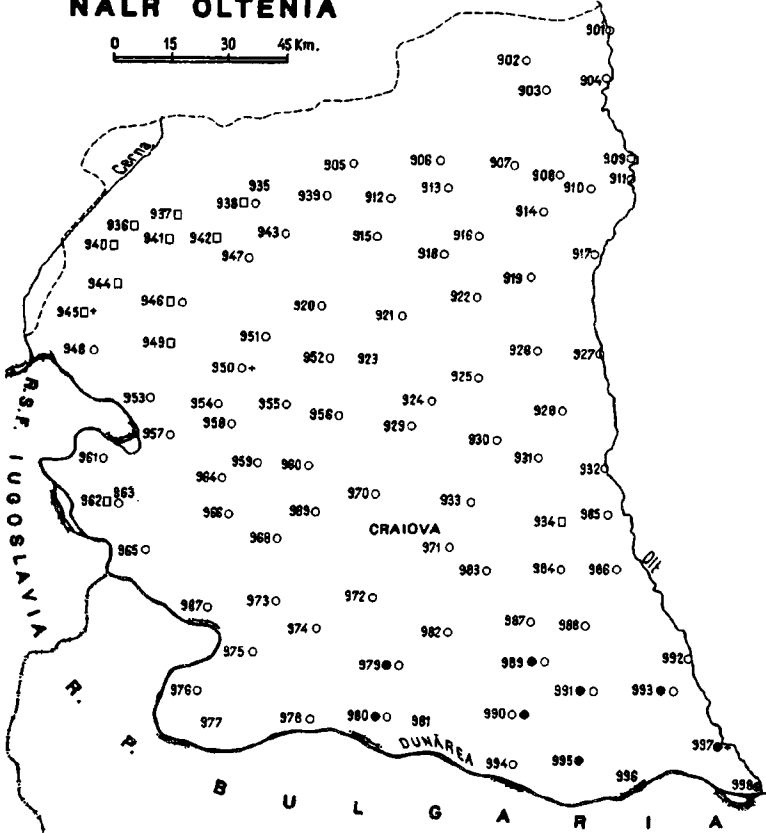

- = gușe (gușă, gusă)
  - = gâlcă
  - = scrofuli
  - = scurtă
- umflătură : pct. 969, 991
 cancer : pct. 972
 cârțiță : pct. 986
 bășică mare : pct. 979

NALR OLTENIA

0 15 30 45 Km.

○ = năduf (năduh)

□ = păs

● = astupătură (astupare)

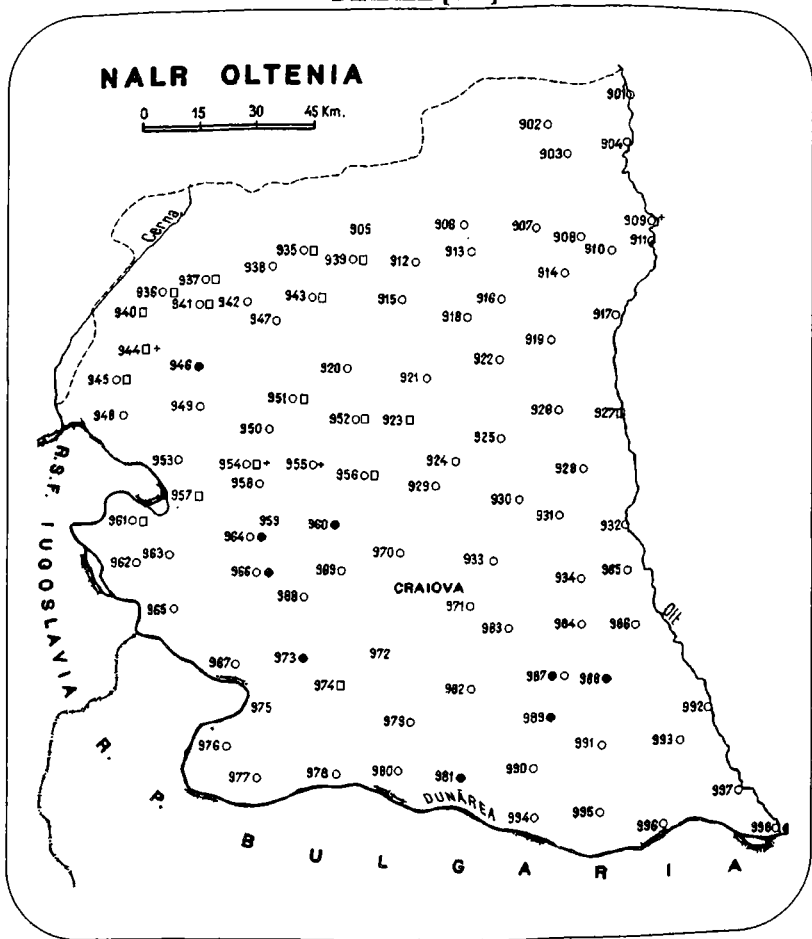
îneacătură : pct. 977, 981

astmă (iazmă) : pct. 950, 997

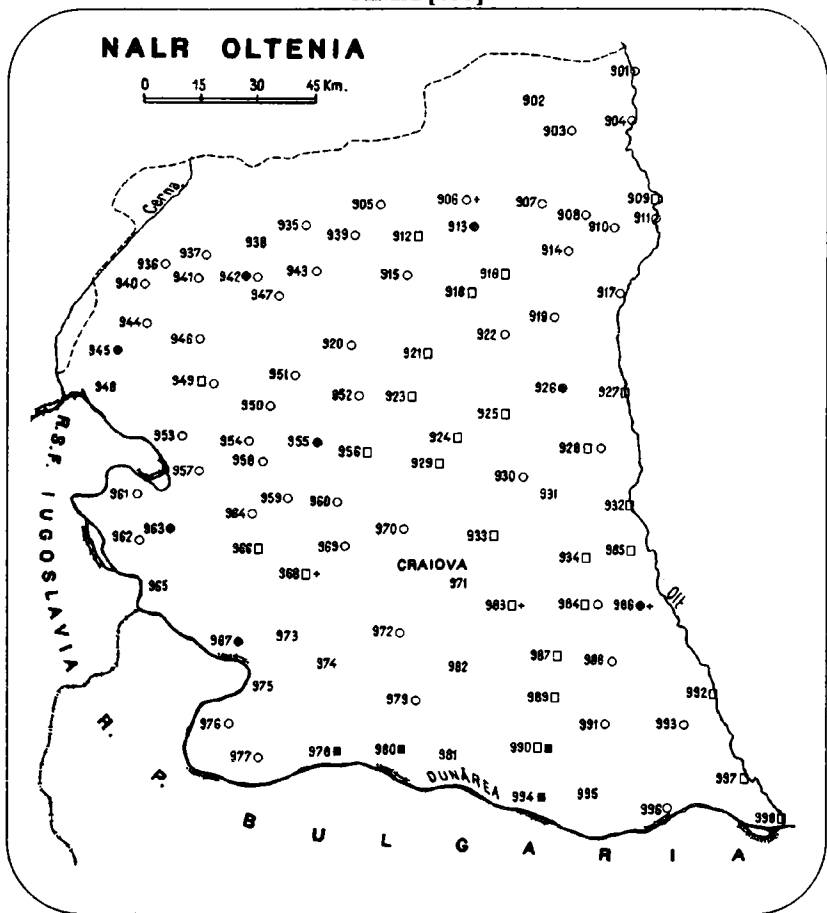
suspîn : pct. 935

zapăt : pct. 945

atâcat : pct. 996

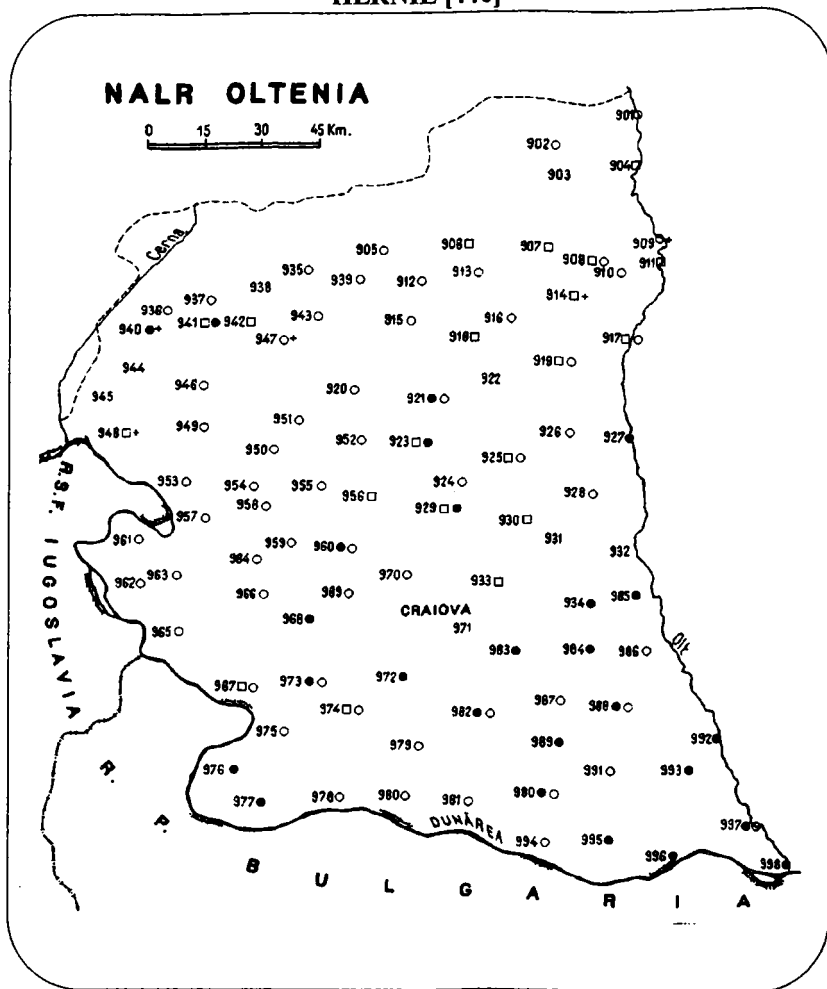

- = diaree (diaree, diarăie, diharie)
 □ = trecătură (tracatură, trăcătură, trecătoare)
 ● = inimă; (lovit, bolnav, boală, dureri) de inimă
 urdinare (ordinare) : pct. 954-955, 959, 975
 ieşire : pct. 909
 scurgere (la stomac) : pct. 917
 părtuică : pct. 942
 cufureală : pct. 944
 dezenterie : pct. 946
 trece prin el (om) : pct. 959, 967

- = scurtă
- = cârţiţă (cârţiţoi, cârţiţoie)
- = gălcă
- = uimă

broască : pct. 902, 911, 995
 moangă : pct. 968, 971, 973-974
 motrună : pct. 973, 975
 surma : pct. 981-982
 dul : pct. 938
 ruşeaţă : pct. 906
 adenită : pct. 983
 umflătură : pct. 986
 cute : pct. 941

○ = hernie (iernie, emie, iagnie)

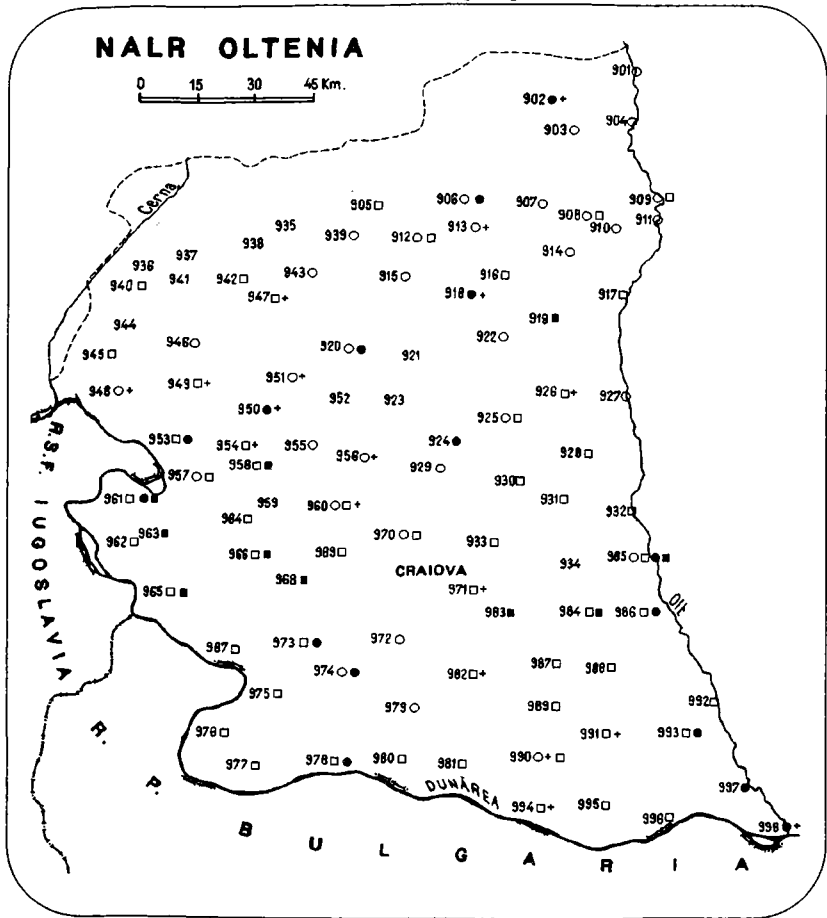
□ = boșeală; boșit

● = surupătură (surupare); surupat

boșorogeață; boșorog (boșurog); boșorogit : pct. 903, 922, 931
932, 938, 947

huruială; huruit : pct. 909, 914

soborât : pct. 940, 944-945, 948

- = boală rea (ra)
 □ = boala copiilor
 ● = epilepsie (epelepsăie, epidepsie, pelipsăie)
 ■ = abuală

boală mare : pct. 913, 952

boală urâtă : pct. 935, 936, 938, 941, 944, 948, 950-951, 994, 997

răutate : pct. 982, 991, 998

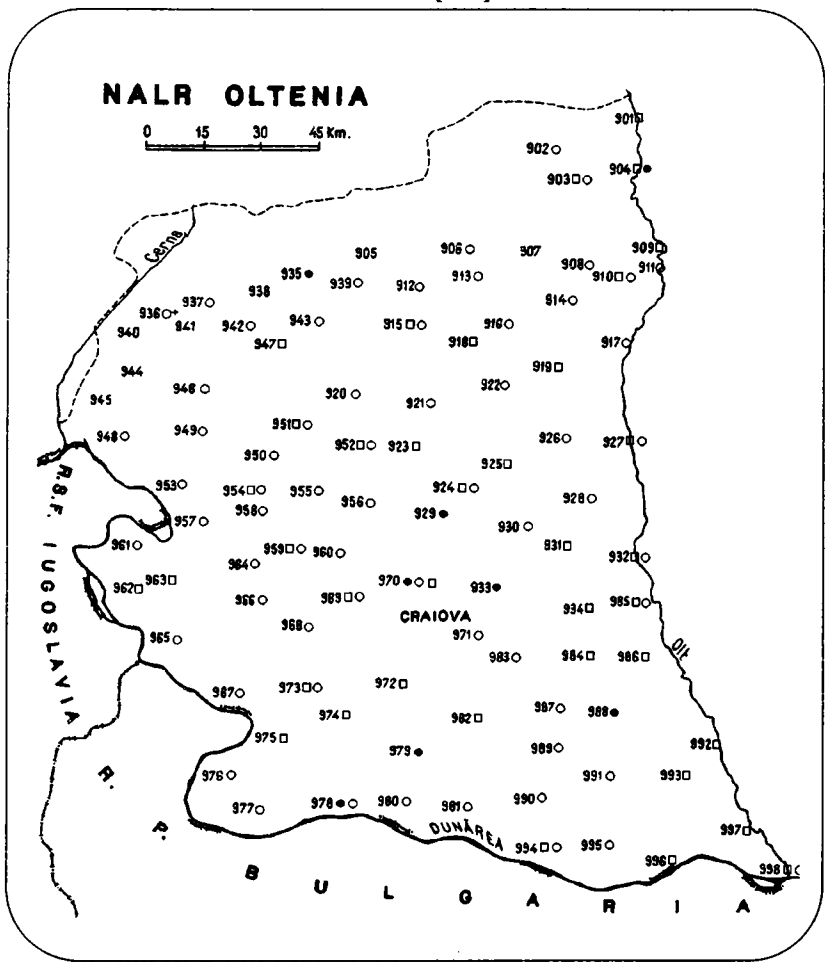
nevoia (rea) : pct. 902

bătăi : pct. 918

neștire : pct. 986

izdat : pct. 927

pelefică : pct. 947, 949

○ = călduri

□ = temperatură (temperaturi)

● = aprindere (aprindeți)

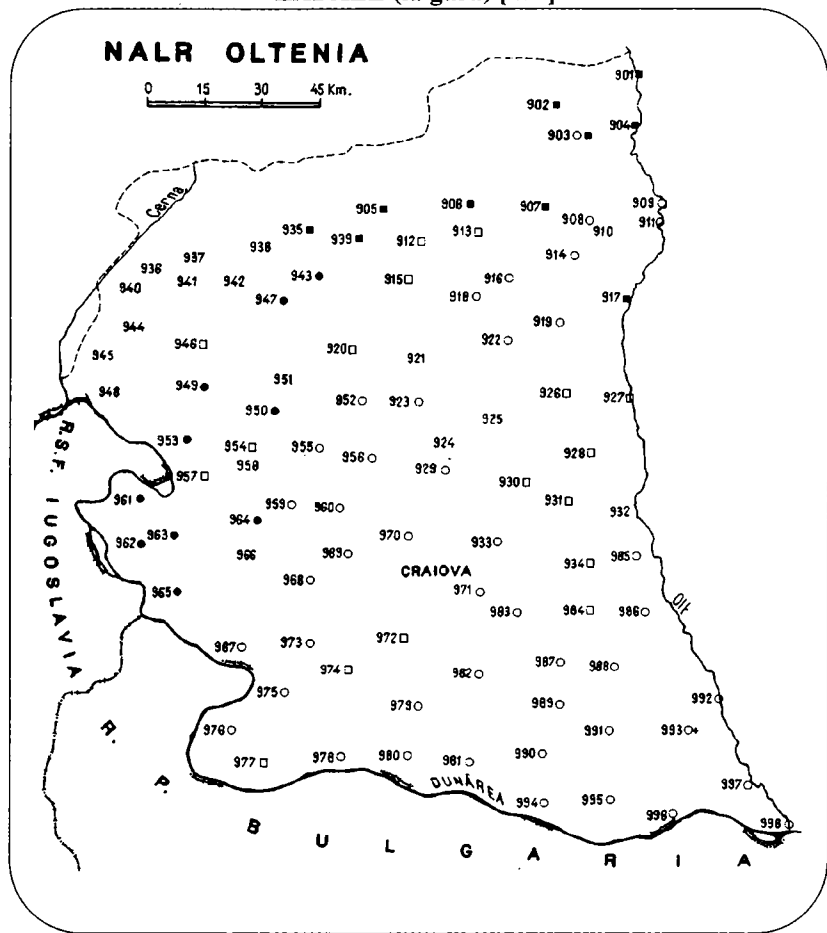
fierbințeli : pct. 907, 984

arsură (arsuare) : pct. 936, 945

foc : pct. 938, 945

febră : pct. 997

arde : pct. 940-941, 944, 978

- = caș (căș, căș, cașuri)
  - = bube, bbe dulci, bubijă
  - = chișăt (chișit/ă/, cășiță)
  - = zăbale (la gură); (zabile, zăbile, zambile)
- brobință (borbință, broboane) : pct. 910, 925
 bășici : pct. 932, 940, 966
 buzărie : pct. 941
 uocol : pct. 948
 alămi : pct. 951
 coada mătului : pct. 936, 945

BIBLIOGRAFIE SPECIALĂ

- ANON. CAR. **Anonymus Caransebiensis (Dictionarium valachico-latinum)**, București, 1883
- ARH. FOLK. **Anuarul Arhivei de Folklor**, Cluj, vol. I (1932) ș.u.
- ARH. OLT. **Arhivele Olteniei**, Craiova, I (1922) ș.u.
- BL **Buletin Linguistique**, București, I (1993) ș.u.
- BOGDAN, GL. **Damian P. Bogdan, Glosarul cuvintelor românești din documentele slavo-române**, București, 1946
- BUJOREANU, **Boli** **Boli, leacuri și plante de leac cunoscute de țărănimea română**, de Gh. Bujoreanu, în Biblioteca Asociațiunii "Astra", Sibiu, 1936
- BUL. FIL. **Buletinul Institutului de Filologie Română "Alexandru Philippide"**, Iași, I (1934) ș.u.
- CADE I. Aurel Candrea-Gh. Adamescu, **Dicționarul enciclopedic ilustrat "Cartea Românească"**, București, 1931
- CANDREA, F. I. A. Candrea, **Folklorul medical român comparat**, București, 1944
- CAPIDAN, AR. Th. Capidan, **Aromânii-Dialectul aromân**, București, 1925
- CAPIDAN, MG. I, II, III Th. Capidan, **Meglenoromânii**, București, I (1925), II (1928), III (1935)
- CUV. D. BATR. B. Petriceicu Hasdeu, **Cuvente den bătrâni**, București, I(1878), II(1879), III(1881)
- DR **Dacoromania**, Cluj, I (1920) ș.u.
- EPISCUPESCU, Pr. St. V. Episcopescu, **Practica doctorului de casă**, București, 1856
- GOROVEI, CR. A. Gorovei, **Credințe și superstiții ale poporului român**, București, 1915
- GRIGORIU-RIGO, **Med.** Gr. Grigoriu-Rigo, **Medicina poporului**, I-II, București, 1907
- GS **Grai și suflet**, București, I(1923) ș.u.

- H I-XVIII   **Răspunsurile la Chestionarul lingvistic trimis de B. P. Hasdeu** (Ms. legat în 16 volume la Biblioteca Academiei)
- HEM   B. P. Hasdeu, **Etymologicum Magnum Romaniae**, I-II (1877), III (1893)
- I. CR.   **Ion Creangă** (revistă), Bârlad, I (1908) ș.u.
- IONESCU-GION, **Doft.**   G. I. Ionescu-Gion, **Doftoricescul meșteșug în trecutul țărilor române**, București, 1892
- LAUGIER, **Etn. med.**   Dr. Charles Laugier, **Contribuțiuni la etnografia medicală a Olteniei**, Craiova, 1925
- LEON, **Med.**   Dr. N. Leon, **Istoria naturală medicală a poporului român**, București, 1902
- LEXIC REG.   **Lexic regional**, București, 1960
- LONGINESCU, **Med.**   S. G. Longinescu, **Medicina legală în legile vechi românești**, București, 1924
- LUPAȘCU, **Med.**   Dim. P. Lupașcu, **Medicina babelor**, București, 1889
- PAMFILE, **Boli**   T. Pamfile, **Boli și leacuri**, București, 1911
- PAPAHAGI, **D. AR.**   T. Papahagi, **Dicționarul dialectului aromân**, București, 1963
- REF   **Revista de ortografie și folclor**, București, I (1955) ș.u.
- SAMARIAN, **Med.**   P. Gh. Samarian, **Medicina și farmacia în trecutul românesc**, Călărași, 1935
- SEVEREANU, **Med. pop.**   C. D. Severeanu, **Medicina populară**, București, 1880
- SEZ   **Șezătoarea, Revistă pentru literatură și tradițiuni populare**, Fălticeni, I (1892) ș.u.
- VOICULESCU, **Leacuri**   Dr. V. Voiculescu, **Toate leacurile la îndemână**, București (f.a.)

NOTĂ : În afara anchetelor dialectale, pe teren, și a **Bibliografiei speciale** prezentate, cercetarea noastră s-a bazat pe studiul **Atlaselor lingvistice** mai vechi sau noi (regionale), precum și pe o bibliografie exhaustivă cuprinzând dicționare, reviste, studii monografice, glosare

dialectale, colecții de literatură folclorică din toate regiunile țării, culegeri de texte dialectale, articole ș.a.

ABREVIERI

adj.	- adjectiv	mss.	- manuscris
alb.	- albaneză	Munt.	- Muntenia
an.	- anul	nec.	- necunoscut (ă)
ap.	- apud	ngr.	- neogreacă
ar.	- aromână	nr.	- număr
Ban.	- Banat	Olt.	- Oltenia
bg.	- bulgară	op. cit.	- opus citatus
cap.	- capitol	p.	- pagina
cf.	- confer	pct.	- punct cartografic
com.	- comună	pl.	- plural
Criș.	- Crișanascr.	reg.	- regiune
Dobr.	- Dobrogea	rom.	- română
dr.	- dacoromână	scr.	- sârbocroată
etim.	- etimologie	sec.	- secol
ex.	- exemplu	sg.	- singular
fr.	- franceză	sl.	- slavă
germ.	- germană	suf.	- sufix
h.	- harta	ș.u.	- și următoarele (pagini)
it	- italiană	tc.	- turcă
jud.	- județul	Trans.	- Transilvania
lat.	- latină	ucr.	- ucraineană
magh.	- maghiară	v.	- verso
Maram.	- Maramureș	var.	- variantă lexicală
Mold.	- Moldova	vol.	- volumul

CUPRINS

Terminologia medicală populară în Oltenia - polisemantism și expresivitate	5
TERMENI REFERITORI LA DEFECTE FIZICE ALE CORPULUI OMENESC.....	9
A. Termeni referitori la defecte de văz.....	9
B. Termeni referitori la defecte de auz.....	32
C. Termeni referitori la defecte de vorbire.....	33
D. Termeni referitori la defectele membrelor superioare și inferioare.....	41
E. Termeni referitori la infirmitatea coloanei vertebrale.....	56
TERMENI REFERITORI LA BOLILE CORPULUI OMENESC.....	61
A. Termeni care denumesc bolile ochilor.....	61
B. Termeni care denumesc bolile organelor de respirație.....	71
C. Termeni care denumesc bolile intestinelor.....	92
D. Termeni care denumesc bolile articulare.....	105
E. Termeni care denumesc boli ale aparatului circulator și ale sângelui.....	106
F. Termeni care denumesc boli de piele.....	112
G. Termeni care denumesc leziuni externe și chirurgicale.....	130
H. Termeni care denumesc bolile creierului și ale sistemului nervos.....	146
I. Termeni care denumesc boli infecțioase.....	158
CONSIDERAȚII FINALE	180
ANEXE	187
BIBLIOGRAFIE SPECIALĂ	201
ABREVIERI	203